

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL
KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜN
ARTTIRILMASINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ:
GEKA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONUR YILDIZ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. NURSEN VATANSEVER DEVİREN

OCAK, 2014

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL
KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜN
ARTTIRILMASINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ:
GEKA ÖRNEĞİ

ONUR YILDIZ

Sosyal Bilimleri Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29.01.2014
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 13.01.2014

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Nursen VATANSEVER DEVİREN *Nursen*
Jüri Üyesi : Doç.Dr.Aydın SARI *As*
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Hüseyin ÇEKEN *Chun*
Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

OCAK, 2014
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ~~26/12/2013~~ tarih ve ~~15/2~~ sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ~~24.~~ maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Onur YILDIZ'ın "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü: GEKA Örneği" adlı tezini incelemiş ve aday ~~13/01/2014~~ tarihinde saat ~~11.00~~'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ~~90.~~ dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ~~başarılı~~ olduğuna ~~oy birliği~~ ile karar verildi. **(kabul)**

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Nursen VATANSEVER DEVİREN

Başkan

Doç. Dr. Aydın SARI

Üye

Yrd. Doç. Dr. Nursen
VATANSEVER DEVİREN

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÇEKEN

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü: GEKA Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

13.01.2014

ONUR YILDIZ

Oyulduz

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : YILDIZ

Adı : ONUR

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe :Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü: GEKA Örneği

Y. Dil :In the Process of Harmonization to European Union in Turkey Regional Development Policies and the Role of Regional Development Agencies in Increasing Regional Competitiveness: GEKA Example

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Fakülte : İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 13.01.2014

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : VATANSEVER DEVİREN, NURSEN

Ünvanı : Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 220

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

- 1.Bölgesel Kalkınma Politikaları
- 2.Bölgesel Kalkınma Ajansları
- 3.Bölgesel Rekabet Gücü: GEKA Örneği

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

- 1.Kalkınma
- 2.Bölgesel Kalkınma
- 3.Bölgesel Kalkınma Ajansları
- 4.Bölgesel Rekabet Gücü

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

- 1.Development
- 2.Regional Development
- 3.Regional Development Agencies
- 4.Regional Competitiveness

- 1- Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası : *Oyşık*

Tarih : 29/01/2014

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü'nün ele alındığı ve GEKA Örneği'nin analiz edildiği bu çalışma süresince yardımlarını benden esirgemeyen ve konu seçiminde yol göstererek bana ışık tutan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nursen VATANSEVER DEVİREN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımın her aşamasında yanımda olan annem Zeliha YILDIZ ve babam Bekir YILDIZ'a bana duydukları güven ve verdikleri koşulsuz destekten dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

MUĞLA, 2014

Onur YILDIZ

ÖZET

Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın ortaya çıkışı, 1929 Büyük Buhranı Sonrası'na rastlamaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın dünyadaki ilk örneği, 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority'dir. Dünya'da ilk Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın kurulması, bölgesel iktisat literatürünün akışına yön vermiştir. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren Kalkınma İktisadına duyulan ilgi, bölgesel politikaları ve bölgesel konuları yoğun olarak gündeme taşımıştır. Küreselleşmenin ivme kazandığı 1980'lerden sonra başarının anahtarı olarak yerel koşullar ön plana çıkmış ve bölgesel politikalar, yeni bölgeselcilik çerçevesinde şekillenmiştir. Bu süreçte bölgesel rekabet gücü, bölgesel kalkınmanın yönünü belirlemiş ve ilgi odağı haline gelmiştir.

Bu çalışma, AB'ye uyum sürecinde Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarını incelemekte ve bölgesel rekabet gücünün artırılmasında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda GEKA'ya yönelik PEST ve SWOT analizleri gerçekleştirilmiştir. PEST analizi kapsamında bölgesel rekabet gücünü arttırmada politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik etkenler değerlendirilmiştir. SWOT analizi kapsamında GEKA'nın güçlü ve zayıf yönleriyle karşı karşıya bulunduğu fırsatlar ve tehditler ortaya konulmuştur. Çalışma süresince GEKA'nın faaliyet raporları ve Bölge Planları'ndan yararlanılmıştır. GEKA'nın uzman personeliyle yapılan görüşmeler ışığında analizler gerçekleştirilmiştir. Ajansın, bölgeye kazandırdığı dinamizm ile bölgesel rekabet gücüne katkı sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bölgesel Rekabet Gücü

ABSTRACT

Emergence of Regional Development Agencies happen on after 1929 The Great Depression. First example of Regional Development Agencies in the world is Tennessee Valley Authority which established in the USA in 1933. The establishment of first Regional Development Agency in the world shaped regional economics literature's stream. Particularly from 1950s interest in Development Economics moved the agenda to regional policies and regional topics intensively. From 1980s when globalization is accelerate stood out local conditions as key of success and regional policies took on a shape within the framework of new regionalism. In this process regional competitiveness determined aspect of regional development and became the focus of attention.

This study examined regional development policies of Turkey in the EU harmonization process and stress on role of Regional Development Agencies in increasing regional competitiveness. In this context PEST and SWOT analysis were carry out for GEKA. In the scope of PEST analysis politic, economic, social and technologic factors were evaluated to increase regional competitiveness. In the scope of SWOT analysis GEKA's strong and weak aspects with facing opportunities and threats were revealed. During studying GEKA's activity reports and Region Plans were utilized. Analysis were carried out in the lights of interviews with GEKA's specialist personnel. Contributing of Agency's was observed to regional competitiveness with dynamism which was foster in region.

Key Words: Development, Regional Development, Regional Development Agencies, Regional Competitiveness

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLOLAR LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA TEORİ VE POLİTİKALARININ GELİŞİM SÜRECİ

1.1.Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi.....	3
1.2.Sanayi Devrimi Öncesi ve Sonrası Kalkınma Anlayışı.....	4
1.3.Kalkınma İktisadı.....	5
1.4.Kalkınma Anlayışında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma.....	8
1.4.1.Bölge Kavramı ve Yeniden Yorumlanması.....	10
1.4.2.Bölgesel Kalkınma.....	12
1.4.2.1.Bölgesel Kalkınmada Bölge Sınıflandırması.....	13
1.4.2.1.1.Homojen Bölge.....	13
1.4.2.1.2.Polarize (Kutuplaşmış) Bölge.....	14
1.4.2.1.3.Plan Bölge.....	14
1.4.2.2.Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Planlamanın Önemi.....	14
1.4.2.3.Bölgesel Kalkınmada Çok Düzlemli Yönetişim.....	16
1.4.3.Bölgesel Kalkınma Farklılıkları.....	17
1.4.4.Bölgesel Kalkınma Teorileri.....	19
1.4.4.1.Merkezi Yerler Teorisi.....	20
1.4.4.2.Sektörler Teorisi.....	21
1.4.4.3.Yeni Sanayi Odakları Teorisi.....	22
1.4.4.4.İhracat Merkezleri Teorisi.....	24

1.4.4.5.Kalkınma Kutupları Teorisi.....	24
1.4.4.6.Birikimli Nedensellik Teorisi.....	27
1.4.4.7.Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı.....	29
1.4.4.8.Merkez – Çevre Teorisi.....	32
1.4.4.9.Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi.....	33
1.4.4.10.Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi.....	36
1.4.4.11.İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi.....	37
1.4.4.12.Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı.....	41
1.4.5.Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	42
1.4.5.1.Geleneksel Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	43
1.4.5.2.Yeni Bölgeselcilik Çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	44
1.4.5.3.Bölgesel Kalkınma Politikasının Temel İlkeleri.....	46
1.4.5.3.1.Sosyal Kârlılık İlkesi.....	46
1.4.5.3.2.Kalkınma Kutbu İlkesi.....	47
1.4.5.3.3.Halkın Katılımı İlkesi.....	48
1.4.5.4.Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları.....	48
1.4.5.5.Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMANIN SAĞLANMASINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI: AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE DENEYİMLERİ

2.1.Bölgesel Kalkınmada Yerel Bir Yapılanma Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	51
2.1.1.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkış Süreci.....	52
2.1.2.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı.....	54
2.1.3.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri.....	55
2.1.4.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri.....	56
2.1.5.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansal Kaynakları.....	57
2.1.6.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Dünyadaki Gelişim Süreci.....	58

2.1.7.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türkiye’deki Gelişim Süreci.....	60
2.1.8.Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler.....	66
2.2.Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajansları Deneyimi.....	67
2.2.1.Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	68
2.2.2.Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajansları Deneyimi...76	
2.2.2.1.İngiltere.....	76
2.2.2.2.Almanya.....	77
2.2.2.3.Fransa.....	78
2.2.2.4.İtalya.....	79
2.2.2.5.İspanya.....	79
2.2.2.6.Portekiz.....	80
2.2.2.7.Polonya.....	81
2.2.2.8.İsveç.....	82
2.2.2.9.Romanya.....	83
2.2.2.10.Hollanda.....	85
2.2.2.11.Belçika.....	86
2.2.2.12.İrlanda.....	87
2.2.2.13.Çek Cumhuriyeti.....	88
2.2.3.Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Değerlendirilmesi.....	89
2.3.Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	90
2.3.1.Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	90
2.3.1.1.Türkiye’de Plansız Dönem.....	91
2.3.1.2.Türkiye’de Planlı Dönem.....	92
2.3.1.3.Türkiye’de Bölgesel Plan ve Projelerle Kalkınma Politikaları.....	99
2.3.1.3.1.Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Ana Planı.....	100
2.3.1.3.2.Doğu Anadolu Projesi Ana Planı.....	103
2.3.1.3.3.Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı.....	103
2.3.1.3.4.Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi.....	104

2.3.1.3.5.Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi.....	104
2.3.1.3.6.Konya Ovası Projesi.....	105
2.3.2.Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	107
2.3.2.1.İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA).....	107
2.3.2.2.Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA).....	107
2.3.2.3.Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ).....	108
2.3.2.4.Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA).....	108
2.3.2.5.Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA).....	108
2.3.2.6.İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA).....	109
2.3.2.7.Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA).....	109
2.3.2.8.Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA).....	110
2.3.2.9.Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA).....	110
2.3.2.10.İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA).....	110
2.3.2.11.Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN).....	111
2.3.2.12.Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA).....	111
2.3.2.13.Fırat Kalkınma Ajansı (FKA).....	111
2.3.2.14.Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA).....	112
2.3.2.15.Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA).....	112
2.3.2.16.Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA).....	112
2.3.2.17.Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA).....	113
2.3.2.18.Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA).....	113
2.3.2.19.Bursa-Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA).....	113
2.3.2.20.Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA).....	114
2.3.2.21.Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA).....	114
2.3.2.22.Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA).....	114
2.3.2.23.Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA).....	115
2.3.2.24.Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA).....	115
2.3.2.25.Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA).....	115

2.3.2.26.Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA).....	116
2.3.3.Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Değerlendirilmesi.....	116
2.4.Avrupa Birliği ile Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırılması.....	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜN ARTTIRILMASINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ: GEKA ÖRNEĞİ

3.1.Rekabet Gücünün Kavramsal Çerçevesi.....	131
3.2.Rekabet Gücü Literatürünün İncelenmesi.....	133
3.2.1.Klasik Rekabet Gücü Yaklaşımları.....	133
3.2.2.Porter'ın Rekabet Gücü Yaklaşımı.....	134
3.2.2.1.Porter ve Elmas Modeli.....	135
3.2.2.1.1.Faktör Koşulları.....	137
3.2.2.1.2.Talep Koşulları.....	138
3.2.2.1.3.İlgili ve Destekleyici Endüstriler.....	138
3.2.2.1.4.Firmanın Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Koşulları.....	139
3.2.2.2.Rekabet Gücünün Gelişme Aşamaları.....	140
3.2.2.2.1.Faktör GÜdümlü Gelişme Aşaması.....	140
3.2.2.2.2.Yatırım GÜdümlü Gelişme Aşaması.....	141
3.2.2.2.3.Yenilik GÜdümlü Gelişme Aşaması.....	141
3.2.2.2.4.Refah GÜdümlü Gelişme Aşaması.....	142
3.2.3.Bölgesel Yoğunlaşma ve Kümelenme Çerçevesinde Yeni Endüstriyel Bölgeler Yaklaşımı.....	142
3.3.Rekabet Gücüne İlişkin Göstergeler.....	145
3.4.Küreselleşme Sürecinde Değişen Rekabet Anlayışı.....	149
3.5.Bölgesel Rekabet Gücü Anlayışı.....	150
3.5.1.Bölgesel Rekabet Gücünü Etkileyen Temel Faktörler.....	151

3.5.1.1.Ekonomik Faktörler.....	151
3.5.1.1.1.Beşeri ve Sosyal Sermaye.....	152
3.5.1.1.2.Altyapı ve Erişilebilirlik.....	153
3.5.1.1.3.Bölgenin Konumu ve Doğal Kaynakları.....	153
3.5.1.1.4.Ekonomik ve Kurumsal Yapı.....	154
3.5.1.1.5.Bölgenin Yaşam Koşulları ve Yaşam Kalitesi.....	154
3.5.1.1.6.Yenilikçilik.....	155
3.5.1.1.6.1.Yenilikçi Çevre.....	157
3.5.1.1.6.2.Bölgesel Yenilik Sistemi.....	158
3.5.1.1.6.3.Öğrenen Bölgeler.....	159
3.5.1.2.Stratejik Faktörler.....	161
3.5.1.2.1.Etkin Bir İdare ve Bölgesel Kalkınma Stratejisi.....	161
3.5.1.2.2.Kamuda Kurumsal Esneklik ve Yönetişim.....	161
3.5.2.Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları.....	163
3.5.2.1.Müdahaleci Yaklaşım Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları.....	164
3.5.2.2.Serbest Piyasa Yaklaşımı Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları.....	165
3.5.2.3.Modern Devlet Anlayışı Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları.....	165
3.5.3.Bölgesel Rekabet Gücüne İlişkin Göstergeler.....	166
3.6.Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yeri ve Önemi.....	170
3.7.Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü.....	172
3.8.Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajansı Olarak GEKA Örneğinin Değerlendirilmesi.....	173
3.8.1.GEKA'nın Kuruluşu.....	174
3.8.2.GEKA'nın Amaçları ve Öncelikleri.....	174
3.8.3.GEKA'nın Teşkilat Yapısı.....	175
3.8.3.1.Kalkınma Kurulu.....	175

3.8.3.2.Yönetim Kurulu.....	176
3.8.3.3.Genel Sekreterlik.....	177
3.8.3.4.Yatırım Destek Ofisi.....	178
3.8.4.GEKA Kapsamındaki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması....	179
3.8.5.GEKA'nın Rekabet Gücü.....	179
3.8.5.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	183
3.8.5.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları.....	184
3.8.5.3. Çalışmanın Yöntemi.....	184
3.8.5.4.GEKA'ya Yönelik PEST Analizi.....	184
3.8.5.4.1.Politik Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi.....	187
3.8.5.4.2.Ekonomik Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi..	188
3.8.5.4.3.Sosyal Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi.....	190
3.8.5.4.4.Teknolojik Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi.	192
3.8.5.5.GEKA'ya Yönelik SWOT Analizi.....	194
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	196
KAYNAKÇA.....	200
ÖZGEÇMİŞ.....	220

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları.....	53
Tablo 2: Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması.....	62
Tablo 3: Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının 2011 Yılı Gelir Bütçesi Gerçekleşmeleri(TL).....	121
Tablo 4: Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının 2011 Yılı Gider Hedef ve Gerçekleşmeleri(TL).....	123
Tablo 5: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri.....	125
Tablo 6: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanlarının İlişkili Olduğu Üst Kurum ve Kuruluşlar.....	126
Tablo 7: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları.....	127
Tablo 8: Rekabet Gücü Tanımları.....	131
Tablo 9: Rekabet Gücü Göstergeleri.....	145
Tablo 10: Bir Ülkenin Rekabet Gücünü Çevre Bağlamında Açıklayan Göstergeler.....	146
Tablo 11: Rekabetçilik Endeksi Göstergeleri.....	147
Tablo 12: IMD'ye Göre Uluslararası Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler.....	148
Tablo 13: Bölgesel Rekabet Gücüne İlişkin Göstergeler.....	167
Tablo 14: Ekonomik ve Sosyal Göstergelere Göre Bölgesel Rekabet Gücünün Açıklanması.....	167
Tablo 15: EDAM'ın Rekabet Endeksi Çalışmasındaki Göstergeler ve Değişkenler,2009.....	180
Tablo 16: GEKA Kapsamındaki İllerin Rekabet Endeksi Sıralamaları, 2009.....	181
Tablo 17: GEKA Kapsamındaki İllerin Rekabetçilik Endeksi ve Alt Endekslere Göre Sıralaması.....	182
Tablo 18: GEKA'nın PEST Analizi.....	185
Tablo 19: GEKA'nın SWOT Analizi.....	194

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ajans Gelir Gerçekleşmelerinin Ana Gruplar Bazında Dağılımı (%).....	123
Şekil 2: Porter'in Elmas Modeli.....	136
Şekil 3: Uluslararası Bağlamda Rekabet Gücü Stratejisinin Oluşumu.....	137
Şekil 4: Rekabet Gücünün Gelişme Aşamaları.....	140
Şekil 5: Bölgesel Rekabetçi Üstünlüğün Temel Göstergeleri.....	168
Şekil 6: Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Temel Unsurları.....	169

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADIRA:	Alsace Bölgesi Kalkınma Ajansı
AHİKA:	Ahiler Kalkınma Ajansı
ANKARAKA:	Ankara Kalkınma Ajansı
BAKA:	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BAKKA:	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BEBKA:	Bursa-Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı
ÇKA:	Çukurova Kalkınma Ajansı
DAKA:	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DAP:	Doğu Anadolu Projesi
DİKA:	Dicle Kalkınma Ajansı
DOĞAKA:	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKA:	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP:	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
EDAM:	Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi
EURADA:	European Association of Development Agencies - Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
FKA:	Fırat Kalkınma Ajansı
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GEKA:	Güney Ege Kalkınma Ajansı
GMKA:	Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
IMD:	International Institute for Management Development - Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü
IMF:	International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
IPA:	Instrument for Pre-accession Assistance - Katılım Öncesi Yardım Aracı
ISPA:	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession - Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
İBBS:	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
İKA:	İpekyolu Kalkınma Ajansı
İSTKA:	İstanbul Kalkınma Ajansı
İZKA:	İzmir Kalkınma Ajansı
KARACADAĞ:	Karacadağ Kalkınma Ajansı
KOP:	Konya Ovası Projesi
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KUDAKA:	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KUZKA:	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
MARKA:	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MEVKA:	Mevlana Kalkınma Ajansı
NUTS:	Nomenclature of Territorial Units for Statistics

OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development - Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OKA:	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ORAN:	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
PEST:	Political, Economic, Social and Technological - Politik, Ekonomik, Sosyal, Teknolojik
PHARE:	Poland and Hungary: Assistance for Restructuring Their Economies - Polonya ve Macaristan: Ekonomilerini Yapılandırmak için Yardım
SAPARD:	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development - Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı
SEENORDA:	Güney Doğu Avrupa Kalkınma Ajansı Ağı
SEGE:	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
SERKA:	Serhat Kalkınma Ajansı
SWOT:	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats - Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
TRAKYAKA:	Trakya Kalkınma Ajansı
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
URAK:	Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu
VINNOVA:	İsveç Yenilik Sistemleri Ajansı
WEF:	World Economic Forum - Dünya Ekonomik Forumu
ZEKA:	Zafer Kalkınma Ajansı

GİRİŞ

Dünyanın küçük bir köy olarak nitelenmesine neden olan küreselleşmeyle birlikte her alanda büyük değişimler gözlemlendiği gibi bölge ve bölgesel kalkınmanın kavramsal çerçevesi de yeniden yorumlanmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin bugünkü düzeye erişmediği 20.yüzyıl öncesinde bölge kavramı, "ulus devletin bir parçası olarak sınırları kesin olarak belirlenmiş, yan yana gelen mekansal birimlerin bütünü olarak" görülmekteydi. Günümüzde ise bölge kavramı, "ilişki ağlarının ön plana çıktığı, mekansal birlikteliğin önem kaybettiği ve sınırları değişkenlik gösteren birimler olarak" dile getirilmeye başlanmıştır (İldıran, 2004: 9). Bölgesel kalkınma ise "ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımçılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü" olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Taşcı vd, 2011: 9).

Bölgesel kalkınma ajanslarının dünyadaki ilk örneği, 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority'dir. Ancak bölgesel kalkınma ajansları gelişimini Avrupa'da sürdürdüğü gibi diğer ülkelere transferi de Avrupa üzerinden gerçekleştirmiştir. Birçok Avrupa ülkesinde bölgesel kalkınma ajansları, AB'nin uyguladığı ve önerdiği bölgesel politikaların sonucunda hayat bulmuştur.

Küreselleşmenin ivme kazanması ve yeni bölgeselcilik yaklaşımı, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci çerçevesinde bölgesel gelişme politikalarına yönelmesi, 2000'lere kadar ağırlıklı olarak uygulanan kalkınma politikaları ve araçlarını ikinci plana iterek yeni bir yapılanma süreci içine girmesine yol açmıştır. Bu yeni yapılanmanın temel aracı ise Bölgesel Kalkınma Ajansları'dır. Kalkınma ajansları yapılanması ile birlikte bölgeselleşme ve yerelleşmenin yanında özellikle rekabet edebilirlik önem kazanmıştır. Bu bağlamda artan küresel rekabetin bölgelere yansması, bölgesel rekabet gücü kavramını ön plana çıkarmıştır. Bölgesel rekabet gücünün son dönemde önem kazanmasının temel nedeni, bölgelerin giderek küresel ekonominin sürükleyici gücü haline gelmeleridir. Rekabet gücü kavramının bölgesel boyutunun öne çıkmasında bölgeler arasında yaşanan rekabet sürecinin hız kazanması ve bölgelerin

kendi çıkarlarını korumak ve arttırmak üzere rekabetçi olmaları, etkili olmaktadır. Sonuç olarak hem dünyada hem Türkiye'de kalkınma ajanslarının temel hedefleri arasında buldukları bölgelerde rekabetçi bir yapı oluşturmak yer almaktadır.

Bu çalışma, bölgesel rekabet gücünü arttırmada önemli bir yerel yapılanma olarak karşımıza çıkan bölgesel kalkınma ajanslarını inceleyerek AB'ye uyum sürecinde Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikalarını ele almaktadır. Çalışmada son olarak bölgesel rekabet gücünün artırılmasında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü üzerinde durulacak ve bu bağlamda GEKA'nın PEST ve SWOT analizleri gerçekleştirilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde bölgesel kalkınma teorileri ve politikalarının gelişim sürecine yer verilerek bölgesel kalkınmada önemli rol oynayan bölgesel kalkınma ajanslarının temel özellikleri ele alınacaktır. Ardından bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik eleştiriler üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde bölgesel kalkınmayı sağlayan önemli aktörler arasında yer alan bölgesel kalkınma ajanslarının ortaya çıkışı, hem AB hem de Türkiye deneyimleri üzerinden yola çıkılarak açıklanacaktır. Bu çerçevede bölgesel kalkınma ajansları, AB ve Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları kapsamında değerlendirilecektir. Ardından AB ve Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajanslarının karşılaştırılmasına yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde rekabet gücünün kavramsal çerçevesine yer verilecek ve rekabet gücü literatürü incelenecektir. Daha sonra küreselleşme sonrası değişen rekabet anlayışıyla birlikte bölgesel rekabet gücünün öne çıkışından söz edilecektir. Bu kapsamda bölgesel rekabet gücünü etkileyen temel faktörler ele alınarak bölgesel rekabet gücü politikaları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın devamında bölgesel rekabet gücünün artırılmasında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü irdelenecek ve Türkiye, AB'ye uyum çerçevesinde bu açıdan değerlendirilecektir. Son olarak bölgesel rekabet gücünün artırılmasında bölgesel kalkınma ajansı olarak GEKA, PEST ve SWOT analizi çerçevesinde değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA TEORİ VE POLİTİKALARININ GELİŞİM SÜRECİ

Kalkınmanın dinamik bir kavram olmasından dolayı kalkınmanın paradigmaları zaman içinde değişim göstermiştir. Kalkınmanın tarihsel sürecine bakıldığında özellikle 20.yüzyılda bölgesel kalkınma konusunun kalkınma literatüründe önemli bir yer edindiği ve politikaların bu kapsamda şekillendirildiği gözlenmiştir. Bu bölümde, bölgesel kalkınma teorileri ve politikalarının gelişim sürecine yer verilerek bölgesel kalkınmada yerel bir yapılanma olarak bölgesel kalkınma ajanslarının temel özellikleri ele alınacaktır. Ardından bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik eleştiriler üzerinde durulacaktır.

1.1.Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi

Kalkınma, algılanışı ve zihinlerde uyandırdığı farklılıklar itibariyle tek bir kıstas ile sınırlanamayacak ölçüde geniş kapsamı olan bir kavram olmasından ötürü tanımlanması da güç bir hal almaktadır.

Kalkınma bir ülkede üretim ve gelir artışlarının yanı sıra ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda yaşanan yapısal değişim süreci olarak tanımlanabilir. Kalkınma, yaşanan niceliksel artışları ve ekonomik büyümeyi aşan niteliksel değişim sürecini içermektedir (Berber, 2011: 8). Ekonomik büyüme ise bir ülkenin genellikle bir yıl içinde üretim kapasitesinde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında görülen ve sayısal olarak ölçülebilen reel artışlardır (Günsoy ve Erdinç, 2013: 3).

Kalkınma, sadece ekonomik bir kategoriye indirmediği ve GSMH ile ölçüldüğü takdirde geniş kitlelerin yoksullaşması, toplumsal gerilimler, doğal çevrenin tahribi ve aşırı bölgesel dengesizlikler gibi sonuçları açıklamada yetersiz kalmaktadır (Başkaya, 2005: 35). Dolayısıyla kalkınmayı ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve daha birçok alanda toplumun arzu edilen seviyeye erişmesi şeklinde daha geniş bir bakış açısıyla tanımlamak mümkündür (Ingham, 1995: 33).

1.2.Sanayi Devrimi Öncesi ve Sonrası Kalkınma Anlayışı

Kalkınma, aynı anda ülkelerin tamamında görülen ya da bir ülkenin tüm bölgelerinde eş anlı görülen bir olgu değildir. Hatta belirli ülkelerin ve ülke içerisindeki merkezlerin aşırı gelişmesine bağlı olarak kendini gösteren kalkınma derecelerindeki farklılıklar, kimi iktisatçılara göre ekonomik kalkınmada ön koşul olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Sanayi Devrimi'nin filizlenmesiyle birlikte devletlerin ve toplumların ekonomik güçlerindeki radikal savrulmalar, bu bağlamda açıklanmaktadır.

Tarihsel perspektiften Sanayi Devrimi öncesine bakıldığında, zengin devletler – fakir devletler ve hükmeden devletler – hükmedilen devletlere rastlanılmaktadır. Bazı devletlerin daha zengin olması ya da diğer devletleri egemenlikleri altına alması, bu devletlerin sahip oldukları üretim teknolojilerinin daha üstün olmasından değil, ileri bir askeri organizasyona, güçlü bir sosyal ve kültürel yapılanmanın varlığına bağlı olarak gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi sonrası ise bu durum değişim göstermiştir. Sanayi Devrimi, tarihsel açıdan ülkelerin gelişmiş ve gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler olarak ortaya çıkışının başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Dinler, 2012: 97-98). Sanayi Devrimi'nin ortaya çıktığı 1750'lerden günümüze yaşanan gelişmeler, ülkelerin gelişmiş ve geri kalmış diye ayrılmasının başlıca nedeni olmuştur. Özellikle 1870'lerden sonra bilimsel buluşları ve teknolojik gelişmeyi üretim sürecine katabilen ülkeler, gelişmiş ülke sınıflamasında başat bir rol üstlenmiştir (Dinler, 2012: 62). Sanayi Devrimi'nden günümüze uzanan kalkınma modeli, bir kutupta gelişmişlik karşı kutupta ise az gelişmişlik üretmiştir (Başkaya, 2005: 9).

Kalkınmaya yönelik ilgi, tarih boyunca süregelen bir olgu olmakla birlikte daha çok gelişmiş ülkelerdeki problemlerin analizine yönelik çalışmalar olarak kendini göstermiştir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası iktisatla uğraşanların önem verdikleri konular, tam rekabetin bir ideal olup olmadığı ve durağan denge koşulları üzerineydi. 1930'lu yıllara gelindiğinde odaklanılan konular; iktisadi bunalım, işsizlik ve iktisadi dalgalanmalar üzerine gerçekleşmiştir. Kalkınma teorilerinin iktisat literatürü içerisinde ağırlığını hissettirmesi ise İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda vuku bulmuştur (Kaynak, 2009: 30). Kalkınma kavramının az gelişmiş ya da

gelişmekte olan ülkelerle ilişkilendirilmesi, 1950'lerin ortalarına rastlamaktadır (Kaynak, 2009: 42).

1.3.Kalkınma İktisadı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadın alt disiplini olarak kendini gösteren Kalkınma İktisadı, savaşın sona ermesiyle siyasi bağımsızlıklarını elde eden ülkelerin kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek ve savaşta yıpranan Batı ülkelerini yeniden canlandırmak gayesiyle ortaya atılmıştır.

Lloyd G. Reynolds'un da ileri sürdüğü gibi çoğu Üçüncü Dünya ülkelerinde - Orta ve Güney Amerika, Güney Afrika ve Japonya hariç olmak üzere Asya ve Afrika'nın bütün ülkeleri- kalkınma hikayesi, 20.yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır (Reynolds, 1996: 54). Dolayısıyla Kalkınma İktisadının gelişim süreci, az gelişmiş ülkelerde yaşanan gelişme süreciyle yakından bağlantılıdır.

Kalkınma İktisadı, Ortodoks iktisadın 1930'lu yıllarda yaşanan bunalım yıllarında sarsıntıya uğraması ile popülaritesi artan bir disiplindir. Yıllarca egemen ideoloji olarak hüküm sürmüş tek tür iktisat olan Ortodoks iktisada ait alışlagelmiş bazı teorilerin, az gelişmiş ülkelere uygulanamayacağına dair iddialar; Kalkınma İktisadıyla birlikte daha çok duyulmaya başlanmıştır. Nitekim söz konusu tek tür iktisattan ayrılıştta, Keynesci görüş son derece belirleyici bir role sahiptir (Hirschman, 1996: 29). Bu bağlamda Kalkınma İktisadının yükselişinin tarihsel işlevlerinden biri de, kalkınma girişiminin yönetilebilir olduğunu siyasi otoritelerin gündemine getirmek olmuştur (Hirschman, 1996: 39). Dahası, John Maynard Keynes'in bunalımdan çıkış için sanayileşmiş Batı ülkelerinde kamu kesimine önemli ölçüde bir misyon yüklemiş olması; refah devletinin başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde ağırlık kazanması ve gelir düzeyi daha düşük ülkeleri de kapsama çabalarının yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD'nin canlanmaya çalışan Avrupa ülkelerine Marshall Planı çerçevesinde mali yardım sağlaması, dış yardımın kalkınma sorununda önemli bir araç olabileceği görüşünü de güçlendirmiştir (Şenses, 1996: 105).

Birçok gelişmiş ülkenin, bağımsızlığını kazanmış ve kalkınma arayışında olan az gelişmiş ülkelere, hem ekonomik hem de siyasal açıdan karşılıklı çıkar iddiasıyla ilgi göstermesi; kalkınma girişimlerini yönetmeye yönelik bir idealin neticesidir.

Bu gelişmeler ışığında Kalkınma İktisadının temel yaklaşımında ekonomik kalkınmayı büyümeyle özdeşleştiren, büyüme için iç tasarruf ve dış yardımlar yoluyla hızlı sermaye birikimini ve devlet eliyle sanayileşme yoluyla hızlı yapısal değişimi amaçlayan bir yapı bulunduğu söylenebilir. Kalkınma İktisadının, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özgün doğasından dolayı farklı bir kuramsal yaklaşıma gereksinim duyması ve piyasalar yerine devlet müdahalesini, dış dünyayla entegrasyon yerine iç piyasayı öne çıkaran yaklaşımı; tek tür iktisat olan Ortodoks anlayıştan kuramsal düzeyde ayrıldığı da bir göstergesidir (Şenses, 1996: 106).

Kalkınma İktisadı çerçevesinde hızlı sermaye birikiminin, hızlı sanayileşmeyi gerçekleştireceği ve hızlı sanayileşme sürecinin de işsizliği ortadan kaldıracığı öngörülmektedir. Yurt içi tasarruflar yetersiz kaldığında söz konusu açığın ise dış yardımlar vasıtasıyla kapatılacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda ithal ikameci sanayileşme, planlama, dış yardım ve sermaye birikimi; Kalkınma İktisadının temel bileşenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaynak, 2009: 43).

Kalkınma İktisadının ağırlığını hissettirdiği 1950-1970 arası dönemde, az gelişmiş ülkeler bağlamında gerek ekonomik büyüme performansları gerekse eğitim ve sağlık gibi beşeri kalkınma kıstasları açısından bazı önemli gelişmeler gözlemlense de, özellikle gelir dağılımında son derece olumsuz bir tabloyla karşılaşmıştır. Kuşkusuz Güney Doğu Asya ülkelerinde G.Kore ve Tayvan gibi bugünün kalkınmış ülkelerini, söz konusu genellemenin dışında tutmak gerekir (Şenses, 1996: 98).

Artık çok net olarak görülmektedir ki, geri kalmışlıktan kurtulmada ekonomi tek başına yeterli olmamaktadır. Kalkınma İktisadının en önemli -kimilerine göre tek- kıstası olan kişi başına gelir yanında her biri farklı uzmanlıklar gerektiren kamu sağlığı, beslenme, konut ve eğitim gibi kısmi hedefleri de içeren bir arayış söz konusu olmuştur (Hirschman, 1996: 50). Kalkınmayı, ekonomik büyüme anlamında tanımlamak ve kişi başına düşen gelir kapsamında ölçmek eleştirilmiştir. Bu

bağlamda Kalkınma İktisadını çıkmaza sürükleyen hususlardan birisi de siyasal, tarihsel ve kurumsal yapıları ihmal etmesi ve bu yapıları ekonomiyle ilişkilendirmekten uzak bir tutum sergilemesiydi (Şenses, 1996: 109).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda önem kazanan Kalkınma İktisadı, kısa süren popüleritesinin ardından 1970'li yıllara gelindiğinde cazibesini büyük ölçüde yitirmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda maruz kalınan petrol şoklarının hemen ardından patlak veren borç krizi; çoğu gelişmekte olan ülkeyi, IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum programlarına bağımlı hale getirmiştir. Böylece bu ve benzeri kuruluşların isteği doğrultusunda dışa dönük ve serbest piyasa ağırlıklı eğilimlerin, gelişmekte olan ülke ekonomilerine yön verir hale gelmesi kaçınılmaz olmuştur (Şenses, 1996: 15). Böylece IMF ve Dünya Bankası'nın önderliğinde neoklasik iktisat, yeniden güçlenerek gündemin ön sıralarında kendine yer edinmeyi başarmıştır. Kalkınma İktisadının önemli gündem maddeleri olan merkezi planlama ve sanayileşme gibi konular ise eski ağırlığından uzak bir görüntü sergilemektedir (Kaynak, 2009: 44-45).

Her şeyin önüne geçen yoksulluk sorunları veriyken az gelişmiş ülkelerin kurulmuş oyuncaklar gibi işlemesi ve kalkınma aşamalarından geçmesi beklenmekteydi (Hirschman, 1996: 51). Ancak eyleme yönelik düşünce, mükemmeli yakalamaktan çok uzak bir görüntü sergiledi (Hirschman, 1996: 38). Kalkınma İktisadının, Üçüncü Dünya ülkelerinde başarısızlığa yol açması ve umulanın aksine kalkınma hamlesinin, geniş kitlelerin yoksulluğa itilmesi dahil olmak üzere ciddi bir gerilemeye yol açması; ortaya çıkış amacıyla taban tabana zıtlık oluşturmuştur. İyimser beklentilere karşın Kalkınma İktisadı, az gelişmiş ülkeler adına gelişmiş ülkelere olan bağımlılığın içselleştirildiği bir dönem olarak ciddi eleştirilere uğramıştır.

Yoksulluğun ortadan kaldırılamamış olması, kıtlıkların gıda arzındaki tikanıklıklardan ziyade ülke içindeki bölgesel, etnik ve sınıf kavgalarından kaynaklandığına ilişkin gözlemlerin sadece Üçüncü Dünya ülkeleri arasında değil, aynı zamanda söz konusu ülkelere ait bölgelerarasında bile görülmesi; Kalkınma İktisadının ortaya çıkış nedeninin sorgulanmasına yol açmış ve hatta varlık nedenine önemli bir darbe vermiştir (Şenses, 1996: 108-109).

1970'lere kadar süren kalkınma kuramları, temelde gelişmiş ekonomilerin izledikleri yolları model almaktaydı. Buradan hareketle kalkınma; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda bir modernleşme projesi olarak algılanmaktaydı. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değerlere kavuşmak olarak görülmüş ve projeler bu çerçevede ele alınmıştır. Bu bağlamda kalkınma iktisadını, modernleşme iktisadı olarak düşünmek yerinde olacaktır. 1950'lilerden 1970'lerin ortalarına kadar altın çağını yaşayan kalkınma ya da modernleşme iktisadı, bu dönem sonrasında gözden düşmüştür (Kaynak, 2009: 43). Bir bakıma, gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen sanayileşme ve kalkınma çabaları, gelişmiş ülkelere benzer şekilde istikrarlı yapılara ve refah toplumlarına yol açmamıştır (Kaynak, 2009: 44).

Sonuç olarak 1980'lere girilirken küresel eğilimler karşısında uluslararası finans kuruluşlarının etkinliğini artırması ve minimalist devlet anlayışının ağırlık kazanması, gözden düşen Kalkınma İktisadını ana temalarından yoksun bırakarak hızlı bir gerileme süreciyle karşı karşıya bırakmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma hamleleri, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendini göstermiş olsa da, gelinen nokta itibariyle içinde yaşadığımız enformasyon çağında kalkınmadan öte, bilgiyi yakalamaktan söz edilmektedir. (Başkaya, 2005: 13).

1.4.Kalkınma Anlayışında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma

Sanayileşme hareketiyle birlikte ekonomisi kalkınmakta olan ülkeler, ekseriyetle üretim kapasitesinin doğal kaynaklar üzerindeki dağılımını ve yatırım kararlarındaki belirleyici faktörleri piyasa güçlerine bırakmaktaydı. Ancak ülkeler arasında gözlenen aşırı farklılığın doğurduğu sosyo-ekonomik sorunlar, piyasa mekanizmasının üretim faktörleri dağılımını ülke düzeyinde yeterince sağlayamadığını ortaya çıkarmıştır. Kişisel yarar ile sosyal yararın çeliştiği noktalar, ciddi bir sorun teşkil etti (Dinler, 2012: 1).

1929 Büyük Bunalımı sonrası, ülkelerin yanı sıra bölgesel dengesizlik de dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke, bölgesel gelişme farklarını azaltıcı

politikalar uygulamaya koymuştur. Gözlemler, ekonomik ve sosyal kalkınmanın çeşitli ülkeler arasında olduğu gibi aynı ülke içindeki bölgelerde de birbirlerinden farklı bir seyir izlediğini göstermekteydi (Dinler, 2012: 96). Buradan hareketle, az gelişmişliğin mikro yönden analizi giderek yoğunluk kazanmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından birçok ülkenin, hem kalkınma planlarında hem de hükümet programlarında bölgesel kalkınma farklılıklarını azaltma gayesiyle ekonomiye müdahalede bulunarak çeşitli önlemlere yer verdiği görülmektedir. Ayrıca kalkınma plan ve programlarına dahil edilen aktivist politikalar, bölgesel ekonomi ve bölgesel kalkınma alanına ilişkin teorik çalışmaların gelişmesine de katkıda bulunmuştur. 1957 yılında 140'tan fazla Amerikan Üniversitesi'nde bölge konusunun ciddi olarak ele alındığı ve bu konudaki çalışmaların da artan bir eğilim izlediğini söylemek mümkündür (Dinler, 2012: 1). Ancak belirtilmesi gerekir ki, 1970'li yıllara kadar olan kalkınma anlayışı; merkezi idarenin güdümünde ve desteği ile uygulanan geleneksel bölgesel kalkınma politikalarını içermektedir. Geleneksel nitelikteki bölgesel politikalarda, merkezi hükümetin karar sürecindeki ana rolü üzerinde durulurken 1970 sonrasında yerel yönetimlere verilen görevler ön planda yer almıştır (Akiş, 2011: 242).

Geleneksel nitelikteki bölgesel kalkınma politikalarının araç olarak finansal teşvikler, alt yapı yatırımları, devlet kontrolündeki sanayi tesisleri ve imalat sanayisini kullanmakla yetinmesi, bazı ekonomik açmazlara sebep olmuştur (Akiş, 2011: 244). Ülkeler, küreselleşme ve artan rekabet ortamında hızlı ekonomik değişimlerin neden olduğu baskı ve tehditlerle mücadele edebilmek ve bu süreçte ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmak amacıyla bölgesel kalkınma politikalarında yapısal dönüşüme gitmişlerdir (Akiş, 2011: 238).

Nitekim küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin dünya ekonomik sistemine damgasını vurduğu 1980'lerden bu yana bölgesel kalkınma politikaları, sadece doğrudan devlet yardımlarına değil, aynı zamanda işgücünün niteliği, yaşam kalitesi, yatırım iklimi gibi bölgenin niteliğini arttırıcı özelliklere ve içsel gelişmeye daha çok önem veren bir yapıya bürünmüştür. Geleneksel bölgesel kalkınma politikaları pazara, işgücüne ve hammaddeye odaklanırken yeni bölgesel politikalar sosyal ilişkiler, normlar ve kurumlardan oluşan bir yapıyı da göz önüne almaktadır.

Bölgelerin kendi iç dinamiklerine odaklanan, sosyal aktörlere kalkınma politikaları kapsamında daha çok yer veren ve çağdaş dünyanın gereklerine uyum sağlayarak gelişim gösteren yeni yaklaşımlar, günümüzdeki bölgesel kalkınma politikalarını şekillendirmektedir (Akpınar, 2012: 35-36). Yeni bölgesel kalkınma anlayışında politik, ekonomik, sosyal, coğrafi konuların ve bölgesel dengesizliklerin de değerlendirme kapsamına alındığı görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadın bir alt disiplini olarak popülaritesini arttıran Kalkınma İktisadının kalkınma kavramını ekonomik boyuta indirgeyen anlayışı, ülkeler ve bölgelerarasında artan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel farklılıkları açıklamada çaresiz kalınca, ekonomi dışı faktörleri de bünyesinde barındıran bölgesel nitelikte bir kalkınma anlayışına gereksinim duyulmuştur. Buradan yola çıkılarak, geleneksel yani merkeziyetçi kalkınma anlayışından bölgeyi esas alan bir kalkınma anlayışına geçişin, iktisadın bir disiplini olan Kalkınma İktisadının cazibesini kaybetmesiyle hız kazandığı da söylenebilir. Kalkınma İktisadının kurumsal, siyasal, tarihsel yapıyı ekonomiyle ilişkilendirememesi ve kalkınmayı büyümeye indirgeyen yaklaşımının doğurduğu sorunlar, kalkınma anlayışında dönüşümü gerekli kılmış ve bölgesel kalkınmanın daha geniş boyutlarıyla ele alınmasına olanak sağlamıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte devletin müdahalesine dayanan merkeziyetçi bölgesel kalkınma anlayışı, yerini yerel ve bölgesel aktörlerin de katılımıyla gerçekleşen bir bölgesel kalkınma anlayışına bırakmıştır.

1.4.1.Bölge Kavramı ve Yeniden Yorumlanması

Bölgeselleşme, genellikle bölgecilik kavramıyla karıştırılmaktadır. Bölgecilik kavramı; "*ortak etnik, kültürel ve tarihsel özelliklere sahip bir bölge ve bu bölgede yaşayan nüfusun merkezi yönetimin egemenliğine karşı bağımsızlık çabalarını ifade etmektedir.*" Söz konusu bağımsızlık çabaları, etnik ve kültürel kimliğin devlet tarafından tanınması ve kendileri hakkında karar verebilme özgürlüğüne sahip olarak özerk bir yönetim kurma isteklerinden kaynaklanabilir (Taşcı vd, 2011: 7). Bölgeselleşme ise yönetsel açıdan bölgenin güçlendirilmesini ve adem-i merkeziyetçiliğin ön plana çıkarılmasını ifade etmektedir (Mengi, 1998: 37). Küreselleşme sürecine bağlı olarak devletlerin başa çıkmak zorunda kaldığı

ekonomik ve ekolojik zorlamalar, bölgeselleşme eğilimlerini hızlandırmıştır (Keleş ve Erbay, 1999: 3).

Bilimsel literatürde bölgeye ilişkin birçok tanım ileri sürülmüştür. Bu tanımlar coğrafik, kültürel, politik, ekonomik, sosyal gibi farklı bağlamlarda ele alınabilmektedir (Snieska ve Bruneckiene, 2009: 46). Geleneksel anlayışta bölge kavramı, bir arada bulunan yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, sınırları ulus devletin denetiminde çizilmiş ve ulus devlet dışına kapalı bir birim olarak görülmekteydi. Küreselleşmenin etkisiyle şekillenen yeni bölgeselcilik anlayışı gereği bölge kavramı ise ilişkiler ağı ile belirlenen, mekansal süreklilik şartı olmayan yerellerin oluşturduğu ve uluslararası ilişkilere doğrudan açılan ve sınırları değişkenlik gösterebilen bir birim olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda hem ekonomik hem de bölgesel kalkınmanın itici gücü olarak yerel dinamikler, önemli hale gelmektedir (Sungur ve Keskin, 2010: 277). Küresel eğilimler doğrultusunda belirgin olarak kendini gösteren yeni bölgeselcilik anlayışı sonrası bölge kavramının içeriğinde değişim yaşanmıştır. Sanayileşme düzeninde ulus devletin bir parçası olarak sınırları kesin olarak belirlenmiş, yan yana gelen mekansal birimlerin bütünü olarak görülen bölge kavramı; sanayi ötesi düzende ilişki ağlarının ön plana çıktığı, mekansal birlikteliğin önem kaybettiği ve sınırları değişkenlik gösteren birimler olarak dile getirilmeye başlanmıştır (İldırar, 2004: 9).

Yeni bölgeselcilik anlayışının ekonomik zeminini, bölgesel bütünleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik güç ve ağ ekonomisi oluşturmaktadır (Gökgöz vd, 2009: 4). Yeni bölgeselcilik anlayışında bölgeler; *"birbirleri arasında girdi ve çıktı bağlantıları bulunan, ortak tedarik ve pazar amaçları taşıyan ve yerel uzmanlaşmanın bulunduğu, özetle aynı coğrafyada yerleşik ilişkili endüstrilerin ve kurumların mekansal yoğunluğu bulunan alanlar"* şeklinde tanımlanmaktadır (Gökgöz vd, 2009: 1).

Yeni eğilimin temel vurgusu, bilgi ekonomilerinin şekil verdiği yeni rekabet ortamıdır. Küresel piyasalarda var olabilmenin en önemli koşulu olarak rekabet gücü gösterilmektedir. Rekabet gücü tarafından belirlenen ekonomik organizasyonda, "Bölge"nin anahtar kavram olarak ele alınması, bu bağlamda büyük önem taşımaktadır (Kumral ve Değer, 2012: 277).

1.4.2.Bölgesel Kalkınma

Bölgesel iktisat, ekonomik sistemlerin mekansal karakteri içinde bir çatıyı temsil etmektedir. Buradan hareketle mekan üzerinde gerçekleşen ekonomik faaliyetlere yön veren faktörler incelenmelidir. Bu farkındalık sürecinin, hem bireyler hem de toplumlar açısından önemli sonuçları olacaktır. (Hoover ve Giarratani: 1984: 4). Bölgesel iktisadın ilgi alanı olarak bölgesel kalkınmanın önem kazanması, kaçınılmaz olacaktır.

Bölgesel kalkınma, "ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünüdür" (Taşcı vd, 2011: 9). Diğer bir tanıma göre bölgesel kalkınma, "Geniş ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejisinin tutarlılığı konusunda, genel rekabet dengelerini bozmayan etkinlik ve refah kazandırıcı çabaların tümüdür." (Akpınar, 2012: 35).

İkinci Dünya Savaşı sonrası gündeme gelen Kalkınma İktisadı çerçevesinde üzerine yeni yeni yoğunlaşılacak bölgesel kalkınma, bölgelerarası farklılıkları ortadan kaldırmak için kaynakları yeniden dağıtan merkezi devlet yaklaşımı etrafında çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bölgelerarası denge kavramı, ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. 1970'li yıllarla birlikte büyük ölçekli sanayi işletmelerine dayanan fordist üretim sisteminin, hızla değişen teknolojik çevre şartları ve tüketici talebi karşısında hantal kalması; sistemik bir kriz yaratmıştır ve refah devleti sorgulanmaya başlamıştır (Bakır ve Tuncel, 2010a: 20). Bunun sonucu olarak bölge kavramı, ulus devlete referans olmaktan ziyade küresel ekonomik sistemin bir alt birimi olarak görülmeye başlanmıştır (Eraydın, 2002: 1).

Küreselleşen dünyada bölgesel kalkınma sorunu; bölgesel dengesizlikleri giderme uğraşından, bölgenin rekabetçiliğini arttırmaya yönelik bölgesel aktörlerin (yerel sanayi, araştırma kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları, yerel yönetimler) başı çektiği yenilikçilik ve sürdürülebilir rekabetçilik temelli bir kalkınma sorununa dönüşmüştür. Özetle 1980'li yıllardan itibaren bölgelerin, dünya ekonomisinin motoru olduğuna yönelik inanç giderek güçlenmiştir. Dolayısıyla günümüzde

bölgesel ölçek, ekonomik kalkınmayı teşvik etmede kullanılacak politika seçeneklerinin belirlenmesinde giderek daha fazla ilgi çeker hale gelmiştir (Bakır ve Tuncel, 2010a: 21).

1.4.2.1.Bölgesel Kalkınmada Bölge Sınıflandırması

Yaşam tarzları ve seviyelerinin, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde birbirinden farklı özellikler göstermesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ayrıca bölgeler birbirlerinden nüfus artış hızları, ekonomik yapıları, kaynak kullanımı ve gelir dağılımı gibi birçok örnekte farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıklar, temel olarak incelenen bölgelerin ekonomik gelişme seviyelerine, mekan organizasyonunu oluşturan özelliklere ve çevrenin özelliklerine bağlıdır (Tekeli, 2008: 171). Mekanı bölgelere ayırma isteği, bu farklılıklardan ötürü gün yüzüne çıkmıştır.

Günümüzde bölgelerin bağımsız birimler olarak ve dış dünyadan soyut olarak algılandığı anlayışı, yerini dünyadaki farklı nitelikli ve amaçlı ağlar içinde yer alabilen ve bunlarla etkileşim içinde olan bölge anlayışına bırakmıştır. Bölgeleri, ekonomik yapısı açısından homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge diye ayırmak mümkündür (Taşcı vd, 2011: 5).

1.4.2.1.1.Homojen Bölge

Homojenlik, "*bütün öğeleri aynı yapıda ya da aynı nitelikte olan, bağdaşlık*" anlamına gelmektedir (Dinler, 2012: 74). Her noktası kendi aralarında olabildiğince yakın özellikler gösteren alanlara ise homojen alan denilmektedir. Birbirine bitişik ya da komşu homojen alanlar da homojen bölge olarak adlandırılmaktadır (Taşcı vd, 2011: 5). Dolayısıyla homojen bölge, birbirine komşu homojen alanlardan oluşmaktadır. Homojen bölgeyi, "*sürekli bir homojen alana karşılık gelen, birbirine yakın karakteristikler gösteren komşu alanlar grubu*" şeklinde ifade etmek de mümkündür (Dinler, 2012: 75-76).

Homojen bölge, bir ülkedeki bölgelerarası kalkınma farkının azaltılması yönünde bir uygulamadır. Aynı kalkınmışlık seviyesinde bulunan komşu illerin, homojen bölge oluşturduğu görülmektedir (Gündüz, 2006: 3). Homojen bölge ayrımı, bölgelerarasındaki kalkınma farklılıklarının belirlenmesiyle elde edilen statik

bir değerlendirmedir. Sosyo-ekonomik açıdan gelişim farklarını da ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır (Gündüz, 2006: 5).

1.4.2.1.2.Polarize (Kutuplaşmış) Bölge

Bir yerleşme merkezi, kendisinden daha küçük olan bir ya da daha fazla yerleşim yerini etkisi alanına alıyor ise söz konusu merkez cazibe merkezi haline gelmiş, diğer bir ifadeyle kutuplaşmıştır. Kendisinden küçük olan yerleşim yerlerini etkisi altına alan cazibe merkezlerinin etki sahası ile birlikte kapsamış olduğu alan, polarize bölgeyi oluşturmaktadır (Taşcı vd, 2011: 5).

Polarize bölge, "*bir kutup ve bu kutbun etkisi altındaki yerleşme merkezleri arasındaki ilişkiyi, ilişkinin şiddetini gösteren dinamik bir kavramdır.*" Bir yerleşme merkezi geniş olduğu ölçüde veya ne kadar çok sayıda yerleşme merkezini etki altına alıyorsa, o derece büyük bir polarize bölge oluşturmaktadır (Dinler, 2012: 79).

1.4.2.1.3.Plan Bölge

Bir ülkedeki yerleşme merkezlerinin mevcut gelişmişlik düzeyi esas alınarak saptanan homojen bölge ve yerleşme merkezleri arasındaki ilişkilerin şiddetinin göz önüne alınmasıyla belirlenen polarize bölgeden farklı olarak plan bölge, bölge planlarının uygulandığı alanlar bütünü şeklinde ifade edilmektedir. Plan bölgeler, kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak ve uygulanmasını olanaklı hale getirmek, bölgenin kalkınmaya katılımını sağlamak amacıyla saptanan bölgelerdir (Taşcı vd, 2011: 5-6).

Plan bölgeler, "*bölgesel planlamayı uygulamakla görevli yönetimin yetki alanı içinde kalan bölgedir.*" Plan bölgeler, bölgesel planlama uygulayan ülkelerdeki planlama anlayışı çerçevesinde ve ülkedeki bölgesel sorunların niteliği ve yoğunluğuna göre tüm ülkeyi olabileceği gibi sadece problemlili bölgeleri de kapsayabilmektedir (Gündüz, 2006: 7-8).

1.4.2.2.Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Planlamanın Önemi

Bölgesel planlamanın, kalkınmanın yerel ve mekansal boyutlarını analiz etme ihtiyacından doğduğu söylenebilir. Bölgesel planlama, yerel bilgilerin ulusal planlara

aktarılmasını kolaylaştırdığı gibi ulusal kalkınma hedeflerinin yerel planlara yansıtılmasına da olanak vermektedir (Taşcı vd, 2011, 10).

OECD'ye (Organisation for Economic Co-operation and Development - Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) göre bölgesel planlama, "*bölgelerde istihdam ve refah yaratıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi suretiyle bölgesel farkların azaltılma çabası*" şeklinde görülmektedir (Taşcı vd, 2011: 10). Bölgesel planlamayla hedeflenen sistemin istikrarıyla bağdaşabilecek, koordine edilmiş üretim hedeflerini tespit edebilecek şekilde bölgenin iktisadi kalkınmasına ait geniş bir bakış açısı elde etmektir (Akpınar, 2010: 10).

Uygulanacak bölgesel planlamanın başarıya ulaşması için planlamaya konu olan bölgenin yapısının bilinmesi ve bölge türünün (homojen, polarize, plan bölge) doğru saptanması gerekmektedir (Sungur ve Keskin, 2010: 273).

Başarılı bir bölgesel planlamanın, şu unsurları içermesi gerekir (Taşcı vd, 2011: 11):

- Sektörel etkinliklerin karşılıklı bağımlılığı, ön plana çıkarılmalı ve kapsamı geniş olmalıdır,
- Bölge için stratejik vizyon geliştirilmelidir,
- Ulusal öncelikleri ve yerel talepleri yansıtacak nitelik taşımalıdır,
- Değişen koşullarla başa çıkabilecek özelliklerde olmalıdır,
- Bölgesel planlamanın teori ve uygulama aşamalarında yerel katılımcıların görüşlerinden yararlanılmalıdır,
- Düzenli gözlem ve yeniden gözden geçirilmeye fırsat sunan bir mekanizmayı içermelidir.

Sonuç olarak bölgesel planlamanın ana hedefi, bölgelerarası farklılıkları gidermek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlamaktır. Küresel eğilimler ışığında gelinen aşamada bölgesel planlama, bölgesel farklılıkların giderilmesi yönünde en önemli unsurdur (Sungur ve Keskin, 2010: 274).

1.4.2.3.Bölgesel Kalkınmada Çok Düzlemlî Yönetişim

1970'lerden itibaren değişime uğrayan merkezîyetçi yönetim anlayışı, yerini yerelleşmeye bırakmaktadır. Merkezin yönlendirici bir misyon üstlenip, genel politikalar üretmek dışında kalan yetki ve görevleri yerel yönetimlere bırakmasına paralel biçimde yerel ve bölgesel kalkınma anlayışı da gelişmiş; bölge yönetimleri, kent yönetimleri, yerel yönetimler ve burada uygulanacak stratejiler önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla geleneksel yönetim anlayışının yerini çok aktörlü yönetimin, yönetişimin alması; yerel katılımı ve paydaşlarla ortak hedefler doğrultusunda ortak faaliyetler yürütülmesini gerektirmektedir (Genç ve Yılmaz, 2013: 119).

Bölgesel planlamayı esas alan bu yeni yaklaşım çerçevesinde ulusal ölçeğin yanında bölgeler, yeni yönetim katmanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetişim mekanizmalarının gelişmesine paralel olarak karar verme mekanizmaları, merkezin tekeli dışına çıkmaktadır. Merkez temelli otoriter ve bağlayıcı politikalara alternatif olarak daha katılımcı mekanizmalarla üretilen ve içerisinde gönüllülük temasına da yer verilerek karar alma süreçlerine karardan etkilenenlerin de dahil edildiği bir yaklaşım, ön plana çıkmaktadır. Söz konusu gelişmeler neticesinde hiyerarşik ilişkiler ağırlığını kaybederken yatay ilişkilerin belirleyiciliği artmıştır. Bu eğilimler ışığında, kamu hizmetinin olabildiğince yerinden tasarlanması ve uygulanması görüşü önem kazanmıştır (Dedeoğlu ve Sertesin, 2011: 2-3).

Küreselleşme ile beraber yaşanan gelişmelerle ulusal ve yerel düzlemlerde yönetimden yönetişime doğru bir gelişme izlenmesiyle kalkınma kavramı da yeni bir içeriğe bürünmektedir. Tüm ülkeyi kapsayan kalkınma iktisadî kökenli kalkınma politikaları, yerini bölgesel kalkınma politikalarına bırakmıştır. Aynı doğrultuda, yerinden yönetim ve bölge düzeyinin önemi gittikçe artmakta ve içe dönük ulusal kalkınma stratejilerinin yerine bölge kalkınmasına yönelik ve dışa dönük stratejilerin yerel düzeyde belirlenmesi önem kazanmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, kalkınmadan sorumlu aktörlerin de değişmesine neden olmuştur. Bu amaçla, yeni aktörlerin sürece dahil edildiği kalkınma politikaları tasarlanmakta ve uygulamaya konulmaktadır (Kaypak, 2013: 201).

Yönetişim mekanizması, planların sadece tanımlanmış idari sınırlar ile kısıtlı kalmasını önleyecek ve bölgelerin etkileşim içinde oldukları komşu iller, bölgeler ve ulus ötesi bağlantıların dikkate alınmasını sağlamaya da yardımcı olacaktır (Dedeoğlu ve Sertesin, 2011: 9). Planlamanın bir yönetim değil yönetim aracı olarak görülmesi; “bölge sorunlarının paydaşlarla beraber tanımlanması ve planın uygulama yöntemlerinin paydaşlarla ortak tasarlanmasını beraberinde getirmektedir.” (Gökgöz vd, 2009: 6).

Günümüzde bölgesel aktörler, birer katalizör işlevi görmektedir. Burada amaçlanan bir yerel kalkınma koalisyonu oluşturmak suretiyle tüm üretken güçleri harekete geçirmek ve kentin, bölgenin küresel ve ulusal yarışta öne geçmesini mümkün kılmaktır. Bu koalisyon içindeki ilişkinin türü, hiyerarşik olmayıp eşit paydaşlar arasında gönüllü işbirliğine dayalı olmalıdır. Bu birlikteliği ve olması gereken işleyiş biçimini en iyi açıklayabilecek kavram yönetişimdir (Genç ve Yılmaz, 2013: 124).

Küresel rekabetin giderek önem kazandığı günümüz dünyasında merkeziyetçi kalkınma kuramlarından ziyade bölgesel temelli kalkınma modelleri esas alınmaktadır. Bu değişimin temelini teşkil eden unsur, küresel rekabet gücünün yerelleşmeden geçiyor olmasıdır (Gökgöz vd, 2009: 1).

1.4.3.Bölgesel Kalkınma Farklılıkları

Ülke içerisinde kalkınma dereceleri, tüm bölgelerde aynı düzeyde görülmemektedir. Bu farklılık, gelişmiş ülkelerde belli ölçülerde var olmakla birlikte özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere net olarak hissedilmektedir. Gelişmiş ülkelere bölgesel farklılıklar, azalan bir seyir izlerken az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere bölgesel farklılıklar, artma eğilimi göstermektedir (Gündüz, 2006: 15). Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere ait bölgelerde, söz konusu farklılıkların artan bir seyir izlemesinin altında yatan etken, olumlu dışsal ekonomiler neticesinde merkezi bölgelerin cazibe merkezi konumuna gelerek kutuplaşma meydana getirmesidir. Gelişmiş ülkelere ait bölgesel farklılıkların azalan bir seyir izlemesinin altında yatan temel etken ise cazibe merkezi haline gelen yerleşim yerlerinde aşırı kalabalıklaşma sonucu, bölgenin eski canlılığını

yitirmesidir. Aşırı kalabalık bölge merkezinde yaşamakta olanların ulaşım sırasında kaybettikleri zaman, artan bir eğilim gösteren ulaşım giderleri, çevresel sorunlar gibi birçok unsur; göç dalgasının durmasında pay sahibi olabilmektedir (Dinler, 2012: 118). Sadece ülke ekonomisinin kaynak dağılımında görülen farklılıkla sınırlı kalmayan bu dengesizlikler, refahın mekansal dağılımının yanı sıra sosyal, kültürel ve politik boyutlar da taşımaktadır (Göktürk, 2006: 23). Bu bağlamda bir ülkenin bünyesinde bulunan bölgeleri arasında kökeni ekonomik nedenlere bağlı olan sosyal dengesizlikler, büyük huzursuzlukların da kaynağı olabilmektedir.

Ülkenin bazı bölgelerinin refah seviyesi yükselirken diğer bölgelerin geri kalması, gelişmiş bölgeler ile geri kalmış bölgelerarasındaki benzer özelliklerin giderek kaybolmasına ve söz konusu bölgelerin birbirine yabancılaşmasına yol açabilmektedir. Şöyle ki, kalkınmışlık düzeyi yüksek seviyelere erişen bölgelerde bir arada yaşayan insanlar genellikle din, mezhep ve ırk gibi farklılıkları görmezden gelmekte, hatta bu etmenleri bir kültür zenginliği olarak görmektedir. Geri kalmış bölgelerde ise aynı farklılıkların söz konusu olması, huzursuzluk kaynağı olabilmektedir. Etnik ya da mezhepsel farklılıklar sebebiyle bölgenin ihmal edilerek arka plana itildiği şeklinde iddialar, tartışma konusu yapılmaktadır. Bu algının, geri kalmış bölge halkı arasında taraftar bulmasıyla ülke içindeki bölgesel kalkınma derecelerindeki farklılık; ciddi bir sorunsal haline dönüşebilmektedir (Dinler, 2012: 122). Pakistan'da yaşanan deneyim, bu duruma örnek teşkil etmektedir. 1947'de İngiliz sömürgesindeki Hindistan'dan yaşanan kanlı bir mücadele sonrası ayrılarak 14 Ağustos 1947'de kurulan Pakistan, ilerleyen yıllarda bir bölünme yaşayıp, batısı bugünkü Pakistan doğusu da Bangladeş olmuştur (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Pakistan>, Erişim Tarihi: 10.02.2013). Bu ayrışmanın temelinde ise ekonomik ve sosyal dengesizliklerin zemin hazırladığı faktörler rol oynamıştır. Kuruluşu sonrası Pakistan'ın doğusu ve batısı arasında dil ve din farkının yanı sıra ekonomik dengesizlik de söz konusuydu. Pakistan nüfusunun %60'ına sahip olan Bengal'da hakim ekonomik faaliyet tarım iken Batı Pakistan, sanayileşmeye başlamıştı. Batı Pakistan'ın nüfusun %40'ına sahip olmasına rağmen devlet bütçesinin üçte ikisini alması, dış yardımların bu bölgeye yönlendirilmesi, altyapı ve hizmetlerde bu bölgeye öncelik verilmesi; hoşnutsuzluklara neden oluyordu. Ekonomik dengesizlikten kaynaklanan gerilimi tırmandıran gelişme ise Batı

Pakistan'da konuşulan dil olan Urduca'nın resmi dil olarak kabul edilmesidir. Bu gelişme üzerine Doğu Pakistan'ın özerkliğini savunan Avami Partisi'nin seçimi kazanması, 1 Mart 1971'de meclisin feshedilmesini beraberinde getirdi. Doğu Pakistan'ın bu duruma sessiz kalmayarak genel greve gitmesi sonucu Batı Pakistan ordusu, grevcileri hedef aldı. Üniversiteler yerle bir edilirken bölgesel farklılıkların yol açtığı gerginlik, bir milyondan fazla insanın ölümüyle sonuçlandı (Dinler, 2012: 124-125). Bu gibi huzursuzlukların yaşanmaması adına öne çıkan gelişme, bölge odaklı politikaların belirlenmesidir.

Bölge odaklı politikaların belirlenmesi sürecindeki en önemli hususlardan birisi, bölgeyi anlama noktasında yaşanan sıkıntılardır. Bölgeyi anlamakla kastedilen, bir bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerini anlamaya olanak sağlayan göstergeler yoluyla sorun tespitine yönelik ön analiz gerçekleştirmek ve bunu giderecek yöntemleri analiz ederek değerlendirmektir (Taşcı vd, 2011: 80). Her bir bölgede, asgari düzeyde insani yaşam standartlarının yakalanması ve bölgelerin kendi gelişme evresine uygun şekilde özgün politikalarını uygulamaya koyması, doğru bir yaklaşım olacaktır (Taşcı vd, 2011: 80).

1.4.4.Bölgesel Kalkınma Teorileri

Bölgesel kalkınmanın kökleri, belirgin anlamda kuruluş yeri teorisyenlerine (Von Thünen, Walter Christaller, Auguste Lösch, Alfred Weber) kadar uzanmaktadır. Bölgesel kalkınma, bölgesel bilimin kurucusu olarak addedilen Walter Isard tarafından 1950'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya atılmış ve ardından çok sayıda bilim adamı, bölgesel kalkınma literatürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede yapılan ilk çalışmalarda, kuruluş yeri ve dış ticaret kuramlarından çokça faydalandığı görülmektedir (Tüylüoğlu ve Karakaş, 2006: 196-197).

Bölgesel kalkınma teorileri, yeni eğilimler ışığında geliştirilmiş ve yenilenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde bölgesel kalkınmaya ilişkin olarak geliştirilen teoriler, 12 başlık altında incelenebilir. Söz konusu teoriler arasında Merkezi Yerler Teorisi, Sektörler Teorisi, Yeni Sanayi Odakları Teorisi, İhracat Merkezleri Teorisi, Kalkınma Kutupları Teorisi, Birikimli Nedensellik Teorisi, Yeni Ekonomik Coğrafya

Yaklaşımı, Merkez-Çevre Teorisi, Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi, Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi, İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi, Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı yer almaktadır.

1.4.4.1.Merkezi Yerler Teorisi

Merkezi Yerler Teorisi, bir hizmet merkezi olarak şehirlerin rolünü anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Alman coğrafyacı Walter Christaller, şehirler ve çevresi arasındaki ekonomik ilişkileri göz önüne alarak geliştirdiği bu teoride şehirlerin büyüklüğü, yeri, mekanı ve işlevlerine açıklama getirmektedir (Taşcı vd, 2011: 20). Christaller'e göre şehir, çevresindeki alana mal ve hizmet sağlayan bir merkezi yerdir. Bu anlamda bütün yerleşim yerleri, merkezi yer özelliğine sahip değildir (Dinler, 2012: 24). Merkezi Yerler Teorisi, geniş bir mekansal ölçeği ele alacak şekilde geliştirilmiş ve ekonomik faaliyetlerin bölgesel dağılımını açıklamaya yönelmiştir (Sulaiman, 2010: 20).

Merkezi Yerler Teorisi, 3 varsayıma dayanmaktadır. İlk olarak Christaller, merkezi kentin çevresini düz ve homojen bir alan olarak kabul ederek faktör hareketlerine sınırlama olmadığını varsayar. İkinci olarak, tüketicilerin bir mal ve hizmeti kendilerine en yakın merkezden alacakları varsayılır. Üçüncü varsayıma göre ise herhangi bir mal için eşik bir satın alma gücü olduğu sürece girişimci o malı arz etmektedir. Talep söz konusu eşik altına düştüğü takdirde, girişimci arzdan kaçınacaktır (Taşcı vd, 2011: 20-21).

Merkezi Yerler Teorisi'nde yerleşme merkezleri ve kuruluş yerleri, büyüklük ve dağılımlarına göre hiyerarşik bir yapı içerisinde birbirleriyle ilişki ve etkileşim halinde bulunmaktadır (Taşcı vd, 2011: 21). Christaller yerleşme merkezlerini yerine getirdikleri fonksiyonları dikkate alarak yedi farklı kademeye ayırmaktadır. Bu kademeler 1.kademedan 7.kademeye doğru sırasıyla pazar kasabası, büyük kasaba, ilçe, büyük ilçe, il, büyük taşra merkezi, bölge merkezi şeklindedir (Dinler, 2012: 24).

Kuruluş yeri teorisyenlerinden ilki olarak addedilen Von Thünen'in çıkış noktası olarak görüldüğü Merkezi Yerler Teorisi'nin inceleme konusu, üretim faktörlerinin coğrafi mekanda optimal dağılımıdır. Thünen, taşıma harcamalarını

üretim maliyetleri içerisinde önemli görürken analizlerini de tarım sektörüne yönelik olarak geliştirmiştir. Thünen'den farklı olarak Christaller ve Auguste Lösch'ün analizleri ise hizmetler ve sanayi sektörüne yönelik olarak gerçekleşmiştir. Christaller, taşınmaz hizmetleri göz önüne aldığı için onun geliştirdiği Merkezi Yerler Teorisi, şehir hiyerarşisine dayanmaktadır. Lösch ise taşınabilir malları da dikkate almasından dolayı kuruluş yerlerine, faktör ve mal piyasalarının özelliklerine ve bu piyasaların karşılıklı etkileşimlerine de yer vererek ekonomik faaliyetin coğrafi alanda dağılımını analiz etmiştir.

Genel olarak ele alındığında Christaller ve Lösch'ün analizleri, homojen veya ideal mekan gibi gerçek dünya ile örtüşmeyen basitleştirici varsayımları içermektedir. Bu analizleri gerçeklerle bağdaştırmak amacıyla Walter Isard, E.Böventer gibi iktisatçıların, bu çerçevede çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Ancak, kuruluş ve yerleşim yerleri hiyerarşik etkileşim içinde ele alınmış olsa da Merkezi Yerler Teorisi, statik bir teori olarak bölgesel kalkınmayı açıklamada yetersiz kalmıştır (İldırar, 2004: 73).

1.4.4.2.Sektörler Teorisi

Sektörler Teorisi'ne göre ülke ekonomisinin gelişmesi, sektörlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bir sektörde (özellikle tarım sektöründe) çalışan emek sayısındaki artış, zaman içinde kişi başına düşen gelirin azalmasına yol açacaktır. Çalışan emek sayısındaki azalış ise kişi başına düşen gelirin artmasını sağlayacaktır. Ayrıca tarım sektöründe çalışan nüfusun büyük bir kısmının, sanayi sektörüne geçiş yapması halinde de sanayi sektörünün gelişeceği ifade edilmektedir.

Üretilen bir malın ekonomik gelişmeye katkısı, o malın talep esnekliğiyle doğru orantılıdır (Taşcı vd, 2011: 17). Özellikle tarımsal ürünlerin talep esneklikleri düşük iken sanayi ürünlerinin talep esneklikleri yüksektir. Buna bağlı olarak ekonomik gelişme, sanayi sektöründe daha hızlı gerçekleşmektedir. Sektörler Teorisi, bölgenin ekonomisinde ayrı öneme sahip olan sektör mallarının fiyat esnekliklerinin farklı olduğunu öne sürmektedir (Gündüz, 2006: 22).

Sektörler Teorisi'nin bölge gelişmesinde iç dinamikleri esas aldığı görülmektedir. Bu bağlamda ekonomik gelişme; uzmanlaşma, iş bölümü, ekonomik

faaliyet hacmi ve bireysel gelirdeki artışlara bağlanmaktadır. Ancak bölge dışı faktörler de göz önünde bulundurulmaktadır (Gündüz, 2006: 23).

1.4.4.3.Yeni Sanayi Odakları Teorisi

Sanayi odakları, aynı mekanda yerleşik ilişkilere sahip endüstrilerin ve kurumların yoğunluğu demektir. Aralarında girdi ve çıktı bağlantıları bulunan, ortak tedarik ve pazar amaçları taşıyan ve yerel uzmanlaşmanın görüldüğü yerler, sanayi odaklarının temelini teşkil etmektedir. Sanayi Odakları Teorisi'nde bölgesel kalkınmanın temel faktörünü yerel özellikler ve sosyal sermaye oluşturmaktadır (Taşcı vd, 2011: 23).

Sanayi odakları, bölgesel kalkınmada önemli bir unsurdur. Sanayi odaklarının iki özelliği önem arz etmektedir. Birincisi; yerel düzlemde gerçekleşen üretimin, uluslararası piyasalarda rekabet gücüne erişmesidir. İkincisi ise buluş ve yaratıcılık kapasitesidir (Taşcı vd, 2011: 21-22). Söz konusu rekabet gücü, buluş ve yaratıcılık kapasitesine erişme yetkinliği, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde kendini gösteren bir takım gelişmelerle ivme kazanmıştır. 1970'li yıllarda yaşanan bu gelişmelere örnek olarak Post Fordist Üretim Sistemi'ne geçiş ve küreselleşmenin hız kazanmasına bağlı olarak neoliberal iktisat politikalarının itibar kazanmasından söz etmek mümkündür. Nitekim Henry Ford'un kendi fabrikalarında uyguladığı ve buradan hareketle Fordist Üretim Sistemi olarak kendine yer bulan sistem, olabildiğince düşük maliyet ile standart mallardan çok sayıda üretimi esas almaktaydı ve kitlesel üretimi amaçlamaktaydı. Fordist Üretim Sistemi, her makine sadece belli bir işi yapacak şekilde planlanarak ve iş bölümü fazlasıyla önemsenererek gerçekleştirilmekteydi. Fordist Üretim Sistemi'nde, tesis ölçeği de çok büyük seviyelerdeydi. Ancak bilgisayar teknolojisinin geliştirilmesiyle birden fazla işi yapmaya programlanabilen makinelerin üretim sürecine dahil edilmesi, üretim tesis ölçeklerinin küçülmesine olanak tanıdığı gibi ürün niteliğinin tüketici tercihleri çerçevesinde belirlenmesini de mümkün kılmıştır. Böylece üretime esneklik kazandıran ve kitlesel üretimin yerini kişiye özel üretime bıraktığı bu yeni üretim sistemi, Post Fordist Üretim Sistemi olarak adlandırılmaktadır (Dinler, 2012: 404).

Bilgisayar ve haberleşme teknolojisindeki önemli gelişmeler sonucu Post Fordist Üretim Sistemi'nin ortaya çıkışı, küreselleşme ile neoliberal politikaların popülaritesini arttırması ve elektronik ticaret kullanımının yoğunluk kazanmasıyla küçük ve orta ölçekli işletmelerin avantajlı konuma gelmeleri, yerel özgünlüklere sahip bölgelerdeki ekonomik canlanmayı tetiklemiştir. Ekonomik canlanmanın yaşandığı bu yeni merkezler, yeni sanayi odakları olarak dile getirilmektedir (Dinler, 2012: 402). Yeni Sanayi Odakları, küreselleşen ekonominin ve sanayi dinamiklerinin çözümlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Yeni sanayi odaklarında geçerli olan Esnek Üretim Sistemi, firmaların talep değişmelerine anında cevap verecek şekilde üretimi organize etme imkanı sunmaktadır (Sungur ve Keskin, 2009: 116).

Yeni Sanayi Odakları, 1970'lerde yaşanan bunalım sonucunda kalkınmanın ve sanayinin mekansal dağılımındaki değişim sonucu yeni sanayi bölgelerinden oluşmuştur. Odaklarda bilginin yaratıldığı ve içselleştirildiği, firmaların ve bölgenin rekabet gücünü arttıran karşılıklı öğrenme söz konusudur (Taşcı vd, 2011: 22). Yeni Sanayi Odakları yaklaşımı ilk olarak, Alfred Marshall'ın 1890 yılında yayımlanan *Principles of Economics (İktisadın İlkeleri)* adlı eserinde yer almıştır.

Yeni sanayi odaklarının ortaya çıkışı, *üretimin yeniden örgütlenmesi ile ortaya çıkan esnek üretim biçiminin mekandaki en önemli sonucu olarak değerlendirilmiştir. Bu modelde bir noktada değişik faaliyetlerin yer alması sonucu işlem maliyetlerinin düşürülmesi ve dışsallıkların sağladığı ekonomilerden yararlanılması üzerinde durularak, fason ilişkiler içinde esnek üretimin gerçekleşmesi açıklanmaya çalışılmıştır. Üretimde düşey ve yatay ayrışmanın mekansal yığılma sürecini hızlandırdığı ve bunun sonucu olarak esnek üretim merkezlerinin ve bölgelerinin ortaya çıktığı öne sürülmüştür* (Eceral, 2005: 97).

M.Storper ve A.J.Scott tarafından savunulan esnek üretim ve esnek uzmanlaşma teorisi; bölgesel kalkınmayı yerel özgünlüklere bağlayan yeni sanayi odaklarında geçerli olup, firmaların talep değişmelerine karşı anında cevap verebilmelerini ve üretimi buna göre organize etmelerini mümkün kılmaktadır (Taşcı vd, 2011: 22). Yeni sanayi odaklarını oluşturan bölgelerin, esnek uzmanlaşmaya dayalı ve ağ tarzında örgütlenmiş bir yapı sergilediği görülmektedir (Taşcı vd, 2011: 23).

1.4.4.4.İhracat Merkezleri Teorisi

İhracat Merkezleri Teorisi'nde esas nokta, bir bölgeden bir başka bölge ya da ülkeye yapılan ihracatlardır. Teoriye, Amerika ve Sovyet bölge planlamacıları tarafından ilgi gösterilmektedir. İhracat Merkezleri Teorisi'yle, bölge içindeki sanayi ve hizmetler sektörlerindeki gelişime bağlı olarak harekete geçecek olan, yatırım çarpanı ve dış ticaret çarpanı yoluyla bölgenin kalkınması hedeflenmektedir (Gündüz, 2006: 21). Teori, bölgenin ihracata dayalı sektörleri kanalıyla dolaylı yoldan gelir, yatırım ve üretkenlik artışı sağlandığı ve bölgenin dış ticarete konu olmayan faaliyetleri üzerinde çarpan etkisinin oluştuğu üzerinde durmaktadır (Taşcı vd, 2011: 18).

İhracat Merkezleri Teorisi gereğince bir bölgedeki gelişme; bölge dışında kalan yerlerin, söz konusu bölgenin mallarını talep etmesine bağlı olarak gerçekleşir (Gündüz, 2006: 21). Bölgedeki ihracat artışı, iki ayrı sanayi kolunun gelişmesiyle sonuçlanacaktır. Bunlardan ilki, bölgesel ihtiyaçlara yönelik mal üreten yerel sanayilerdir. İkincisi ise dış talebe yönelik mal üretmekte olan ihracat sanayileridir. Bölgesel ihtiyaçlara yönelik mal üreten yerel sanayilere küçük el tezgahları, dış talebe yönelik üretim yapan sanayilere de büyük dokuma tezgahları örnek gösterilebilir (Gündüz, 2006: 22). İhracata dayalı kalkınma teorilerine göre bölgenin genel ekonomik performansı ve başarısı açısından, bölgenin dış ticaret alanında rekabet edebilirliği de belirleyici bir rol oynamaktadır (Taşcı vd, 2011: 18).

1.4.4.5.Kalkınma Kutupları Teorisi

Kalkınma Kutupları Teorisi, Fransız ekonomist François Perroux'un 1940'lı yılların ortalarında geliştirdiği büyüme kutbu kavramıyla birlikte doğan bir teoridir (Kumral, 1994: 61). Perroux kalkınma kutbunu, "ekonomik gelişme, bir ülkenin tüm yörelerinde aynı anda başlamaz. Kalkınma için en uygun koşullara sahip belirli yörelerde başlar, buralarda yoğunlaşır. Belirli bir yoğunluğa eriştikten sonra çeşitli kanallardan değişen nihai etkilerle tüm ekonomiye yayılır." şeklinde ifade etmektedir (Dinler, 2012: 272). Buna göre kalkınmanın belirli sektör ve belirli bölgelerde başlamış olması, tesadüfi bir gelişmenin ötesinde ekonomik kalkınmanın bir koşulu olarak görülmektedir. Kalkınma kutupları bu özelliğiyle, dengesiz kalkınma

görüşünü de tamamlayıcı bir role sahiptir. Kalkınma Kutupları Teorisi, kalkınmayı sektörel açıdan ele alan dengesiz kalkınma teorisini daha geniş bir yelpazede inceleyerek alanı da analize dahil etmektedir (Dinler, 2012: 381-382). Perroux'un coğrafik boyutu göz ardı ederek sektörel açıdan ele aldığı kalkınma kutbu kavramı, sonraki yıllarda geliştirilmiş ve coğrafi boyutu da içerecek şekilde analiz edilerek kentleşme olgusu gündeme gelmiştir. Bu çerçevede şehir hiyerarşisinin en üstünde olan metropoller, bölgesel kalkınma sürecinin mekan açısından dinamik unsurları olarak görülmektedir (Kumral, 1994: 61).

Perroux tarafından ortaya atılan Kalkınma Kutupları Teorisi'ne göre ekonomik kalkınma her yerde aynı anda değil, önce bazı noktalarda farklı yoğunluklarda belirlemek ve buradan çeşitli hızlarda ekonominin tümüne dağılmaktadır. Gelişen bölgede üretim artarken ihtiyaç duyulan girdilerin bir kısmı çevredeki bölgelerden satın alınmakta, bu bölgelerdeki ekonomiyi harekete geçirmektedir. Böylece çevre bölgeler ile kutup arasındaki işgücü ve mal akımı, bölgelerarasındaki ekonomik ve sosyal farklılığı zamanla ortadan kaldırmaktadır (Karaalp ve Erdal, 2012: 476).

Kalkınma kutuplarının gelişim sürecine bakıldığında iki şekilde oluştuğu gözlenir. Geri kalmış bir bölgede ekonomik bir faaliyet görülmezken bir anda ekonomik faaliyetin başlaması, bunlardan birisidir. Bir diğer şekli ise geri kalmış bir bölgenin, devlet müdahalesi yoluyla kalkınma kutbu haline getirilmesidir (Taşcı vd, 2011: 19). Günümüze bakıldığında hem az gelişmiş ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınmanın belirli bölgelerde başlaması gereğinden hareket edilerek geri kalmış bölgelerde, kalkınma kutbunun yapay olarak yaratılması görüşü önem kazanmıştır (Dinler, 2012: 272). Belirtmek gerekir ki, belirli bir bölgede filizlenen endüstriyel faaliyet, hızlı bir şekilde yeni faaliyetlerin doğuşuna yol açarak bölgenin sosyal ve ekonomik yapısında değişim sağlıyorsa, kalkınma kutbunun ortaya çıkmasından söz edilebilir. Ancak geri kalmış bir bölgenin herhangi bir noktasında belirli bir ekonomik faaliyeti başlatmak suretiyle bölgenin kalkınma kutbu haline gelmesi için devletin aktif bir rol oynaması, kalkınma kutbunun yapay olarak yaratılması sürecine örnek teşkil etmektedir (Dinler, 2012: 391).

Kalkınma Kutupları Teorisi'nde hareket noktası, sürükleyici ya da motor olarak ifade edilen birimlerdir. Kutbun oluşması adına böyle bir birimin varlığına gereksinim duyulmaktadır. Burada sürükleyici birim, basit bir birim olarak büyük bir işletme olabileceği gibi çok sayıda birimin iç içe bulunması şeklinde kendini gösteren bir sanayi kümesi de olabilir. Ayrıca söz konusu sürükleyici birim, dengesiz kalkınmadaki öncü sektör ile de aynı anlamı taşımaktadır (Dinler, 2012: 382).

Kalkınma kutupları sonuçları itibariyle iki tür etkiye sahip olmaktadır. İlk olarak bir bölgede ekonomik canlılığın yaşanmaya başlanmasıyla bölge, cazibe merkezi haline gelmekte ve çevre bölgelerden emek ve kapital transferi gerçekleştirmektedir. Bölgelerarası gerçekleşen beyin göçü ve buna eşlik eden kapital göçü, göç veren bölge aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Çevre bölgelerden merkez bölgeye doğru olan bu göçte ilk göçenler, gizli ve açık işsizlerin ötesinde nitelikli emek olmaktadır. Nitekim, çarpan etkisiyle bölgelerarası dengesizliğin artması da söz konusu olmaktadır. Myrdal'a göre kaynakların gelişen bölgeye akışına yol açan bu olumsuz etkiye, püskürtme etkisi (backwash effect) denilmektedir (Taşcı vd, 2011: 19-20). Kısa dönemde (en azından 20 seneyi aşan süreçte) sanayileşme, istikrarlı bir şekilde çokça yeni istihdam fırsatları sunmamaktadır. Hatta sanayileşme bir süreliğine bir bütün olarak geleneksel sanayi ve meslek türlerini kapsayan üretim içindeki toplam talebi azaltabilir. Bu durumu Myrdal, sanayileşmenin püskürtme etkisi (backwash effect) olarak adlandırmaktadır (Myrdal, 1971: 5). Diğer etki ise kalkınma kutbunda yoğunluk kazanan ekonomideki faaliyetlerin, çevre bölgelere yayılmasına ilişkindir. Bu olumlu etkiye de yayılma etkisi (spread effect) adı verilmektedir (Taşcı vd, 2011: 19-20).

Türlü nedenlerle bir bölgenin ekonomisinde canlanma görülmesi, pozitif içsel ve dışsal ekonomilerin de etkisiyle bölgenin giderek kalabalıklaşmasına ve merkezileşerek bir kalkınma kutbu haline gelmesine yol açmaktadır. İlk etapta kalkınma kutbu haline gelen bölge, gelişim gösterirken çevre bölgelerin bu gelişime ayak uyduramayarak canlılığını yitirdiği gözlenmektedir. Ancak kalkınma kutbunun belirli bir gelişmişlik seviyesine ulaşmasının ardından ilk etapta gerileyen çevre bölgelerin de bu gelişmeden pay sahibi olmaları beklenmektedir (Dinler, 2012: 108). Diğer yandan kalkınma kutbu haline gelen bölgelerin büyümesi ve aşırı

kalabalıklaşması sonucu, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma sorunlarına dikkat çekerek, aşırı kalabalıklaşma ve optimum kent büyüklüğü sorunları üzerine yoğunlaşan eleştiriler de bu süreç içerisinde gündeme taşınmıştır. Bu çerçevede pozitif dışsal ekonomilerin, zaman içerisinde negatif dışsal ekonomilere dönüşeceğine dair endişeler üzerinde de durulmaktadır.

1.4.4.6. Birikimli Nedensellik Teorisi

Birikimli Nedensellik Teorisi, Gunnar Myrdal'ın geliştirdiği bir yaklaşımdır. Bu çerçevede gelişmekte olan ulusların geri kalmışlıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Yaklaşım, iktisadi dengenin kendiliğinden sağlanarak mekansal farklılıkları azaltacağını ileri süren durağan (statik) denge kuramına karşı çıkmaktadır (Beyhan, 2007: 27). Birikimli nedensellik (Cumulative causation) kavramı, ilk defa kurumsal iktisadın öncülerinden olan Thorstein Veblen (Veblen, 1898: 378) tarafından kullanılmıştır.

Myrdal, gelişmiş bölgelerin geri kalmış bölgeler üzerinde yayılma etkisi (spread effect) olabileceği gibi püskürtme etkisi (backwash effect) de söz konusu olabilmektedir. Yayılma etkisi, gelişmiş bölgelerin geri kalmış bölgelerin ürününe bir piyasa oluşturduğu durumlarda görülmektedir. Püskürtme etkisi ise geri kalmış bölgeden, gelişmiş bölgeye işgücü ve sermaye akışı olduğunda görülmektedir (İldırar, 2004: 58).

Myrdal'ın geliştirdiği Birikimli Nedensellik Teorisi'ne göre sosyal yapıda belirli bir değişimdeki olası gelişim, aynı güçle karşılık veren bir başka değişime sebep olmayacaktır (Myrdal, 1957: 13). Dolayısıyla Myrdal'ın Birikimli Nedensellik adını verdiği bu süreçte, bölgeler arasında bir kutuplaşma oluşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin birçok sektöründe modern nitelikte piyasaların olmadığı ve var olan geleneksel piyasaların etkin çalışmadığı yerlerde, kendi başına bırakılan piyasaların çoğunlukla belli yöndeki gelişmeleri desteklerken, belli yöndeki gelişmeleri de frenlediğine tanık olunmaktadır. Böylece bölgeler ve sektörler arasında dengesizlikler doğurduğu ve bu dengesizliklerin kalıcı olabildiği görülmektedir (Öztürk, 2005: 16-17). Daha süratli bir büyüme hızının yakalanması için tüm bölgelerin bir arada kalkınması gerekmektedir (Hiç, 2001: 11).

Myrdal'a göre kalkınma, tamamen piyasa güçlerinin ellerine bırakıldığında verimlilik gücü ve geliri üstün olan bir ülke, üstünlüğünü arttırmaktayken diğer ülke, daha aşağı seviyelerde kalarak ya yerinde sayacak ya da durumu daha da kötüleşecektir (Myrdal, 1970: 279). Myrdal kalkınma kutuplarının, altyapı yatırımları ve dışsal ekonomiler yoluyla doğuracağı etkiler nedeniyle kalkınmanın önünde bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir (<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2007/KPSS/Lisans/01TEMMUZ2007PS/2007kpsspsiktisat.pdf>, Erişim Tarihi: 02.03.2013).

Myrdal'ın görüşleri, baskın ekonomik teori olan Yerleşik İktisada karşı ve eleştireldir. Myrdal'a göre Birikimli Nedensellik Teorisi'nin disiplinler arası bir şekilde kalkınmaya uygulanması ve kamu politikaları önerileri; uluslararası, bölgelerarası ve hatta ırklar arası eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemektedir (Meardon, 2001: 49).

Kaldor'un yapmış olduğu çalışma, Myrdal'ın görüşlerini genişleterek birikimli nedenselliğin işleyiş mekanizmasına açıklık getirmektedir. Kaldor'a göre daha yüksek büyüme oranına sahip olan bir bölge, daha yüksek oranda bir verimlilik artışı ve daha düşük oranda bir etkin ücret artışına yol açmaktadır. Bu doğrultuda ekonomik büyüme, kendi kendini besleyen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Literatürde *Verdoorn-Kaldor Yasası* olarak bilinen yasa gereği, ekonomik büyüme statik ve dinamik ölçek ekonomilerinin varlığından dolayı verimlilikte büyümeye neden olmaktadır (İldırar, 2004: 59).

Birikimli Nedensellik Teorisi, faktör hareketlerinin geri kalmış bölgeler için daha çok olumsuz etkiler doğururken gelişmiş bölgeler için olumlu etkileri olacağını ileri sürmektedir (İldırar, 2004: 60). Nitekim bir bölge, gelişmeye başlayıp diğer bölgelerden göç alırken göç veren bölgeler mevcut canlılıklarını da koruyamayacaklardır. Göç veren bölgede istihdam olanaklarının ve hizmetlerinin azalması, yeni göçlere neden olacak ve belirli bir noktadan sonra her göç yeni göçleri uyacaktır (Dinler, 2012: 275).

Birikimli Nedensellik Teorisi'nin Dixon ve Thirlwall tarafından geliştirilen analizinde, Birikimli Nedensellik Teorisi'nin önceki versiyonlarında eksik bırakılan

dışsal faktörün de ele alındığı görülmüştür. Bu çerçevede ihracatın büyümesi, bölgesel çıktı büyümesini etkilemektedir. Bölgesel çıktı büyümesi, sermaye-işgücü oranındaki artış ve teknolojik değişim oranından etkilenmektedir. İşgücü verimliliğinin büyüme oranını ise etkilemektedir (Ildırar, 2004: 61).

Birikimli nedenselliğe eleştirel bakan iktisatçılara göre, büyümede merkez olarak tercih edilen bölgeler kaçınılmaz olarak ileri gidecek, diğerleri ise görelî ve hatta mutlak olarak gerileyecektir. Birikimli nedenselliğe olumlu yaklaşan iktisatçılar, devletin yeni yatırımlarını sınırlı sayıdaki merkezlerde yoğunlaştıracak tedbirler almasıyla çarpan ve ölçek etkileri ortaya çıkacaktır. Böylece sürdürülebilir bir kalkınma söz konusu olacaktır (Eceral, 2005: 93).

1.4.4.7.Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı

Ekonomik faaliyetlerin yerleşim yeri olarak belirli bölgelerde yoğunlaşması ve söz konusu bölgelerde coğrafi örgütlenmelerin oluşması, iktisatçıların açıklık getirmesi gereken önemli bir konudur. Buradan hareketle ekonomik coğrafya, ekonomik faaliyetlerin yerleşim yeri olarak neden belirli bölgelere yığıldığı ve buralarda örgütlendiği sorusuna cevap bulmaya çalışan bir uzmanlık alanıdır. 1990'ların sonunda Paul Krugman öncülüğünde ortaya atılan ve artan getiriler ile eksik rekabet modellerini kullanarak ekonominin mekansal özelliklerini dikkate alan yaklaşıma ise yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı adı verilmektedir. (Kum, 2011: 237). Krugman ile gelişim gösteren yeni ekonomik coğrafya yaklaşımının temel amacı, coğrafi mekanda meydana gelen çok farklı ölçeklerdeki ekonomik yığılmanın oluşumunu açıklamaktır (Kum, 2011: 253).

Ekonomik faaliyetlerin belirli coğrafi alanlarda yığılmasını detaylı olarak ilk kez tanımlayan isim Alfred Marshall'dır. Marshall, belirli bölgelerde yoğunlaşan ekonomileri dışsal ekonomiler olarak algılasa da, bu kavram yerine yerleşmiş ekonomiler kavramını kullanmıştır. Marshallgil dışsal ekonomiler bağlamında firmaların mekansal yoğunlaşmayı kârlı bulup belirli bir alanda yığılmalarının nedenleri; toplu üretim (kitle üretimi), ileri derecede uzmanlaşmış işgücü havuzunun varlığı, uzmanlaşmış girdi hizmeti sağlayan firmalar, taşıma olanaklarını da içeren

modern altyapının bulunması şeklinde özetlenebilir (Seyfeddinoğlu ve Ayoğlu, 2007: 171-172).

Günümüzde çoğu ekonomik faaliyetin belirli coğrafi bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerdeki nüfusun metropollerde toplanması, hem bankacılık ve benzeri hizmet endüstrilerinin buralarda yoğunluk kazanması hem de bu bölgelerin önemli bir ticaret merkezi haline gelmesi sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik coğrafya yaklaşımı da ekonomik faaliyetlerin bu coğrafi dağılımını sorgulamaktadır.

Önceleri belirli coğrafi bölgelerde yoğunlaşma görülmesi, söz konusu bölgelerin nehirler ve limanlar gibi ulaşımı kolaylaştıran doğal kaynaklara sahip olmasıyla ilişkilendirilmekteydi. Böylece ticarete, diğer bölgelere karşı bir üstünlük sağlanmaktaydı. Bugünün dünyasında ise ekonominin merkezi olmak için bölgelerin doğal kaynaklara sahip olması yeterli görülmemektedir. Yeni ekonomik coğrafya yaklaşımına göre ekonomik faaliyetlerin bir bölgede kümelenmesi; ölçeğin artan getirisine, ulaşım maliyetlerine, firma ile tedarikçi ve firma ile tüketici arasındaki etkileşime göre şekillenmektedir (Schmutzler, 1999: 356). Krugman'a göre ise bölgelerin merkez (sanayileşmiş) ve çevre (tarımsal) olarak ayrışması ulaşım maliyetlerine, ölçek ekonomilerine ve imalatın ulusal gelir içindeki payına bağlıdır (Krugman, 1991: 483).

Krugman (1991) çalışmasında, üretim yapan firmaların ölçek ekonomilerini gerçekleştirmek amacıyla ulaşım maliyetlerini minimize ederken talebin fazla olduğu bölgeye yerleşme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Talebin konumu ise üretimin dağılımına bağlıdır (Krugman, 1991: 483). Toplumun gelirinin büyük bir bölümünü tarım dışı mal ve hizmete harcamasına, büyük ölçek ekonomisine sahip seri üretim ve maliyetlerin düşmesi eklendiğinde, üretimin toprağın dağılımıyla olan bağı kopacaktır. Dolayısıyla görece daha az kırsallık taşıyan bölgeler, cazip bir yer konumuna gelmektedir. Bu bölgeler, nüfusun büyük kısmını da cezbetmektedir. Bu süreçte kırsal olmayan nüfus, belirli bölgelerde yoğunlaşmaya kadar kendisini besleyecektir. Görülmektedir ki ekonominin parametrelerindeki küçük değişikliklerin, ekonominin niteliksel davranışları üzerine büyük etkileri olmaktadır. Ulaşım maliyetleri, ölçek ekonomileri ve tarım dışı malların harcamadaki payını baz

alan kimi göstergeler, kritik bir eşiği geçtiği zaman nüfus yoğunlaşmaya ve bölgeler merkez-çevre olarak ayrışmaya başlamaktadır (Krugman, 1991: 487).

Krugman, merkez-çevre oluşumuna neden olan dışsallıkların, pür teknolojik dışsallıklardan ziyade arz ve taleple bağlantılı olan parasal dışsallıklar olduğu temel varsayımını kabul etmektedir. Rekabetçi genel dengede para ile ölçülen dışsallıkların refah için bir önemi bulunmamasına rağmen özellikle 1980'ler sonrası eksik rekabet ve artan getiri koşullarında parasal dışsallıklar, önem arz eden bir konu olmuştur (Krugman, 1991: 485). Krugman'a göre dışsal ekonomiler parasal olup, diğer üreticilerin yoğunlaştığı bölgeden almak ve satmak arzusu üzerine büyümektedirler (Krugman, 1991: 497). Üretim faktörlerinin ve tüketicilerin mekanlar arasındaki hareketliliği, yığılma için bir ön koşuldur. Yeni ekonomik coğrafya yaklaşımı; firma düzeyinde artan getiriler, taşıma maliyetleri ve faktör hareketliliğinin karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan içsel yığılma güçlerini analiz etmektedir. Ayrıca artan getirilerin varlığı, eksik rekabet piyasasının da geçerli olduğunu göstermektedir (Arıcıoğlu, 2011: 31).

Genel hatlarıyla yeni ekonomik coğrafya modellemesinin temel özelliklerini ortaya koymak mümkündür. Model, merkez ve çevre olmak üzere iki bölgeyi bir yapı içermektedir. Çevre bölge; sabit ölçek getirisine sahip, tam rekabetçi piyasada çalışan ve serbestçe ürünün ticaretini yapabilen (tarımsal) özelliklere sahiptir. Merkez bölge ise artan ölçek getirisine sahip, eksik rekabetçi piyasada çalışan ve ürününün ticareti serbest olmayan (imalat sanayi) özelliklere sahiptir. İki bölgeden oluştuğu varsayılan iki sektörlü bu ekonomide temel olan, imalat sanayindeki firmaların bölgelerarası dağılımıdır. Çünkü büyüme, bu sektördeki gelişmelerin neticesinde olmaktadır (TÜSİAD, 2008: 28). Ekonomik büyüme, imalat sektöründeki gelişme yoluyla sağlandığı için Krugman'ın (1991) modelinin temelinde imalat sektöründeki firmaların bölgelerarası dağılımı yer almaktadır. Modele göre ticaretin serbestleşmesiyle iç pazar etkisi artacaktır. İmalat sanayinde yeni bir firmanın üretime katılması üretimi artıracak, ücretlerin yükselmesi ve maliyetlerin artması ise sektörü daraltacaktır. Diğer yandan, artan ücretlerin bu sektörün ürünlerine olan talebi artırması ise imalat sektörünü genişletebilecektir. İmalat sektörünün nereye yerleşeceği, bu zıt etkilerin hangisinin üstün olacağına bağlıdır (Kum, 2011: 251). Bu

zıt etkilerden ikincisinin güçlü çıkması sonucu, imalat sanayi serbest kalacak ve nereye yerleşeceği belirsizlik taşıyacaktır. Ayrıca bu süreçte yığılmaya neden olan güçler de kendi kendisini tetikleyecektir. Kalkınma iktisadının birikimli büyüme olarak adlandırdığı bu durum, yeni ekonomik coğrafya modellerinde de görülmektedir. Burada önemli olan, ticaretin önündeki engeller azaldıkça bu etkinin güçleniyor olmasıdır. Dolayısıyla firmaların bölgelerarasında yer değiştirmekten elde edecekleri getiri, ticaretin önündeki engeller kalktıkça artacaktır (TÜSİAD, 2008: 29).

Krugman, ekonomik kalkınmada kurumsal, sosyal ve kültürel yapıların da önemli olduğunu fakat modellemedeki zorluklardan dolayı bu gibi unsurları, sosyologlara bırakmak gerektiğini vurgulamıştır (Kum, 2011: 253).

1.4.4.8.Merkez – Çevre Teorisi

Merkez – Çevre Teorisi, John Friedmann'ın Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi'ne alternatif olarak geliştirdiği bir teori olup merkez ve çevre arasındaki özerklik-bağımlılık ilişkisine dayanmaktadır (Çolak, 2009: 13). Friedmann'a göre merkezin özellikleri arasında teknolojik gelişim, kapital oluşumu, yüksek nüfus artışı ve gelir seviyesinin yüksek oluşu yer almaktadır. Bu teoride rol oynayan en önemli faktör ise yeniliklerdir. Yeniliklerin merkezden çevreye yayılması, devlet kurumları ve özel teşebbüsler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Teorinin işlerlik kazanması da yeniliklerin merkezden çevreye yayılması yoluyla sağlanmaktadır (Gündüz, 2006: 23).

Hem merkez bölgenin hem de çevre bölgenin ikiye ayrılmışlığını varsayan Merkez – Çevre Teorisi, ekonomi teorileri arasında popüler bir konuma sahiptir. Merkez bölge sermaye, bilgi potansiyeli, yüksek kültürel standartları ve otoritesiyle, çevre bölgeleri sadece teknolojik değil aynı zamanda politik ve kültürel bağlamda etkisi altına almaktadır. Çevre bölgeler; hiyerarşik olarak teknolojik, ekonomik, politik, kültürel ve hizmet koşulları bakımından merkez bölgeye bağımlılık içerisindedir.

Ekonomik literatür içerisinde Merkez ve Çevre Modelleri, Kalkınma Kutupları Teorisi anlayışı içerisinde gibi görünmektedir. Aralarındaki temel fark,

ekonomik kategorilerin referans noktalarıyla ilişkilidir. Merkez ve çevre teorisyenleri, küresel ölçekte özellikle az gelişmiş bölgelerin kalkınmadaki farklılıkları üzerine yoğunlaşırken; Kalkınma Kutupları Teorisyenleri, ileri derecede gelişmiş bölgelerin kalkınma farklılıkları üzerinde durmaktadır (Wysocka, 2009: 78).

John Friedmann tarafından ileri sürülen bu yaklaşım, kalkınmadaki dengesizlikte rol oynayan esas faktör olarak merkez bölge tarafından kontrol edilen kültürel ve teknolojik yeniliğin sürüp gitmesini görmektedir. Merkez bölgeler, büyük ölçüde değişim potansiyeline sahip ekonomik merkezler olarak tanımlanmaktadır ve güçlü etkiye sahip yerlerde bulunmaktadır. Kalkınma, bu bölgelerde yenilikçi bir süreç olarak ele alınmakta ve üretim, en rekabetçi girişimler ile sağlanmaktadır. Merkez bölgeler, büyük metropolitan alanları parsellemekte ve çevre bölgeler üzerinde egemenlik kurmaktadır (Wysocka, 2009: 79). Friedmann'a göre merkez-çevre ilişkisi, kaynakların çevreden merkeze doğru aktığı ve çevrenin kalkınma şeklinin merkez tarafından belirlendiği sömürgeci bir sistemdir. Friedmann, merkez-çevre ilişkisindeki bu sömürgeci yapının ulaşımdaki gelişmeler, piyasa genişlemesi ve yeni kaynakların keşfedilmesiyle sona ereceğini ve bunun da orta büyüklükteki şehirlerin yapılanmasına yol açacağını ileri sürmüştür (Çolak, 2009: 13).

Friedmann'ın düşüncelerini izleyenler, merkezlerin oluşum sürecini tartışmayı sürdürmüşlerdir. Onlar bu sürecin dinamik bir yapıya sahip olduğuna inanmaktadır. Çünkü, bu süreç inovatif eğilimler (yeni teknoloji ve sanayi alanları) tarafından belirlenmektedir. Ayrıca uygun koşullar altında çevre bölgeler, ekonomi merkezinin özelliklerini aşamalı bir şekilde almaktadır ve değişim geçiren yarı çevresel bir karakter kazanabilmektedir (Wysocka, 2009: 79).

1.4.4.9. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi

Literatürde Büyük Buhran olarak nitelenen 1929 Krizi sonrası kalkınma konusu, çoğu iktisatçının ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren Kalkınma İktisadına duyulan ilgi, bölgesel politikalar ve bölge kavramını yoğun olarak gündeme taşımıştır. Keynesyen düşüncelerden yola çıkan kalkınma iktisatçıları, devletin aktif rolünün önemini sadece genel ekonomideki kalkınma

yönünden değil aynı zamanda bölgelerin ekonomik kalkınması açısından da ele almışlardır.

Kalkınma iktisatçılarının kullandıkları bölge kavramı, genel olarak kent kadar küçük veya ülke ya da kıta kadar büyük bir mekan parçasını ifade etmemekte bu kavram, çoğunlukla bir ülkenin alt mekansal birimlerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla 1950 ve 1960'lı yıllarda bölgesel kalkınma söylemindeki bölge kavramından, bir ülkenin alt parçaları kastedilmektedir. Bu dönemde, Keynesyen refah devleti paradigmasına bağlı olarak ulus-devletin inisiyatifi doğrultusunda hem sanayileşmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde, bölgesel kalkınma politikalarının dengeli bir biçimde sürdürülmesi amaçlanmıştır (Çakmak ve Erden, 2004: 79).

Keynesyen refah devleti paradigması altında "*Ulusal ve bölgesel ölçekteki kalkınma politikalarında büyük işletmeler, büyük emek ve büyük devlet üçlüsüne dayanan kitle üretimi dizayn edilmiştir. Böyle bir üretim yapılanmasında bir taraftan büyük devletin aktif rolünü uygulamak için merkezi yönetimin önemi vurgulanırken, diğer taraftan büyük işletmelere ağırlık verilmiştir.*" Böyle bir üretim yapılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin rolü ve etkisi, ikincil plana itilmiştir (Çakmak ve Erden, 2004: 81).

1970'lere kadar olan dönemde devletin meşru müdahalesi; ekonomik büyümenin teşvik edilmesi, tam istihdamın sağlanması ve gelirin yeniden dağıtılması adına önemli görülmüştür. Keynes, sermaye biriktikçe yeni sermaye yatırımı fırsatlarının tükeneyeceğini ve bunun sonucu olarak ilerlemenin yavaşlayacağını öne sürmüştür. Ayrıca, tüketim ve yatırım tarafından yaratılan toplam talebin sürekli gelişme ve büyüme için gerekli olduğuna inanmaktadır (Eceral, 2005: 93).

Keynes sonrası Keynesyen temelli çok sayıda büyüme modeli ortaya konulmuştur. Bunlar arasında en çok ses getirenlerden birisi, R.F.Harrod (1939) ve E.Domar'ın (1946) büyüme modelidir. Harrod ve Domar tarafından ayrı ayrı geliştirilmesine rağmen felsefi olarak örtüştüğü için Harrod-Domar Modeli olarak bilinen söz konusu modelin belirleyici değişkenleri, tasarruflar ve yatırımlardır (Berber, 2011: 103-104). Harrod-Domar Modeli, iki önemli varsayım üzerine kurulmuştur. Bunlardan ilki, üretimin sermayeye bağlı olmasıdır. İkincisi, sermaye

birikiminin gelire bağılı olmasıdır (Taban, 2010: 23-24). Bu modelde ulusal gelirin belirlenmesi noktasında ekonomik büyüme, yatırımların miktarına ve yatırımların miktarı ise tasarrufların düzeyine bağılıdır. Harrod-Domar modeli çerçevesinde ekonomiler, gelirden tasarruf yapıp yatırıma dönüştürüldüğü ölçüde büyüyeceklerdir. Bu noktada yatırımlardan elde edilecek ek hasıla, kritik öneme sahiptir (Dolun ve Atik, 2006: 8).

Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisi'ni genel hatlarıyla ele aldığımızda, ulusal kalkınma hamlelerinin ülke içindeki bölgelerde farklı gelişmişlik düzeyleri doğurması, zaman içinde kamu yönetimlerini farklı arayışlara sevk etmiştir. Bu bağlamda, 1960'lı yıllardan itibaren bölgesel kalkınmaya yönelik Keynesyen politikaların geliştirilmeye başlandığı görülmektedir. Bu politikalar Keynesyen çerçevede merkezi hükümetin inisiyatifinde geliştirilen politikalarıdır. Temel hedefler, bölge dışından imalat sanayi yatırımıyla yabancı sermaye yatırımı çekmek ve ağır altyapı yatırımları ile bölgeyi geliştirmektir. Bu amaçla büyük hibeler verilmekte, vergi istisnaları sağlanmakta ya da üretim maliyetlerini düşürmek amacıyla teşvikler uygulanmaktaydı. Ancak bu politikaların başarısı, merkezi hükümetin sahip olduğu bütçe gücü ile birebir ilişkiliydi. Bu yüzden de özellikle 1970 sonrasında yaşanan krizlerle zayıflayan bütçe yapılarıyla Keynesyen bölgesel kalkınma politikaları, süreklilik sağlayamaz hale gelmişti. 1980 öncesi bölgesel kalkınma politikalarında temel amacın istihdamı artırmak ve bölgesel geliri yükseltmek olarak belirlenmesi, verimlilik kaygısının tamamen arka plana itilmesiyle sonuçlanmıştır (Atak, 2011: 9). Böylece 1950'lerden sonra Kalkınma İktisadının popüler olduğu dönemden 1980'lere kadar Keynesyen temelli bölgesel kalkınma hamleleri, bölgesel ekonomik farklılıklara çözüm sunamayan tersine sürekli kamusal desteğe ihtiyaç duyan yerel ekonomilerin mimarı olmuştur.

Küreselleşme ve ulus-devlet paradigmasının aşınması sonucu; *ulusal kalkınma paradigması yerine küresel entegrasyon paradigmasının egemen olması, yönetim anlayışından yönetişime geçilmesi, bireylerin kamu öznesi olma taleplerinin ortaya çıkması* gibi gelişmeler, bölgesel kalkınma anlayışında yeni eğilimleri de beraberinde getirmiştir.

1.4.4.10. Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi

Neoklasik Bölgesel Kalkınma Teorisi'ne göre devlet müdahalesi, kalkınmayı engelleyen bir olgudur. Kalkınma için devlet, ekonomideki aktivist rolünden vazgeçerek piyasayı kendi iç dinamiklerinin işleyişine bırakmalıdır. Nitekim devlet ve bürokrasi, özel sektörün gelişimini zora sokmaktadır. Bu teorinin bir başka özelliği de, küreselleşmeye olumlu yaklaşmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler dünya ekonomisine entegre olabildiği takdirde dışa açık serbest ekonomik yapı ile kalkınma hamlesi, daha kolay bir süreç haline gelecektir. Devlet müdahalesinin en aza indirildiği ortamda rasyonel davranan iktisadi birimlerin kararları, piyasayı etkinleştirecektir (Dolun ve Atik, 2006: 10-11).

Neoklasik Teoriyi esas alan politikaların asıl amacı, önce bölgelerdeki mevcut işletmeleri korumak ve bunları büyütmek, ardından sektör ve alan belirleyerek, buralara bölge dışından yatırım çekmektir. Neoklasik modelde kamunun ağırlığı, Keynesyen politikalar kadar yoğun olmamakla beraber kamu yönetimi sürükleyici bir rol oynamaktaydı; ancak temel görüş, piyasanın serbestliğinden yanaydı. Toplu teşvik politikaları yerine işletmelere doğrudan hem teknik hem de maddi destek veriliyordu. İşletmelere kuluçka alanları oluşturuluyor, kendine özgü fiziksel bütünlük taşıyan alanlarda üretim yapılması için firmalar destekleniyordu. Altyapı yatırımlarını ise yine devlet üstlenmişti (Atak, 2011: 9-10). Neoklasik esaslara göre tam rekabetçi bölgesel bir ekonomide dengeli bir dağıtım ve büyümeye uzun dönemde ulaşılabilecektir (Eceral, 2005: 92).

Robert Solow (1956) tarafından geliştirilen Neoklasik Büyüme Modeli'nde *"kısa vadede kişi başına düşen gelirdeki artış, sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeye bağlıdır. Sermayenin getirisinin azalan olması, bir başka deyişle sermaye miktarı arttıkça sermayenin üretime olan katkısının azalıyor olması, uzun vadede büyümenin ancak teknolojik gelişme ile olacağı anlamına gelir."* Solow modelinde teknolojik gelişme dış kaynaklıdır, dolayısıyla bu model uzun dönemde kişi başına düşen gelir artışlarını açıklamaya çalışmamaktadır. Teknolojik gelişmenin dışsal olarak ele alınması ve her bölgenin aynı teknolojik büyüme hızına sahip olduğu varsayımı, bölgelerarasında görülen farkların geçici olması anlamına gelmektedir.

Model uzun dönemde bütün bölgelerde kişi başı gelir seviyelerinin eşitlenmesini öngörmektedir (TÜSİAD, 2008: 19-20).

Neoklasik görüşün zaafı ise küresel rekabete hazır olmayan yerel ekonomilerin başarısızlığa mahkumiyetiydi. Mekandan bağımsızlaşan, üretim ve dağıtım konusunda küresel piyasalardan uzak kalan yerel bölgeler, marjinal bir kimliğe bürünmekteydi.

1.4.4.11.İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi

Geleneksel bölgesel politikaların krize girdiği 1980'lerde içten kalkınmaya yönelik yerel ve bölgesel ekonomik kalkınma girişimleri gündeme gelmeye başlamıştır (Eceral, 2005: 97). Bölgesel kalkınmaya yönelik olarak geleneksel kuramın aksine yereli ve bölgeyi esas alan, rekabetçi üstünlük için yerel dinamikleri vurgulayan ve içsel potansiyelin önemine vurgu yapan görüşler yankı bulmaya başlamıştır.

Kalkınma sürecinin içselleşmesi, içsel bölgesel kalkınma yaklaşımını gündeme getirmiştir. İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi'nin asıl amacı; "*bölgelerin kendi öz kaynaklarına dayanarak bölgesel-refah yaratıcı mekanizmaları ortaya çıkarmak, bölgelerin kendi kalkınma süreçlerine egemen olmalarını ve bu sürecin özneleri durumuna gelmelerini sağlamak olmuştur.*" (Çakmak ve Erden, 2004: 82). Kalkınmanın içselleşmesi sürecinin gerçekleşmesi adına üç mekanizmanın çalışması gerektiği ifade edilmiştir (Maillat, 1997: 7):

- Bölgesel birimlerin (fiziki ve beşeri sermaye, know-how, bölgesel sermaye, ajanlar vb) ve bu birimler arasındaki karşılıklı etkileşimin tetiklediği yenilikçi mekanizma,
- Sistemin federatif yeteneğini güçlendirme süreci olarak kolektif kimlik değerlerini, ortak aklı, işbirliği ve dayanışmayı sağlayan ve bu noktada kalkınmanın içselleşmesi sürecini besleyen kültürel entegrasyon mekanizması,
- Bölgesel kalkınmanın kendi kendini besleyen sürece girebilmesi için gerekli yeniden üretim mekanizması.

Bölgesel kalkınma sürecinin içselleşmesi, özellikle Yeni Sanayi Odakları Yaklaşımı çerçevesinde de geliştirilmiş ve genişletilmiştir. Bu genişletilen çalışmaların tamamında öncelikle bölgesel kaynakların ve bölgesel aktörlerin önemli rol oynadığı ve bölgelerin aktif bir şekilde kendi geleceklerini kontrol altına aldıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmalarda, *uluslararası piyasaya entegrasyon sürecinde yerel birimlerin ağırlığının yanı sıra, teknolojik gelişmenin, yaratıcılık ve buluşçuluğun, sürekli öğrenme kapasitesinin vb. altı çizilmiştir* (Çakmak ve Erden, 2004: 83). Dolayısıyla söz konusu çalışmalarda, rekabet gücünü üstün kılacak yenilikçi sürece sahip olunmasının ve bu yenilikçi sürecin süreklilik arz etmesinin gereği üzerinde durulmuştur.

İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi'ne göre, bu yenilikçi süreçte bilginin ekonomiye olan katkısı önemli bir husustur. Bu çerçevede İçsel Büyüme Modelleri, bilginin ekonomiye olan katkısını iki temel kavramla açıklamaktadır. Söz konusu kavramlar şunlardır (Eceral, 2005: 98-99):

- Bilginin ve teknolojinin yarattığı pozitif dışsallık,
- Bilginin ölçüğe göre artan getiri sağlaması.

Bu model çerçevesinde bilginin kullanım alanı genişledikçe verimlilik artışının gerçekleşeceği söylenebilir.

İçsel Büyüme Modelleri, bazı Neoklasik varsayımlara karşı çıkmaktadır. İçsel Büyüme Modelleri'nin Neoklasik Teori'den farklılık taşıyan varsayımları, şu şekilde sıralanabilir (Taban, 2010: 37-38):

- Sermayenin artan getirisinin olduğu,
- Eksik rekabet piyasalarının varlığı,
- Dışsallıklar ve taşmalar,
- Teknolojik gelişmenin içsel faktör olarak yer alması,
- Sermaye kavramının bilgi ve beşeri sermayeyi de kapsayacak boyutta genişletilmesi,
- Sosyal altyapının büyüme sürecinde önemli bir faktör olması.

İçsel büyüme modellerinde sermaye birikiminin fiziki sermayenin yanında beşeri sermayeyi de içermesi, sermaye başına düşen gelirden artış meydana getirmesi sebebiyle büyük önem arz etmektedir. Buradan yola çıkılarak Neoklasik Teori'deki sermayenin azalan olduğu varsayımının terk edilmesi önemli bir gelişmedir. Ayrıca içsel değişkenler modelde, dışsallık sağlayarak marjinal verimliliklerin düşmesini engellemektedir. Yani içsel değişkenler, dışsallık sağlayarak verimlilik artışına sebep olurlar. Söz konusu bir başka önemli ayırt edici özellik, eksik rekabet piyasalarının varlığıdır. Çünkü iktisadi yaşamda tam rekabet koşullarına yer yoktur. Piyasalar, optimalin altında faaliyetlerini sürdürmektedir. Teknolojik gelişme, bilgi birikimi ve beşeri sermaye; İçsel Büyüme Modeli'nin temel yapı taşlarıdır. Bu anlamda modelin işleme için sosyal altyapıya önem verilerek Ar-Ge harcamalarının teşviki, eğitim, sağlık ve diğer altyapı yatırımları hassasiyetle inşa edilmelidir (Taban, 2010: 38-39).

Neoklasik çerçevede ekonomik büyümeyi Solow, sistemin dışında belirlenen faktörlerle açıklamaktaydı. Bu yaklaşımın yerini, iktisadi büyümeyi etkileyen tüm faktörlerin (Bilgi, beşeri sermaye, Ar-Ge, teknolojik gelişmeler, finansal yenilikler, devletin yeni rolü ve piyasa yapıları gibi...) sistemin kendi içinde olduğunu öne süren yaklaşımlar almıştır. Bu konudaki yeni araştırmaların öncülüğü Paul M.Romer ve Robert E.Lucas tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmalar, büyük ölçüde 1972 yılı Nobel Ekonomi Ödülü sahibi olan Kenneth J.Arrow'un yaparak öğrenme kavramına dayanmaktadır (Taban, 2010: 36-37). Arrow'a göre öğrenme, deneyim sonucu kazanılan bir üründür. Öğrenme, bir problemi çözme teşebbüsü sırasında ve bir eylem ya da faaliyet sırasında ortaya çıkmaktadır (Arrow, 1962: 155).

Lucas, Neoklasik Modeli iki temel çerçevede eleştirmektedir. İlki, ülkeler genelinde gözlenen farklılığı saptamadaki yetersizliğidir. İkincisi ise neoklasik teoremin güçlü varsayımlarının aksine uluslararası ticaretin, emek-sermaye oranları ve faktör fiyatlarını eşitleyen hızlı bir eğilimi tetiklememiş olmasıdır. Lucas, büyümenin tetikleyicisi olarak beşeri sermayeyi çok önemli görmektedir (Lucas, 1988: 17).

Romer'e göre düşük seviyedeki beşeri sermaye, kapalı bir ekonomisi olan az gelişmiş ekonomilerde büyümenin neden gözlenemediğini açıklamaya yardımcı olmaktadır. Romer modelinin en dikkat çekici çıkarımı, toplam beşeri sermaye stoğuna daha çok sahip olan ekonomilerde daha hızlı bir büyüme görüleceğidir

(Romer, 1990: 99). Nitekim Romer Modeli'ne göre toplam beşeri sermaye miktarı ve onun kişi başına düşen seviyesi, büyüme oranını belirlemektedir. Büyüme, araştırma sektörüne tahsis edilen beşeri sermaye miktarında artış yaratmaktadır. Çünkü bilgi, araştırmanın bir çıktısı olarak görülmektedir. Bilgi birikimi büyümenin motoru kabul edilirken beşeri sermayesinin büyük bir kısmını araştırmaya ayıran bir ekonomi, diğerlerinden daha hızlı büyüyecektir (Dolun ve Atik, 2006: 16-17). Romer, bilgiyi firmaya özel bilgiler ve toplumdaki genel bilgi seviyesi olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Toplumdaki genel bilgi seviyesi, "*Her bir firmanın bilgilerinin toplamına eşittir. Eğer bir firma, bilgi seviyesini arttırırsa toplumdaki genel bilgi seviyesi de artar. Yani teknolojik gelişmelerin veya yeniliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bilgi, ekonomik birimler üzerine olumlu etkiler yapan taşma etkilerine neden olur.*" (Kaya, 2006: 98). Romer modelinin temel özelliklerinden birisi de teknolojik gelişmenin, büyümenin temel dinamiği olmasıdır. Teknolojik gelişme, ekonomik karar birimlerini daha çok sermaye birikimine teşvik etmektedir (Şiriner ve Doğru, 2008: 106).

Solow'un 1956'daki standart dışsal büyüme teorisiyle karşılaştırıldığında, 1980'lerde geliştirilmeye başlanan Yeni Büyüme Teorileri, "*Teknik gelişmenin dışsal doğası hipotezinin terk edilmesiyle büyümenin gerçekte içsel bir süreç olduğunu ileri sürmektedir. Bu teoriler, fiziki sermaye dışında (beşeri sermaye gibi) diğer bileşenlerin varlığı ve içsel birikim gösterebilmeleri halinde üretim faktörlerinin getirilerinin artık azalamayacağı ana fikri etrafında toplanmaktadır.*" (Dolun ve Atik, 2006: 12).

İçsel Büyüme Teorileri'nin ortak amacı, uzun dönemli büyüme sürecini anlamak ve bunu iktisadi sistemin bir ürünü olarak tanımlamaktır. Ülkeler arasındaki kalkınma farklılıkları, teorik olarak ülkelerin kendi koşullarına bağımlı olması ile açıklanmaktadır. Bu teorilerde büyümenin kaynağı olarak fiziki sermayeye, beşeri sermayeye ve kamusal sermayeye yatırım yapma, yaparak öğrenme, işgücünün dağılımı, araştırma ve teknolojik buluşlar gibi faktörler gösterilmektedir (Dolun ve Atik, 2006: 12).

1.4.4.12.Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı

Geleneksel bölgesel kalkınma yaklaşımlarında bölgenin kalkınma sürecindeki rolleri (bölgenin içsel dinamikleri, potansiyelleri, kapasiteleri, özgün koşulları, sosyo-ekonomik ve mekansal yapıları) göz ardı edilmekte olup, tüm bölgeler için standart ve doğrusal bir kalkınma hamlesi öngörülmüştür (Çakmak ve Erden, 2004: 80). Özellikle Fordist Üretim Sistemi'nin erozyona uğraması ve Post-Fordist sürecin yaşanması, Geleneksel Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarını oldukça aşındırmıştır. Klasik ekonomik varsayımları günümüze uyarlamadaki problem, bölgesel kalkınmayı yorumlama bağlamında yeni kuram arayışlarını gündeme getirmiştir. Özellikle 1970'ler itibariyle Esnek Üretim Sistemlerinin geliştirilmesi, ekonominin ulus ötesi bir boyut kazanmasının yanında aynı zamanda yerelleşmesi ve ivme kazanan Post-Fordizm tartışmaları, iktisatçıları bölgesel kalkınmayı yeniden yorumlama çabalarına sevk etmiştir.

Söz konusu gelişmeler ışığında refah, ekonomi ve toplum arasındaki ilişkileri yeniden gözden geçiren yeni yaklaşımların temeli atılmıştır. Bu yeni yaklaşımlar arasında en önemlisi olarak değerlendirilen *Yeni Bölgeselcilik* yaklaşımıdır (Webb ve Collis, 2000: 860). Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı, yerel kaynakların harekete geçirilmesi üzerine kurulu bir çözüm önerisi sunmaktadır (Amin, 1999: 375). Bu bağlamda, yerel ekonomilerin geliştirilmesi yönünde birçok kavram gündeme taşınmıştır. Girişimci kent gelişimleri, öğrenen bölgeler (Erkut ve Gönül, 2010: 381), Ar-Ge, yenilikçilik ve ağ tabanlı yönetim bunlar arasındadır. Söz konusu yönetim, hiyerarşik kurumsal yapıyı içeren yönetim kavramının aksine heterarşik bir kurumsal düzene işaret eden ve bölge tabanında yayılan bir ilişkiler ağına karşılık gelmektedir (Webb ve Collis, 2000: 858).

Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımında "*bölgelerin uluslararası piyasaya eklenme çabalarında yalnızca piyasaya dayanılmasının yetersizlikleri ortaya çıkarılmış ve bölgesel iktisadi gelişmeyi destekleme sürecinde devletin rolü yeniden değerlendirilmiştir.*" Ancak devlete biçilen rol, 1950 ve 1960'ların bölgesel kalkınma yaklaşımlarından farklılık göstermektedir (Çakmak ve Erden, 2004: 83). Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı, devlet güdümünde ya da devlet güdümünden tamamen

bağımsız bir kalkınma modeli yerine bölgesel ve yerel girişimleri dikkate alan karma bir kalkınma anlayışına dayanmaktadır.

Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımında "1990'lı yıllardan itibaren küreselleşmenin dayattığı problemlere göğüs gerilebilmesi, piyasa sisteminin işleyebilmesi ve korunabilmesi için düzenleyici bir kurum olarak devletin varlığının gerekli olduğu öne sürülmüştür." Bu bağlamda devlet, Keynesyen refah devleti anlayışından uzak bir görüntü sergileyerek yerel ekonomiye, küresel ekonominin taleplerine cevap verecek bir nitelik kazandırma görevini üstlenmiştir. Devlete atfedilen bu yükümlülük, düzenleyici ve bir noktaya kadar destekleyici olmaktan ibarettir. Dolayısıyla devlet, ekonomik amaçlı idari bilimler kurarak bu birimlerde yapısal fonların da yardımıyla teknolojik gelişimi ve buluş kapasitesinin arttırılmasını desteklemekle yükümlü tutulmuştur (Çakmak ve Erden, 2004: 84).

1.4.5.Bölgesel Kalkınma Politikaları

Ekonomik olarak geri kalmış bölgeler ile refah seviyesi yüksek bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak için uygulanan politikalar, bölgesel kalkınma politikası olarak adlandırılmaktadır (Günaydın, 2013: 76). Bölgesel kalkınma politikalarının ortaya çıkışı, 19.yüzyıla kadar uzanmaktadır. Diğer bir deyişle çıkış noktası, Klasik Ekol'e dayanmaktadır. Ancak 19. yüzyıldan 1929 Büyük Ekonomik Buhranı'na kadar geçen süreçte çoğu devlet, ulus-devlet anlayışını benimsediğinden bölge olgusunu ve bölgesel kalkınmayı ulusal birliğe bir tehdit unsuru şeklinde algılamış ve arka plana itmişlerdir (Yılmaz, 2011: 29). 19. Yüzyılın ulus devleti, bölge olgusuna çekinceyle yaklaşarak ulusal birlik ve beraberliği aşındırabilecek bir etmen olarak sürekli kaygı duymuştur (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 84). Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmaya başlamasında 1929 Ekonomik Buhranı'nın yol açtığı dengesizlikleri ve yoksulluğu azaltma düşüncesi önemli bir yer tutmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu toplumsal yıkımlar ve bölgelerarası ekonomik gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak için uygulanan politikalar, bölgesel kalkınma anlayışının yerleşmesine ve bu yönde yeni politik uygulamaların geliştirilmesine neden olmuştur (Günaydın, 2013: 76). Ülkelerin, kalkınma politikalarında bir araç olarak bölgelerden yararlanabileceği gündeme gelmiştir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 84).

Bölgesel kalkınma politikalarının tarihsel seyrine bakıldığında 1929 Ekonomik Buhranı'ndan 1973 Petrol Krizi'ne kadar geçen dönem, Keynesyen temelli Geleneksel Kalkınma Yaklaşımı'nın bölgesel kalkınmada egemen politika olduğu görülmektedir. 1973 Petrol Krizi sonrasında gelindiğinde geleneksel bölgesel kalkınma politikaları, yeni açılımlar karşısında yetersiz görülerek gözden düşmüştür (Yılmaz, 2011: 29).

Tarihsel süreç içerisinde bölgesel kalkınma politikalarının ekonomik konjonktürden bağımsız olmadığı görülmektedir. Ekonomik bunalımlar ve küreselleşme, ekonomi politikaları ile beraber bölgesel kalkınma politikalarının da şekillenmesinde en önemli unsurlar olmuştur. 1929 Büyük Buhranı sonrası Keynesyen müdahaleci ekonomi anlayışı içerisinde gelişen merkezi planlamaya dayalı bölgesel kalkınma politikaları, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda merkezîyetçi anlayışını sürdürürken özellikle 1970'lerde yaşanan petrol krizleri ve dönemin egemen paradigması, küreselleşme ile bambaşka bir boyut kazanmıştır. Küreselleşme, diğer bütün ekonomik gelişmelerde olduğu gibi bölgesel kalkınma politikalarının da şekillenmesinde baş aktör olmuştur. Artık bölge kavramı, ulus-devlet bütünlüğünden sıyrılarak yeni bir boyut kazanmıştır (Günaydın, 2013: 76-77). Bu bağlamda, 1980'lerden itibaren yeni politik yaklaşımlar geliştirilmektedir. Nitekim yeni bölgesel kalkınma politikaları, yeni bölgeselcilik çerçevesinde şekillenmektedir. Günümüzde bölgesel kalkınma politikaları, bölge dinamiklerinin hayata geçirilmesiyle doğrudan ilişkili hale gelmiştir.

1.4.5.1. Geleneksel Bölgesel Kalkınma Politikaları

Bölgesel kalkınma politikalarının hatırı sayılır bir öneme kavuşması, 1929 Büyük Buhranı sonrasında rastlamaktadır. Bu dönemde özellikle kalkınma iktisadının popüler olması, bölge kavramı ve bölgesel kalkınma politikalarının öne çıkmasında etkili olmuştur. Geleneksel ekonomik anlayış olan Keynesyen politikalar çerçevesinde bölgesel kalkınma politikaları, ulusal kalkınmanın ayrılmaz parçaları olarak algılanmıştır (Yılmaz, 2011: 30).

1950'li yıllardan 1970'lere kadar geçen döneme damgasını vuran korumacı ve müdahaleci iktisat politikaları, bölgelere yönelik planlı bir müdahale anlayışını esas

almaktadır. Bu politikaların amacı, ulusal ve bölgesel ölçekte dengeli ve sürdürülebilir bir pozitif büyüme gerçekleştirebilmek ve geri kalmış bölgelerin refah seviyesini yükseltmektir (Çakmak ve Erden, 2004: 80).

1970'lere kadar etkisini sürdüren - Petrol Krizi ve stagflasyon olgusu - Geleneksel Bölgesel Politikalarda öne çıkan özellik, bölgesel dengesizliklerin azaltılmasında ve bölgesel istikrarın sağlanmasında yerel idarelerden çok merkezi yönetime iş düşmesidir. Özetle bu süreç, Keynesyen yaklaşımın bölgesel bazda uygulanmasıdır (Tiftikçigil, 2008: 327).

Ulus-devlet paradigması, yerel aktörlerin karar alma sürecine dahil edildiği çok katmanlı bir yönetim yerine merkezi planlamayı tercih eden bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bu dönemde, bölgelerin özgün yapısını ihmal eden standart bir merkezi planlama anlayışının benimsenmiş olduğu söylenebilir.

1.4.5.2.Yeni Bölgeselcilik Çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Politikaları

Hem az gelişmiş bölgelerin kalkınma hususunda beklentilerini karşılayamaması ve bölgesel dengesizliğin artış göstermesi hem de 1970'lerde baş gösteren krize karşı Keynesyen reçetelerin çözüm önerisi sunamaması ve stagflasyon olgusu karşısında çaresiz kalması, kalkınma iktisadı ve merkezi planlamanın gözden düşmesine yol açmıştır (Soyak, 2003: 171). 1970'lerden sonra küreselleşmenin her anlamda kendini hissettirdiği dünyamızda ülkelerin uluslararası arenadaki konumunu rekabet, girişimcilik, yenilik ve bilginin belirlediği bir sürece girilmiştir. Bu çerçevede Yeni Bölgesel Kalkınma Politikası oluşturma çabaları da hız kazanmıştır (Tiftikçigil, 2008: 323). Bu kapsamda 1970-1990'lı yıllar, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların, serbest piyasa düzenini sağlamak adına devlet müdahalesini minimum düzeye indirgeyen politikaları dikte ettiği bir dönem olmuştur.

Küreselleşme sürecinin ilerlemesiyle birlikte serbest piyasa ekonomisi ve dünyayı tek bir pazara indirgeyen neo-liberal tezler; özelleştirme ve deregülasyon gibi liberal politikalar yoluyla devletin iktisadi gücünü zayıflatmış ve zaman içinde ulusal iktisat politikası araçlarının ulus devletin elinden alınıp, ulus ötesi kurumlara aktarılmasında etkili olmuştur. Bu politikaların küresel ölçekte uygulayıcısı ise IMF,

Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar olmuştur. İktisadi planlama, ulus devletin ekonomideki düzenleyici gücünün aşınmasına bağlı olarak niteliksel bir dönüşüme uğramıştır ve planlama ulus ötesi bir kimlik edinmiştir (Soyak, 2003: 171). Baskınlığı hissedilir olan bu küreselleşme sürecinde bölgeler için rekabetçi bir yapıya bürünmeleri de kaçınılmaz olmuştur. Bu çerçevede bölgelerin yenilik ve girişimcilik kapasitesi, bölgesel kalkınmanın yeni göstergeleri arasında yer almaktadır (Tiftikçigil, 2008: 330). 1973 Petrol Krizi'nin ardından yepyeni içeriğiyle kendini gösteren bölgesel kalkınma politikalarının ortaya çıkmasında *Neoliberal politikalar, yeni kamu yönetimi anlayışı ve Post Fordist üretim örgütlenmesi* de etkili olmuştur (Yılmaz, 2011: 31).

Küreselleşme süreci, yerel ekonomilerin küresel ekonomilerle bütünleşmesini gerektirmekte olup, aynı zamanda bu entegrasyonu başarıyla gerçekleştiren bölgelerin yerel kalkınmalarını da hızlandıracağını öngörmektedir (Yılmaz, 2011: 31). Buradan hareketle kalkınma, merkezden belirlenen yukarıdan aşağıya bir süreç olmaktan uzaklaşmakta ve içsel potansiyele önem verilen aşağıdan yukarıya daha katılımcı bir yapıya dönüşmektedir (Yılmaz, 2011: 32). Özellikle 1980'lerden sonra Neoliberal politikaların baskın hale gelmesi, gelişmiş ve gelişmekte olan yerel ekonomilerin etkinliğini kendi iç dinamikleriyle sağlamaya çalıştığı bir evre olmuştur. Bölgelerin içsel potansiyeline yönelik politikalar oluşturulurken, merkezi yönetimin merkezi planlama yoluyla kalkınma parametrelerine yön verme şansı giderek azalmıştır. Bölgesel kalkınmanın sürükleyici gücü merkezi yönetimin tekelden çıkararak, bölgesel otoriteler ve sivil kuruluşlar gibi yeni aktörlerin de katılımıyla çok katmanlı bir yönetişime geçiş süreci yaşanmıştır (Yılmaz, 2011: 33).

Ulus devletlerin otoritesinde bir sarsılmadan söz etmekle beraber küreselleşmenin ivme kazandırdığı yönetişim sürecinde ulus devletlerin rolü, yeniden şekillenmiştir. Ulus devletler, farklı yönetişim formlarını koordine etmede görev almaktadır. Geline aşamada, bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesini, merkezi yönetim ya da yerel aktörlere tek başına devretmek, rasyonel görülmemektedir. Merkezi yönetim bölgesel kalkınma sürecinden soyutlanmamakla birlikte katalizör olarak farklı kesimlerden yeni aktörlerin de politika inşasında yer alması gerekmektedir. Bu çerçevede karar alma sürecine yerel aktörlerin de dahil edildiği

bir bölgesel yönetim modeli olan bölgesel kalkınma ajansları, yeni bir yapılanma olarak yeni bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde kendini göstermiştir.

Bölgesel kalkınma politikaları açısından yerel birimlerin uluslararası düzeyde rekabet gücünü arttırmasının önem arz ettiği 21.yüzyılda yerele özgü girişimcilik ile yenilik ve yenilikçilik kapasitesi, bölgesel kalkınmada önem arz eden faktörler haline gelmiştir (Tiftikçigil, 2008: 325-326). Bilgi, öğrenme ve yenilik kavramlarının bölgesel kalkınmanın temel yapı taşları olarak ön plana çıkması, bölgelerin dünya ekonomik sisteminde dışlanmamaları ve artan gelirden pay alabilmelerinde önemli bir husustur. Sürekli öğrenme ve öğrenme sürecinde işbirliği ve paylaşımı kolaylaştıran kurumsal zenginliğe duyulan gereksinim, açıkça ortadadır (Bakır ve Öngen, 2013: 93-94).

Küreselleşme sahnesinde yeni bir oyuncu olarak boy gösteren bölgeler, rekabetçi yapılarını ortaya koymak ve yerele özgü politikaları uygulamak amacıyla çok katmanlı yeni yapılanmalara gereksinim duymuştur. Bu yapılanmalardan bölgesel kalkınma ajansları, hem yerel aktörlerin politika belirleme noktasında aktif rol almasını hem de yerel potansiyeli tetikleyerek içsel atılımın gerçekleşmesini sağlayan bir aktör konumundadır. Böylece bölgesel kalkınma ajansları, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde ve rekabetçi yapının desteklenmesinde çok önemli bir yer tutmaktadır (Bakır ve Öngen, 2013: 104).

1.4.5.3.Bölgesel Kalkınma Politikasının Temel İlkeleri

Bölgelerarası kalkınma farklılıklarının yoğun olduğu göz önüne alındığında, bölgelerarası dengesizlikleri giderici politikaların izlenmesi bir zorunluluk halini almıştır. Bölgesel kalkınma politikasının birbirini tamamlayıcı üç temel ilkesinden söz etmek mümkündür. Söz konusu ilkeler arasında sosyal kârlılık, kalkınma kutbu ve halkın katılımı ilkeleri yer almaktadır (Dinler, 2012: 271; Ildırar, 2004: 17).

1.4.5.3.1.Sosyal Kârlılık İlkesi

Hür teşebbüs rejiminin benimsendiği liberal politika uygulayan ülkelerde ekonomik sorunlar, düzgün işleyen piyasa mekanizması tarafından çözülmektedir. Ancak çözüm kararı, kâr peşinde koşan girişimciler (özel sektör) tarafından

alınmaktadır. Bu kârlılık hesapları, öncelikli olarak kâr sağlayabilecekleri mal ve hizmet alanı ile işletme ölçeğinin saptanması yanında işletmenin kurulacağı yörenin seçimini kapsar. Kâr olduğu sürece yaşayabilen girişimci ve firmaların, kendileri açısından rasyonel olan bu davranışı toplum yararı ile paralellik göstermeyebilir. Bir başka deyişle, firmaların kârlılık amacına yönelik yatırım kararlarında firmanın özel yararı ile toplumun sosyal yararı çakışabilmektedir (Dinler, 2012: 271). Dolayısıyla geri kalmış bölgelerde kısa vadede verimli olmasa bile sosyal kârlılığı yüksek, uzun vadede ekonomik olan yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Ildırrar, 2004: 17).

Devletin geri kalmış bölgelere bu ilke çerçevesinde müdahalesi olmadan bölgesel kalkınma politikasından söz etmek mümkün değildir. Devletin geri kalmış bölgelerde ekonomik canlılığı başlatabilmesi için söz konusu bölgelere gidecek girişimcilere bir takım mali ve vergisel teşvik tedbirleri uygulaması yeterli değildir. Devlet teşvik tedbirleri yanında bölgenin altyapı yatırımlarını tamamlamalı ve ilave olarak canlılık kazandıracak faaliyetleri bölgeye bizzat götürmelidir (Dinler, 2012: 272).

1.4.5.3.2.Kalkınma Kutbu İlkesi

Fransız iktisatçı F.Perroux'un ileri sürdüğü Kalkınma Kutupları Teorisi'nden yola çıkılarak belirlenen kalkınma kutbu ilkesi, bölgesel kalkınma politikalarında yer almaya başlamıştır. Kalkınma kutbu ilkesi gereğince, özellikle geri kalmış bölgelerde yapay kalkınma kutupları oluşturmaya yönelik adımlar atılmaktadır (Dinler, 2012: 272). Örneğin seçilen bölgelerde yeni endüstri merkezleri tesis edilerek istihdam sorununa çözüm üretilebilmektedir. Bu bağlamda tesis edilen yeni endüstrilerde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler, çarpan etkisiyle diğer bölgeleri de harekete geçirdikleri gibi ölçek ekonomisi haline gelerek son derece önemli bir konum kazanabilmektedir. Yeni bir kutup oluştururken yatırımların bölgelerin durumuna göre daha hızlı gelişme gösterebilecek sektörlerle yönlendirilmesi gerekmektedir (Ildırrar, 2004: 18).

1.4.5.3.Halkın Katılımı İlkesi

Bölge halkına mensup bireylerin, bölgesel kalkınma faaliyetlerine karar veya uygulama aşamasında fiilen ya da danışman olarak katılmaları gerektiği savunulmaktadır. Böylece halkın motivasyonu artacak, merkezi ve yerel yönetimlerin ekonomik ve politik kararları, halkın daha büyük bir kesimi tarafından genel kabul görecektir. Bu süreçte halkın katılımı, siyasetle kısıtlı kalmamalı ve bölgeyi geliştirecek araştırma projelerine de her aşamada destek olunmalıdır (Ildırar, 2004: 18-19).

Halk bölgesel kalkınma faaliyetlerine katılmadığı sürece politikalar halktan kopuk ve meşru zemini düşük olacağından başarı tesadüfi olacaktır. Söz konusu katılım, sadece halkın aidiyet duygusunu yükseltmekle kalmayıp aynı zamanda bölgesel kalkınma programlarına canlılık katmakta ve bölgesel faaliyetlerin bölge insanı tarafından denetlenmesine aracı olmaktadır (Dinler, 2012: 273).

Bölgesel kalkınmada çok önemli bir faktörün de akademik çevreler ve özellikle üniversitelerle işbirliği yapılması olduğu bilinmektedir. Akademisyenlerin, bölgesel kalkınmanın teorik ve bilimsel altyapısını hazırlayarak bölgesel kalkınmanın politik yönünü azaltmaları gerekmektedir. Nitekim politik amaçla hazırlanan ve akademik birimlerin görüşleri alınmadan hayata geçirilen politikaların, arzu edilen sonuçları vermemesi olasıdır (Ildırar, 2004: 19).

1.4.5.4.Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Her ülkenin kendi bünyesinde yer alan az gelişmiş bölgelere ait sıkıntı ve sorunlar, büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde göreceli olarak az gelişmiş bir bölge ile Türkiye'de nispi açıdan az gelişmiş bir bölgenin yapısı ve sorunları kendine özgü olup bu çerçevede uygulanacak kalkınma politikasının da aynı olması beklenmemektedir. Buradan hareketle farklı araçlarla ve farklı sonuçlara ulaşmayı hedefleyen birden fazla bölgesel kalkınma politikası mevcuttur (Dinler, 2012: 278). Bu farklılıkları göz önünde bulundurarak bölgeleri ya da bölgelerin bulunduğu ülkeleri kategorilere ayırarak, her bölge türü için hangi araçlara başvurulması gerektiği yerine genel itibarıyla tüm bölgeler için ortak özellikler taşıyabilecek nitelikteki araçlar ele alınacaktır. Bu çerçevede bölgesel

dengelesizlikleri gidermek adına dört araçtan söz etmek mümkündür. Aşağıda sıralanan bu araçlardan ilk üçü, geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına yöneliktir. Dördüncüsü ise aşırı kalabalıklaşmış bölgelerin gelişimini sınırlandırmaya yöneliktir. Bu araçlar şu şekilde sıralanabilir (Dinler, 2012: 279):

- Ekonomik faaliyetlerin, her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle (mali ve vergisel avantajlar) belirli yörelere yönelmesini sağlamak,
- Bölgesel kalkınma için gerekli devlet yardımlarını gerçekleştirmek,
- Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunu sağlamak,
- Metropolen bölgelerin gelişimini sınırlandırmaktır.

Ayrıca Ildırar'a göre girişimciliğin teşvik edilmesi ve bölgesel planlama da bölgesel kalkınma politikası araçları arasında yer almaktadır (Ildırar, 2004: 20) Hiç kuşkusuz, sıralanan bölgesel kalkınma politikası araçlarının etkinliğini arttırmak için devletin doğrudan müdahalesi gereklidir. Bu noktada bölgesel planlamaya başvurulması kaçınılmaz görünmektedir.

Her bölgenin farklı koşullara sahip olmasından dolayı, bölgeye özgü unsurlar kalkınmada önemli bir rol oynadığı gibi bölge dışındaki gelişmeler de kalkınma sürecini etkilemektedir. Bu bağlamda yerel ekonomik yapının genişletilerek gelirin, istihdamın ve rekabet gücünün artırılması için söz konusu araçlar dışında yeni birtakım araç ve örgütsel yapıların da geliştirilmesi gerekli hale gelmiştir. Bunlardan bazıları Bölge İçi Sektörel Sanayi Ağı, Teknoparklar-Bilim Parkları, Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri'dir (Ildırar, 2004: 43-44).

1.4.5.5.Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgelerarasındaki dengesiz dağılım, kalkınma açısından engel oluşturmaktadır. Sorunun temelinde yatan yapısal faktörler nedeniyle gerekli tedbirlerin alınması kaçınılmaz olmaktadır. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi adına bölgesel kalkınma politikasının, genel ekonomi politikasından türetilen üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; bölgesel büyüme, bölgesel istikrar ve bölgesel eşitliktir (Ildırar, 2004: 20).

Jules Milhau 1957'de Fransız İktisat Konseyi'ne sunduğu raporda, bölgesel kalkınma politikasının iki amacı olması gerektiğini önermiştir. Söz konusu iki amaç, nüfusun ülkede ussal dağılımı ve geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasıdır (Dinler, 2012: 274). Ayrıca bölgesel kalkınma politikası amaçlarının ne olacağı, değişik şekillerde ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Bölgesel dengesizliğin azaltılması,
- Her türlü kaynağın, ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun coğrafi bölgelerarasında uyumlu dağılımının kolaylaştırılması,
- Bölgenin değerlendirilmesi, gelişmesi ve gelişmenin ülkeye yayılması,
- Bölgesel ekonomilerin entegrasyonu,
- Endüstrinin bölgelerarasında uygun dağılımının sağlanması,
- Ulusal ekonomik gelişmeden adil bir payın daha az gelişmiş bölgelere yönlendirilmesi (Dinler, 2012: 274-275),
- Bölgesel huzursuzlukların giderilmesi,
- Bölgesel rekabet gücünün artırılması.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMANIN SAĞLANMASINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI: AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE DENEYİMLERİ

Çalışmanın bu bölümünde bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir yerel yapılanma olan bölgesel kalkınma ajanslarının ortaya çıkışı, hem AB hem de Türkiye deneyimleri üzerinden yola çıkılarak açıklanacaktır. Bu çerçevede AB ve Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları kapsamında bölgesel kalkınma ajansları değerlendirilecektir. Ardından AB ve Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajanslarının karşılaştırılmasına yer verilecektir.

2.1.Bölgesel Kalkınmada Yerel Bir Yapılanma Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel kalkınma sürecini merkezi yönetim ve kalkınma iktisadi disiplinlerinden hareketle yorumlayan görüşler, politikalarda bölgeselciliğin siyasi bakımdan birlik ve beraberliği yıpratacağı öngörüsünde bulunmaktaydılar. Aynı süreci ulusal kalkınma açısından değerlendiren görüşler, politikadaki değişimlerin sanayileşmeyi olumsuz etkileyeceği savını ileri sürmekteydi. Yeni bölgesel kalkınma sürecini şehir ve bölge planlama disiplininden hareketle ele alan analizler ise bölge kavramına büyük önem atfederek kalkınma ve rekabet gücü açısından bölgelerin yükselen bir değer olduğuna işaret etmekteydi (Ercan, 2006: 106). Bölgesel planlamaya önem veren bu ele alışıta, üç temel husus öne çıkmaktadır. İlki, bölgesel kalkınma paradigmalarında yaşanan değişimdir. Yeni bölgeselcilik çerçevesinde bölgeler, bir aktör olarak küresel düzlemde ön planda yer almaya başlamıştır. İkinci husus, devletin değişen rolüne ilişkindir. Özellikle 1970'lerde yaşanan kriz ortamı, merkezi yönetimin ağırlığını azaltmış ve yönetim yapısının yerelleşmesini, diğer bir deyişle yönetişim kavramını gündeme taşımıştır. Üçüncü husus ise karar verme sürecinin, toplumun tüm kesimlerine açık hale gelmesidir (Bakır ve Öngen, 2013: 95). Bu doğrultuda yerel bir kalkınma anlayışını esas alan bir yapılanmaya gereksinim duyulmuştur. Bu anlayışın kurumsal karşılığı, bölgesel düzlemde kalkınma sürecini kontrol edecek yeni yapılanmalar olan bölgesel kalkınma

ajanslarıdır (Bakır ve Öngen, 2013: 96). Bu bağlamda bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması, yerel güç odaklarının belirleyiciliğini arttıran önemli bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkış Süreci

Bölgesel kalkınma ajansının ilk uygulaması, 1933 yılında ABD'de Tennessee Vadisi'nin su rejiminin düzenlenmesi ve kalkınması için oluşturulan Tennessee Valley Authority'dir. Bir diğer girişim ise 1950'lerde Güney İtalya'nın kalkınması amacıyla kurulan La Cassa per il Mezzogiorno'dur¹ (Dinler, 2012: 408-409). Bu kapsamda İtalya'da 1950'lerden başlayarak görece geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına yönelik olarak yapay kalkınma kutbu oluşturulmaya çalışılmıştır (Dinler, 2012: 88).

ABD'de 1929 krizini takip eden yıllarda göreceli olarak geri kalmış olan Tennessee Vadisi'ni geliştirmeye yönelik olarak yapılan bölgesel planlama, dünyada uygulanan ilk havza planlamasıdır. Bu planlamayla bir akarsu havzasının düzenlenmesi, elektrik enerjisi elde edilmesi ve bu ucuz elektrik enerjisinden yararlanarak bölgenin sanayileşmesi hedeflenmiştir (Dinler, 2012: 87-88). 1933 yılında yoksul bölgelerden biri olan ABD'nin Tennessee Vadisi'nde elektrik, çiftliklerin sadece %3'ünde mevcut iken bölge kısa bir zaman dilimi içerisinde ülkenin en büyük enerji üreticisi konumuna gelmiştir. 1942 yılında 40 bin kişiye iş imkanı sağlanırken, proje bitiminde işçilerin işsiz kalmasının önüne geçebilmek amacı ile meslek kursları açılmış ve bu kurslarda vasıfsız işçilere yeni meslekler edinebilmeleri için eğitimler verilmiştir (Taşcı vd, 2011: 20). Dolayısıyla 1930 ve 1940'lı yıllarda ABD'de Tennessee Vadisi'ne yönelik devlet eliyle gerçekleştirilen kalkınma çabalarının başarılı sonuçlar vermesi, bölgesel iktisat kavramının tüm dünyada devlet eliyle geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında uygulama alanı

---

¹ 1861 yılında İtalya Birliği kurulurken Kuzey ve Güney İtalya'yı oluşturan iller arasında önemli bir gelişmişlik farkının olduğu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu farkın çok önemli boyutlara ulaştığı görülmektedir. 1950'li yıllarda başlatılan Mezzogiorno'yu (Güney İtalya) kalkındırma politikasının ana hedefi, Kuzey-Güney arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması olmuştur. Belirtilen hedef doğrultusunda İtalya Parlamentosu, 10 Ağustos 1950'de Cassa Per il Mezzogiorno'nun (Mezzogiorno Sandığı ya da Güney Sandığı) kuruluşuna karar vermiştir (İldırar, 2004: 139). Ancak merkezden bölgeye aktarılan kaynaklar ve yatırımlar, bölgede beklenen canlanmayı sağlayamamıştır. Çevreden kopuk yapılan bu projelerle bölge kalkınmasında başarı sağlanamaması üzerine 1980 yılında faaliyetlerine son verilen La Cassa Per il Mezzogiorno'nun yerine 1986 yılında daha fazla halk katkısını gözeten **Agenziya** oluşturulmuştur (Dinler, 2012: 274).

olarak kullanılabilmesi fikrini yerleştirmiştir (Kırankabeş, 2013: 255). Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve teknolojik gelişmelerin birçok Avrupa ülkesinde bölgesel dengesizlikler doğurması, bölgesel kalkınmada devletin rolünü sorgular hale getirmiştir. Fransa'da Paris ve çevresinin diğer bölgelerden daha çok gelişim göstermesi, İtalya'da büyük çaplı kuzey ve güney ayrımının yaşanması ve İngiltere, İskoçya ve Galler'de eski sanayilerin çökmesiyle birlikte yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyulması, Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikaları ilgi odağı haline getiren gelişmelerden bazılarıdır. Bu bağlamda Avrupa'nın çoğu ülkesinde 1950'li yıllardan itibaren bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. Kurulan bölgesel kalkınma ajansları, tabandan tavana doğru bir örgütlenmeyi benimseyen yapılanmalardır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 87-89).

İlk örneği ABD'de görülen bölgesel kalkınma ajanslarının, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini silmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacı ile Avusturya, Fransa, İrlanda ve Belçika'da 1950'li yıllarda Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda, İskoçya ve Galler'de 1960'lı yıllarda, Yunanistan, İspanya, Danimarka ve Finlandiya'da ise 1980'li yıllarda kurulmaya başlandığı görülmüştür (Küçükali, 2013: 205).

Tablo 1: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları

Kuruluş Tarihi	Ülkeler
1950 Öncesi-1950'li Yıllar	ABD, Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda
1960-1970'li Yıllar	Almanya, Hollanda, İtalya, Birleşik Krallık
1980'li Yıllar	İspanya, Yunanistan, Finlandiya, Danimarka
1990'lı Yıllar	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya
2000'li Yıllar	Türkiye

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 12; Polat, 2012: 28

Batı Avrupa ülkelerinde 1950'li yıllardan önce kurulan bölgesel kalkınma ajansları, AB'nin de etkisiyle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1990'ların ikinci yarısında görülmeye başlanmıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde, ekseriyetle ulusal stratejinin bir parçası olan bölgesel kalkınma politikaları geliştirildiği

gözlenmiştir. Günümüzün politika anlayışında, bölgesel kalkınma ajansı olmayan bir geçiş ülkesinden bahsetmek mümkün değildir. Bu ülkelerin ajansları, farklı deneyimlerden geçerek ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllar, bölgesel kalkınma ajanslarının geçiş ülkelerine ithal edildiği ve hem olumlu hem de olumsuz sonuçların bir arada yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 88). Bölgesel kalkınma ajanslarında katılım, ortaklık ve etkileşim ne kadar etkin olursa, hiç kuşkusuz bölgesel kalkınmada elde edilecek başarı da o derece üst seviyelere ulaşacaktır (Bakır ve Öngen, 2013: 88).

2.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı

Yapıları ve amaçları birbirinden farklı çok sayıda bölgesel kalkınma ajansı bulunduğu standart bir tanımlama yapmak neredeyse imkansızdır. Ancak ajansların bilinen en önemli ortak özellikleri, yerel kaynakları kullanarak içsel potansiyeli harekete geçirmek ve yabancı yatırımların bölgeye çekilmesiyle kalkınmaya ivme kazandırmaktır. Bölgesel kalkınma ajansları, yerel ve bölgesel kurumlarla finansman, yönetim ve görevler konusunda koordineli hareket eden yapılanmalardır. (EURADA, 1999: 16). Bölgesel kalkınma ajansları, kalkınma sorunlarına çözüm getirmek adına girişimcilik ruhunu ve yenilik kapasitesini geliştirme düşüncesinden hareket etmektedir. Küçülen devlet anlayışına paralel doğrultuda kalkınmada katalizörlük misyonu üstlenmektedir (Ceran, 2010: 21). EURADA'ya² (The European Association of Development Agencies) göre bölgesel kalkınma ajansları, sektörel ve genel kalkınma problemlerini saptayan, söz konusu problemleri gidermeye yönelik imkân ve çözümler sunan ve bu çözümlere katkı veren projeleri destekleyen kurumlardır (EURADA, 1999: 17). Bu genel tanımdan da anlaşılacağı üzere bölgesel kalkınma ajansları, üst kurul olarak bilinen kamu organlarına ait karar verme yetisinin, özel sektör ve Sivil Toplum Kuruluşları'ndan oluşan tüzel kişilerle paylaşımını öngören yönetişimci kurumlardır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 85). Bir başka tanımlamaya göre bölgesel kalkınma ajansları, merkezi ve yerel yönetimlerin dışında ekonomik gelişmeyi destekleyen bölge odaklı organize yapılarıdır (Bakır ve Tuncel, 2010b: 160).

---

² Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'dir. AB içinde 1991 yılında oluşturulmuştur (Erkan ve Erkan, 2010: 299).

Bölgesel kalkınmanın yerel bir aktörü olan bölgesel kalkınma ajansları; üniversite ve Ar-Ge birimleri, teknoloji merkezleri, teknolojik danışmanlık veren firmalar, odalar ve sendikalar ile yörede yer alan veya yöre dışından gelen firmalar arasında aracı bir işlev üstlenmekte ve bu kesimlerin birlikte çalışmasını kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda bölgesel kalkınma ajansları, devletin geleneksel işlevlerinin bir uzantısı olmanın ötesinde bölgesel kalkınmanın hızlandırılması ve sürekliliğinin sağlanması adına rekabet gücünün artırılmasına odaklanmış örgütlü bir yapılanmadır (Eraydın, 2010: 45).

2.1.3.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri

Bölgesel kalkınma ajanslarını kaynağına, faaliyetlerine, işlevlerine ve geleneksel ya da yenilikçi olmasına göre sınıflandırmak mümkündür. Kaynağına göre bölgesel kalkınma ajansları dört gruba ayrılmaktadır (EURADA, 1999: 18);

- Merkezi yönetim tarafından kurulan ajanslar,
- Yerel ve bölgesel otoritelerin bünyesinde yer alan ajanslar,
- Yerel ve bölgesel otoritelerin kurduğu ajanslar,
- Kamu ve özel sektör işbirliği tarafından kurulan ajanslar.

Hiç kuşkusuz merkezi yönetim tarafından kurulan ajanslar, hedeflerini gerçekleştirme noktasında mali kaynak avantajına sahip olacaklardır. Yerel ve bölgesel otoritelerin bünyesinde yer alan ajanslar, yerel özelliklerden soyutlanmamakla beraber bürokratik kanallara olan bağımlılıkları neticesinde daha az işlevsel örgüt kimliğine bürünebilmektedir. Yerel ve bölgesel otoritelerin kurduğu ajanslar, karar verme sürecinde bürokratik engellere takılmayacak olmasından ötürü hızlı yol kat edebilmekte ve politik davranışlarla daha az muhatap olmaktadır. Kamu ve özel sektör işbirliği tarafından kurulan ajansları, kamu zihniyetiyle özel sektördeki bakış açısını birleştirme şansına sahip olan yapılanmalar olarak görmek mümkündür. Faaliyetlerine göre bölgesel kalkınma ajansları dört gruba ayrılmaktadır (EURADA, 1999: 18);

- Stratejik ajanslar,
- Küresel çalışan ajanslar,
- Sektörel çalışan ajanslar,

- Dış yatırıma yönelik ajanslar.

İşlevlerine göre bölgesel kalkınma ajansları, tek işlevli ve çok işlevli olmak üzere iki şekilde kategorize edilebilir. Dış yatırımları çekmek için bölgeyi pazarlama güdüsüne sahip olan bölgesel kalkınma ajansları, tek işlevli ajanslar olarak adlandırılabilir. Çok işlevli bölgesel kalkınma ajansları da sanayinin gerilemekte olduğu ya da gelişme göstermemiş olduğu bölgelerdeki yapısal sorunlara çare olmak adına kurulabilmektedir. Bu doğrultuda başlıca görevler arasında "*bölgedeki altyapının geliştirilmesi, kentsel alanların yeniden yapılandırılması, tarıma dayalı sanayilerin geliştirilmesi ve kırsal kalkınmanın sağlanmasını teşvik edecek KOBİ'lere yardım edilmesi*" yer almaktadır. Son olarak bölgesel kalkınma ajansları sunmuş oldukları hizmetin geleneksel ya da yenilikçi olmasına göre de sınıflandırılabilir (Uzay, 2010: 8-9).

2.1.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri

1980'ler itibariyle çokça tartışılır hale gelen küreselleşme olgusu, bölgesel kalkınma ajanslarını da fazlasıyla önemli kılmıştır. Küresel rekabet ortamında bölgesel aktörlerin yer alması gerektiği, bugünün dünyasında yüksek sesle dile getirilmektedir. Buradan hareketle bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları ve faaliyetleri, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve rekabet gücünün artırılması yönünde şekillenmektedir.

Genel hatlarıyla bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları ekonomik kalkınma, sosyal ve fiziki iyileşme, yatırım ve rekabet gücünün artırılması, bilgi ve becerilerin geliştirilmesi, istihdamın teşvik edilmesi ve sürdürülebilir kalkınmadır (Roberts ve Lloyd, 2000: 76). Bu amaçlara ulaşıldığı takdirde rekabete dayalı bir iş çevresinin oluşturulması, dünya kalitesinde işgücünün yetiştirilmesi, çevre ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve bölgesel kalkınmada etkili kurumların oluşturulmasına yönelik adımlar atılmış olacaktır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 85).

Bölgesel kalkınma ajanslarının söz konusu amaçlara ulaşabilmek adına yerine getirmesi gereken görevler ise şunlardır (Roberts ve Lloyd, 2000: 76):

- Bölgesel ekonomik kalkınma stratejisinin hazırlanması,

- Sosyal, fiziki ve ekonomik yeniliklerin gerçekleştirilmesi,
- Kırsal kesimin yeniden yapılanmasını ve ekonomik kalkınmasını sağlamak,
- İçe dönük yatırımların bölgesel koordinasyonu,
- Avrupa Birliği yapısal fonları üzerinde öncü bir rol almak,
- Bölgesel destekler konusunda hükümete tavsiyelerde bulunmak,
- Girişimci ve işletmelere destek verilmesi,
- Yatırım yerlerinin hazırlanması ve yenilenecek iyileştirilmesi,
- Bir iş yeri olarak bölgenin pazarlanabilmesi,
- Teknoloji transferinin teşvik edilmesi,
- Bölgenin bilgi tabanlı geliştirilmesi,
- Ulaşım, toprak kullanımı, çevre ve sürdürülebilir kalkınma, yüksek seviyede eğitim, suçların önüne geçilmesi, kamu sağlığı, barınma, turizm ve spor ile kültür altyapı projelerinin hazırlanmasına katkıda bulunmaktır.

Bölgenin özelliklerine göre bölgesel kalkınma ajansları, birçok amaca yönelik kurulabileceği gibi tek bir amaca yönelik olarak da kurulabilir. Örneğin kişi başına düşen milli geliri, ülke ortalamasının altında seyreden bir bölge için bölgesel kalkınma ajansının amacı, kalkınma üzerine odaklanabilmektedir. Ancak yaşam kalitesi olarak ortalamanın altında kalan nüfusun yüksek olduğu kesimlerde bölgesel kalkınma ajansının amacı, sosyal yapılanma ve sosyo-ekonomik bir açılım olabilmektedir (Uzay, 2010: 10).

Yönetişim sistemini bünyesinde barındıran ve yeni kurumsal düzenlemeleri özümseyen bölgesel kalkınma ajansları, bölgenin kendi rekabet gücünü geliştirmesini ve merkezi hükümetin kaynaklarına daha az bağımlı bir yapı tesis etmeyi amaçlamaktadır (Eraydın, 2010: 44).

2.1.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansal Kaynakları

Bölgesel kalkınma ajansları yasal statüleri ve finansal kaynakları bağlamında ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye farklı özellikler gösterebilmektedir. Her ne kadar bölgesel kalkınma ajanslarının finansal kaynakları, coğrafyalara göre ayrıışsa da genel hatlarıyla kamu fonları, özel fonlar, hizmetlerden sağlanan gelirler, aynı destekler, uluslararası fonlar ve projelerden oluşmaktadır. Çoğu Avrupa ülkesinde

bölgesel kalkınma ajansları, ödeneklerini kendilerini besleyen politik yapıdan almaktadır. Hiç kuşkusuz bölgesel kalkınma ajanslarının kendi finansal kaynaklarını temin eder hale gelmesi son derece önemlidir (Uzay, 2010: 17).

Bölgesel kalkınma ajanslarının finansman kaynağında gözlenen farklılıklardan dolayı, AB içerisinde kalkınma ajansları Güçlü Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Zayıf Bölgesel Kalkınma Ajansları şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Güçlü Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın finansman kaynakları genel hatlarıyla yerel ve bölgesel yönetimlerin gelirleri ve genel bütçe gelirinden karşılanmaktadır. Zayıf Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın gelirleri ise genel itibariyle AB fonlarından oluşmakta ve söz konusu ajanslar, mevcut fonlar dışında bir finansman kaynağına sahip olamamaktadır (Gündüz, 2010: 71). Dolayısıyla kendi finansal kaynaklarını temin edememektedir.

2.1.6.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Dünyadaki Gelişim Süreci

Bölgesel kalkınma ajanslarının dünyadaki ilk örneği, 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority'dir. Ancak bölgesel kalkınma ajansları gelişimini Avrupa'da sürdürdüğü gibi diğer ülkelere transferi de AB üzerinden gerçekleşmiştir. Birçok Avrupa ülkesinde bölgesel kalkınma ajansları, AB'nin bölgesel politikalarıyla ivme kazanmıştır.

Avrupa'da ilk bölgesel kalkınma ajansları deneyimi sırasında, 2.Dünya Savaşı sonrası ekonomik sıkıntıların üstesinden gelmek için merkezi planlamaya dayalı kalkınma hamleleri ön planda yer almıştır. Söz konusu kalkınma hamleleri, sanayinin belli şehirlerde toplanması ve zamanla bu dengesizliğin sürdürülemez bir noktaya varmasıyla itibar kaybetmiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 167). Bu duruma 1970'lerden sonra ekonomik krizin de eklenmesi sonucu dengeli bir sürdürülebilir kalkınma gayesi için bölgesel ölçekli kalkınma anlayışı, çoğu Avrupa ülkesinin gündemine taşınmıştır (Ansell, 2000: 312). Bu çerçevede merkezi dinamiklerin yanında bölgesel dinamikler de göz önüne alınarak hazırlanan kalkınma planları, bölgesel kalkınma anlayışına yön vermeye başlamıştır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 167).

Bölgesel kalkınma sürecinde önemli bir yer tutan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Avrupa ülkelerindeki geçmişi, 1950'lere kadar uzanmaktadır. Özellikle merkeziyetçi yönetim yapısına sahip Fransa'da bölge ölçeğinde uygulamaya geçirilen ekonomik planlar ile başarılı sonuçlar alınması, bölgesel kalkınma politikalarını etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik güçlükleri aşmak için gerçekleştirilen merkezi kalkınma ile kayda değer bir başarı elde edilememesi, geleneksel bölgesel kalkınma anlayışının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 168). Buradan hareketle 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonları oluşturulmuş ve bu fonlara AB bütçesinden %5 pay ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren AB'nin bu yöndeki çalışmaları, üye ülkelerde bölgesel kalkınma ajanslarının oluşması ve gelişmesi yönünde artarak devam etmiştir. (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 168).

Bu gelişmelerin ardından 1982'de Yunanistan ve 1986'da İspanya'nın üyeliği ile bölgelerarası dengesizliğin daha belirgin bir hal alması, AB entegrasyonu sürecinde bölgesel kalkınma ajanslarını daha da önemli kılmıştır. AB'nin en fakir bölgelerinin önemli bir kısmının Yunanistan ve İspanya'da yer alması, AB'de bölgesel dengesizliği tetiklemiştir. AB, bu doğrultuda sorunu giderebilmek adına bir yandan başlangıçta %5 seviyesinde olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonlarının bütçe içindeki payını sürekli arttırarak % 37'lere çıkarmıştır. Diğer yandan yeni ve daha kapsamlı bölgesel kalkınma politikalarının uygulanabilmesi için Bölgesel kalkınma ajanslarının, üye ülkelerde kurulması ve yaygınlaşması teşvik edilmiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 168-169). Bölgesel kalkınma ajansları, 1970'lere kadar AB ülkelerinde merkezi yönetimin inisiyatifinde gerçekleşirken, 1980'lerde bölgesel aktörlerin de önemli roller aldığı yapılar olarak bütün AB ülkelerinde yaygınlık kazanmıştır. Bölgesel kalkınma politikalarında, yönetim esas alınmıştır (Halkier, 2006: 10). 1975'te Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonlarının oluşturulmasından sonra zaman içerisinde şekillenen AB bölgesel politikaları, 1990 sonrasında AB üyeliği için başvuruda bulunan ülkeler için üyelik öncesi uyum sürecinde ilerleme kaydedilmesi gereken başlıklardan biri olmuştur (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 165).

1990'larda sanayinin belirli şehirlere yığıldığı ve bölgelerarası dengesizliğin önemli boyutlarda olduğu AB18+ ülkeleri olarak adlandırılan Orta ve Doğu Avrupa

ülkelerinin üyelik sürecini başlatmaları, yeni bir boyut getirmiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 169). 1989 yılı sonrasında merkezi planlı ekonomik sistemi terk eden Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1990 yılından sonra bölgesel politika alanında AB'nin bölgesel politikasının etkili olduğu görülmektedir (Kayasü ve Yaşar, 2006: 201). Bu kapsamda bölgesel kalkınma ajansları, 1990 sonrası yapısal ve uyum fonlarının da etkisinde sürdürülebilir kalkınma ve bölgelerarası rekabet anlayışı ekseninde faaliyet göstermeye başlamıştır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 170).

1990 sonrasında yeni kurulan kalkınma ajanslarının arkasındaki temel dinamik, Avrupa Birliği'nin yürüttüğü bölgelerarasındaki farklılıkların azaltılarak ekonomik ve sosyal uyumun artırılmasına yönelik politikalaradır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ilk bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşu AB finansmanı ile AB uzmanları eşliğinde gerçekleştirilmiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 170). Ancak, *"1990 sonrası yeni üye devletlerle ilgili ortaya çıkan bölgesel ölçekli yapıları, tamamen dış şartların etkisinde gelişen örgütler olarak değerlendirmek; resmin eksik görülmesine yol açabilir"* (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 184). Ülkelerin, kendi kaynaklarını da kullanarak özellikle geri kalmış bölgelerde seçilen il merkezlerinin, bölgesel ekonominin itici gücü olabilecek ekonomik büyüme ve istihdam merkezlerine dönüştürülmesi gerekmektedir. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının göreceli olarak da olsa giderilmesi ve bölgesel rekabet gücünün artırılması, süreç açısından önemli bir evreyi oluşturmaktadır (Öncel, 2012: 19).

2.1.7.Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türkiye'deki Gelişim Süreci

Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının resmi anlamda gündeme gelmesi, ilk kez AB üye adaylığının tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'yle gerçekleşmiştir. AB Komisyonu'nun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi gereğince, orta vadede yapılması gereken düzenlemeler içinde bölgesel kalkınma ajansları oluşturmaya yer verilmiş ve buna yönelik yasal düzenlemeler için süreç başlatılmıştır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 81). Böylece Türkiye'de AB müktesebatına uyum çalışmalarına paralellik gösteren yeni bir bölgesel kalkınma yaklaşımı gelişmektedir.

2001 yılında yayınlanan ilk katılım ortaklığı belgesinde bölgesel politikalara ilişkin kısa vadede AB kurallarıyla uyumlu İstatistikî Bölge Birimleri

Sınıflandırmasının (İBSS) hazırlanması gerektiği ifade edilmiştir. 2003 yılında yayımlanan katılım ortaklığı belgesinde ise orta vadede Düzey 2 seviyesinde bölgesel kalkınma planlarını uygulayacak bölge yönetimlerinin kurulması gerektiği belirtilmiştir (Bakır ve Öngen, 2013: 97).

Türkiye'de AB bölgesel politikasına uyum sürecinde ilk olarak Eylül 2002 yılında kabul edilen yasayla üç düzey halinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Nomenclature of Territorial Units for Statistics-NUTS) tanımlanmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri, "*bölgesel gelişme politikalarının belirlenmesini, bölgesel istatistiklerin toplanmasını ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasını sağlayan*" bir bölge birimleri sınıflandırmasıdır (Kayasü ve Yaşar, 2006: 207).

Türkiye'de yapılan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında mevcut idari yapılanmadaki temel idari birim olan iller, Düzey 3 olarak tanımlanmıştır. Buna gerekçe olarak Türkiye'deki illerin nüfus ortalaması ile Avrupa'daki Düzey 3 bölgelerindeki nüfus ortalamasının yakın olması gösterilmiştir. Düzey 3'ü temsil eden illerin bir araya gelmesiyle de Düzey 1 ve Düzey 2 bölgeleri oluşmuştur (Paköz ve Yüzer, 2010: 728). Özetle Düzey 3 kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri, 81 adet olup il düzeyinde tanımlanmıştır. Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimi, Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin bir araya getirilmesiyle belirlenmiş olup 26 adettir. Düzey 1 İstatistiki Bölge Birimi ise Düzey 2 İstatistiki Bölge Biriminin gruplandırılmasıyla belirlenmiştir ve 12 adettir. Bu sınıflandırmada bölgesel kalkınma ajansları, Düzey 2 kademesinde 26 ayrı bölgede kurulmuş birimlerdir. Bölge birimlerinin belirlenmesinde kişi başı milli gelir, sanayi sektöründe kişi başına üretim, tarımsal üretim değeri, işsizlik oranı, kentleşme oranı, doktor başına düşen nüfus gibi birçok sosyo-ekonomik değişken kullanılmış ve 12 tane Düzey 1 bölgesi, 26 tane Düzey 2 alt bölgesi ile 81 tane Düzey 3 kapsamında iller belirlenmiştir (Taşcı vd, 2011: 148).

Tablo 2: Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

DÜZEY 1	AJANS İSİMLERİNE GÖRE DÜZEY 2 BÖLGELERİ (Bölge Kodu)	DÜZEY 2 BÖLGELERİNİN KAPSADIĞI İLLER
İSTANBUL	İstanbul Kalkınma Ajansı (TR10)	İstanbul
BATI MARMARA	Trakya Kalkınma Ajansı (TR21) Güney Marmara Kalkınma Ajansı (TR22)	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli Balıkesir, Çanakkale
EGE	İzmir Kalkınma Ajansı (TR31) Güney Ege Kalkınma Ajansı (TR32) Zafer Kalkınma Ajansı (TR33)	İzmir Denizli, Muğla, Aydın Kütahya, Manisa, Afyon, Uşak
DOĞU MARMARA	Bursa-Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı (TR41) Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (TR42)	Bursa, Eskişehir, Bilecik Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
BATI ANADOLU	Ankara Kalkınma Ajansı (TR51) Mevlana Kalkınma Ajansı (TR52)	Ankara Konya, Karaman
AKDENİZ	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (TR61) Çukurova Kalkınma Ajansı (TR62) Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (TR63)	Isparta, Antalya, Burdur Adana, Mersin Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
ORTA ANADOLU	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (TR72) Ahiler Kalkınma Ajansı (TR71)	Kayseri, Sivas, Yozgat Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kırıkkale, Kırşehir
BATI KARADENİZ	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (TR81) Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (TR82) Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (TR83)	Zonguldak, Karabük, Bartın Kastamonu, Çankırı, Sinop Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
DOĞU KARADENİZ	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (TR90)	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
KUZEYDOĞU ANADOLU	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (TRA1)	Erzurum, Erzincan, Bayburt

	Serhat Kalkınma Ajansı (TRA2)	Kars , Iğdır, Ağrı, Ardahan
ORTADOĞU ANADOLU	Fırat Kalkınma Ajansı (TRB1) Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (TRB2)	Malatya , Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van , Muş, Bitlis, Hakkari
GÜNEYDOĞU ANADOLU	İpekyolu Kalkınma Ajansı (TRC1) Karacadağ Kalkınma Ajansı (TRC2) Dicle Kalkınma Ajansı (TRC3)	Gaziantep , Adıyaman, Kilis Diyarbakır , Şanlıurfa Mardin , Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023 "Daha Dengeli, Topyekûn Kalkınma" (Taslak), Kasım 2013, s.41.

*Koyu ile yazılanlar bölgesel kalkınma ajanslarının merkezleridir.

Türkiye, 2006 yılında bölgesel düzlemde örgütlü yapılanmalar olan kalkınma ajanslarının kuruluşuna yönelik kanunu (5449 sayılı) yürürlüğe koymuştur. Bu kanunun uygulanmasında bölge, Düzey 2 istatistikî bölge birimini ifade etmektedir. Düzey 2 bölgesinde örgütlenen kalkınma ajansları 26 adet olup, 5449 sayılı kanuna göre DPT'nin bağlı olduğu bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur. Bölgesel kalkınma ajanslarının kaldırılmasında da yine Bakanlar Kurulu yetkilidir. Bölgesel kalkınma ajanslarının ulusal düzeyde koordinasyonundan ise DPT sorumludur. Bölgesel kalkınma ajanslarının teşkilat yapısı kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofisinden oluşmaktadır (Bakır ve Öngen, 2013: 98).

Bölgesel kalkınma ajansları, Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarına yeni bir soluk getirmektedir. Planlı dönemde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları eşitsizliklerin giderilmesi üzerine inşa edilmişken, bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasıyla bölgesel rekabet gücü önem ve öncelik kazanmıştır. Bölgesel kalkınma anlayışındaki bu yeni süreç, iki çarpıcı sonuca yol açabilmektedir. Bunlardan ilki, *bölgelerdeki planlama ve gelişme sorunlarının özel sektöre devredilmesidir*. İkincisi ise, *bölgelerin ekonomik anlamda yabancı sermaye çekme, finansman sağlama ve yatırım yapma konularında daha fazla serbestliğe kavuşmalarıdır*. Ancak Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının organik anlamda Kalkınma Bakanlığı’na bağlı olması, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının etkin olmakla birlikte merkezi yönetimin de bu süreçte önemli bir güç kaynağı olduğunu gözler önüne sermektedir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 100).

AB'ye uyum süreci çerçevesinde yetki devri meselesi Türkiye'nin gündemine gelmiş olsa da, geçmişin homojen bir ulus oluşturmaya yönelik politikaları yetkinin ulus-altı mercilere devrinde zorluk teşkil etmiştir (Bakır ve Öngen, 2013: 101). Nitekim Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin başvurusu üzerine Danıştay'ın kalkınma ajanslarıyla ilgili yönetmeliğin yürütmesini durdurması ve Ana Muhalefet Partisinin Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapması, bu zorluğun somut örnekleridir. Anayasaya aykırılık savlarının temel dayanak noktaları arasında ajansların, gerçek tüzel niteliklerinin ne olduğuna ilişkin belirsizlikler ve Anayasanın tekil devlete ilişkin üniter yapısının göz ardı edilmiş olduğu yolundaki tedirginlikler yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin 2007 yılı sonlarında konuya ilişkin kararında, anayasaya aykırılıkla ilgili her iki başvuruda da yer alan savların geçerli olduğuna dair bir değerlendirme bulunmamaktadır (Keleş, 2010: 28). Söz konusu başvurular sonrası İzmir ve Çukurova Ajanslarının faaliyetleri, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararları nedeniyle bir yıl durdurulmasının ardından yeniden başlamıştır (Dinler, 2010: 64).

Türkiye'de 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı Taslağı'nın 25.maddesini oluşturan "Bölge Kalkınma Ajansları Kurulması" başlığı, Temel Kanun Taslağı'nın daha sonraki düzenlemelerinde yer almamıştır. Esasen Kamu Yönetimi Temel Kanunu Taslağı da Cumhurbaşkanlığı'nca reddedilmiştir ve Kalkınma Ajanslarının söz konusu tarihten sonra Türkiye'nin gündemine gelmesi, 19 Ocak 2005 tarihli kanun tasarısıyla gerçekleşmiştir. Bu noktada tasarının adındaki değişiklik dikkat çekicidir. Tasarının adı, *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı* şeklini almıştır. Kanunun adında kalkınma ajansı ifadesinin başına gelen bölge sıfatının kaldırılmış olması öne çıkan değişiklik olmuştur. Nitekim 25 Ocak 2006 tarihinde 5449 sayılı, *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun* kabul edilmiş ve 8 Şubat 2006 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 31 Mayıs 2006 tarihinde kabul edilen, Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar ile iki kalkınma ajansı kurulmuştur. Bunlar Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı (TR62) ve İzmir ili merkez olmak üzere sadece İzmir ilini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansı (TR31)'dir (Erkut ve Gönül, 2010: 397).

Türkiye'nin yönetsel yapısı içerisinde bölgesel kalkınma ajanslarının tüzel kişiliğe sahip olmakla beraber birer bölge yönetimi olmadıkları vurgulanmalıdır. Bölgesel kalkınma ajansları merkezi yönetimin taşra örgütü olmadığı gibi federal bir devletin federe birimlerini oluşturan bölge birimleri de değildir. Özetle ne olmadıklarını söylemek, ne olduklarını belirtmekten daha kolay görünen kendine özgü yapılanmalardır. Bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik olarak kimi araştırmacılar, yerel yönetimlerin özerklik sınırlarını daraltarak bir tür merkezileşmeye yol açabileceğini de ileri sürmüşlerdir (Keleş, 2010: 29). Buradan hareketle Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının yönetim kurulu başkanının vali olması, kalkınma kurulunda temsil edilecek kurumların valinin görüşüne istinaden Bakanlar Kurulu'nca tespit edilmesi ve yönetim kurulunda vali, belediye başkanı ve il genel meclisi gibi kamu yönetimi temsilcilerinin bulunması, Türkiye'deki kalkınma ajansı modelinde kamunun ağırlığını net bir şekilde ortaya koymaktadır (Özer, 2010: 301). Ancak belirtmelidir ki, 21 Haziran 2006 yılında 5523 sayılı Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı³ kurulmasına ilişkin yasayla bölgesel kalkınma ajanslarının desteklenmesi, bölgesel kalkınmayı liberal ekonominin oyun kuralları çerçevesinde ve olabildiği ölçüde kamunun öncülüğü dışında gerçekleştirmeyi esas almaktadır (Keleş, 2010: 28). Yine de her bölgeyi liberal ekonominin yarışmacı kuralları kapsamında yazgısı ile baş başa bırakmak, bölgesel dengesizlikleri arttıracığından en azından geçiş döneminde bölgesel kalkınma ajanslarının çalışmalarının devlet desteğiyle sağlanması bir gerekliliktir. *Az gelişmiş bölgelerin planlı kalkınması, kamunun öncülüğünü zorunlu kılan ulusal çapta bir sorundur* (Keleş, 2010: 30). Türkiye'de kalkınma ajansları tarafından geliştirilecek stratejik planlarda bölgenin iç dinamiklerinin, uzun dönemde bölgeye hangi düzeyde rekabet gücü kazandırabilecek kapasitede olduğu ve buna göre önceliğe sahip olması gereken yatırım alanlarının belirlenmesi son derece önemlidir (Kumral, 2006: 286).

---

³ Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, *gerçekte yerli ve yabancı sermaye yatırımlarını özendirme amacıyla kurulmuş olan, yönetsel ve akçal özerkliğe sahip bir kamu tüzel kişiliğidir. Başbakanlığa bağlıdır. Bu kuruluş Sayıştay denetimine bağlanmış ama çalışmalarında esneklik sağlama amacıyla, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasası ile oluşturulan kamu ihale sisteminin dışında tutulmuştur* (Keleş, 2010: 29).

2.1.8.Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler

Bölgesel kalkınma ajansları, doğal altyapıyı koruyarak ve geliştirerek maddi altyapı konusunda yatırımlara uygun bir ortam hazırlayan ve nitelikli personel yapısıyla yerel potansiyeli harekete geçiren bir yapılanma olarak ön plana çıkmıştır. Bölgesel kalkınma ajanslarıyla altyapının geliştirilerek üstyapıyı da etkilemesi sonucu, artan rekabet gücüyle refah artışının sağlanması öngörülmüştür (Kumral, 1994: 62). Ancak ajansların bölgesel rekabeti özendirme amacı, bölgesel dengesizlikleri gidermekten ziyade derinleştireceği endişesini de yol açmıştır (Şahin, 2005: 141). Ayrıca AB'nin bölgesel kalkınma ajanslarını hem üye hem de aday ülkelerin bölgesel kalkınma sürecinde gerekli görmesi, ajansların kurulması sırasında yol haritası çizilirken bölgesel dinamiklerin ve bölgeye özgü koşulların göz önüne alınmadığı eleştirilerini de beraberinde getirmiştir. Bu eleştiri, politika tasarımında bölgelerin sosyo-ekonomik yapısına yönelik çalışmaların ihmal edilerek standart bir politika benimsenmesine dayandırılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye gibi devletçi ve bürokratik doğaya sahip ülkelerde kalkınma ajansları, bir kalkınma projesi olarak değil bir modernleşme ya da Avrupalılaşma projesi olarak algılanabilmektedir (Dulupçu, 2006: 240).

AB'den kaynaklanan dışsal baskıların ulusal düzeye olan etkisi sonucunda, AB'nin politik ve ekonomik dinamikleri ulusal siyasetin ve politika inşasının örgütsel olarak bir parçası haline gelmektedir. Böylelikle Avrupalılaşma bağımsız değişken, ulusal kurumların uyumu ise bağımlı değişken olmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki üye devletler, AB mevzuatının pasif alıcıları değildir. AB politikalarını kendi çıkarları ve uyum maliyetleri doğrultusunda şekillendirirler. Avrupalılaşma, bu nedenle çeşitli aktör ve düzeyler arasında karşılıklı etkileşimli bir süreçtir (Dulupçu, 2006: 244). Bu etkileşimin başarılı sonuç vermesi, sadece politika ve önlemlerin tasarımına bağlı değildir; aynı zamanda düşünce iklimini değiştiren itici gücün, bölgenin içinden mi yoksa dışında mı geldiği de belirleyici bir role sahiptir (Dulupçu, 2006: 245). AB'nin bölgesel kalkınma ajanslarını gerekli kılması gibi farkındalık dışarıdan kaynaklı olsa bile, uygulanan politikaların ne kadar içselleştirildiği bu süreçte önem arz etmektedir.

Küresel ekonominin oluşturduğu güçlü ilişkiler ağının kalkınmanın paradigmasını değiştirerek yereli ve bölgeyi ön plana çıkarması, bir başka eleştirinin odak noktası olmuştur. Bölgesel kalkınma ajanslarıyla merkezi yönetimden yönetişime doğru bir eğilimin olması, özellikle uzun yıllar ulus devletin egemen olduğu güçlü üniter yapıya sahip ülkelerde gündeme gelen konular arasındadır. Nitekim Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının kurulumu sürecinde bu tip tartışmalar, önemli ölçüde yaşanmıştır.

Hiç kuşkusuz bölge çapında yapılan her türlü düzenleme çalışmasını Türkiye'de olduğu gibi önyargılı bir tutumla ülkenin bölünmesi ve üniter yapının tasfiyesiyle federal devlet sistemine geçiş hazırlığı olarak nitelemek, bilimsellikte bağdaşmayan bir yaklaşımdır. Başlangıçta Bölge Kalkınma Ajansı olarak adlandırılan bu kuruluşlardan bölge sıfatının kaldırılması, söz konusu önyargılı tutumun bir sonucu olarak görülebilir. Ayrıca bölge kavramındaki kullanımın tartışmaya konu yapılması yerine ajans kavramına yer verilmesini tartışmak Türkçe'nin özüne aykırı olması nedeniyle daha akılcı bir davranış olacaktır (Keleş, 2010: 30).

AB, gerek üye ülkeler gerekse aday ülkeler için bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik olarak finansal kaynaklar sağlamaktadır. Kaynaklar Birliğin politikalarıyla uyumlu projelere aktarılmaktadır. AB, bölgesel kalkınma ajanslarını belirlediği projeler çerçevesinde teşvik etmektedir (Polat ve Akkaya, 2005: 329). Ancak bölgesel dengesizliği giderme ve rekabet gücünü artırma doğrultusunda sadece AB programı ve projeleri üzerinden gitmenin yeterli olmayacağı açıktır. AB'nin önerdiği yeni program uygulamalarının ulusal ve bölgesel politikalarla ele alınması ve bölgelerin kendi özellikleri ve şartlarına uygun bir biçimde değerlendirilmesi gereklidir (Turgut ve Aydemir, 2011: 13).

2.2.Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajansları Deneyimi

AB, hem üye ülkeler bazında hem de üye ülkelerin farklı bölgeleri bazında oldukça büyük gelişme farklılıklarını bünyesinde taşıyan bir birliktir. Üyeliğe aday ülkelerin koşulları da söz konusu gelişmişlik farklarını belirginleştirmektedir. Bu

çerçevede, AB'nin genişlemesine bağlı olarak gelişmişlik açısından önemli farklar ortaya çıkmış ve söz konusu farklılıkların giderek daha da büyümesi, AB'yi bir bölgesel politika oluşturma sürecine götürmüştür. AB bölgesel politikası; *ekonomik birliğin güçlendirilmesini, kırsal ve kentsel kesimlerde dengeli bir kalkınma için bölgesel farklılıkların azaltulmasını, geri kalmış bölgelerin rekabet gücünün artırılmasını, iş olanaklarının çoğaltulmasını* amaçlamaktadır (İncekara ve Savrul, 2011: 410). Söz konusu amaçlara yönelik olarak hiyerarşide yukarıdan aşağıya bir komuta zincirinin yerine işbirliğinin ön planda olduğu, komutadan ziyade karşılıklı uyumun yer aldığı bir organizasyon türüne gereksinim duyulmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları da bu gereksinimin sonucunda bölgesel kalkınma da yeni bir aktör olarak kendini göstermiş ve önemli işlevler üstlenmiştir. AB bölgesel politikalarındaki dönüşüm sürecinde bölgesel kalkınma ajanslarının önemi, yadsınamayacak düzeyde olup politikaların hayata geçirilmesinde kritik bir öneme sahiptir.

Bu kapsamda AB'de bugüne kadar uygulanan bölgesel kalkınma politikaları değerlendirilerek süreçten söz edilecektir. Ayrıca bölgesel kalkınmaya ivme kazandıran bölgesel kalkınma ajanslarına, bazı AB ülkelerindeki deneyimlerden yola çıkılarak yer verilecektir.

2.2.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikaları

AB üye devletlerinde bölgelerarası eşitsizlikler Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun⁴ kurulmasının öncesinde var olmasına rağmen bu durum, her ülkenin uygun gördüğü biçimde tanımlayacağı kendi iç sorunuymdu (Reeves, 2006: 40). AB bölgesel politikasına ilişkin ilk açık hükümler, çok net olmamakla beraber Topluluğun kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması'nda yer almıştır. 1957 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması, bölgesel farklılıkların giderilmesine örtük olarak değinmiştir. Antlaşmanın giriş bölümünde üye ülkelerin, özellikleri itibariyle ayrışan bölgeleri arasındaki gelişme farklılıklarını azaltması üzerinde durulmaktadır. Ayrıca az

---

⁴1992 yılında, Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi sonucu, yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Birliği'ne dönüştürülmüştür (http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi, Erişim Tarihi: 05.03.2013).

gelişmiş bölgelerin kalkınma sürecini hızlandırarak işbirliğini güçlendiren ve uyumlu bir şekilde ilerlemeyi hedefleyen bir Topluluk kurmaya karar verildiği belirtilmiştir (Özen ve Özmen, 2010: 229-230).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temellerini kuran 1957'deki Roma Antlaşması; Topluluk kapsamında ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir kalkınması, yüksek seviyede istihdam ve sosyal korumayı yaygınlaştırması ve üye devletlerde yaşam standardını, kalitesini, ekonomik ve sosyal uyum ile dayanışmayı yükseltmeye olan ihtiyacı belirlemiştir. Amaç tek bir piyasa tarafından sunulan fırsatlardan tüm bölgelerin tamamen yararlanmasını sağlamaktır. Bu nedenle, Topluluk düzeyinde desteğin sağlanmasıyla zengin bölgeler ile fakir bölgeler arasındaki farkı azaltma ve dengesizlikleri giderme konusunda geri kalmış bölgelere, diğerlerine yetişmeleri için yardım edilmesi fikri önem kazanmıştır (Reeves, 2006: 40).

AB'nin yetkili organları tarafından bünyesindeki bölgelerin refah düzeylerinde görülen dengesizliklerin, Birlik içindeki uyumu ve dayanışmayı tehdit edeceği gerçeğinden hareketle ortak bir bölgesel politika oluşturulması fikri benimsenmiştir (Öncel, 2012: 13).

Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması, ekonomik birliği güçlendirmek ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını kapatacak uyumlu bir kalkınmayı gerçekleştirmek gerektiğini belirtmiştir. Bölgesel farklılıkların kapatılmasına yönelik politikaları geliştirme sorumluluğu ise ulusal düzeyde ele alınmıştır (İncekara ve Savrul, 2011: 405).

1958'e gelindiğinde Roma Anlaşması'na bağlı olarak AB üye ülkelerinin sosyal ve ekonomik entegrasyonu ile dengeli büyümelerini sağlamak amacıyla az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projelerin desteklenmesi için Avrupa Yatırım Bankası kurulmuştur. Yine aynı yıl Ortak Pazar içinde işçilerin istihdam olanaklarını iyileştirmek ve yaşam standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla Avrupa Sosyal Fonu ve 1962 yılında fiyatların düzenlenmesi, çeşitli ürünlerin üretim ve pazarlanması için gerekli olan desteğin temini ve tarımsal

altyapıyı geliştirmek için Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu kurulmuştur. 1970'lere kadar topluluk, bölgesel politikayla ilgili olarak fazla girişimde bulunmamıştır (İncekara ve Savrul, 2011: 406). 1970'ler ve sonrasında AB bünyesinde bölgesel politikalara atfedilen önem artmış ve kalkınmada bölge odaklı gelişmeler hız kazanmıştır.

1972 tarihinde gerçekleşen Paris Zirvesi'nde bir bölgesel politika oluşturulması; evre, enerji, sanayi ve sosyal politikalarda faaliyette bulunulması konusunda mutabakata varılmıştır. Zirve sonuç bildirisinde Toppluluk metinlerinde daha önce yer almamış olan "Bölgesel Politika" başlığına yer verilmiştir. Söz konusu gelişme bölgesel kalkınma politikaları açısından önemli bir açılım olsa da sistemin, mali kaynağın kullanımını denetleyici bir mekanizmadan yoksun olduğu görölmüştür (Özen ve Özmen, 2010: 230). Buradan hareketle 1975 yılında ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi açısından AB'nin gelişmiş bölgelerinin gerisinde kalan bölgelerin kalkınmasına katkı sağlayabilmek amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu oluşturulmuştur (İncekara ve Savrul, 2011: 406). Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu bir anlamda dönüm noktasını oluşturmaktadır. İlk uygulamalar, üye ölkelerin belirledikleri bölgelerdeki kendi bölgesel gelişme politikalarına Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan sağlanan katkılar şeklindeydir. Avrupa Komisyonu 1970'lerin sonundan itibaren, Toppluluğun bölgesel politika profilini yükseltmek üzere bölgesel problemleri sistematik bir yaklaşımla analiz etmeye başlamıştır. Bu çerçeve, ilk bölgesel politika reformları olarak bilinen 1979 ve 1984 düzenlemeleri yapılmıştır (Bilen, 2006: 261).

AB bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesi yönündeki çabalar, 1985 Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilen ve 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi'yle (Single European Act) sürmüştür. Bu kapsamda ölkeler ve bölgelerarasında uyum unsuru ön plana çıkmıştır. Böylece Toppluluğun kuruluşundan itibaren dayalı olduğu piyasa entegrasyonu, genişleme, liberasyon ve rekabet ilkelerine 'ekonomik ve sosyal uyum' unsuru eklenmiştir. Birlik politikaları arasında Bölgesel Politikanın konumu belirginleşmiştir. Bütçeden Bölgesel Politikaya ayrılan payın önemli ölçüde arttırılması da bunun bir göstergesidir (Bilen, 2006: 261).

1987'de yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi'yle Roma Anlaşması'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Tek Senet çerçevesinde, "*ekonomik ve sosyal birliğin geliştirilmesi, özellikle çeşitli bölgelerarasında var olan farklılıkların azaltılması, az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığının azaltılması, ortak pazarın uygulanması sırasında bu amaçlara ulaşılması için yapısal fonların, Avrupa Yatırım Bankası'nın ve diğer mali araçların kullanılması*" hedeflenmiştir. Tek Avrupa Senedi ile ayrıca Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ile Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu; Yapısal Fonlar adı altında birleştirilmiştir. Çünkü farklı tarihlerde farklı amaçlarla kurulan yapısal fonların birbirlerinden bağımsız hareket etmeleri, fonların etkinliğini azaltabilmektedir (İncekara ve Savrul, 2011: 406). Tek Avrupa Senedi, dayanışma temelinde ekonomik ve sosyal uyumdan söz eden ilk metin olarak ve Topluluğun ortak bir bölgesel politika oluşturma gereğini ortaya koyması açısından AB bölgesel kalkınma politikalarının tarihsel gelişiminde önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir (Özen ve Özmen, 2010: 231).

1988 Yapısal Fonlar Reformu ise bölgeler ve AB arasındaki ilişkiler açısından bir dönüm noktası niteliğinde olmuştur. 1988 Reformu ile Yapısal, Sosyal ve Bölgesel Fonlar, Yapısal Fonlar adı altında birleştirilmiştir. Yapısal fonların oluşturulması sonucu, bölgesel kalkınma ajanslarının sayılarında azımsanmayacak ölçüde bir artış yaşanmış ve artarak da devam etmiştir. Bu gelişmeler ışığında AB bölgesel politikası, yapılan düzenlemeler çerçevesinde NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics - AB İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması) olarak nitelendirilen bölgeler bazında ve gelişmişlik düzeylerine göre farklı programlama yaklaşımlarıyla 1988'de uygulanmaya başlandı (Özen ve Özmen, 2010: 231).

7 Şubat 1992 tarihinde imzalanıp 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren ve resmi adı Avrupa Birliği Antlaşması olan Maastricht Antlaşması (Özen ve Özmen, 2010: 232), ekonomik ve sosyal uyumun Topluluğun öncelikli hedeflerinden bir tanesi olduğunu belirtmiştir. Bu anlaşma, üye ülkeler için ekonomik ve bütçesel uyum için ölçütlerin belirlenmesiyle kamu açıkları üzerinde sıkı kontroller getirmiştir. Daha kötü durumdaki ülkeler açısından bu politika, katı bütçe politikaları oluşturulması ve aynı zamanda kalkınmayı hızlandırmak amacıyla alt yapıya yatırımın arttırılması anlamına gelmiştir. İspanya, Yunanistan, İrlanda ve Portekiz

gibi ülkelere bu çerçevede AB tarafından finansal destek sağlanmıştır. Topluluk bu noktada, refah seviyesi düşük olan üye ülkelerle arasındaki dayanışmayı göstermek için Uyum Fonlarını oluşturmuştur (Reeves, 2006: 41). Bu düşünceden hareketle AB'nin bölgelere yardım için kullandığı finansal araçlar, Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu'dur (Reeves, 2006: 40).

Maastricht Antlaşması ile topluluk, farklı bölgelerin kalkınmışlık düzeyleri arasındaki dengesizlikleri azaltmayı hedeflemiştir. Antlaşma ile ekonomik ve parasal birliğin tamamlanması için konulan hedeflere ulaşılması amacıyla İrlanda, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'yı desteklemek üzere Uyum Fonu (Cohesion Fund) ile balıkçılık sektörüne yönelik Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı (FIFG- Financial Instrument for Fisheries Guidance) kurulmuştur. 1987-1997 döneminde Uyum Fonu kapsamında yer alan bu dört ülkede kişi başına GSMH % 67.6'dan % 78.8'e yükselmiştir (İncekara ve Savrul, 2011: 407).

1990'lı yıllarda Merkez ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerinin AB'ye adaylık gündemleri, paylaşım problemlerini AB Bölgesel Politikasına eklemiştir. Bu evreye kadar atfedilen öneme paralel olarak hızla arttırılan Yapısal Fon miktarları, ihtiyaçların daha da artmasına rağmen ilk kez artmama sinyali vermiştir. Genel olarak 1988 sonrası dönem, sistematik gelişimi sağlamak için bölgelerde içsel potansiyellere yapılan vurguyu arttırmıştır (Bilen, 2006: 262).

1997 tarihinde kabul edilen ve Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından hazırlanan Gündem 2000, AB'nin genişlemesini ve 1999 tarihinden sonra AB'nin mali çerçevesinin nasıl olması gerektiğini açıklayan bir belgedir (İncekara ve Savrul, 2011: 407). Gündem 2000, AB bütçe oluşumuna net katkı sağlayan ülkelerin çekimsiz tutumlarına yanıt olarak katkı oranını GSMH düzeylerinin % 1.27'si ile sınırlandırmıştır. Böylece üye ülkeler için ilk kez Yapısal Fonlardan paylarının azalacağı yeni bir dönem başlamıştır (Bilen, 2006: 262).

Yine 2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde onaylanan ve Lizbon Stratejisi adıyla anılan belgede istihdamın, ekonomik reformların ve sosyal uyumun güçlendirilmesi, 2010 yılında AB'nin sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ortamında dünyanın en rekabetçi ekonomik bloğu haline getirilmesi hedeflenmiştir. Gündem 2000 ve Lizbon

Stratejileri doğrultusunda AB Bölgesel Politikası 2000-2006 döneminde yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemde AB'de yapısal fonların etkinleştirilmesi amacıyla altı olan hedef sayısı üçe indirilmiştir (İncekara ve Savrul, 2011: 407). AB'de bölgesel kalkınma politikalarının belirlendiği altı hedef 1994-1999 yılları arasında uygulanmak üzere konulmuştur (Elmas, 2006: 163).

- Hedef 1: Gelişme düzeyi bakımından geri kalmış olan bölgeler, bu kapsama alınmıştır. Kişi başına GSYİH'sı Birlik ortalamasının %75'inin altında kalan bölgeler ve bu kapsamda değerlendirilmeleri için başka istisnai nedenleri bulunan bölgeler, bu kapsama alınan bölgelerdir.
- Hedef 2: Bu kapsamda sanayinin gerilemekte olduğu bölgeler değerlendirilir. Bu bölgeler, genellikle işsizlik oranlarının yüksek ve sanayi sektöründeki işlerin yapısal nedenlerle azalmakta olduğu bölgelerdir. Özellikle eski üretim teknolojilerine sahip, endüstriyel alanda çöküşün yaşandığı bölgeler için tanımlanmıştır.
- Hedef 3: Birliğin tümündeki uzun dönemli işsizler, iş arayanlar, iş arayan genç nüfus ve işgücü piyasasının dışında kalma tehlikesiyle karşı karşıya olan nüfus, bu kapsamda değerlendirilmiştir.
- Hedef 4: Birliğin tümündeki istihdam durumları, sanayi ve üretim sistemindeki değişimlerin tehdidi altında olan işçiler, bu hedef kapsamındadır.
- Hedef 5a: Birliğin tümündeki çiftçiler, balıkçılar ve üretim yapılarındaki değişimlerle karşı karşıya olan ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasında çalışanlar, bu kapsamdadır.
- Hedef 5b: Sosyo-ekonomik gelişme düzeyi düşük olan ve tarımda yüksek istihdam oranı, düşük tarımsal gelir düzeyi, göç veren düşük nüfus yoğunluğuna sahip olma ölçütlerinden ikisini karşılayan kritik durumdaki kırsal yöreler, bu kapsamda değerlendirilmiştir.
- Hedef 6: Nüfus yoğunluğu son derece düşük olan yöreler, yani kilometrekareye 8'den az kişinin düştüğü yöreler bu kapsamdadır.

2000-2006 döneminde AB'de yapısal fonların etkinleştirilmesi adına 3'e inen hedefler ise şu şekilde belirlenmiştir (İncekara ve Savrul, 2011: 407):

- Hedef 1: Gelişmede geri kalmış bölgelerin kalkınma ve yapısal uyumunun teşviki olarak kabul edilmiştir. Eski Hedef 1 ve Hedef 6, 2000-2006 döneminde bu hedef altında birleştirilmiştir. Hedef 1 kapsamındaki bölgelerin Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ile Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı'ndan yararlanacağı belirtilmiştir.
- Hedef 2: Yapısal sıkıntı içinde ve sosyo-ekonomik dönüşüm içerisinde olan bölgelerin ekonomik ve sosyal değişiminin desteklenmesini ele almaktadır. Eski Hedef 2, 5a ve 5b'nin bir bölümü olarak balıkçılık sektörüne bağlı kriz bölgeleri de burada ele alınmaktadır. Bu bölgeler, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu tarafından desteklenmektedir.
- Hedef 3: Hedef 1 ve Hedef 2 bölgelerinde ele alınmayan bölgeleri kapsar. Eski Hedef 3 ve 4, buraya girmektedir. Bu konudaki önlemler, Avrupa Sosyal Fonu tarafından desteklenmektedir.

Küreselleşme sonucunda rekabetin dünya ölçeğinde giderek şiddetlendiği günümüzde, ülkeler küresel piyasada daha fazla pay sahibi olmak için rekabet güçlerini artırma konusunda yoğun gayret göstermektedirler. Bu bağlamda Avrupa Birliği, Lizbon Stratejisi ile kendine hedef olarak 2010 yılında dünyanın en rekabetçi ekonomisi olma hedefini koymuştur. Lizbon Stratejisinin temel hedefi, rekabet gücünün artırılmasıdır. Bunu sağlamak için ise ana unsur; Ar-Ge ve yenilikçiliği teşvik etmek, bu sayede de bilgiye dayalı bir ekonomiye geçiş sağlamaktır (Şener, 2004: 60, 66).

Avrupa Komisyonu'nun öncelikleri, 2007-2013 için oluşturdukları "Topluluk Stratejik Kılavuzları"nda belirtilmiştir. Bu çerçevede Lizbon Stratejisi'ne paralel olarak amaç, 2010 yılı itibariyle Avrupa ekonomisini dünyanın en rekabetçi ve yenilikçi ekonomisi haline getirmektir. Bu amacın gerektirdiği öncelikler Ar-Ge, teknolojik gelişme, yenilik ve bilgi ekonomisinde gelişim göstermektir. Dolayısıyla yeni üye ülkelerin ya da üyeliğe aday ülkelerin, kendi ekonomik yapısına rekabetçi bir kimlik kazandırmaları bir gerekliliktir (Ertugal, 2007: 234).

Avrupa Konseyi'nin 2007-2013 dönemini kapsayan Üçüncü Uyum Raporu'nda bölgesel politikaların öncelikli hedefleri "yakınsama", "bölgesel rekabet edebilirlik" ve istihdam ile "Avrupa bölgesel işbirliği" olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır (Öncel, 2012: 16). Yeni dönemdeki yakınsama önceliğinin amacı, az gelişmiş bölgelerin, büyüme ve istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve bu şekilde gelişmiş bölgelere ekonomik yakınsamalarının hızlanmasıdır. Yakınsama amacı, öncelikle kişi başına düşen geliri AB ortalamasının %75'inin altında olan bölgelere yöneliktir. AB bölgesel politikalarının 2007-2013 dönemi için belirlenen ikinci önceliği, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile ilgilidir. Bu önceliğin amacı, az gelişmiş üye ülke ve bölgelerin dışındaki bölgelerde ekonomik değişimin sağlanmasıdır. Bu önceliğe ilişkin hedefler, söz konusu bölgelerin rekabet gücünü ve yatırımcılar için çekiciliğini arttırmaya dayanır. Ayrıca hem nicelik hem de nitelik açısından işgücüne yönelik olanakları çoğaltmak hedeflenmiştir (Kumral, 2006: 281-282).

AB'nin bölgesel politikaları, zamanla ekonomik, sosyal ve çevresel birçok amaç edinmişlerdir. Günümüzde AB bölgesel politikası ekonomik büyüme, istihdam, rekabet gücünün artırılması, kadın-erkek eşitliği ve çevreyi gözetten sürdürülebilir kalkınma gibi amaçları bünyesinde barındırmaktadır (Ertugal, 2007: 234). AB'nin aktif bölgesel politikası ve üye ülkelerin bölgesel uygulamaları, yerel düzeylerin kendi iç dinamikleri ile teknoloji ve nitelikli insan faktörlerine dayalı olarak biçimlenmektedir. Bu model, global rekabet ortamında bölgelerin ekonomik etkinliğini ve refah düzeyini de arttırmaktadır (Bilen, 2006: 257). Bugün Avrupa ülkelerinin kalkınma politikalarına bakıldığında, bölgelerin karar alıcı özelliğinden ve dışarıdan girişimcileri çekmek amacıyla bölgelerin yarışmacı bir kimlik kazanması gerektiğinden söz edilmektedir (EURADA, 1999:19).

Merkezi yönetim ağırlıklı eski yapının hantal bulunması neticesinde pazar ekonomisine entegre, küreselleşme sürecine uyum sağlamış ve bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik esnek yapılanmalar olan bölgesel kalkınma ajansları, AB bölgesel politikalarında bir aktör olarak kendini göstermiştir (Özen ve Özmen, 2010: 227). Zaman içinde bölgesel kalkınma ajansları, içsel dinamikleri

harekete geçirerek bölgesel rekabet gücü ve sürdürülebilir kalkınma konularında önemli bir aktör konumuna gelmiştir.

2.2.2.Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajansları Deneyimi

AB'de bölgesel kalkınma ajansları, bölgelerarası rekabet ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını gerçekleştirmek için bölgesel yapılara mali destek sağlayan ve bulunduğu bölgeye göre kendine özgü özellikler taşıyan yapılanmalar olarak ön plana çıkmıştır. AB ülkelerinde birbirinden farklılık gösteren bölgesel kalkınma ajansı örneklerine rastlamak mümkündür. Bu çerçevede bazı AB ülkelerinde bölgesel kalkınma ajansları deneyimlerinden söz edilecek ve bölgesel kalkınma ajansı örneklerinden yola çıkarak değerlendirme yapılacaktır.

2.2.2.1.İngiltere

İngiltere'de bölgesel kalkınma ajansları, 1998 yılındaki Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası ile kurulmuştur. İngiltere'de Tony Blair hükümeti, Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası'nı bölgelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerini arttırmaya yönelik olarak 9 Ocak 1998 yılında çıkartmıştır. Bu yasayla İngiltere'de 8 adet bölgesel kalkınma ajansı ve her bir bölgede Bölge Kurulları kurulmuştur. Fiilen 1 Nisan 1999 tarihinde çalışmalarına başlayan bölgesel kalkınma ajanslarına ek olarak Londra Kalkınma Ajansı, 3 Temmuz 2000'de kurulmuştur. Böylece bölgesel kalkınma ajanslarının sayısı 9'a çıkmıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 270-271). İngiltere'de; Doğu İngiltere, Doğu İç Bölge, Kuzeydoğu, Kuzeybatı, Güneydoğu, Güneybatı, Batı İç Bölge, Londra ve Yorkshire & Humberside Düzey 2 bölgelerinde 9 adet bölgesel kalkınma ajansı bulunmaktadır. 2008 yılında yapılan bir çalışmaya göre söz konusu ajanslar, bölgelerine kişi başına yapılan her 1 £'luk yatırımın ilgili bölgelere 4,50 £ kişi başına gelir artışı olarak yansıdığı sonucuna varılmıştır. Bölgesel kalkınma ajansları, kuruldukları yıldan bu yana yaptıkları harcamalarla 35 bin işletmeyi desteklemiş, 8.500'ün üzerinde işletmenin kurulması için yardım etmiş, 403 bin kişinin beşeri sermayesini geliştirmesine katkıda bulunmuş, 570 hektar üzerindeki alanın yeniden düzenlenmesini sağlamıştır (Köse ve Konur, 2011: 103).

İngiltere'de genel yapısı itibariyle Londra Kalkınma Ajansı dışındaki tüm ajanslar, bakanlık dışı kamu kuruluşları olup özerk bir kurum statüsünde çalışmaktadırlar (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 250). İngiltere'deki her bir bölgesel kalkınma ajansının yasal amacı, “daha çok ekonomik kalkınma ve yenilenme, yatırımı, iş yeterliliğini ve rekabeti destekleme, istihdamı geliştirme, işe uygun istihdamı ve kalkınmayı artırma, sürdürülebilir kalkınmaya katkı” olarak kabul edilmiştir (Tekin, 2011: 41).

2.2.2.2.Almanya

Alman Anayasası'nın 30.maddesine göre bölgenin ekonomik gelişmesinden öncelikle federe devlet sorumlu kılınmıştır. Ancak 1969'dan itibaren Federal Devlet, "Bölgelerin Ekonomik Yapısını Geliştirme" Birlik Görevi çerçevesinde Almanya'da uyumlu bir gelişmenin sağlanabilmesi için eş-sorumluluğu üstlenmiştir. "Bölgelerin Ekonomik Yapısını Geliştirme" Birlik Görevi; Almanya'da düzenli bir bölgesel gelişmeyi sağlamakta, bölgesel rekabet gücünü geliştirmekte, bölgesel eşitsizlikleri azaltmakta, toplu ekonomik gelişmeyi desteklemektedir. Bu kapsamda, Federe Devletler ve Federal Devlet, her yıl ilerlemeyle ilgili kural ve programları içeren bir çerçeve planı hazırlamaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 28).

AB'nin lokomotiflerinden biri olan Almanya'da bölgesel kalkınma ajansları deneyimi, 1970'lere uzanmaktadır. Alman bölgesel kalkınma ajanslarının temel amacı, bölgelerine yabancı yatırımların çekilmesidir. Ayrıca söz konusu ajansların bölgeleri ekonomik açıdan geliştirmek, yeniliği ve girişimciliği desteklemek, teşvikler, finansman ve bölge fırsatlarıyla ilgili rehberlik yapmak, kümelenme ve ağ oluşumlarını desteklemek gibi amaçları da bulunmaktadır (Köse ve Konur, 2011: 114).

16 eyaletten oluşan Almanya'da yerel kalkınmayı sağlamak üzere kurulan kuruluşlara bakıldığında ilk olarak eyaletler bazında kurulan ve eyalet bakanlıklarıyla yakın temas içinde bulunan yerel teşkilatlanmalar göze çarpmaktadır. Bu yerel kalkınma kuruluşlarından bir kısmı, Sınırlı Sorumlu Ortaklık-Limited Şirket şeklinde örgütlenmiş ve tamamen özel sektör sermayesiyle çalışmaktadır. Diğer bir kısmı ise

tamamen kamu hisselerinden oluşan Sınırlı Sorumlu Ortaklıklar şeklinde örgütlenen kamu hukuku organizasyonlarıdır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 28).

Eyaletler temelinde kurulan yerel kalkınma kuruluşlarından ayrı olarak eyaletlerin içinde de ayrı oluşumlar görülmektedir. Ancak eyaletler bazında örgütlenen bu kuruluşların, daha alt düzeyde kurulan diğer yerel kuruluşlar üzerinde hiyerarşik yetkileri bulunmamaktadır. Kuruldukları coğrafyadaki iş hayatının geliştirilmesini büyük ölçüde yatırımcı çekmek üzerine kuran bu teşkilatlar, eyalet bankaları ve finans kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yaparak programları yürütmektedir. Alt düzeyde kurulan bu teşkilatlar, bazen İl İdaresi veya Bağımsız İl İdaresi Bazında kurulmaktadır. Bazı durumlarda ise fiziki özelliklere sahip alanlarda kurulmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 28).

2.2.2.3.Fransa

1950'li yıllardan itibaren Fransa'da kalkınma ajanslarının kurulmaya başlandığı görülmüştür (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 231). Fransa'nın ilk bölgesel kalkınma ajansı, Alsace bölgesindeki Aşağı Ren ilinde kurulan Alsace Bölgesi Kalkınma Ajansı (ADIRA) 'dır. ADIRA, kendisinden sonra kurulan birçok ajans için model teşkil etmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 245). Ayrıca 1982 yılında Fransa'da "Yerinden Yönetim Kanunu" çıkarılması, bölgesel kalkınma adına atılmış önemli bir adımdır. Böylece bölgeler, kendi meclislerini seçme hakkını elde ederek kendileriyle ilgili projelerin karar sürecinde yer alma fırsatını yakalamışlardır (Dinler, 2012: 294).

Hukuki açıdan bakıldığında Fransa'da kalkınma ajanslarının Dernekler Yasası'na tabi oldukları görülür. Uzun bir süre yasal olarak tanınmaksızın dernek statüsünde faaliyet gösteren kalkınma ajansları, 1999'da çıkarılan kanunla yerel yönetimlerin kalkınma ajanslarının kurucusu olabildiği kuruluşlar halini almıştır. Böylece 1950'li yıllardan beri var olan yapı, yasal olarak da tanınmıştır. 1999 tarihli kanun, ajansların işleyişine ve faaliyetlerine ilişkin herhangi bir hüküm içermemekteydi. Ajanslar, çalışmalarına dernek statüsünde devam etmişlerdir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 232).

2.2.2.4.İtalya

İtalya'da kalkınma ajansı uygulamaları, 1960'larda başlamıştır. 1970 yılında çıkan yasayla ortakları bölgesel yönetim, belediyeler, üniversiteler ile sanayi ve ticaret odaları olan bölgesel kalkınma ajansları oluşturulması için yasal bir zemin oluşturulmuştur. 1990'lara gelindiğinde ajansların AB yapısal fonlarından faydalanabilecek olmasına bağlı olarak sayıları artış gösteren ajanslar, tüm ulusal bölgeye yayılmaya başlamıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 376).

İtalya'da kalkınma ajanslarının büyük bir bölümü, kamu limited şirketi biçimindedir. Bütçelerinin büyük bölümü merkezi ve bölgesel hükümete ait olan ajanslar, özellikle finans sektöründe çalışan özel şirketlerle konsorsiyumlar halinde faaliyet göstermektedir. Yetki alanlarına göre bir sınıflandırma yapıldığında İtalyan kalkınma ajansları ulusal, bölgesel ve yerel ajanslar olarak sınıflandırılabilir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 376).

Tarihsel süreçte İtalya, merkezden yönetilen ve sanayi politikaları bu ölçekte oluşturulan bir ülkedir. 1977'de alınan bir kararla resmi statü kazanan bölgeler, o dönemde sanayi kalkınmasıyla değil ancak bölgesel kalkınma ve eğitim üzerine güçlere sahip olmuştur. Zaman içinde bölgelerin bu güçlerinde artış yaşanmıştır. 1991'de KOBİ'lerin yenilikçiliğinin artırılmasına yönelik çıkarılan yasa, bölgeleri daha da kuvvetli hale getirmiştir. 1997 yılında kabul edilen Bassanini Yasası'yla birlikte merkezi hükümette sadece merkezi görevlerin kalması, diğer görevlerin bölgesel ve yerel hükümlere devredilmesi kabul edilmiştir. Bu durum, bölgesel ve yerel yönetimlerin yetkilerini büyük ölçüde arttırmıştır. Bu bağlamda bölgesel kalkınma ajanslarının, daha fazla önem kazandığı söylenebilir (Kayasü vd, 2003: 63).

2.2.2.5.İspanya

İspanya'nın AB'ye 1986'da girmesiyle birlikte ekonomisi de değişmeye başlamıştır. Aslında ekonominin liberalleşmesi ve devlet sisteminin bölgeselleşmesi, bunun sonuçlarından birisidir. Federal devlet sistemine doğru bir eğilim gözlenmiştir. 1980'den önce Özerk Topluluklar için Finansman Kanunu ile birlikte güç, bölgesel düzeye aktarılmış ve bölgeselleşme ortaya çıkmıştır. AB'ye girilmesinden sonra bu eğilim, ivme kazanarak devam etmiştir. İspanya'da bölgelere aktarılan gücü, iki

kategoride toplamak mümkündür. İlki sağlık, refah, eğitim, konut, çevre ve kültür gibi konuları içeren sosyal kategoridir. İkincisi altyapı tarım, sanayi düzenlemeleri ve ekonomik kalkınma gibi konuları içeren ekonomik kategoridir (Kayasü vd, 2003: 58).

İspanya'da kalkınma ajansları genel olarak 1980'li yıllarda özel bir yasayla kamu şirketleri veya kuruluşları olarak kurulmuştur. İspanya'da 16 tane kalkınma ajansı EURADA'ya üyedir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 316) Genel olarak özerk bölge hükümetlerinin Ticaret, Sanayi ve Turizm Bölümlerine bağlı kamu şirketleri olarak kurulan İspanya'daki kalkınma ajansları, ticaret ve sanayi politikalarının sadece oluşturulmasında değil aynı zamanda uygulanmasında da önemli roller üstlenmektedir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 346).

2.2.2.6.Portekiz

Portekiz'de bölgesel kalkınma ajansı ulusal ağı oluşturma süreci, 1997 yılında "Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Kapasitesini İyileştirici" program adı altında resmen başlamıştır. Yeni işbirliği biçimleri geliştirmek amacıyla bölgesel kalkınma ajanslarını merkezin dayatmalarına göre düzenlemektense bölgelerde güçlü tabana sahip ajanslar kurmaya yönelik aşağıdan yukarıya modeller benimsenmiştir. Bu süreci ilerletme görevi, 1992 yılından beri Setubal Bölgesi'nde başarılı faaliyetler gösteren Bölgesel Planlama Komisyonlarına bırakılmıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 443).

Portekiz'de bölgesel kalkınma ajansları, 19 Mart 1999'da ülkenin belirli bölgelerinde genel kalkınma politika ve stratejiler çerçevesinde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Portekiz'de ajansların kuruluşu aşamasında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun ve Portekiz yönetiminin finanse ettiği "Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Kapasitesini İyileştirme 1 ve 2" programları yürütülmüştür. Her iki programın da Haziran 2000'de tamamlanması sonucunda Portekiz'in birçok yerinde faaliyet gösteren 17 tane bölgesel kalkınma ajansı oluşturulmuştur (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 442).

Portekiz'de bölgesel kalkınma ajanslarının oluşum sürecinde hükümet politikası olarak merkezden dayatılan ajanslar yerine özel bölgesel koşulların ortaya

çıkardığı ajansların oluşturulmasıyla yönetim anlayışı kendini göstermektedir (Akgül ve Efe, 2010: 424). Hem kamu hem de özel sektör kurumlarının bölgesel kalkınma ajansı kurmaları, mevcut kurumların güçlendirilip yapılandırılmasını teşvik etmiştir. Bu süreç aynı zamanda, Avrupa'daki kalkınma ajanslarından bilgi ve deneyim paylaşımını sağlamaya yönelik iletişim ağı sağlayan Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği tarafından da desteklenmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 443). Portekiz'de bölgesel kalkınma ajanslarının geleceği, bölgesel kalkınmada yeni yönetim biçimleri oluşturulmasına yönelik sürekli değişen siyasal gündemle de ilişkilendirilmektedir (Akgül ve Efe, 2010: 424).

2.2.2.7. Polonya

Doğu Bloku'nun dağılmasının ardından 1989 yılında devletin adı Polonya Cumhuriyeti olarak değiştirilerek 45 yıla yakın süren Komünizm dönemi sona ermiştir. 1990'lı yılların başından itibaren hem ekonomik hem de siyasi yönden hızlı bir gelişme ve yenilenme dönemi yaşayan Polonya, demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş çabalarını hızlandırmıştır. 2004 yılında AB Komisyonu'nda ilk etapta üyeliğe kabulü onaylanan ülkelerden biri olan Polonya'da yeni bir dönem başlamıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 419).

1990 yılına kadar komünist rejimin de etkisiyle merkeziyetçi bir yönetim şekliyle verilen kararların, toplum ihtiyaçlarını karşılamada verimsiz kaldığı gözlenmiştir. 8 Mart 1990'da yürürlüğe giren Yerel Yönetimler Yasası ile idari sınırlar değiştirilmeden idare ilkeleri yeniden yapılandırılmıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 419).

Polonya ekonomisi, 1990'lı yılların başından bu yana izlediği istikrarlı ekonomik liberalizasyon politikalarıyla geçiş ekonomileri⁵ arasında başarılı bir örnek olarak yer almaktadır. 2004 yılında AB üyesi olan Polonya, 1990'lı yıllar boyunca büyük bir dönüşüme sahne olmuş ve bu süreçte 1990'ların ilk yarısında kurulan bölgesel kalkınma ajansları, önemli roller oynamıştır (Köse ve Konur, 2011: 120).

⁵Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin hızlı bir biçimde piyasa ekonomisine geçme girişimleri, söz konusu ülkelerin ekonomilerine geçiş ekonomileri adı verilmesine neden olmuştur (Öztürk, 2006: 22).

Polonya'da bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş aşamasında hukuki statülerinin, işlevlerinin ve faaliyetlerinin ne olacağına, kamu ve özel sektörden kurumlarla ilişkilerinin nasıl düzenleneceğine ilişkin birçok belirsizlik ile karşılaşmıştır. İlk kalkınma ajansı, 1991 yılında Lublin'de kurulmuş ve devamındaki yıllarda ajansların sayısı artış göstermiştir. Bu ajansların çoğu, ulusal kalkınma ajansı olan Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı ve Sanayi Kalkınma Ajansı'nın büyük destekleriyle kurulmuştur. Bölgesel kalkınma farklılıklarını gidermek amacıyla kurulan kalkınma ajansları; danışmanlık hizmetleri vererek bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgesel yatırımları arttırmak, bölge halkının katılımını sağlamak üzere çalışmaktadır. Bu çalışmalarda bölgesel ve yerel devlet otoritelerinin, ticaret ve sanayi odalarının, yerel firmaların, bankaların ve ortaklık şeklindeki örgütlenmelerin maddi desteği önemli bir yer tutmaktadır. Kuruluş sermayesi, genellikle aynı katkı şeklinde karşılanan bölgesel kalkınma ajanslarının tamamına yakını anonim şirket olarak kurulmuştur. Günümüzde bölgesel ve yerel olmak üzere 50'den fazla kalkınma ajansı bulunan Polonya, bölgesel kalkınma konusundaki faaliyetleriyle kayda değer bir deneyime sahiptir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 423).

2.2.2.8.İsveç

İsveç'te 1990'larda yaygınlaşan yönetim anlayışının ve AB'nin özellikle 1990'lardan sonra önemli ölçüde rekabete dayalı bölgesel kalkınmaya yönelik fonları temin etmeye başlamasıyla 1994'de ALMI Företagspartner AB adı altında bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur. ALMI'nin kuruluşuna öncülük eden gerekçelerden biri, ticarete belirli bir oranda kamusal yatırımların gerekli görülmesidir. Bu gereklilik, piyasaların kendi başına endüstriyel büyümenin sağlanması için en iyi koşulları sağlayamamış olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Ajans, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmayı en temel hedefi olarak belirlemiştir. Ajans, kendisini ekonomik kalkınmayı amaçlayan bir sanayi politikası çerçevesinde çalışan yatırım kanalı olarak tanımlamaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 353).

ALMI Företagspartner AB, merkezi idareye bağlı olup çeşitli bölgelerdeki ihtiyaçlara cevap vermek üzere ülke genelinde kurulmuş 21 şirketten oluşan ve kâr

amacı gütmeyen bir limited şirket olarak yapılandırılmıştır. Her bir şirketin %51'i ana şirkete, geri kalanı ise il meclisi, bölgedeki bazı otoriteler ve işbirlikçi kurum ile kuruluşlara aittir. Şirketlerin yönetim kurullarını politikacılar, yerel sektör temsilcileri ve iş dünyasıyla bağlantısı olan kuruluşlar oluşturmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 354).

1994'ten bu yana yürüttüğü başarılı faaliyetlerle İsveç'in ekonomik kalkınmasına katkıda bulunan ajansın bir proje ya da işletmeyi desteklemesi, piyasaların o işe güven duymasını sağlamakta ve geri kalan finansmanının banka kredileriyle sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Diğer bir deyişle ALMI'nin kredi olarak verdiği her bir İsveç Kronu, ticari bankalardan ortalama dört İsveç Kronu çıkmasını sağlamakta ve ekonomik büyümeyi tetiklemektedir. Böylece bankalar, büyüme potansiyeli olan iyi müşteriler kazanarak bu işbirliğinden kârlı çıkmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 355).

Bölgesel kalkınma anlamında en önemli eşiklerden birisi, hiç kuşkusuz bölgesel yenilik sistemlerinde başarı sağlamaktır. Başarılı bölgesel yenilik sistemleri ile dikkat çeken İsveç'te, sistemlerin etkinliğine yönelik olarak çeşitli yenilik programları uygulanmaktadır. Bu programların başında Bölgesel Kalkınma Programı ile Bölgesel Büyüme Programı gelmektedir. Bu programların yanı sıra İsveç Yenilik Sistemleri Ajansı (The Swedish Governmental Agency for Innovation Systems - VINNOVA) tarafından doğrudan bölgesel yenilik sistemlerini ve kümelenmeyi hedef alan çeşitli yenilik programları da yürürlükte. Ayrıca, İsveç Ticari Kalkınma Ajansı (Swedish Business Development Agency) tarafından yürütülen kümeleşme programı da bölgesel yenilik sistemlerinin gelişimini hedeflemektedir (Devrim ve Dökmen, 2012: 14).

2.2.2.9. Romanya

Romanya Anayasası, 1991 tarihlidir ve 2003 yılında değişiklikler yaşanmıştır. Romanya, Anayasa'da "demokratik ve sosyal bir cumhuriyet" olarak tanımlanmıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 464).

Romanya, 1998 yılında bölgesel kalkınma üzerine çıkardığı 151 sayılı Kanun ile bölgesel kalkınma ajanslarını kurmuştur. Bu kanun kapsamında ülkede 8

kalkınma bölgesi belirlenmiş ve belirlenen bu bölgelerde kalkınma ajansları kurulmuştur. Kalkınma ajansları kuruluşundan itibaren daha çok bölgesel kalkınma planlarının hazırlanmasıyla AB ve ulusal kaynaklardan sağlanan fonların bölgesel düzeyde yönetimini üstlenmiştir. Romanya'daki kalkınma ajansları özellikle üstlendiği bu iki misyonla öne çıkmıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 480). Romanya'da 1999'da Kalkınma Bölgelerinin yedisinde (Kuzey Doğu, Güney Doğu, Güney, Güney Batı, Batı, Kuzey Batı ve Merkez) 2000 yılında da Bükreş-Ilfov Bölgesinde bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur (Harding, 2006: 145). Bölgesel kalkınma ajansları, Phare⁶ kapsamında teklif çağrılarını uygulama, proje tekliflerini değerlendirme ve proje izleme-değerlendirme işlemlerini gerçekleştirmiş olup bu faaliyetlerine devam etmektedirler (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 476).

Romanya Parlamentosu, 1998 tarih ve 151 sayılı Bölgesel Kalkınma Kanunu'nu 28 Haziran 2004 tarih ve 315 sayılı kanun ile değiştirerek bölgesel kalkınma politikasının kurumsal çerçevesini ve amaçlarını belirlemiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 466).

Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında yerel düzeyde iki kurum yer almaktadır. Bunlar; "Bölgesel Kalkınma Kurulu" ve "Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır". Bölgesel Kalkınma Kurulu, *bölgesel kalkınma politikalarının sonuçlarının hazırlanması ve izlenmesinin koordinasyonunu sağlamak için her bölgede kurulan ve tüzel kişiliği olmayan bir kuruluştur* (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 470). Bölgesel kalkınma ajansları ise mevcut kanun ve Bölgesel Kalkınma Kurulu tarafından onaylanan, kendi kuruluş ve uygulama yönetmeliğine göre faaliyet gösterir. Her kalkınma bölgesinde kâr amacı gütmeyen, kamu görevi gören, tüzel kişiliği olan ancak bir kamu kurumu olmayan bölgesel kalkınma alanında faaliyet gösteren bir bölgesel kalkınma ajansı yer almaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 472). Romanya'da bölgesel kalkınma ajansları, her bölgede ilçeler ve yerel yönetimlerin katkılarıyla oluşan Bölgesel

---

⁶ PHARE Programı, Doğu ve Orta Avrupa Ülkelerini Yeniden Yapılandırma Programı'dır. Aday ülkelerin üyelik yükümlülüklerinin üstlenilmesi için gerekli yasal ve kurumsal alt yapının oluşturulma sürecini desteklemeye yönelik geliştirilmiştir. PHARE Programı, başlangıçta Polonya ve Macaristan'ın ekonomilerinin yeniden yapılandırılmasına yardımcı olmuştur. Bu program çerçevesindeki yardımlar hibe şeklindedir (İldırar, 2004: 157). AB'nin aday ülkelere yönelik bir diğer bölgesel politika aracı SAPARD programı olup Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı şeklinde adlandırılmaktadır (İldırar, 2004: 155). Benzer şekilde bir diğer bölgesel politika aracı ISPA, Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracıdır (İncekara ve Savrul, 2011: 408).

Kalkınma Fonu ve Bölgesel Kalkınma Ulusal Fonu tarafından finanse edilen, ayrıca başka kaynaklardan da gelir elde edebilen kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır (Harding, 2006: 147).

2.Dünya Savaşı'ndan ciddi derecede etkilenen Romanya, ekonomisini kalkındırmak gayesiyle büyük bir mücadele vermiştir. 1989'da Doğu Bloku'nun dağılmasıyla serbest piyasa sistemine uyum sağlamaya çalışan Romanya, ekonomik kalkınma adına dış ticarete de önem vermiştir. Bu bağlamda çok sayıda reform gerçekleştirmiştir. Komünist rejimin çökmesinden kısa bir süre sonra hisselerinin çoğu, devlet kontrolü altında bulunan bütün kuruluşların hızlı ve şeffaf olarak özelleştirilmesi yönünde politikalar uygulamaya konulmuştur. Böylece, vatandaşların yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir. Özellikle IMF, Dünya Bankası ve AB gibi uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenen reformlar, diğer Doğu Avrupa ülkelerine göre yavaş bir seyir izlemesine rağmen devam etmektedir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 464).

2.2.2.10.Hollanda

Hollanda'da 1974 yılından itibaren ulusal politikada yer alan geri kalmış bölgelere destek amacıyla 5 tane bölgesel kalkınma ajansı kurulmuştur. Bu ajansların temel amacı, bölgelerindeki sosyo ekonomik sahaları ve iş olanaklarını genişletmektir. Bu amaca yönelik olarak bölgesel kalkınma ajansları; yeni firma oluşumlarını teşvik etme, sanayi girişimleri bölümlerine sahip olma, tercih edilen ekonomik aktiviteleri korumak için girişimlerde bulunma görevlerini yürütür (Kayasü vd, 2003: 69).

Kurulan 5 bölgesel kalkınma ajansı, bölgelerinin özelliklerine göre farklı nitelik taşımaktadır. İlk olarak ülkenin Kuzey kısmındaki sıkıntıları gidermek adına Kuzey Kalkınma Ajansı NOM (Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij) kurulmuştur. 1975 yılında NOM'u iki ajans izlemiştir. Bunlardan ilki Kalkınma ve Finans için Limburg Enstitüsü LIOF (Limburgs Instituut voor Ontwikkeling en Financiering), eski bir kömür madeninin bulunduğu sanayi bölgesinde kurulmuştur. İkincisi Overijssel Kalkınma Ajansı OOM, eski tekstil ve makina sanayinin bulunduğu bir bölgede kurulmuştur. 1978 yılında Gelderse Kalkınma Ajansı GOM

ve 1983 yılında Brabantse Kalkınma Ajansı BOM'un kurulmasıyla Hollanda, 5 tane kalkınma ajansına sahip olmuştur. Hollanda'da bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş süreci, enerji krizinden sonraki ekonomik durgunluk dönemine rastlamıştır. Bu dönemde sanayilere finansman desteği sağlamak ve işgücü oranını korumak, temel hedef olmuştur. Söz konusu dönemde zayıf düşen ekonomi, yabancı yatırım çekmede güçlük yaşamıştır (Kayasü vd, 2003: 69).

Hollanda'nın kalkınma planının koordinasyonu ve uygulaması, Hollanda Dışişleri Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Dolayısıyla Hollanda'da bölgesel kalkınma ajansları, Hollanda Dışişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Hollanda'da bölgesel kalkınma ajansları, kamu limited şirketi yasal yapısına sahiptir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 251). Slegers'a göre Hollanda'da bölgesel kalkınma ajanslarının finansal aktivitelerinde bazı değişimler yaşanmıştır. Risk sermayesiyle desteklenen firmaların türünde görülen değişim nedeniyle, pay sahiplerinde bir azalma gözlenmiştir. Buradan hareketle hükümet, bölgesel kalkınma ajanslarına verilen kamu finansmanını NOM dışında azaltmaya karar vermiştir. Ülkenin kuzey bölgesi, tam anlamıyla arzu edilen seviyeye ulaşmadığı için diğer dört ajansın, kendi finansal kaynaklarına bağlı olarak faaliyetleri sürdürmesi planlanmıştır (Kayasü vd, 2003: 69). Yine de ilerleyen yıllarda diğer dört kalkınma ajansı, kamusal finansman desteğinden yararlanmayı sürdürmüştür (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 253).

2.2.2.11.Belçika

Belçika'da kalkınma ajanslarının ilk kuruluş yılı, 1950'li yıllara dayanmaktadır. Belçika gibi yerinden yönetim ilkesinin geçerli olduğu ülkelerde bölgesel idari düzeyler, önemli bir role sahiptir. Federal ülkelerde uygulanan bu sistemde, yapısal fonların uygulanması tamamen ya da kısmen bölgesel idarelere devredilmiştir. Belçika kalkınma ajansları, seçilmiş yöneticiler tarafından yönetilmektedir. Yönetim kurulunda yerel yönetim temsilcileri mevcut olup bütçe gelirleri arasında yerel yönetimlerden tahsis edilen pay bulunmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 108-109). Ayrıca EURADA; 1991 yılında Belçika'nın Brüksel kentinde kurulmuş olup kâr amacı gütmeyen organizasyon niteliğine sahiptir. EURADA; bölgesel ekonomik kalkınma, Avrupa Komisyonu servisleri ve kuruluşları ile iletişim faaliyetleri, üyeler arasında iyi örneklerin değişimi, üyeleri

arasında ülkeler arası işbirliği ve yeni fikirlerin uygulanması gibi yolları kullanarak ajanslara destek sağlamaktadır (Okutucu, 2006: 401).

Belçika'daki kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları arasında; iş etkinliğini arttırmak, rekabet gücünü geliştirmek, istihdamı arttırmak, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak, sağlıklı bir kentsel gelişmeyi tahsis etmek, yapısal uyum içinde kırsal kalkınmayı teşvik etmek, bilgi ve iletişim bazlı yeni sektörlerin oluşmasına destek vermek ve bölgenin yeniden yapılandırılmasıyla ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak yer almaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 108-109).

Belçika'da bölgesel kalkınma ajanslarının finansman kaynakları; bölgedeki vergi gelirlerinden alınan pay, illerin vergi gelirlerinden alınan pay, faaliyet gelirlerinden alınan pay, özel sektör kaynaklı fonlar, AB programları çerçevesinde uluslararası fonlar veya projeler, KOBİ'lere sunulan danışmanlık ve destek karşılığı alınan harçlardan oluşmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 109).

2.2.2.12.İrlanda

İrlanda'da bölgesel kalkınma ajansı deneyimleri, 1950'lerin başına kadar uzanmaktadır. İrlanda'nın kalkınma ajanslarından Teşebbüs, Ticaret ve İstihdam Bakanlığı sorumludur. 3 tanesi bölgesel ve 1 tanesi ulusal olmak üzere 4 tane ajans mevcuttur. Bunlardan en yaygın bilineni, ulusal nitelikte olan İrlanda Kalkınma Ajansıdır (Özen ve Özmen, 2010: 244).

İrlanda Kalkınma Ajansı, İrlanda'nın endüstriyel gelişiminden sorumlu ulusal kalkınma ajansıdır. 1949 yılında Endüstriyel Kalkınma Otoritesi olarak kurulan ajansın tüzel kişiliğinin yasayla tanımlanması bir yıl sonra gerçekleşmiştir. İrlanda Kalkınma Ajansı, 1959-1966 yılları arasına denk gelen ve Lemass Dönemi⁷ olarak adlandırılan süreçte tüm gücünü kaliteli sanayiye bölgeye çekmek için kullanmış, reform ve sanayileşme alanında büyük mesafe almıştır. 1994'de söz konusu ajans, İrlanda Sanayi Kalkınma Ajansı olarak ismini değiştirmiştir. Geçmiş yıllarda birçok ülke, yabancı sermayeyi bölgelerine çekmek ve ekonomik büyümeyi sağlamak için İrlanda Sanayi Kalkınma Ajansı'nı model almıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008:

⁷ İrlanda'nın 1959 ve 1966 yılları arasında geçirdiği ekonomik evrimin ismi kısaca dönemin başbakanı Sean Lemass'ın soyadı olan Lemass Dönemi olarak adlandırılmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 301).

301). Buna gerekçe olarak AB fonlarının etkin kullanılması, vergi teşvikleri, yabancı sermaye için alanların oluşturulması, yüksek katma değere sahip sektörlerle yönelik sermaye çekilmesi, nitelikli eğitim gibi konularda organize ve planlı hareket edilmesi; İrlanda'yı bu alanda örnek bir model olarak karşımıza çıkarmaktadır (Özen ve Özmen, 2010: 246).

1973'den beri AB üyesi olan İrlanda, bölgesel politikalarını da AB bölgesel politikaları paralelinde hazırlamaktadır. 2007-2013 döneminde İrlanda'nın bölgesel politikası, "Herkes için daha iyi yaşam kalitesi" sloganıyla İrlanda'daki değişim ile örtüşmektedir. Ulusal kalkınma politikalarının bölgesel bir içeriği bulunmakta olup bu politikalar, başta ajanslar olmak üzere çeşitli kurumlar tarafından koordine edilmektedir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 299).

2.2.2.13.Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyeti'nde 1990'ların ikinci yarısından itibaren bütüncül bir bölge politikası izleme kararı alınmıştır. Bölgesel kalkınma için özel bir politika belirlenmesi konusu, Çek Cumhuriyeti hükümetinin gündemine ilk defa Aralık 1992'de gelmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 253). Çek Cumhuriyeti'nde ilk ajanslar, 1993 ve 1994 yıllarında Moravia Silesia bölgesindeki Ostrava ve Kuzey Batı Bohemia bölgesindeki Most ağır sanayi bölgelerinde kuruldu. Çek Cumhuriyeti'nde 14 bölgede 18 tane bölgesel kalkınma ajansı bulunmaktadır (Özen ve Özmen, 2010: 255). 1997 yılında Bölgesel Kalkınma Bakanlığı kurulmuş ve takiben 1998'de AB'nin İktisadi Bölge Birimleri Sınıflandırması kabul edilmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 253). Bölgesel kalkınma için özel bir bakanlık kurulması, sıkça rastlanılan bir durum değildir. Çek Cumhuriyeti'nde ise bu tarz bir yapılanma söz konusudur.

Çek Cumhuriyeti'nin bölgesel kalkınma ajanslarının finansal kaynaklarına bakıldığında, kamu ve özel sektör ortaklıklarından oluştuğu görülmektedir. Genel dağılım göz önüne alındığında, kalkınma ajansları bütçesinde kamu kaynaklarının önemli bir yer tuttuğu gözlenmektedir (Özen ve Özmen, 2010: 255).

2.2.3.Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Değerlendirilmesi

Batı Avrupa ülkelerinde 1950'li yıllardan önce kurulmaya başlayan ve 1970'li yıllarda çoğalan bölgesel kalkınma ajansları, AB'nin etkisiyle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1990'lı yıllarda kurulmaya başlanmıştır. Bu süreç, AB etkisiyle şekillenen bölgesel politikaların uzantısı olarak gerçekleşmiştir. 1990'lı yıllar, bölgesel kalkınma ajanslarının geçiş ülkelerine ithal edildiği ve hem olumlu hem olumsuz sonuçların bir arada yaşandığı bir dönem olmuştur (Polat ve Akkaya, 2005: 329).

Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma ajansları; kuruluş amaçları, faaliyetleri, yasal statüleri ve finansman kaynakları açısından çok farklı şekillerde oluşturulmuştur. Bu nedenle işleyişleri farklılık göstermektedir. Bazı ajanslar, yerleşmenin araçları olarak tasarlanmışken, bazıları da ulusal hükümet politikalarının etkin bir şekilde yürütülmesinde kullanılmaktadır (Köse ve Konur, 2011: 101).

Almanya ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinde başarılı örnekleri bulunan bölgesel kalkınma ajansı uygulaması, günümüzde bölgesel kalkınmayı sağlamak üzere Avrupa'nın neredeyse tüm ülkelerinde farklı modellerle hayata geçirilmektedir. Örneğin İrlanda'da model, devlet tarafından yaratılırken İngiltere'de özel yasa ve kamu-özel ortaklığı şeklinde kurulmuştur. Almanya, Fransa ve İspanya'da ise ajanslar bölgelerce oluşturulmuştur. İtalya ve İspanya'da sivil toplum ve yerel ortaklıkların işbirliği ile oluşturulan ajanslar, Avrupa bölgesel kalkınma politikalarıyla da teşvik edilmektedir (Karakılçık ve Sarıgöl, 2010: 394).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, kalkınma ajanslarının belirli bir bakanlığa ya da merkez teşkilatına organik bağlılığının daha çok üniter yapıdaki devletlerde görüldüğü gözlenmiştir. Federal yapıda olan ülkelerde ise yerel yönetimlerin politika oluşturma ve uygulama yetkisine sahip olması sebebiyle ajansların daha özerk bir yapı olan kamu veya özel şirket statüsünde olduğu gözlenmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 13). Günümüzde Avrupa'daki kalkınma ajanslarının büyük bir kısmının, özellikle Brüksel gibi önemli dış merkezlerde

temsilcilikleri ve Avrupa genelinde 150 üyeye sahip örgütlenmiş bir üst kuruluşları (Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği - EURADA) bulunmaktadır. Bölgesel kalkınma farklılıklarını gidermeyi amaçlayan ve bu amaçla bölgesel rekabet gücünün artırılması gereğini ortaya koyan AB, bütçesinin yaklaşık 1/3'ini bölgesel kalkınmaya ayırmaktadır. Dolayısıyla bölgesel kalkınma ajansları, önemli bir rol üstlenmektedir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 12).

2.3.Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye’de 1923-1960 yıllarını kapsayan devletçi (1923-1950) ve liberal (1950-1960) politikaların izlendiği dönemde, bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik kayda değer bir gelişme gözlenmemiştir. 1960'lardan başlayarak 2000'leri de aşan dönemde ise yürütülen Kalkınmada Öncelikli Yöre bazlı teşvik politikaları ve bölge planlaması çabalarından beklenen sonuçlara ulaşamamıştır (Dinler, 2010: 65). Bu duruma gerekçe olarak girişimcilerin teşvikten gelen paraya sahip olduktan sonra yatırımını yarıda bırakması (Dinler, 2012: 324) ve söz konusu uygulamalarda halkın katılımı ilkesinin yeterince dikkate alınmaması gösterilebilir. Bu olumsuz tablodan yola çıkılarak bölgesel kalkınmaya yeni bir ivme kazandırmak amacıyla 2006 yılında çıkarılan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'u takiben tüm illeri kapsayan 26 bölgede, kalkınma ajanslarının kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de bugüne kadar uygulanan bölgesel kalkınma politikaları ve bölgesel kalkınmaya ivme kazandıran bölgesel kalkınma ajanslarına yer verilerek değerlendirmeler yapılacaktır.

2.3.1.Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren özellikle Marmara, Ege ve Akdeniz dolaylarındaki belli illerde gözlenen ekonomik gelişmeler Doğu, Güneydoğu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri aleyhine farklılığın belirginleşmesine neden olmuştur. Eş anlı bir gelişmenin olmaması, bölgesel dengesizlikleri daha da tetiklemiştir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus-devlet modelinin benimsenmesi, sosyal ve politik etkenlerin de devreye girmesiyle Doğu bölgelerinin gelişme eksenini dışına kaymasına yol açmıştır. 1950-1960 arasını kapsayan liberal

dönem de yine gelişmişlik seviyesinin Batı bölgeleri lehine eğilim gösterdiği bir dönem olmuştur. 1923-1960 döneminin en belirgin özelliği, planlı kalkınma politikalarından yoksun kalınmasıdır. 1960'lı yıllardan itibaren kalkınma arayışlarına, kalkınma planları hazırlanmak suretiyle devam edilmiştir. Buradan hareketle Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları, Türkiye'deki plansız ve planlı dönem ayrımı çerçevesinde ele alınacak ve sonrasında Türkiye'de bölgesel plan ve projelerle kalkınma politikalarına yer verilecektir.

2.3.1.1. Türkiye’de Plansız Dönem

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan 1960'lara gelinen süreçte ilk olarak devletçi geleneğin sonrasında ise liberal görüşün uygulanan politikalarda etkin olduğu gözlenmiştir. Hem devletçi hem de liberal politikaların esas alındığı dönemlere ilişkin politikalar bağlamında görülen ortak özellik, ideal anlamda bir planlamadan söz edilemeyeşidir. Özellikle 1923-1950 arası dönemde devletçi politikalar yoğun olarak hissedilmiş olmasına rağmen yeni kurulan bir devlet olunması ve savaştan çıkan bir ekonomiyi rayına oturtma girişimleri, Türkiye'yi planlama anlayışından yoksun bırakmıştır. Nitekim 1950-1960 arası dönemde de liberal politikaların ekonomiye yön verir hale gelmesi, Türkiye'yi plansız dönem çerçevesinde kalkınma arayışlarına itmiştir. Söz konusu konjonktür, bölgesel politikalara da doğal olarak sirayet etmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de plansız döneme ilişkin çerçeve, iki ayrı döneme indirgenebilir. Söz konusu dönemler, 1923-1950 aralığını kapsayan devletçi dönem ve 1950-1960 aralığını kapsayan liberal dönem şeklinde sıralanabilir.

1923-1950 yılları arasında Türkiye, kalkınma çabalarında bölge ayrımına gidecek ve bölgesel kalkınma politikası uygulayacak yetkinlikte değildi. Çünkü ülkenin tamamına yakını geri kalmışlık özellikleri göstermektedir (Elmas, 2006: 157). Yine de Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul, İzmir ve bu kentlere yakın bölgeler, görece olarak avantajlı bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Çünkü bu bölgeler, Anadolu'nun diğer bölgelerine kıyasla sermaye birikiminin ve ticari geleneğin olduğu bölgelerdir. Sermaye birikiminin olduğu ve ticari geleneğin olduğu söz konusu bölgelerde, ilerleyen dönemlerde de içsel ve dışsal ekonomiler yoluyla sermaye birikimi yatırıma dönüşmüş ve yoğun işgücü göçü ile karşılaşmıştır. Bu

süreç kaçınılmaz olarak bölgelerarası dengesizliği; İstanbul çevresi, İzmir çevresi ve yeni gelişen birkaç il (Başkent Ankara, bir tarım ili olan Adana ve yakınındaki Mersin) ve çevresi lehine arttırmıştır (Elmas, 2004: 122).

Bu dönemde, ekonomik ve siyasi kaygıların kalkınma politikaları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Kuruluş sürecinin yaşandığı bu yıllarda merkeziyetçi yaklaşım, idari yapılanmada belirleyici olmuştur (Erkut ve Gönül, 2010: 389).

1950-1960 arasındaki dönemde planlama düşüncelerinden uzaklaşarak liberal politikalar izlenmiştir. Ulusal ve bölgesel plan fikrinden uzak kalınması, geri kalmış bölgelerin kalkınmasını güç bir hale getirmiştir. Nitekim 1960 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kamu İktisadi Teşekkülleri'ne ait işletmeler, Türkiye'deki kamuya ait işletmelerin %10'unu oluştururken aynı dönemde özel sektörde dahil olmak üzere Türkiye'deki tüm işletmelerin sadece %7.6'sı bu iki bölgede yer almıştır. (Dinler, 2010: 56). Türkiye'de liberal politika deneyiminin görüldüğü bu dönemde özel sektör yatırımlarının, görece olarak gelişmiş durumda olan İstanbul ve çevresinde yoğunlaştığı gözlenmiştir (Elmas, 2006: 157).

2.3.1.2. Türkiye'de Planlı Dönem

Bölgesel dengesizlikler Türkiye için yeni bir konu olmamakla beraber planlı dönem ile bölgesel politikalara ağırlık verilmiştir. Türkiye'de 1960'lardan beri planlı dönem kapsamında politikalar geliştirildiği gözlenmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, kalıcı çözüm arayışlarına yönelmiştir. Özellikle 1970'lerde kalkınmada birinci ve ikinci derecede öncelikli iller belirlenmiştir. Bu illerin çoğunluğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu 'da yer alan illerdir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), ülke kaynaklarının tahsisini bu önceliklere göre gerçekleştirmiştir. Başlıca amaç, bu illerin ekonomik ve toplumsal alt yapılarını kısa sürede tamamlayabilmeleri için gerekli kaynakları sağlamak, sanayi ve hizmetler alanındaki yatırımları hızlandırmak ve gelir düzeylerini yükseltmek olmuştur. Bu bölgelerde kırsal ekonomiyi geliştirmek amacıyla bazı ulusal ve uluslararası projeler de uygulamaya konulmuştur. Ancak 1990'lardan itibaren sadece kapsam değil aynı zamanda nitelik açısından da bir değişim söz konusu olmuştur. Bölgesel dengesizlikleri giderme yönünde atılan adımların yanı sıra bölgesel rekabet gücünün

arttırılması üzerine politikalar geliştirilmeye başlanmıştır (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/durum3.pdf>, Erişim Tarihi: 10.07.2013).

Planlı dönemin en önemli özelliği, Türkiye'de bölgesel politikaların ilk defa geliştirilmiş olmasıdır. (Elmas, 2006: 157). 1960 yılının ardından hükümetler, ekonomiye beş yıllık kalkınma planlarıyla yön vermeye çalışmışlardır. Bu düşünceden hareketle 30 Eylül 1960'da Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve takiben beş yıllık kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır (Dinler, 2010: 57). Sadece Dokuzuncu Kalkınma Planı, yedi yıllık olarak hazırlanmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kalkınmanın bölgelerarası dengesizlikleri önleyici bir yönde olması, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesi, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzenleyici bir şekilde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bu dönemde bölgesel politikaların hedefleri, aşağıda özetlenmektedir (DPT, 1963: 471).

- Nüfusu, kaynaklar ve iktisadi çalışmalarla orantılı olarak dağıtarak daha dengeli bir gelir dağılışı sağlamak üzere yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımında bölgelerarası dengeli bir kalkınmanın esaslarını göz önünde bulundurmak,
- Kaynakların en yüksek iktisadi ve sosyal üretkenliğin elde edileceği büyüme noktalarına öncelikle ve geniş ölçüde ayrılması yoluyla genel verimlilik derecesini yükseltmek,
- Bölge politikasının hedefleri, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin daha hızla kalkınmalarını sağlamaktır.

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde Türkiye'de bölgelerarası dengeli kalkınmanın gerçekleşmesi ve düzenli bir yerleşmenin sağlanması amacıyla bölge planlamasının bir araç olarak kullanılmasına çalışılmıştır (DPT, 1968: 271). Sonuç olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, bölgesel planlama öngörülmüştür.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kamu sektörünün hizmet götüren yatırımları, bu hizmetlerden yeter ölçüde yararlanamayan kitlelere yöneltilerek bu kitlelerin yoğun bulunduğu az gelişmiş bölgelere öncelik verilmesi öngörülmüştür.

Ayrıca özel sektörün sanayi yatırımlarını az gelişmiş bölgelerde yapmaları için teşvik unsurlarının arttırılacağı belirtilmiştir. Bu amaçla özel kredi imkanları, vergi indirimleri, bütün altyapının hazırlandığı düzenli sanayi bölgeleri ve buralarda ucuz enerji imkanları temin edilmesi suretiyle bu bölgelerin geliştirilme gücü olan kaynakların tespit edilip tanıtılacağı ve bu bölgelerde yatırım yapacaklara rehberlik yapılacağı ifade edilmiştir. Buna yönelik olarak kamu kuruluşlarının az gelişmiş bölgelerdeki kaynak ve imkanları değerlendireceği ve alternatif projeler ortaya koyacak proje hazırlıklarına öncelik vererek hızlandıracağı dile getirilmiştir (DPT, 1968: 268-269). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, tıpkı birincisinde olduğu gibi bölgesel planlama öngörülmüştür (Dinler, 2010: 57).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bölgesel planlama görüşü terk edilerek Kalkınmada Öncelikli Yörelere geliştirilmesi yer almıştır (Dinler, 2010: 57). Dönemin başbakanı Ferit Melen'in ifadeleriyle "devlet, geri yörelerde ve öncülük gerektiren sektörlerde yapacağı yatırımlarda ticari kârı değil, sosyal kârlılığı, mal ve hizmet üretimine katkıyı kıstas olarak kullanacaktır." (DPT, 1973, VI).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, Kalkınmada Öncelikli Yörelere geliştirilmesine yer verilmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınmasına bu çerçevede çözüm aranmıştır (Dinler, 2010: 57). Kalkınmada Öncelikli Yörelere Destekleme Fonu, ulusal plan tercihlerine göre yatırım programına girmemiş, ancak o yıl içinde görülen gelişmelerin zorunlu kıldığı bazı yatırımların yürütülmesini sağlamak, kamu kuruluşlarının yatırım projelerinin uygulanmasında ortaya çıkan darboğazları gidermek, yöresel kaynakları değerlendirmeyi amaçlayan özel girişimlerin kuruluş ve işletme aşamasındaki sorunlarının çözümüne yardımcı olmak amacıyla kullanılacağı ifade edilmiştir (DPT, 1979: 294). Bu planda ülkenin ekonomik coğrafyasında, özellikle bazı bölgelerin görece olarak geri kalması yönünde ortaya çıkan sorunların giderilmesinde tüm olanakların kullanılması ve planlama kararlarının mekânla bütünleştirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1979: 292).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tekrar eskiye dönülerek bölgesel planlama esas alınmış ve aynı zamanda Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulamasının devamı öngörülmüştür (Dinler, 2010: 57). Bölge planlarının yapılacağı bölge seçiminin bölgenin iktisadi durumuna, çeşitli sektörler açısından

gösterdiği potansiyele ve büyük ölçekli projelerin varlığı gibi faktörlere bağlı olarak belirleneceği ifade edilmiştir (DPT, 1984: 161). Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelere kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgelerarasındaki gelişmişlik farkının zaman içinde azaltılarak giderilmesi, temel hedef olarak seçilmiştir. Bu planda Kalkınmada Öncelikli Yöreleredeki mevcut potansiyelin değerlendirilmesinde, büyük ölçekli yatırımların yanı sıra küçük ölçekli ve emek yoğun sanayi projelerinin de teşvik göreceği belirtilmiştir. Az gelişmiş bölgelerde teşvik tedbirlerinden beklenen sonucun alınabilmesi için her türlü yatırım faaliyetinde ihtiyaç duyulan enerji ve diğer altyapının, devlet tarafından yeterli ölçülerde ve zamanında geliştirileceği dile getirilmiştir (DPT, 1984: 163-164).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kalkınmanın bölgelerarasında dengeli olması, bölgesel kalkınma çalışmalarının refahı yaygınlaştırıcı ve arttırıcı yönde ele alınması temel ilke olarak belirlenmiştir. Bölgesel kalkınma politikalarının tespiti ve uygulaması sırasında Avrupa Topluluğu'nun bölgesel politikalarında gözetilen amaçlar ve uygulamaların dikkate alınacağı belirtilmiştir. Bölgesel kalkınma çalışmalarına temel teşkil edecek olan bilgilerin, uluslararası standartlara uygun şekilde toplanarak bir envanter oluşturulacağı ve bu çerçevede teşvik sisteminin geliştirileceği ifade edilmiştir (DPT, 1989: 318). Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelere ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgelerarasındaki gelişmişlik farkının zaman içerisinde azaltılması, temel hedef olarak seçilmiştir. Söz konusu bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişme ile bütünleşmeyi sağlamak üzere gerekli politika ve planlama araçlarının uygulamaya aktarılması öngörülmüştür. Kamu kaynaklarının tahsisinde bölgelerin gelişme potansiyeli dikkate alınarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere lehine bir uygulama gözetilmiştir (DPT, 1989: 318-319).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal yönleri ile bir bütün teşkil eden kalkınmanın, ulusal birliği güçlendirecek nitelikte olması esas amacı oluşturmaktadır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal politikaların birbirlerine olan etkileri dikkate alınarak sektörel politikalara mekansal

boyut kazandırılacağı belirtilmiştir. Bu amaçla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere ülkenin göreceli olarak geri kalmış yöreleri için kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması öngörülmüştür. Bölgesel gelişme çalışmaları ve fiziki planların, çevresel etkenleri ve ekolojik dengelerin korunmasını da amaçlayan sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde hazırlanması ve bunların kademeli planlama yapısı içerisinde Kalkınma Planları ile uyum içinde olması temel alınmıştır. Bu planda, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yaşayan nüfusun gelir seviyelerinin yükseltilerek refah düzeylerinin ülke ortalamalarına yaklaştırılması da hedef olarak belirlenmiştir. Kalkınmada Öncelikli Yörelerin, ülkenin diğer bölgeleri ile ekonomik, sosyal ve kültürel uyumu için ihtiyaç duyduğu kaynak tahsisine devam edileceği ifade edilmiştir. Yine kalkınmada öncelikli yörelerde, bu bölgelerin gelişmesini başlatacak ve yeni iş alanları doğuracak olan yatırımların, sosyal fayda unsurları da dikkate alınarak zorunlu hallerde devlet tarafından gerçekleştirileceği dile getirilmiştir (DPT, 1995: 174).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda sürdürülebilir kalkınmadan da söz edilmiştir. Bu planda sadece eko-sistemleri değil, aynı zamanda kültür ve tabiat varlıklarını da koruyan ve sürdürülebilir kalkınma anlayışını temel alan ve bu amaçla yerel kaynakları harekete geçirebilen bir bölgesel kalkınma yaklaşımının geliştirileceğine yer verilmiştir. Doğal afet zararlarının azaltılması konusunda tedbirler getirileceği vurgulanmıştır (DPT, 1995: 176).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeylerinin yükseltilmesi, metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik bölge planlama çalışmalarına devam edilmiştir. Bu plan çerçevesinde bölgesel kalkınma politikalarının AB politikalarına uyumu için gerekli çalışmalara hız verilmiş, bölgesel politikalar konusunda başlatılan işbirliğine yönelik çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Bu planda, bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin

sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımçılık ilkeleri esas alınmıştır (DPT, 2000: 63).

Yeni sanayi odaklarının oluşturulmasında ve sektörel uzmanlaşma sürecinin hızlandırılmasında eğitim ve danışmanlık hizmetlerine, Ar-Ge ve teknoloji desteğine, işbirliği ve ortaklıklar oluşturulmasına, girişimciliğin geliştirilmesine ve kurumsallaşmanın, uzmanlaşmanın hızlandırılmasına yönelik sınıai destek faaliyetlerine ağırlık verilmiş ve bu hizmetleri verecek destek birimleri, kurumsal ve finansal açıdan güçlendirilmeye çalışılmıştır (DPT, 2000: 64).

Bu planda, ülke düzeyindeki sosyoekonomik planlar ile yerel düzeydeki ayrıntılı fiziki planlar arasında yatay ve dikey ilişkilerin kurulması ile ulusal önceliklerin yerel ölçekteki gereksinimlere yanıt verecek biçimde mekana yansıtılması, yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi için kamu ve özel sektör açısından yapılacakların belirlenmesi, bölge planlama çalışmalarının temel amacı olmuştur. Bölge planlarının, ulusal öncelikleri ve yerel talepleri yansıtarak sektörler arası bağları kurması, bölge için stratejik vizyon geliştirmesi ve dinamik bir yapılanmaya sahip olması öngörülmüştür (DPT, 2000: 67). Yine bu planda, Kalkınmada Öncelikli Yörelere ilgili teşvikler devam etmiştir.

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle Plan dönemi, AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir. Bu plan, AB'ye üyelik sürecinin gerektirdiği Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi dokümanların yanında, başta Orta Vadeli Program olmak üzere diğer ulusal ve bölgesel plan ve programlar ile sektörel ve kurumsal strateji belgelerinin dayanağını oluşturmaktadır (DPT, 2006: 1). Yerel ve bölgesel kalkınmada kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak, yerel dinamikleri ve içsel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel gelişmeye yeni bir ivme kazandırmak üzere Düzey 2 bölgeleri esas alınarak hazırlanan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 2006 yılında yürürlüğe

girmiştir (DPT, 2006: 47). Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer verilen ekonomik ve sosyal gelişme eksenlerinde rekabet gücünün artırılması, bölgesel gelişmenin sağlanması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, istihdamın artırılması ve kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması bulunmaktadır (DPT, 2006: 1).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda bölgesel gelişme politikalarının, bir taraftan bölgelerin verimliliğini yükseltmek suretiyle ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkısını artırırken, diğer taraftan da bölgeler ve kırsal-kent arası gelişmişlik farklılıklarını azaltması öngörülmüştür. Bu kapsamda merkezi düzeydeki politikaların daha uyumlu ve etkin hale getirilmesine, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ortamının oluşturulmasına, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılmasına ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir (DPT, 2006: 91). Bölgesel gelişme ve yerel kalkınma uygulamalarında yerindenlik esas alınarak katılımcılık geliştirilmeye çalışılmıştır. Kalkınmadaki kilit paydaşlar arasında ortaklık kültürü oluşturularak uygulamaya yönelik sinerjinin, sahiplenmenin ve farkındalığın artırılmasına yönelik uğraşlar verilmiştir. Öncelikle az gelişmiş bölgelerden başlamak üzere sivil toplum kuruluşlarının, yerel ve bölgesel kalkınma çabalarına katkı sağlamaları özendirilmiştir (DPT, 2006: 93). Bu planda bölgesel gelişme planlarının, yerel dinamikleri ve içsel potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte hazırlanacağı ve bölgesel kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde tüm bölgelerin gelişme stratejileri ve planları tamamlanarak yeterli finansmanlarla destekleneceği belirtilmiştir (DPT, 2006: 91).

Türkiye'de bölgesel gelişme politikası; 2000'li yıllardan itibaren gelişmişlik farklarının azaltılması hedefiyle birlikte, bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi hedeflerini de içerecek şekilde dönüşüm göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 136). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda belirlenen hedefe göre bölgesel gelişme politikalarıyla bir taraftan bölgesel gelişmişlik farkları azaltılarak refahın ülke çapına daha dengeli yayılması sağlanacak, diğer taraftan tüm bölgelerin potansiyeli değerlendirilip

rekabet güçleri arttırılarak ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkıları, azami seviyeye çıkarılacaktır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 141).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde, bölgesel kalkınma ajanslarının aralarındaki ağ bağlantıları güçlendirilerek, merkezi ve yerel düzeydeki kurum ve kuruluşlarla daha yakın ve koordinasyon içinde çalışmaları ve uzmanlık kuruluşlarıyla işbirliği mekanizmaları oluşturmaları sağlanmaya çalışılacaktır. Böylece bölgesel kalkınma ajanslarının, AB fonları başta olmak üzere kaynak yönetimindeki rolü ve etkinliği arttırılacaktır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 144). Bu planda öngörülen politikaya göre bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik açısından ulusal düzeyde öncelik ve hedefleri belirlemek, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasındaki uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi yürürlüğe konulacaktır. Bölge düzeyinde katılımcı süreçlerle üretilen bölgesel gelişme planı ve stratejileri, bölgesel programlar ve eylem planları aracılığıyla uygulamaya geçirilecektir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 142).

2.3.1.3. Türkiye’de Bölgesel Plan ve Projelerle Kalkınma Politikaları

Bugüne kadar tamamı DPT tarafından yapılan veya yaptırılan bölge çalışmaları, bölge kalkınma planı olarak değil, kalkınma bölgesi projesi hatta kalkınma yöresi projesi anlayışıyla ayrı ayrı ele alınmıştır. Adlandırma yapılırken çoğu kez projenin tercih edildiği görülmüştür. Buna gerekçe olarak da projelerin ülke planıyla tam bir bütünlük arz etmemesi ve ülkenin makro bazlı kalkınma hedefleriyle tam anlamıyla örtüşmemesi gösterilebilir. Bu projeler, ülke planlarında öncelikli veya sorunlu yöre olarak belirlenen bölgeleri iyileştirmeyi amaçlamıştır. Genel hatlarıyla bu proje ve ana planlar değerlendirildiğinde bölge projelerinin kaynak talebi, Türkiye'nin toplam imkânlarını aşabilmektedir (Taşcı vd, 2011: 111).

Aşağıda söz konusu bölgesel plan ve projeler kapsamında yürütülen kalkınma politikaları değerlendirilecektir. Bunlar arasında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Ana Planı, Doğu Anadolu Projesi (DAP) Ana Planı, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi ve Konya Ovası Projesi yer almaktadır.

2.3.1.3.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Ana Planı

GAP Bölgesi Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamakta olup toplam ülke yüzölçümünün yaklaşık %10'una karşılık gelen 75.143 km²'lik bir alana sahiptir (Taşcı vd, 2011: 108).

GAP, başlangıçta bölgenin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınmış ve Fırat ve Dicle Havzası'nda sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 13 proje paketinin (Fırat Havzası'nda 7, Dicle Havzası'nda 6) toplamı olarak planlanmıştır. Bu projelerde, Fırat Havzası ve Dicle Havzası projeleri olmak üzere iki gruptan oluşan GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı kapsamında 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali inşaatı öngörülmüştür (Özgül ve Şelli, 2005: 83). Ayrıca projenin tamamlanması sonucunda 1.82 milyon hektar alanın sulanması ve yılda 27 milyar kilovatsaat elektrik enerjisi üretilmesi planlanmıştır. Münferit projeler kapsamında 7 baraj ve 1 hidroelektrik santralin yapımı da yer almıştır (Açıkgöz vd, 2010: 85).

1968 yılında Aşağı Fırat Havzası'nda önerilen depolama tesisleri ve hidroelektrik santraller fizibilite aşamasında, sulama tesisleri de master plan aşamasında bir yerli-yabancı firmalar grubuna ihale edilmiş ve bu çalışmalar 1970 yılında tamamlanmıştır. Diğer yandan Dicle Havzası için de aynı doğrultuda çalışmalar, DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğü'nce sürdürülmüştür (Açıkgöz vd, 2010: 86). Böylece Aşağı Fırat Havzası ve Dicle Havzası'ndan nasıl faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1977 yılında söz konusu iki havza için düşünülen projeler birleştirilerek *Güneydoğu Anadolu Projesi* olarak adlandırılmıştır. GAP, su ve toprak kaynaklarını geliştirme programı haline getirilmiştir (Özgül ve Şelli, 2005: 82).

Bölgedeki sosyo-ekonomik koşulları topyekün iyileştirme düşüncesi, projeyi bölgesel kalkınma bağlamında ele alma gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geniş ölçekli bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunu sağlama ve yönlendirme görevi, 1986 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) verilmiştir (Açıkgöz vd, 2010: 86-87). DPT Müsteşarlığı, 1988 yılında GAP'ı entegre ve çok sektörlü bir sosyo-ekonomik kalkınma projesiyle ele almak için GAP Master Plan çalışmasını

başlatmıştır Yatırımlarda etkinliğin ve sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması, birbirini tamamlayıcı nitelikteki yatırımların zaman ve mekan itibarıyla koordineli bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanan GAP Master Planı, Nisan 1989'da tamamlanmıştır. GAP, 1989 yılında Master Plan'ın hazırlanmasıyla tarımsal gelişme sanayi, haberleşme, ulaşım eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür. Ayrıca bölgede yapılacak uygulamaların çok kapsamlı olması nedeniyle planlama, projelendirme, uygulama ve izleme-değerlendirme fonksiyonlarının bütünlük içinde gerçekleştirilmesini ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak amacıyla 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur (Özgül ve Şelli, 2005: 83-84).

1990'lara gelindiğinde dünyada yaşanan gelişmeler ışığında GAP uygulamalarında sürdürülebilir kalkınma düşüncesi gündeme gelmiştir. Bu kapsamda insani gelişme, beşeri sermaye ve katılımcılık gibi etkiler göz önüne alınmaya başlanmıştır.

Nitekim Haziran 1998'de alınan Bakanlar Kurulu kararıyla GAP'taki tüm yatırımların tamamlanması için 2010 yılı hedef olarak seçilmiştir. GAP'ın tüm sektörel bileşenleriyle birlikte öngörülen tarihte tamamlanması için gerekli koordinasyon ve planlama çalışmalarını yapma görevi, GAP İdaresi'ne verilmiştir. Böylece 1989 yılından farklı olarak insani gelişmeyi öncelikli hedef kabul eden GAP Bölge Kalkınma Planı, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda ve çeşitli kesimlerden paydaşların etkin katılımıyla hazırlanmıştır. Bu plan, uygulanacak projeleri kapsayan eylem planını da içermektedir. Hazırlanan GAP Bölge Kalkınma Planı 6.11.2002 tarihli ve 2002/48 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle ilgili kurum ve kuruluşlara gönderilmiştir. Planın hazırlanması sürecinde paydaşların talepleri doğrultusunda üç temel amaç belirlenmiştir. Bunlar; "kalkınma altyapılarının geliştirilmesi ve çevrenin korunması", "insani kaynakların geliştirilmesi" ve "Bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması"dır. Bölge Kalkınma Planı, bu amaçlar çerçevesinde hazırlanmıştır (Açıkgöz vd, 2010: 93). Hiç kuşkusuz, GAP bölgesinde yapılan kent planlama çalışmalarında bölgenin ve bölgedeki her kentin sosyo-

ekonomik ve kültürel yönleri kent planlamasında dikkate alınmalıdır. Katılımcı bir anlayışı hayata geçirilerek teknolojik gelişmelerle beraber yeni kent planlama çalışmalarının, bölge kentlerinde yaygınlaşması gerekir (Bulut, 2004: 88).

GAP'ın uygulanış sürecinde hem Bölge'de hem de Türkiye'de varsayımların dışında kalan önemli gelişmeler de yaşanmıştır. Körfez Savaşı, Irak Ambargosu, terör ve ekonomik krizler, bunların başında gelmektedir. Özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren derinleşen kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli sapmalar gözlenmiştir. GAP'ın 2005 yılında tamamlanmasının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Diğer yandan çevre ve yeşile karşı duyarlılığın dünyada artmasının yanında sürdürülebilir kalkınma, katılımcılık, cinsiyet eşitliği, katılımcılık, yönetim, insan odaklı gelişme ve beşeri sermayenin önem kazanması; bölge kalkınmasına yeni bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması gereğini ortaya çıkarmıştır (Açıkgöz vd, 2010: 93). Bu çerçevede GAP kapsamındaki yatırımların hızlandırılarak büyük bir bölümünün 2012 yılı sonuna kadar tamamlanması, ekonomik büyüme, sosyal gelişme ve istihdam artışı sağlanarak bölgede yaşayan vatandaşların refah, huzur ve mutluluğunun artırılması amacıyla GAP Eylem Planı (2008-2012) hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. GAP Eylem Planı kapsamında; "ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, sosyal gelişimin sağlanması, altyapının geliştirilmesi, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi" olmak üzere dört stratejik gelişme eksenini ve bu eksenler altında 73 ana eylem bulunmaktadır. Ana eylemler çerçevesinde yer alan proje ve faaliyetlerin sayısı ise 300'ün üzerindedir (Açıkgöz vd, 2010: 97).

2008-2012 döneminde sulama yatırımları başta olmak üzere önemli ilerleme kaydedilmiştir. Eylem Planı kapsamında 2012 yılı sonu itibarıyla 14.7 milyar TL harcama yapılmış, 610 km ana kanal hizmete alınmış veya hizmete hazır hale getirilmiş ve 1.1 milyon hektar alanda toplulaştırma çalışmaları tamamlanmıştır. Eylem Planının 2014-2018 dönemini içerecek şekilde yenilenmesi çalışmaları devam etmektedir (DPT, 2013: 139).

2.3.1.3.2.Doğu Anadolu Projesi Ana Planı

Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerle olan sosyoekonomik gelişmişlik farkını azaltmak, mevcut verimlilik düzeyini geliştirerek ülke ekonomisine katkısını arttırmak amacıyla 27 Ağustos 1998 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından Doğu Anadolu Projesi (DAP) Ana Planı başlıklı bir proje çalışması başlatılmıştır. Bu proje Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerinin kendi aralarında oluşturdukları "Ortak Girişim" aracılığı ile yürütülmüş ve projeler, Aralık 2000 sonunda tamamlanmıştır (Bingöl ve Varol, 2002: 313).

Doğu Anadolu Projesi, Türkiye'nin doğusunda yer alan 16 ili kapsamaktadır. Bunların 14'ü Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van, Ardahan ve Iğdır'dır. Diğer 2'si ise bölge ile homojenlik gösteren iller olan Gümüşhane ve Bayburt'tur (Taşcı vd, 2011: 110).

GAP'ta elde edilen deneyim ve birikim, Güneydoğu Anadolu ile mukayese edildiğinde daha az gelişmiş olan Doğu Anadolu Bölgesi'ni ilgi odağı haline getirmiş ve bu amaçla Doğu Anadolu Projesi (DAP) Ana Planı çalışmalarına başlanmıştır (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/durum3.pdf>, Erişim Tarihi: 10.07.2013). DAP Bölgesinde kişi başına düşen gelirin uzun dönemde Türkiye ortalamasına yaklaştırılması, bu planın en başta gelen hedeflerinden biridir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/anaplan.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2013).

2.3.1.3.3.Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsayan Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biridir. İpek Yolu üzerinde bulunan bu bölge, uluslararası ticaretin geliştiği dönemlerde büyük zenginliklere kavuşmuştur. 1917 Bolşevik ihtilalinden sonra uluslararası ticaretin azalması, özellikle Karadeniz'i çevreleyen ülkeler arasında ticaretin durması, Doğu Karadeniz Bölgesi'ni olumsuz yönde etkilemiş ve bölgenin geri kalmasında etkili olmuştur (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/ozet.pdf>, Erişim Tarihi: 19.05.2013). Ancak son yıllarda gözlenen olumlu uluslararası siyasi gelişmeler, bu

bölgenin kalkınması adına yeni fırsatlar doğurmuştur. Bu gelişmeler ışığında Türkiye, önemli hamleler de bulunmuştur (Taşcı vd, 2011: 109).

Türkiye, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı'nı (DOKAP) hazırlamak üzere Japon Hükümeti'nin teknik yardım olanaklarını kullanmak üzere başvurmuştur. Japon Hükümeti, bu konuda yetkili olan Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı'nı görevlendirmiştir. Yapılacak çalışmanın içeriği, iki hükümet yetkilileri arasında yapılan görüşmelerde belirlenmiş ve 17 Aralık 1998 tarihinde imzalanmıştır. Bu çerçevede, Mart 1999 ortasında Japonya'da başlatılan çalışmalar, Ağustos 2000'de tamamlanmıştır. Çalışmalar sonucunda 8 ciltten oluşan DOKAP Ana Planı hazırlanmıştır (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/ozet.pdf>, Erişim Tarihi: 19.05.2013).

2.3.1.3.4.Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

Türkiye Taşkömürü Kurumunun rehabilitesiyle Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmelerinin özelleştirilmesi neticesinde olası ekonomik ve sosyal sonuçların analizi gerekli hale gelmiştir. Buradan hareketle DPT Müsteşarlığı'nca GAP çalışmasından sonra, kamu ve özel kesim işbirliğine dayalı olarak Bölgesel Gelişme Proje çalışması anlayışı içerisinde "Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi" uluslararası ihale ile gerçekleştirilmiştir (Taşcı vd, 2011: 109).

Proje DPT Müsteşarlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nce Eylül 1995'de başlamış ve Mart 1997'de tamamlanmıştır. Projenin amacı; ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilmesi, özel sektörde yeni yatırım alternatiflerinin gerçekleştirilmesi, orta ve uzun vadeli bölgesel gelişme planı hazırlanması ve bölgede yapılabilecek yatırım alanlarının tanımlanmasıdır (www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/8139/ZBK.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2013).

2.3.1.3.5.Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi

Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği, sürdürülebilir kalkınma amacıyla Amasya Valiliği'nin girişimleriyle 1996 yılında çalışmalarına başlanan ve Türkiye'nin kalkınmışlık çizgisinin altında kalan Yeşilirmak Havzası'nın topyekün

planlı bir kalkınma çizgisine ulaştırılmasına yönelik hazırlanmış bir birliktir (<http://www.yesilirmak.org.tr/hakkinda.aspx>, Erişim Tarihi: 23.05.2013).

1990'lı yılların ikinci yarısında sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde bölgesel kalkınmanın sağlanması, kültür ve tabiat varlıklarının korunup gelecek nesillere aktarılabilmesi için çeşitli kuruluşların bir merkezden koordine edilerek sorunların çözümlenebilmesi için bölgede ortak proje yürütülmesi zorunlu hale gelmiş ve “Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi” ortaya çıkmıştır. Projenin tek bir merkezden koordine edilmesi amacıyla, havzada yer alan Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat İl Özel İdarelerinin katılımı ile 1997 yılında Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği kurulmuştur. Birlik 5355 sayılı MİB Kanunu'nun ilgili maddelerine göre teşekkül etmiş, tüzel kişiliği haiz bir kamu kuruluşudur. Birlik Meclisinde Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat il Valileri ve her ilin İl Genel Meclisi üyelerinden 2 şer temsilci yer almaktadır. Birlik merkezi Amasya olup, Başkanı Amasya Valisidir. Birlik, 2007 yılından bu yana Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği EURADA üyesi olup Avrupa Kalkınma Ajansları ile iletişim içindedir (<http://www.yesilirmak.org.tr/hakkinda.aspx>, Erişim Tarihi: 23.05.2013).

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesiyle, Yeşilirmak Havzası'nda ekolojik dengeyi bozmadan arazinin uygun ve ekonomik kullanımı, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması, bu kapsamda erozyonun önlenmesi, su kirliliğinin belirlenmesi ve meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve takibi, kentleşme ve sanayileşmesinin izlenmesi ve planlı gelişimi konularında sorunların çözümü amaçlanmıştır (DPT, 2000: 66).

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi; Amasya, Tokat, Samsun, Çorum illerini kapsayan ve Türkiye'nin kalkınmışlık çizgisinin altında kalan bu bölgenin topyekün planlı bir kalkınma çizgisine ulaştırılması hedeflenerek hazırlanmış bir bölgesel kalkınma modelidir (<http://www.yesilirmak.org.tr/yhgp.aspx>, Erişim Tarihi: 25.05.2013).

2.3.1.3.6.Konya Ovası Projesi

Türkiye için önemli bölgesel projelerden biri de Konya Ovası Projesi, yani KOP'tur. Proje başta Konya olmak üzere Karaman, Aksaray ve Niğde illerini

kapsamaktadır. Türkiye yüzölçümünün %8'ini oluşturan proje, aynı zamanda sulanabilir tarım arazilerinin de %13'ünü teşkil etmektedir. Bölge için hayati önem taşıyan KOP ile özellikle Konya ve Karaman Ovalarının sulanması hedeflenmektedir. Ayrıca proje kapsamında Konya, Karaman ve Aksaray şehir merkezlerinin içme, kullanma, sanayi suyu ihtiyaçlarının karşılanması ve hidroelektrik enerji üretilmesi de hedefler arasında yer almaktadır ([http://www.konya.gov.tr/goster.asp?baslik=Konya%20Ovalar%FD%20Projesi%20\(KOP\)](http://www.konya.gov.tr/goster.asp?baslik=Konya%20Ovalar%FD%20Projesi%20(KOP))), Erişim Tarihi: 05.07.2013).

Konya Kapalı havzasında su ve tarım alt yapısının yetersizliği nedeniyle tasarruflu su kullanımı amacıyla önce DPT sonra da Kalkınma Bakanlığı olarak bir dizi çalışmalar yapılmış ve bu bölgenin tarımda daha rekabetçi üretim yapmasını temin için tedbirler alınmıştır. KOP Bölgesi'nde en az 4 geniş katılımlı toplantı yapılarak yerel paydaşların görüşü alınmıştır. Bu amaçla 2010 yılında taslak bir KOP Tarım Planı ortaya konulmuştur. Bu Plan'ın uygulanmasına devam edilmektedir. Başlangıçta Konya ve Karaman illerinde bulunan 12 adet DSİ yatırımlarını içermekte olan KOP, söz konusu Planla DSİ 4. Bölge Müdürlüğü görev alanında bulunan Konya, Karaman, Niğde ve Aksaray illerini de kapsayacak şekilde genişletilmiş ve bu haliyle projeler yatırım programına alınmıştır. Dolayısıyla KOP Bölgesinde DSİ tarafından yapılacak sulama projeleri, 16 adet büyük projeyi kapsayacak konuma gelmiştir (<http://www.kop.gov.tr/tarihisurec.asp>, Erişim Tarihi: 04.07.2013).

Su yetersizliği olan bir bölgenin tek başına tarımla kalkınmasının zor olması ve mevcut projeleri farklı kurumların yürütmesi nedeniyle koordinasyonun sağlanması gereğinden hareketle bölgedeki proje uygulamalarını koordine edip, izleme ve değerlendirme görevini yürütecek bir yapıya ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 2011 KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (KOP İdaresi) kurulmuştur. Önceleri KOP denilince sadece tarımsal sulama projeleri akla gelirken 2011 yılında KOP Bölge Kalkınma İdaresi'nin (KOP İdaresi) kurulmasıyla KOP, tarım ve sulama yanında diğer sektörleri de hedef alan çok yönlü bölgesel kalkınma sürecine girmiştir (<http://www.kop.gov.tr/tarihisurec.asp>, Erişim Tarihi: 04.07.2013).

2.3.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Avrupa Birliği'ne adaylık süreci ve birliğin bölgesel politikalarına uyum çerçevesinde yapılan düzenlemeler, Türkiye'nin bölgesel politikalarında bir değişim yaşanmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye, 2002'de AB'nin İstatistikî Bölge Birimleri Sisteminde yer almayı kabul etmiş ve 2006 yılına gelindiğinde 5449 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasındaki yasal zemin oluşturulmuştur (Bakır ve Tuncel, 2010b: 174).

Bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasıyla birlikte geçmişin bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan anlayışı, yerini bölgesel rekabet gücünü arttırmayı hedefleyen bir anlayışa bırakmıştır. Buradan hareketle merkezi devletin üstlendiği yönetim anlayışının yerini yönetim felsefesi gereğince kamu ve özel dayanışmasını esas alan, yerel aktörlerle birlikte sivil toplum kuruluşlarını da karar verme mekanizmasına katabilen bir yapılanma olan bölgesel kalkınma ajansları almıştır. Türkiye'de bugüne kadar kurulmuş 26 bölgesel kalkınma ajansına, resmi gazetede yer alan kurulmasına dair metinle birlikte aşağıda yer verilmiştir.

2.3.2.1. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 24/5/2006 tarihli ve 1227 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 31/5/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır. 6 Temmuz 2006'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2006 yılında İzmir ili merkez olmak üzere, İzmir ilini kapsayan TR31 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060706-1.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.2. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 24/5/2006 tarihli ve 1227 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici

2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 31/5/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır. 6 Temmuz 2006'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2006 yılında Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan TR62 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Çukurova Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060706-1.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.3.Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Diyarbakır ili merkez olmak üzere Diyarbakır ve Şanlıurfa illerini kapsayan TRC2 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Karacadağ Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.4.Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Van ili merkez olmak üzere Van, Bitlis, Muş ve Hakkari illerini kapsayan TRB2 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.5.Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli

ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Erzurum ili merkez olmak üzere Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerini kapsayan TRA1 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.6.İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Gaziantep ili merkez olmak üzere Gaziantep, Kilis ve Adıyaman illerini kapsayan TRC1 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde İpekyolu Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.7.Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Samsun ili merkez olmak üzere Samsun, Tokat, Amasya ve Çorum illerini kapsayan TR83 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.8.Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Mardin ili merkez olmak üzere Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsayan TRC3 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Dicle Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.9.Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Konya ili merkez olmak üzere Konya ve Karaman illerini kapsayan TR52 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Mevlana Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.10.İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansı Kurulmasına Dair Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığının 10/11/2008 tarihli ve 4130 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 10/11/2008 tarihinde kararlaştırılmıştır. 22 Kasım 2008'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2008 yılında İstanbul ili merkez olmak üzere İstanbul ilini kapsayan TR10 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde İstanbul Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.11.Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Kayseri ili merkez olmak üzere Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini kapsayan TR72 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Orta Anadolu Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.12.Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Kars ili merkez olmak üzere Kars, Ağrı, Ardahan ve Iğdır illerini kapsayan TRA2 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Serhat Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.13.Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Malatya ili merkez olmak üzere Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerini kapsayan TRB1 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Fırat Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.14.Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Hatay ili merkez olmak üzere Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerini kapsayan TR63 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.15.Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Nevşehir ili merkez olmak üzere Nevşehir, Kırşehir, Aksaray, Kırıkkale ve Niğde illerini kapsayan TR71 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Ahiler Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.16.Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Kastamonu ili merkez olmak üzere Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerini kapsayan TR82 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.17.Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Ankara ili merkez olmak üzere Ankara ilini kapsayan TR51 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Ankara Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.18.Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Isparta ili merkez olmak üzere Isparta, Antalya ve Burdur illerini kapsayan TR61 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.19.Bursa-Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Bursa ili merkez olmak üzere Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerini kapsayan TR41 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Bursa-Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.20.Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Balıkesir ili merkez olmak üzere Balıkesir ve Çanakkale illerini kapsayan TR22 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Güney Marmara Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.21.Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Zonguldak ili merkez olmak üzere Zonguldak, Bartın ve Karabük illerini kapsayan TR81 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.22.Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Trabzon ili merkez olmak üzere Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu ve Rize illerini kapsayan TR90 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.23.Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Kocaeli ili merkez olmak üzere Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova illerini kapsayan TR42 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Doğu Marmara Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.24.Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Tekirdağ ili merkez olmak üzere Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerini kapsayan TR21 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Trakya Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.25.Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Kütahya ili merkez olmak üzere Kütahya, Manisa, Afyon ve Uşak illerini kapsayan TR33 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Zafer Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.2.26.Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)

"Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanunun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Denizli ili merkez olmak üzere Denizli, Muğla ve Aydın illerini kapsayan TR32 kodlu Düzey 2 Bölgesi'nde Güney Ege Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

2.3.3.Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Değerlendirilmesi

Türkiye'nin AB'ye üye olma girişimleri, 1959 yılında gerçekleştirilen ilk üyelik başvurusundan günümüze kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. Bu süreçte, 1963 yılında Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Gümrük Birliği'ne götürecek ve tam üyeliği sağlayacak Ortaklık Anlaşması imzalanması, 1980'de Topluluğun Türkiye ile ilişkilerini dondurması, 1987'de Türkiye'nin Tam Üyelik başvurusunda bulunması, 1995'de kabul edilen yasayla 1996'da Gümrük Birliği'nin başlaması, 1999'da Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınması, 2001'de Katılım Ortaklığı çerçevesinde Türkiye'nin alacağı yardımların temelini oluşturacak Çerçeve Yönetmeliğin kabul edilmesi ve 2005'te Lüksemburg'da alınan kararla AB'nin Türkiye ile tam üyelik müzakereleri başlatması; önemli satır başları olarak ifade edilebilir. AB'ye aday bir ülke olarak bölgesel politikalarını AB ile uyumlu hale getirmeye ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını gidermek üzere AB'nin kaynaklarından faydalanmayı amaçlayan Türkiye'nin, özellikle 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında bölgesel kalkınma politikalarını belirlerken, AB'nin öncülüğü görülmektedir. (Öncel, 2012: 12). Bu bağlamda AB, kendi Bölgesel Politikası kapsamındaki mali desteğin ve yapısal araçların Türkiye'ye sağlanabilmesi için Türkiye'nin yapması gereken çalışmaları ve bölgesel farklılıkları azaltabilmek için koyduğu hedefleri Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde, bu alanda kaydedilen gelişmeleri ise İlerleme Raporları'nda değerlendirmektedir (Öncel, 2012: 12).

Türkiye için Katılım Ortaklığı 2006 Belgesi'nde "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" başlığı altında, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan ekonomik ve sosyal uyum için stratejik çerçevenin geliştirilmesine devam edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye için 2006 İlerleme Raporu'nda 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun yürürlüğe girdiği ve pilot bölge olarak Adana ve İzmir illerinde iki ajans kurulduğu ifade edilmiştir. 2007 İlerleme Raporu'nda ise kalkınma ajanslarının yasalara uygunluğu konusunda Anayasa Mahkemesi'nin kararı beklendiğinden, İzmir ve Adana'da kurulan iki kalkınma ajansının finansmanının askıya alındığına ve bölgesel düzeyde başka kalkınma ajanslarının kurulma planlarının aynı nedenlerden dolayı ertelendiğine vurgu yapılmıştır. Tüm bunlara rağmen Rapor'da AB yapısal fonlarının programlamasıyla ilgili olumlu gelişmeler kaydedildiği belirtilmiştir (Kapu vd, 2012: 124). Programlama, tüm projelerin sosyal ve ekonomik uyumu sağlamaya yönelik olarak kalkınma stratejisi ile bağlantılı olarak tanımlanır (Kumral, 2006: 281).

Türkiye için Katılım Ortaklığı 2008 Belgesi'nde kısa ve orta vadeli öncelikler kapsamında "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu"na ilişkin görüşler ifade edilmiştir. Buradan hareketle kısa vadede, Topluluğun uyum politikasına yönelik bir hazırlık olarak AB katılım öncesi programlarının uygulanması için ilgili bakanlıklar düzeyinde programlama, proje hazırlama, izleme, değerlendirme, mali yönetim ve kontrol alanlarında idari kapasitenin güçlendirilmesi ve kurumsal yapıların oluşturulmasının pekiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Kapu vd, 2012: 125).

Türkiye için 2008 İlerleme Raporu, 2007 yılında Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun tekrar yürürlüğe girdiğine dikkat çekmiştir. Rapor'da yürütmenin durdurulması için açılan davayla ilgili Kalkınma Ajansları Kanunu'nun personel atamaları ve vergi muafiyetlerine ilişkin bazı hükümlerini Anayasa Mahkemesi'nin iptal ettiğine yer verilmiştir. Mevcut iki ilde kurulan kalkınma ajanslarının (İzmir ve Adana) faaliyetlerini tam olarak sürdürmesi ve yeni ajansların kurulmasına izin verilmesi, yine Rapor'da belirtilmiştir (Kapu vd, 2012: 125).

Türkiye için 2009 İlerleme Raporu'nda kalkınma ajanslarının bütün İBBS Düzey 2 bölgelerinde kurulduğu ve 2009 yılı ulusal bütçesinden yaklaşık olarak toplam 125 milyon avro tahsis edildiği belirtilmiştir. Kalkınma ajanslarının, kurulduğu illerin seçiminde yer almamasından dolayı seçim kriterleri ve sürecinin yeterince şeffaf olmadığı vurgulanmıştır. Yapısal Fonlar konusunda, hukuki çerçeve bağlamında bazı ilerlemelerin kaydedildiği ve Katılım Öncesi Yardım Aracı'nın (IPA-Instrument for Pre-Accession Assistance)⁸ uygulanmasına hukuki zemin teşkil eden Türkiye'de IPA Çerçeve Anlaşması'nın Aralık 2008 yürürlüğe girdiğine dikkat çekilmiştir (Kapu vd, 2012: 126).

Türkiye için 2010 İlerleme Raporu'nda kalkınma ajanslarının tam olarak faaliyete geçme aşamasında oldukları vurgulanırken 2011 İlerleme Raporu'nda Kalkınma Bakanlığı'na dönüşen Devlet Planlama Teşkilatı tarafından oluşturulan Bölgesel Kalkınma Yüksek Kurulu ve Bölgesel Kalkınma Komitesi'nin, merkezi kuruluşlar ve yerel yönetimler arasında bölgesel kalkınma politikalarının koordinasyonunu sağlayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Bölgesel Kalkınma Komitesi'nin sektörel, tematik ve bölgesel politikaların planlanması, uygulanması, izlenmesi ve ulusal düzeye uyumlu hale getirilmesine katkı vereceği öngörülmektedir. Bu kapsamda bölgesel planlar ile ulusal düzeydeki stratejiler arasında daha iyi bağlantı kurularak, Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi'ni yönlendirmesinin beklendiği belirtilmiştir (Kapu vd, 2012: 126).

Türkiye için 2012 İlerleme Raporu'nda bölgesel ve yerel planlar ve stratejiler için genel bir çerçeve ve kılavuz oluşturulmasını amaçlayan Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisine yönelik hazırlıkların devam ettiği belirtilmiştir. Kalkınma Ajanslarının tamamının koordinasyonunda, tüm 26 Düzey 2 bölgelerine yönelik Bölgesel Planların hazırlandığı ifade edilmiştir (www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf, Erişim Tarihi:

⁸ IPA (2007-2013 Dönemi Katılım Öncesi Yardım Aracı), PHARE-ISPA-SAPARD'ın yerini almıştır. IPA, aday ve potansiyel aday ülkelere demokratik kuruluşları güçlendirme ve hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanması, insan hakları ile temel hak ve hürriyetlerin korunması, ilerletilmesi ve azınlık haklarına saygı, kamu yönetimi reformu, ekonomik reformların yürütülmesi, sosyal içerme, cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi, sivil toplumun desteklenmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, barış ve yeniden yapılanmanın ilerletilmesi, kurumsal yapılanma, sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunma alanlarındaki çabalarına destek vermeyi amaçlar (Turgut ve Aydemir, 2011: 7).

10.06.2013). Türkiye için 2013 İlerleme Raporu'nda ise bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu konusunda iyi düzeyde ilerleme kaydedildiğine dikkat çekilmiştir (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49207&l=1>, Erişim Tarihi: 13.06.2013).

Türkiye, planlı dönemle birlikte uygulamaya başladığı bölgesel kalkınma ve bölgelerarasındaki dengesizlikleri giderici yöndeki politikalarını günümüzde yeniden gözden geçirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluğun esas nedeni Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde bölgesel kalkınma politikalarının entegre edilmesidir. Türkiye, yaklaşık 40 yıldır uygulamakta olduğu bölgesel kalkınma model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının ana kütesini Bölgesel kalkınma ajansları olarak adlandırılan birimler oluşturmaktadır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

Bölgesel kalkınma ajanslarının kurulum süreciyle birlikte, Türkiye'nin AB'ye uyum çerçevesinde bölgesel politikalar bağlamında çok önemli bir adım attığı ifade edilmektedir. Nitekim 2009 yılı İlerleme Raporu'nda kalkınma ajanslarının tüm bölgelerde kurulumu, bir gelişim göstergesi olarak belirtilmiştir (Bakır ve Öngen, 2013: 99).

Genel hatlarıyla süreç ele alındığında Türkiye'de 2000'li yıllara kadar uygulanmakta olan teşvik sistemine dayalı bölgesel kalkınma politikalarından vazgeçilerek, Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde özel sektör ve bölgesel rekabetin ön planda yer aldığı bir politika tercihinine geçilmiştir (Turgut ve Aydemir, 2011: 1).

Türkiye'de bölgesel kalkınmada rol alabilecek yerel düzeyde yönetim otoriteleri, üniversiteler, sivil toplum oluşumları ve mevcut girişimciler gibi gerekli unsurlar bulunmaktadır. İlgili aktörlerin kendi yaşadıkları alanlar için düşünmeleri, harekete geçmeleri, AB ve ulusal kaynaklardan finansman ve teknik destek alarak program ve proje uygulamalarına yönelebilmeleri, Türkiye için ideal bir kalkınma modeli olma potansiyeli içermektedir. Dolayısıyla çağdaş gelişme politikalarına Türkiye'nin bölgesel politikalar kapsamında uyum sağlamanın yanı sıra AB mekanizmalarının, hem toplumsal açıdan özümsemesi hem de bireylerin

yaşamlarına entegre edilmesi uyum sürecinin içselleştirilmesi bakımından önemlidir (Bilen, 2006: 266).

Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarını değerlendirmede önemli bir kriterde öngörülen ve gerçekleşen gelir kaynaklarıdır. Kalkınma ajanslarının gelirleri temel olarak merkezi bütçe, il özel idareleri⁹, belediyeler¹⁰ ile sanayi ve ticaret odalarından¹¹ ayrılan fonlar ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. AB ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar, faaliyet gelirleri ile bağış ve yardımlar da gelirler arasında sayılmıştır.

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 19'uncu maddesinin (a) bendi, her bir kalkınma ajansı için, bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahalli idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden Yüksek Planlama Kurulu tarafından belli bir pay verilmesini ve bu dağılımın (tahsisatın) yapılmasında, nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerinin dikkate alınmasını öngörmektedir (Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu s.34).

2011 yılında kalkınma ajanslarına kullanılacak toplam transfer ödeneği tutarı, 2011 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısında Kalkınma Bakanlığı (Devlet Planlama Teşkilatı) bütçesinde kalkınma ajansları için ayrılan ödenek esas alınmak suretiyle belirlenmiştir. 2011 yılı için merkezi yönetim bütçesinden ajanslara tahsis edilmesi öngörülen tutar (450 milyon TL) 2010 yılıyla aynıdır. 2010 yılı ödeneği ajanslara nüfus (% 15), gelişmişlik düzeyi (% 40) ve performans (% 45) ölçütlerine göre dağıtılmıştır. Ajansların 2010 yılında aldıkları payın % 85'i, 2011 yılı ödeneği hesaplanırken veri olarak alınmış; 2011 yılı ödenek tahsisinde, geriye kalan % 15'lik pay, ajansların 2010 yılı performanslarını yansıtabilecek şekilde dağıtılmıştır. Her bir

⁹ Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

¹⁰ Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler kalemler hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

¹¹ Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

ajansın 2010 yılı performansı ise (Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, s.35):

- Bölge planlama çalışmaları (%40),
- Destek uygulamaları (%15),
- Analiz ve araştırma gibi çalışmalar veya ajansın ortak kalkınma girişimlerindeki rolleri (%10),
- Kalkınma kurullarına katılım düzeyi (%25),
- Gelir bütçesindeki yerel payların tahsilat oranı (%10), göstergeleri kullanılarak ölçülmüştür.

Tablo 3: Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının 2011 Yılı Gelir Bütçesi Gerçekleşmeleri (TL)

Gelirler	Bütçe (Öngörülen)	Bütçe (Gerçekleşme)	Gerçekleşme Oranı
Genel Bütçe	450,000,000	100,000,000	0.22
İl Özel İdareleri	24,589,100	28,473,499	1.16
Belediyeler	207,269,858	169,715,365	0.82
Sanayi ve Ticaret Odaları	5,182,850	4,787,948	0.92
Diğer Gelirler	35,253,756	55,546,893	1.58
Önceki Yıldan Devreden Gelirler	820,983,906	581,164,824	0.71
Gelirler Toplamı	1,543,279,470	939,688,528	0.61

Kaynak: T.C.Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, s.36

Tablo 3, Türkiye'de kalkınma ajanslarının 2011 yılı gelir bütçesi gerçekleştirmelerini göstermektedir.

2011 yılında ajansların toplam gelirleri öngörülen 1,54 milyar liraya karşılık, 939,6 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, ajanslara merkezi bütçe gelirlerinden aktarılan paylardaki kesinti rol oynamıştır. Merkezi bütçeden ajanslara aktarılacak pay öngörülen 450 milyon liraya karşılık, ortalama % 22,2 oranında 100 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında merkezî bütçe payından ANKARAKA'ya % 36, DAKA'ya % 44,2, KUZKA'ya % 40,4 ve diğer ajanslara ise % 20 oranında aktarma yapılmıştır. Bu durumun sebebi, 2011 yılında proje teklif

çağrısında bulunmuş olmalarına rağmen, ajansların faydalanıcılara yapacakları ödemelerin büyük bir kısmının 2012 yılına kaymış olmasıdır.

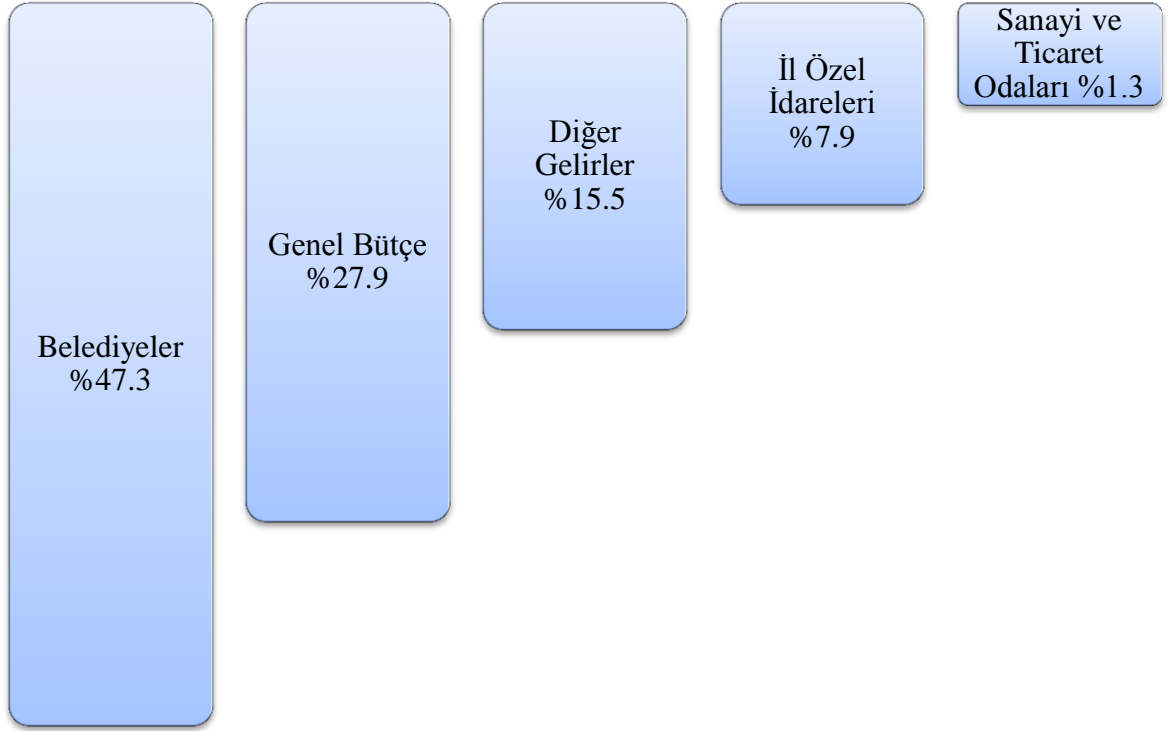
Belediye gelirlerinden aktarılacak pay öngörülen 207,3 milyon liraya karşılık, 169,7 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bazı belediyeler içinde buldukları maddi sıkıntılar nedeniyle ajanslara karşı yükümlülüklerini yerine getirmemektedirler. Bu kapsamda, İSTKA, İZKA, KUDAKA ve KUZKA bütçelerinde öngördükleri belediye paylarının tamamını veya daha fazlasını tahsil ederken diğer ajanslar öngörülen belediye paylarını kısmen tahsil edebilmişlerdir.

İl özel idarelerinden alınan paylar, öngörülen 24,6 milyon liranın üzerinde, 28,5 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. İl özel idareleri paylarından tahsilat oranı sadece GMKA'da % 53 seviyesinde kalmış, BAKA, DİKA, FKA, GEKA, TRAKYAKA ve ZEKA'da % 80'in üzerinde, diğer ajanslarda ise yüzde 100 veya üzerinde bir tahsilat gerçekleşmiştir.

Büyük ölçüde faiz ve repo gelirlerinden oluşan diğer gelirler öngörülen 35,2 milyon lirayı aşarak 55,5 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllardan devreden gelirler ise öngörülen 820,9 milyon liraya karşılık, 581,2 milyon lira olarak gerçekleşmiştir.

Ajansların 2011 yılı toplam gelir gerçekleştirmeleri içinde; önceki yıldan nakit olarak devreden gelirler hariç tutulduğunda, genel bütçe gelirleri % 27,9; il özel idareleri % 7,9; belediyeler % 47,3; sanayi ve ticaret odaları % 1,3 ve diğer gelirler % 15,5 paya sahip olmuştur (Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, ss.35-37).

Şekil 1: Ajans Gelir Gerçekleşmelerinin Ana Gruplar Bazında Dağılımı (%)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu , s.37

Ajanslar harcamalarını ise analitik bütçe sınıflandırmasına uygun olarak gerçekleştirmektedir. Giderler kurumsal, fonksiyonel ve ekonomik düzeyde sınıflandırılmaktadır. Fonksiyonel kodlar genel hizmetler ve proje faaliyet desteklerinden, ekonomik sınıflama ise personel, mal ve hizmet alım ile transfer giderlerinden oluşmaktadır (Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu: s.40).

Tablo 4: Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının 2011 Yılı Gider Hedef ve Gerçekleşmeleri (TL)

Giderler	Bütçe (Öngörülen)	Yüzde Pay	Bütçe(Gerçekleşme)	Yüzde Pay
Genel Yönetim	237,980,467	16.0	119,006,019	37.7
Plan, Program ve Proje	33,295,043	2.2	8,061,821	2.6
İzleme, Değerlendirme ve	7,465,246	0.5	641,013	0.2

Koordinasyon				
Araştırma ve Geliştirme	13,965,884	0.9	3,105,623	1.0
Tanıtım ve Eğitim	40,045,698	2.7	11,463,788	3.6
Proje ve Faaliyet Destekleme	1,153,574,718	77.6	173,386,238	54.9
Giderler Toplamı	1,486,327,056	100.0	315,664,502	100.0

Kaynak: T.C.Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, s.40

Tablo 4'te görüldüğü üzere, ajansların 2011 yılı bütçe giderleri öngörülen 1,48 milyar liraya karşılık 315,7 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede en büyük etken proje ve faaliyet destek giderlerinin düşük gerçekleşmesidir. Bunun nedeni mali destek programı kapsamında desteklenen projelerin hak ediliş ödemelerinin 2012 yılına sarkmasıdır.

Genel yönetim giderleri öngörülen 238 milyon liraya karşılık yüzde 50 seviyesinde 119 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında, tüm ajansların genel yönetim giderleri öngörülenin altında gerçekleşmiş olup en düşük oranda gerçekleşme yüzde 22,9 ile İSTKA'da, en yüksek oranda gerçekleşme ise yüzde 92,4 ile AHİKA'da olmuştur.

Plan, program ve proje giderleri öngörülen 33,3 milyon liraya karşılık 7,5 milyon seviyesinde gerçekleşmiştir. Öngörülene göre en düşük gerçekleşme oranı yüzde 2,1 ile OKA, en yüksek gerçekleşme oranı ise yüzde 98,2 ile KUDAKA'ya aittir.

Proje ve faaliyet destekleme giderleri öngörülen yüzde 1,1 milyar liraya karşılık 173,4 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. Proje ve faaliyet destekleme giderleri Ankara Kalkınma Ajansı'nda yüzde 90,7; diğer ajanslarda ise düşük seviyede gerçekleşmiştir. Bunda, 2011 yılında duyurulan proje teklif çağrılarının ödemelerinin 2012 yılına kayması etken olmuştur (Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, s.41).

2.4.Avrupa Birliği ile Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırılması

Bölgesel kalkınma ajanslarının yasal statüleri, ilişkili olduğu üst kurum ve kuruluşlar ve finansal kaynakları, AB ile Türkiye'de farklılık gösterdiği gibi AB içerisinde de önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Tablo 5, Türkiye ve birçok AB ülkesindeki bölgesel kalkınma ajanslarını yasal statüleri açısından karşılaştırmaktadır.

Tablo 5: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Yasal Statüleri

ÜLKE ADI	YASAL STATÜ
ALMANYA	Sınırlı Sorumlu Şirketler, Kamu Hukuku Organizasyonları
AVUSTURYA	Kâr Amacı Gütmeyen Tüzel Kişilik (Limited Şti)
BELÇİKA	Belediyeler Arası Ajans, Kamu Hukuku Organizasyonları, Limited Şirket
BULGARİSTAN	Kâr Amacı Gütmeyen Organizasyonlar
ÇEK CUMHURİYETİ	Limited Şirket, Vakıf ya da Kamu-Özel Hisseli Ortaklıklar
ESTONYA	Kamu Kuruluşu
FRANSA	Kâr Amacı Gütmeyen Tüzel Kişilik, Karma Ekonomi Şirketi
HOLLANDA	Kamusal Sınırlı Şirketler
İNGİLTERE	Bakanlık Dışı Kamu Kuruluşu, Özerk Örgüt
İRLANDA	Kamu Kuruluşu
İSPANYA	Kamu/Özel Hukuk Kuruluşları
İSVEÇ	Kâr Amacı Gütmeyen Limited Şirket
İTALYA	Kamu Limited Şirketi
MACARİSTAN	Kâr Amacı Gütmeyen Limited Şirket
POLONYA	Anonim Şirket
PORTEKİZ	Limited Şirket, Kâr Amacı Gütmeyen Organizasyonlar, Kamu-Özel Hisseli Ortaklıklar
ROMANYA	Kâr Amacı Gütmeyen Tüzel Kişilik
SLOVAKYA	Anonim Şirket
SLOVENYA	Limited Şirket, Kamu Kuruluşu, STK
TÜRKİYE	Görev ve Yetkileri Kanunla Düzenlenmiş Özel Hukuk Hükümlerine Tabi Tüzel Kişilik

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 14

Avrupa'da birbirinden farklı devlet yapıları ve kamu yönetimi biçimleri bulunduğu gibi bölge ölçeğindeki kurumsal yapılanma da ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Bazı ülkelerde İrlanda'da olduğu gibi kalkınma ajansı devlet tarafından oluşturulmuştur (Özen ve Özmen, 2010: 234). Portekiz'de ajansların oluşumunda merkezi yönetimin yanında yerel ortaklıklar ve sivil toplumun da önemli katkısı söz konusudur. İspanya'da bölgesel yönetimler tarafından şekillendirilmekte olan ajanslar, İsveç'te limited şirket statüsünde hayata geçirilmiştir. Ancak hangi statüde olursa olsun bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için kurumsal anlamda merkezden belli oranda özerkliğe sahip olmaları, ortak bir özelliktir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 170). Türkiye'de ise bölgesel kalkınma ajanslarının yasal statüsü, Görev ve Yetkileri Kanunla Düzenlenmiş Özel Hukuk Hükümlerine Tabi Tüzel Kişilik şeklindedir.

Tablo 6'da bölgesel kalkınma ajanslarının Türkiye ve çoğu AB ülkesinde ilişkili olduğu üst kurum ve kuruluşlar açısından karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 6: Ülkelere Göre Kalkınma Ajanlarının İlişkili Olduğu Üst Kurum ve Kuruluşlar

ÜLKE ADI	İLGİLİ ÜST KURUM VE KURULUŞLAR
ALMANYA	Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı
AVUSTURYA	Dışişleri Bakanlığı, Avusturya Kalkınma Birliği
BULGARİSTAN	Bölgesel Kalkınma ve Bayındırlık Bakanlığı, Bulgaristan Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
ÇEK CUMHURİYETİ	Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Uyum İçin Ulusal Programlama ve İzleme Komitesi, Bölgesel Kalkınma Merkezi, Bölge Konseyi, Bölgesel Kalkınma Komitesi
ESTONYA	İçişleri Bakanlığı, Ekonomik İşler Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Bölgesel Politika Konseyi
FRANSA	Bölgelerin Rekabetçiliği ve Alan Düzenlemesi Bakanlıklar arası Delegasyonu, Ekoloji, Kalkınma ve Sürdürülebilir Alan Düzenlemesi Bakanlığı
HOLLANDA	Dışişleri Bakanlığı, Hollanda Kalkınma Birliği
İNGİLTERE	Ticaret ve Sanayi Bakanlığı
İSVEÇ	Girişim, Enerji ve İletişim Bakanlığı, Ulusal Sanayi ve Teknik Kalkınma Kurulu
İSPANYA	Bölge Hükümeti'nin Sanayi, Ticaret ve Turizm Bölümü

İRLANDA	İşletme, Ticaret ve İstihdam Bakanlığı
İTALYA	Ekonomi ve Finans Bakanlığı
MACARİSTAN	Ulusal Bölgesel Kalkınma Meclisi, Tarım ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı
POLONYA	Hazine Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Bölgesel Kalkınmadan Sorumlu Bakan
PORTEKİZ	Ulusal Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
ROMANYA	Avrupa Entegrasyon Bakanlığı
SLOVAKYA	İmar ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Kalkınma Ajansları Entegre Ağı
SLOVENYA	Yerel Yönetim ve Bölgesel Politika Ofisi
TÜRKİYE*	Kalkınma Bakanlığı

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 15-16. *Türkiye 2011 seçimleri sonrasındaki yeni kabine düzeninde, bakanlar kurulunda köklü bir değişikliğe gitmiştir. Bu çerçevede Avrupa Birliği Bakanlığı kurulmuş ve Devlet Planlama Teşkilatı yerine Kalkınma Bakanlığı kurulmuştur.

Bölgesel kalkınma ajanslarının çoğunlukla bakanlık seviyesinde bir kurumun sorumluluğunda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ayrıca Polonya, Slovenya, Portekiz, Avusturya ve Hollanda gibi ülkelerde bakanlıkla ajans arasındaki koordinasyon görevini üstlenen ara kurumların oluşturulduğu gözlenmektedir. Çek Cumhuriyeti'nde bölgesel kalkınma ajanslarının üst kuruluşu olarak Bölgesel Kalkınma Bakanlığı'nın bulunması da dikkat çekici bir deneyimdir. Türkiye'de ise 2011 seçimleri sonrasındaki yeni kabine düzeninde, bakanlar kurulunda köklü bir değişikliğe gidilmiştir. Bu çerçevede Avrupa Birliği Bakanlığı kurulmuş ve Devlet Planlama Teşkilatı yerine Kalkınma Bakanlığı kurulmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları, Kalkınma Bakanlığı'nın sorumluluğunda faaliyet gösterirken, AB'ye uyum çerçevesinde AB Bakanlığı ile koordineli hareket etmektedir.

Tablo 7'de bölgesel kalkınma ajanslarının Türkiye ve birçok AB ülkesinde gelir kaynakları açısından karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

Tablo 7: Ükelere Göre Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları

ÜLKE ADI	FİNANS KAYNAĞI
ALMANYA	Kamu ve/veya Özel Sektör Katkıları
AVUSTURYA	Kamu Kaynakları, Özel Sektör Katkıları, Faaliyet Gelirleri, Uluslararası Kaynaklar
BELÇİKA	Kamusal Finans (Bölge, il) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları

BULGARİSTAN	Kamu Kaynakları, Yerel Kaynaklar (İdari Bölge Birimleri, Belediyeler), AB Fonları, Yabancı Yardım/Fonlar, Özel Sektör Katkıları
ÇEK CUMHURİYETİ	AB Fonları, Devlet ve Bölge Kaynakları, Faaliyet Gelirleri
ESTONYA	Kamusal Finans (Genel Bütçe) + Özel Yatırımlar + Yabancı Yardım/Fonlar
FRANSA	Kamusal Finans + Faaliyet Gelirleri
HOLLANDA	Kamusal Finans (Genel Bütçe, il) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
İNGİLTERE	Kamu Gelirleri (Merkezi Bakanlıklardan Aktarılan Paylar), AB Yapısal Fonları
İRLANDA	Kamusal Finans (Genel Bütçe, il) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
İSPANYA	Kamu Kaynağı (Bölge Hükümeti'nden Aktarılan Pay)
İSVEÇ	Kamusal Finans + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
İTALYA	Kamu Gelirleri (Merkezi ve Bölgesel), Faaliyet Gelirleri
MACARİSTAN	Kamu Gelirleri (Merkezi ve Bölgesel), Faaliyet Gelirleri, AB ve Diğer Kurumlardan Sağlanan Finansal Kaynaklar
POLONYA	Kamu Kaynakları, Özel Sektör Katkıları, Faaliyet Gelirleri, Uluslararası Kaynaklar
PORTEKİZ	Kamusal Finans (Genel Bütçe, Belediye) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
ROMANYA	Bölgesel Kalkınma Ulusal Fonu'ndan Aktarılan Pay, İl Bütçelerinden Katkılar, Özel Sektör, Bankalar, Yabancı Yatırımcılar, AB ve Diğer Kurumlardan Sağlanan Finansal Kaynaklar
SLOVAKYA	Kamu Kaynakları, Yerel Kaynaklar (İdari Bölge Birimleri, Belediyeler), Faaliyet Gelirleri, Uluslararası Kaynaklar
SLOVENYA	Kamusal Finans + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
TÜRKİYE	Kamusal Finans (Genel Bütçe, Belediye, Ticaret ve Sanayi Odaları, İl Özel İdaresi Katkı Payları) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 16-17

Avrupa'da faaliyet gösteren bölgesel kalkınma ajanslarının en önemli gelir kaynağı, kamu gelirleriyle birlikte AB fonlarıdır. AB, bölgelerarası rekabet ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını üye ve aday ülkelerde gerçekleştirmek için ulus altı yapılarda büyük mali destek sağlamaktadır. Söz konusu desteğin, il ya da ilçe düzeyindeki yerel yönetimlerce değil sadece bu konuya odaklı bölgesel örgütler aracılığıyla sağlanmak istenmesi, 1990'larda bölgesel kalkınma ajansları sayısında kayda değer bir artışa neden olmuştur (Özen ve Özmen, 2010: 238). Nitekim Uyum

Fonu, Birlik üyesi ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin azaltılmasına yardımcı olan ve 1994'ten beri ekonomilerin stabilizasyonunda kullanılan yapısal bir araçtır. Fonun yöneldiği ülkelerden bazıları, AB'nin GSYİH ortalamasının büyük ölçüde altında GSYİH'ya sahip olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya'dır. Ayrıca AB; aday ülkelerden Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik üyelik sürecini hızlandırmak amacıyla PHARE, ISPA VE SAPARD gibi araçları kullanarak söz konusu ülkelerin birliğe girerken zorlanmamalarını hedeflemiştir. AB tarafından sağlanan bu fonlardan 2000-2006 yılları arasında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya gibi ülkeler yararlanmıştır (Taşcı vd, 2011: 66-67). Nitekim 2004'de Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya Birliğe kabul edilmiştir. Bulgaristan ve Romanya ise 2007'de Birliğe kabul edilmiştir.

Bölgesel kalkınma ajanslarının finansman yapısını kuvvetlendirmek için bölgelerin idari, ekonomik, politik, sosyal ve hukuki şartları göz önüne alınarak her ülkede farklı formüller üretilmiştir. Örneğin Doğu Avrupa ülkelerindeki bölgesel kalkınma ajanslarının çoğu, 1990'lı yıllarda başlangıç olarak AB finansmanı ve AB'nin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kamu kuruluşu niteliğinde kurulmuştur. Zaman içinde bir kısmının gelir kaynakları ve yönetim kurulları özelleştirilmiştir. İngiltere'de ise 1998'de kurulan bölgesel kalkınma ajanslarına ticaret ve sanayi, başbakanlık, çevre, gıda ve kırsal işler, eğitim, ticaret ve yatırım, kültür, medya ve spor bakanlıklarından önemli bir kaynak tahsisi gerçekleştirilmektedir (Özen ve Özmen, 2010: 238). Çek Cumhuriyeti'ne bakıldığında ajansların gelir kaynağı, kamu ve özel sektör ortaklıklarından gelmekle beraber genel dağılımda bütçenin önemli bölümünün, kamu kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür (Özen ve Özmen, 2010: 255). Almanya'da benzer şekilde kamu ve özel sektörün katkıları söz konusudur.

Türkiye'de ise kalkınma ajanslarının gelirleri temel olarak merkezi bütçe, il özel idareleri, belediyeler, sanayi ve ticaret odalarından ayrılan fonlar ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. AB ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar, faaliyet gelirleri ile bağış ve yardımlar da gelirler arasında sayılmıştır. Diğer gelirler ifadesi, büyük ölçüde faiz ve repo gelirlerinden oluşmaktadır (Kalkınma Bakanlığı

Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, ss.34-36).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜN ARTTIRILMASINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ: GEKA ÖRNEĞİ

Bu bölümde öncelikle rekabet gücünün kavramsal çerçevesine yer verilecek ve rekabet gücü literatürü incelenecektir. Ardından küreselleşme sonrası değişen rekabet anlayışıyla birlikte bölgesel rekabet gücünün gündeme gelmesinden söz edilecektir. Bu kapsamda bölgesel rekabet gücünü etkileyen temel faktörler ele alınarak bölgesel rekabet gücü politikaları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın devamında bölgesel rekabet gücünün arttırılmasında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü irdelenecek ve Türkiye'nin durumu, AB'ye uyum çerçevesinde değerlendirilecektir. Ardından bölgesel rekabet gücünün arttırılmasında bölgesel kalkınma ajansı olarak GEKA Örneği analiz edilecektir.

3.1.Rekabet Gücünün Kavramsal Çerçevesi

Araştırmacı ve bilim adamlarının rekabet gücüne çok yönlü yaklaşımları ve konuyu farklı açılardan ele almaları, rekabet gücü kavramının literatürde tartışılır bir kavram olmasına ve konunun sürekli gündemde kalmasına neden olmuştur (Çivi, 2001: 22). Rekabet gücü farklı bakış açılarıyla sıkça dile getirilen bir kavram olmuştur. Rekabet gücü kavramının tam olarak ne anlama geldiği konusunda iktisatçıların uzlaştıkları tek bir tanım olmamakla beraber çeşitli dönemlerde yapılan rekabet gücü tanımları, Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8: Rekabet Gücü Tanımları

Scoot ve Lodge	1985	Ülkelerin kaynaklarından sağladıkları kazançlar artarken uluslararası ticarete yönlendirebilecekleri ürün ve hizmetlerin üretilip, dağıtılmasıdır.
Hastasapoulos, Krugman ve Summers	1988	Yaşam standartlarında kabul edilebilir artışlar sağlanırken, ülkenin dış ticaret bilançosunu dengeye getirebilme özelliğidir.

Fagerberg	1988	Ülkenin temel ekonomik hedeflerini gerçekleştirmesi, özellikle dış ticaret bilançosunda problemler yaşamadan, gelir ve istihdam oranında büyümenin sağlanmasıdır.
Velloso	1991	Diğer dünya ülkelerinin sağlamış olduğu etkinlik standartlarının karşılanması, ülkenin uluslararası pazarlara olan katılım kapasitesinin artırılmasıdır.
OECD	1992	Ülke içindeki reel gelir artışı sağlanırken yabancı ülkelerdeki müşterilerin zevk ve beklentilerine uygun ürün üretebilme özelliğidir.
AB Komisyonu	1994	Ülkelerin, işletmelerin, endüstrilerin, bölgelerin sıkı rekabet ortamında üretim faktörlerinin getirilerini arttırmaları ve yüksek işgücü oluşturabilmeleridir.

Kaynak: Çivi, 2001: 24-25

Ayrıca Landau da, rekabet gücünü, yüksek ve kaliteli istihdam düzeyine ulaşırken gelecekteki neslin yaşam düzeyini ve ülkenin büyüme potansiyelini azaltmamak şartıyla ülkede yüksek yaşam standartlarının ve kabul edilebilir büyüme oranının elde edilmesi olarak tanımlamaktadır (Akiş, 2008: 19).

Bu tanımlardan yola çıkarak rekabet gücü kavramı; firma-endüstri (mikro) ve ülke (makro) bakış açısı olmak üzere farklı şekillerde tanımlanmıştır. Mikro düzeyli yaklaşımda ülke içindeki firmalar arasındaki rekabet ve bu rekabetin ulusal ve uluslararası pazardaki etkileri, makro yaklaşımda ise ülkenin uluslararası rekabetteki konumu üzerinde durulmuştur (Çivi, 2001: 21).

Rekabet gücü kavramı genel olarak firma, endüstri ve ulusal (uluslararası) olmak üzere üç farklı düzeyde ele alınmaktadır. Firma düzeyinde rekabet gücü, herhangi bir firmanın ulusal ya da uluslar arası piyasalarda rakiplerine göre daha düşük maliyetle üretimde bulunabilmesi, ürün kalitesi, sunulan hizmet veya ürünün çekiciliği gibi unsurlar açısından rakiplerine denk veya daha üstün bir konumda

yenilik ve icat yapabilme yeteneğine sahip olması şeklinde tanımlanmaktadır. Endüstriyel rekabet gücü, bir endüstrinin rakiplerine eşit ya da daha üst düzeyde bir verimlilik düzeyine ulaşması ve bu düzeyi sürdürme yeteneği olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle rakiplerine kıyasla eşit ya da daha düşük maliyette ürün üretip satma yeteneğine sahip olmasıdır. Ulusal (ya da daha sık kullanılan şekliyle uluslararası) rekabet gücü ise bir ülkenin serbest ve adil piyasa koşulları altında bir yandan uzun vadede halkının reel gelirini arttırırken diğer yandan uluslararası piyasaların koşullarına ve standartlarına uygun mal ve hizmetleri üretebilme yeteneğine sahip olması şeklinde ifade edilmektedir (Akiş, 2008: 20-21).

3.2.Rekabet Gücü Literatürünün İncelenmesi

Rekabet gücü literatürü gözden geçirildiğinde başlangıçta rekabet gücünü açıklayan geleneksel yaklaşımların yerini daha bütüncül bir çerçeveye sunan M.E.Porter'ın yaklaşımının aldığı görülmüştür. Ancak yeni bölgesel teorilerin geliştirilmesi ve söz konusu teorilerin politikalara da yansısıyla rekabet gücünü açıklamada verimlilik artışları, ön plana çıkmıştır. Rekabet gücünü verimlilik artışına göre açıklayan ve bölgesel yoğunlaşma ile kümelenme çerçevesinde ele alan Yeni Endüstriyel Bölgeler Yaklaşımı, ekonomik faaliyetlerde kümelenme ve sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır.

3.2.1.Klasik Rekabet Gücü Yaklaşımları

Yerel rekabet gücüyle ilgili klasik görüşlerin temeli, Richard Cantillon'a kadar uzanmaktadır (Gürkan ve Ayaş, 2004: 5). Cantillon yaptığı çalışmalarda başkentlerin, kent ve kasabaların hiyerarşisi üzerinde durmuş ve kentlerin bulunduğu coğrafi yöre ile taşıma giderleri arasındaki ilişkileri saptamaya çalışmıştır. Cantillon'a göre genel şema, coğrafi koşulların özel karakteristikleriyle anlam kazanmaktadır. Deniz kıyısında olan veya büyük ırmaklara yakın bağlantısı olan kentler, taşıma kolaylıklarına bağlı olarak kendiliğinden hızlı bir gelişim sürecine girmektedir. Çünkü tarımsal ve tarım dışı ürünlerin deniz ve ırmak yoluyla taşınması, kara taşımacılığına oranla daha kolaylık sağlamaktadır (Dinler, 2012: 7).

Rekabet gücünün açıklanmasında temel alınan bir diğer iktisatçı Adam Smith, faaliyetlerin coğrafi dağılımını işbölümü ve uzmanlaşmaya göre açıklamaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin kuruluş yeri seçimiyle belirli yerlerde yoğunlaşmasında, hammadde ve enerji kaynaklarının varlığı gibi faktörler yanında coğrafi konum ve ulaşım imkanlarına dikkat çekmektedir.

Smith, her ülkenin mutlak olarak daha ucuza ürettiği malın üretiminde uzmanlaşması gerektiğini ileri sürerken David Ricardo ise Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'ni ortaya atmıştır. Ricardo'ya göre üretim faktörlerinin ülke sınırları içinde taşınabilirliği ve ülke sınırları dışına taşınmasının mümkün olmadığı varsayımı altında her ülke, göreceli olarak daha ucuza üretebildiği malların üretiminde uzmanlaşmış bunları ihraç etmeli, buna karşın diğer ülkelerden kendilerine oranla daha ucuza üretilen malları ithal etmelidir. Ricardo; her ülkede üretim faktörlerinin dağılımı ve doğal etkenlerin farklı olmasının, üretim maliyetlerinin de farklı olmasına neden olacağını ileri sürmüştür (Dinler, 2012: 10).

Ricardo'nun ortaya attığı teori, her ürün için bir ülkenin ideal kuruluş yeri olmasını ortaya koyarak üretimin uluslararası dağılımını dile getirmektedir. Bu teori, üretimin uluslararası mekansal dağılımının esaslarını belirtirken bir ülkede hangi endüstrilerin hangi yörelerde kurulması gerektiği sorusuna (coğrafi konum sorunu) yer vermemektedir (Gürkan ve Ayaş, 2004: 6). Ohlin, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin aynı zamanda aynı ülke içindeki bölgelerarası ticarete de geçerli olduğunu öne sürmüştür (Dinler, 2012: 10).

3.2.2.Porter'in Rekabet Gücü Yaklaşımı

Rekabet gücü ile ilgili en kapsamlı çalışma, Porter tarafından yapılmıştır. Porter'in rekabet gücü modeli, rekabet gücü sağlayan unsurları bütüncül bir çerçevede sunmaktadır. Rekabet gücünün işletme düzeyinde değerlendirildiği Porter yaklaşımında rekabet gücü; "işletmelerin, uluslararası piyasaların sınavından geçebilen mal ve hizmet üretme yeteneği" olarak tanımlanmaktadır. Buna göre öncelikle işletmelerin rekabetçi unsurlarının açıklanması gerekir. Fiziki ve beşeri kaynaklar olarak adlandırılabilen unsurlar, işletmeye göreli durumlarına göre üstünlük sağlar. Fiziki kaynaklar, işletmenin sahip olduğu fiziki sermaye ve donanımına karşılık gelirken göreceli bolluğuna ve niteliğine göre işletmeye rekabet gücü kazandırır. Ancak işletmeye asıl rekabet gücü sağlayan unsur, her işletmede

farklılaşan beşeri kaynaklar ve sahip oldukları yeteneklerin geliştirilmesidir (Ayaş, 2002: 2-3). Girişimcilik yeteneği, yönetim yeteneği ve çalışanların becerisi olarak ele alınan beşeri sermaye yetenekleri; rekabet gücünün davranışsal boyutunu ortaya koymaktadır. Kişisel bilgi ve becerilerin geliştirilmesine bağlı olarak örgüt yeteneğinin gelişmesi, işletmenin uzun dönemli rekabet gücünün ve verimlilik artışlarının temel kaynağıdır (Mann vd, 1999: 127). Yeni teknolojilerin kullanımıyla rekabet gücünü geliştirebilecek bir ortamın bulunması gerekmektedir (Porter, 2000: 19).

Porter'ın *Ulusların Rekabetçi Üstünlüğü (The Competitive Advantage of Nations)* adlı çalışması, rekabet gücünü kapsamlı bir biçimde ele alıp inceleyen en önemli çalışmadır. Porter rekabet gücünü geliştirdiği Elmas Modeli çerçevesinde faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firmanın yapısı, stratejisi ve rekabet koşullarından oluşan temel belirleyiciler ile devlet ve küresel gelişmelerin etkisiyle şekillenen şans faktörünü içeren dışsal belirleyiciler çerçevesinde ele almaktadır (Porter, 1990: 71-73).

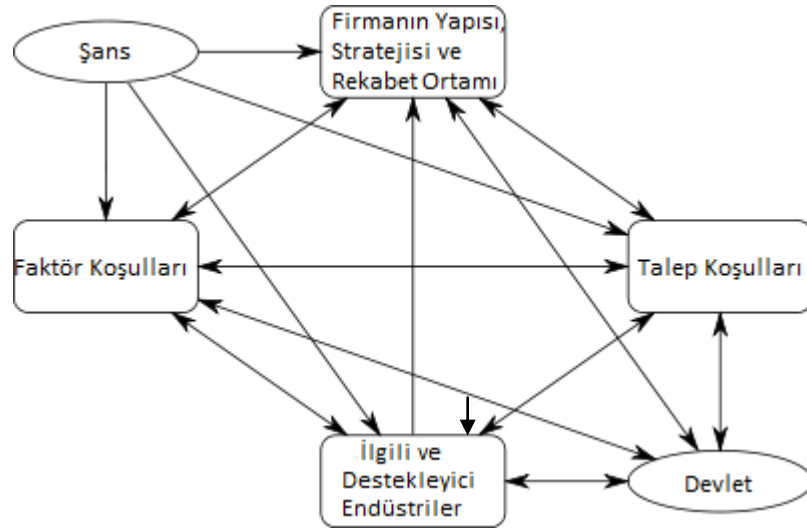
3.2.2.1.Porter ve Elmas Modeli

Porter gerçekleştirdiği rekabet araştırmaları sonucunda rekabet gücünü belirlemede dört temel faktörün analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede Elmas Modeli'ni geliştiren Porter, 10 ülkedeki başarılı kümelenmeleri ve rekabetçi üstünlüğü kazanmada endüstrilerdeki dinamik süreçleri analiz etmiştir (Erenler vd, 2012: 4). Bu 10 ülke Danimarka, Almanya, İtalya, Singapur, İsveç, İsviçre, Japonya, G.Kore, İngiltere ve ABD şeklinde sıralanabilir (Kibritçioğlu, 1998: 7). Bu ülkelerden ABD, Japonya ve Almanya dünyanın önde gelen sanayileşmiş ülkeleridir. Seçilmiş olan diğer ülkeler ise hükümetlerin endüstrilere yönelik politikaları, sosyal, coğrafik ve bölgesel yapıları itibariyle birbirlerinden oldukça farklı nitelikler sergilemektedir. Asya ülkeleri, sanayileşme hamleleri nedeniyle dikkat çektikleri için çalışmaya dahil edilmiştir. Avrupa ülkelerinden İsveç ve İsviçre'ye, uluslararası ticarete önemli bir yere sahip olduklarından dolayı çalışmada yer verilmiştir. Porter'ın çalışmasının 10 ülke ile sınırlandırılmasının nedeni, zaman ve kaynak kısıtlarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu ülkeler, 1985 yılı itibariyle dünyadaki toplam ihracatın %50'sini gerçekleştirmiştir. Bu ülkeler,

aynı zamanda birçok endüstride rekabetçi üstünlükleri de ellerinde bulundurmıştır (Arıç, 2013: 91).

Elmas Modeli'ne göre bir ülkenin ya da bir bölgenin küresel rekabet sürecinde başarılı olmasının dört temel koşulu bulunmaktadır. Rekabet gücünün temel belirleyicileri olan bu koşullar faktör koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firmanın yapısı, stratejisi ve rekabet koşullarıdır (Porter, 1990: 72). Ayrıca Porter yaklaşımında rekabet gücünün iki dışsal belirleyicisi bulunmaktadır. Bunlar devlet ve küresel gelişmelerle şekillenen şans faktörüdür (Porter, 1990: 73). Şans ve devlet faktörleri, söz konusu dört faktörü etkilemelerine karşın tek başlarına belirleyici özellikleri bulunmamaktadır (Porter, 1990: 127).

Şekil 2: Porter'in Elmas Modeli

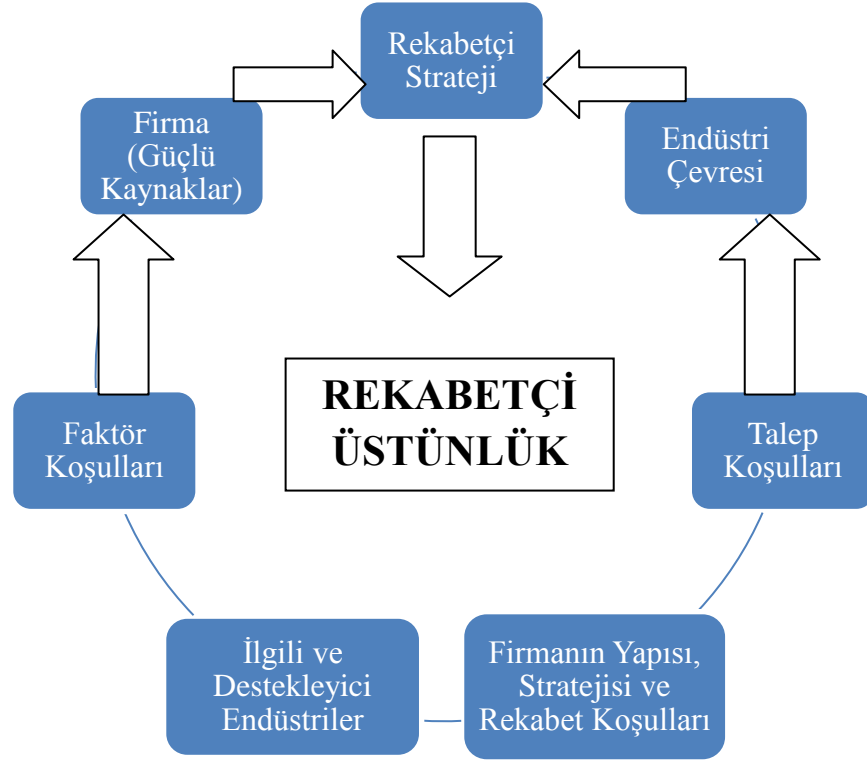

Kaynak: Porter, 1990: 127

Porter'a göre yerel rekabet ve bölgesel yoğunlaşmalar, Elmas Modeli'nde etkileşimi arttırdığı için modele rekabet gücünü arttırıcı yönde etki etmektedir. Porter; yerel rekabetin genişleyen etkisini, önceleri ekonomide ihmal edilen kavram olan içsel ekonomilerle ilişkilendirmektedir. Rekabet, gelişimi ve yeniliği tetiklemede doğrudan etkilidir (Asheim, 1995: 10).

Şekil 3, uluslararası bağlamda rekabet gücü stratejisinin oluşumunu göstermektedir.

Şekil 3: Uluslararası Bağlamda Rekabet Gücü Stratejisinin Oluşumu

Kaynak: Grant, 1991: 545

Elmas Modeli'nde faktör koşullarıyla ilgili ve destekleyici endüstrilerin varlığı, firmaların kaynaklarını güçlendirmesinde etkili olmaktadır. Talep koşullarıyla firmanın yapısı, stratejisi ve rekabet koşulları ise mevcut piyasalar içerisinde başarıya ulaşmada öncül role sahiptir (Grant, 1991: 545).

3.2.2.1.1.Faktör Koşulları

Faktör koşulları, ülkenin üretim faktörleri açısından konumunu içermektedir. Nitekim işgücünün niteliği ve altyapı gibi unsurlar rekabet etmede öne çıkmaktadır (Porter, 1990: 71). Üretim sürecinde girdi olan işgücü kaynakları, fiziki kaynaklar, bilgi kaynakları, sermaye kaynakları ve altyapı yatırımları, rekabet gücünü tetikleyen üretim faktörleri arasında yer almaktadır (Porter, 1990: 74-75).

Rekabet gücünü belirlemede kritik rol oynayan faktörleri, temel faktörler ve gelişmiş faktörler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Temel faktörler vasıfsız işgücü, hammadde ve doğal kaynaklar gibi üretimde yeni yatırım gerektirmeyecek unsurları içermektedir. Gelişmiş faktörler ise yeni yatırımlarla ve yenilik yoluyla güçlendirilmesi gereken unsurları kapsamaktadır (Arıç, 2013: 92). Günümüzde yüksek verimlilik ve yüksek ücret getirisine sahip olan ve böylece ulusal rekabet gücünün belirleyicisi olan bilgi yoğun endüstrilerde iş gücü miktarı ve hammadde kaynakları gibi temel faktörler avantaj oluşturmamaktadır. Önemli olan bu endüstrilerin ihtiyacını karşılayan ve böylece rekabetçi avantajı elde etmeyi sağlayan nitelikli iş gücü ve bilimsel altyapı gibi faktörlerdir (Gökmenoğlu vd, 2012: 12).

3.2.2.1.2. Talep Koşulları

Ülkenin yoğunlaştığı endüstrilerde üretilen mal ve hizmetlere olan yerel talep ve yerel tüketiciler, rekabet gücünü arttırmada önemli bir işleve sahiptir. Burada ele alınan yerel pazarın büyüklüğü değil yerel talebin kalitesidir. Yeni veya gelişmiş ürünler talep eden bilinçli yerel tüketiciler, endüstrileri bu talepleri yerine getirmesi için yenilikçiğe sevk ederler (Gökmenoğlu vd, 2012: 13). Böylece talep, uluslararası sahnede yüksek kalitede ürünleri ön plana çıkararak rekabetçi üstünlükte pay sahibi olabilmekte ve sürdürülebilir bir rekabet sağlayabilmektedir. Bu bakımdan Porter, rekabet gücünün artırılmasını tetikleyen yerel talep koşullarına özel önem vermektedir (Porter, 1990: 89). Bu konuda, pahalı teknoloji ve yoğun miktarda Ar-Ge harcamaları gerektiren yatırımların gerçekleşmesi için talebin belirli bir büyüklüğü aşmış olması önemlidir (Gürkan ve Ayaş, 2004: 12). Dolayısıyla talebin niteliği ve müşterilerin seçiciliği, rekabet sürecinde kritik bir öneme sahiptir (Erenler vd, 2012: 4).

3.2.2.1.3. İlgili ve Destekleyici Endüstriler

Rekabet gücüne sahip yerel endüstrilerin varlığı, ülkenin yoğunlaştığı endüstrilerle bağlantılı olup rekabetçi üstünlük de önemli bir belirleyicidir. Bu destekleyici ve ana endüstri ile bağlantılı yerel endüstriler, ana endüstriye maliyet-etkin, hızlı ve öncelikli girdi temin ederek avantaj sağlayabilmektedir (Gökmenoğlu vd, 2012: 13). Nitekim Porter kümelenmeyi, belirli alanlarda hem rekabet eden hem

de işbirliği içerisinde olan şirketlerin, uzmanlaşmış tedarikçilerin, hizmet temin edenlerin, ilişkili endüstrilerdeki firmaların ve ilgili kurumların coğrafi yoğunlaşmaları olarak tanımlar (Sungur ve Keskin, 2009: 115).

Kümelenme bakımından üç temel özellik, ön plana çıkmaktadır. İlki, firmaların kümelenmeyle birbirleriyle üretim sistemi dahilinde yatay ve dikey olarak ilişki halinde bulunmasıdır. İkincisi, firmaların aynı coğrafyada yerel ölçekte kurulmuş olmasıdır. Firmaların birbirine yakın olmaları, karşılıklı bilgi akışını kolaylaştırarak yenilikçi teşvik etmektedir. Üçüncüsü, kümelenmenin gerçekleşmesi için sadece fiziki yakınlık yeterli olmamakta, kümelenmenin verimlilik ve yenilikçilik sağlaması gerekmektedir (Tutar vd, 2011: 96-97).

İlgili ve destekleyici endüstriler, rekabet gücünün geliştirilmesi ve sürdürülebilir olması yönünde etkilere sahiptir. Tedarikçi endüstrilerin ve birbirini tamamlayıcı nitelikte ilgili sektörlerin varlığı, rekabetçi üstünlük sağlamada kritik öneme sahiptir (Porter, 1990: 100). Bu çerçevede önsel ve gerisel bağlantıların dikkate alınması, etkin sonuçlara ulaşma noktasında önemlidir.

3.2.2.1.4.Firmanın Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Koşulları

Firmaların organizasyon yapıları, stratejileri ve hedefleri ülkeler arasında çeşitli farklılıklar gösterebilmektedir. Firmaların örgütsel yapıları, yönetim şekli, yenilikçilik kapasiteleri ve içinde buldukları rekabet yapısı, rekabet gücünü belirlemede öne çıkmaktadır. Dolayısıyla uluslararası başarı sağlamak adına mevcut rekabet yapısı, yenilikçi süreçlerde çok önemli bir rol oynamaktadır (Porter, 1990: 107-108). Rekabet gücünün geliştirilmesi noktasında değer zincirinin yeniden yapılandırılması zor ve maliyetlidir. Buna karşın, firmaların önceki strateji ve yatırımlarına bağlı etkilerden sıyrılıp düşük maliyetli yeni stratejiler benimsemesi gerekir (Porter, 1990: 52).

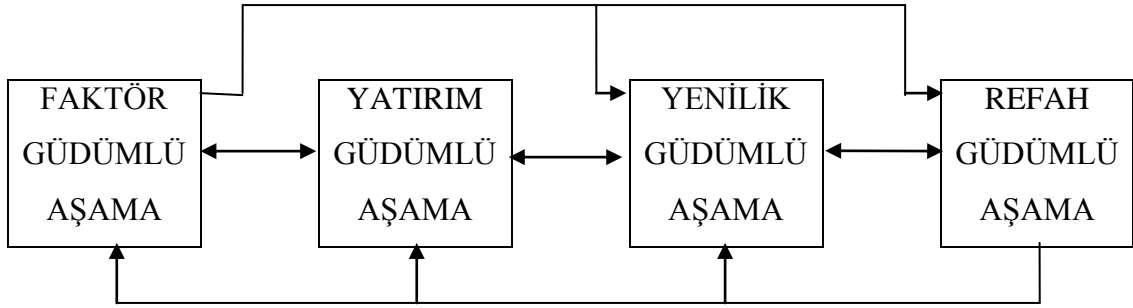
Ülkedeki rekabet yapısı, piyasanın tam rekabetçi ve dışa açık olması durumunda uluslararası rekabet gücü üzerinde etkili olmaktadır. Piyasada güçlü rakiplerin varlığı, diğer firmaların gelişmesi ve yenilik yapmaları konusunda etkili olmaktadır. Rakipler maliyetlerin azaltılmasında, hizmet kalitesinin artırılmasında, yeni ürünlerin geliştirilmesinde baskı unsuru oluşturmaktadır (Alsaç, 2010: 20).

Ayrıca piyasa yapısı, koşullara göre farklılık gösterebilmektedir. Üretim koşullarının belirleyici olduğu piyasalarda oligopolcü yapı, bölgeyi geliştirirken talep koşullarının belirleyici olduğu piyasalarda rekabetçi yapıya sahip bölgelerin rekabet gücü gelişmektedir (Gürkan ve Ayaş, 2004: 14).

3.2.2.2.Rekabet Gücünün Gelişme Aşamaları

Ülkelerin uluslararası alanda rekabet gücünü gösteren gelişmeleri Porter, dört aşamada ele almaktadır. Söz konusu aşamalar; faktör güdümlü gelişme aşaması, yatırım güdümlü gelişme aşaması, yenilik güdümlü gelişme aşaması ve refah güdümlü gelişme aşaması şeklinde sıralanmaktadır (Porter, 1990: 563).

Şekil 4: Rekabet Gücünün Gelişme Aşamaları

Kaynak: Porter, 1990: 563

Rekabet gücünün gelişme aşamaları, birbiriyle ilişkili olan ve ülkelerin kaçınılmaz olarak geçmek zorunda oldukları aşamalardır (Porter, 1990: 545).

Aşamalardan ilk üçü, bir ülkedeki rekabet gücünün artan bir seyir izleyerek gelişmesini açıklamaktadır. Refah güdümlü gelişme aşamasında ise istenilen seviyeye ulaşılmasından dolayı rekabet gücünün gerilemesi söz konusudur. Dolayısıyla ilk 3 aşama gelişme dönemi, dördüncü aşama ise gerileme dönemi olarak ifade edilebilir (Porter, 1990: 546).

3.2.2.2.1.Faktör Güdümlü Gelişme Aşaması

Faktör güdümlü gelişme aşamasında olan ülkeler, dünyadaki ekonomik gelişmelere karşı hassas ve duyarlıdır. Bol miktarda doğal kaynaklara sahip olmak, uzun dönemde kişi başına düşen geliri arttırıcı bir rol oynamaktadır. Ancak,

sürdürülebilir büyüme açısından yetersizliğin gözlemlendiği aşamadır. Faktör güdümlü gelişme aşamasındaki ülkelerin, atılım yaparak yatırım güdümlü gelişme aşamasına geçmesi gerekir (Porter, 1990: 548)

Bu aşamada üretim, temel faktörlerle ve daha çok doğal kaynaklara bağlı olarak gerçekleşir. Ürünler ucuz emeğe dayalı, yarı nitelikli ya da niteliksiz emek tarafından üretilmektedir. Ülkeler; uluslararası ekonomik dalgalanmalara, talebe ve fiyatlara karşı duyarlıdır. Faktör üstünlüğüne sahip olan ülkeler, diğer ülkeler karşısındaki faktör üstünlüklerini kaybetme riskini her zaman taşımaktadır. Faktör güdümlü aşamayı geçme yolunda hem beşeri hem de fiziki sermaye önemli faktörlerdir (Uysal, 2000: 8). Faktör güdümlü gelişme aşamasında ülkelerin rekabet gücünü, sahip oldukları faktör donatımı belirlemektedir. Arap ülkelerinin zenginliği, faktör donatımından kaynaklanan gelişme sürecine örnek olarak gösterilebilir (Gürkan ve Ayaş, 2004: 16).

3.2.2.2.2.Yatırım Güdümlü Gelişme Aşaması

Yatırım güdümlü gelişme aşamasında rekabetçi üstünlük, ülkelerin ve firmaların istekli ve yetenekli olmasına bağlıdır. Bu çerçevede, firmaların yatırıma yönelik girişkenlikleri üst derecede olmalıdır. Rekabet gücü, firmaların küresel pazarlarda uygun en iyi teknolojiyi kullanmasına göre şekillenmektedir. Firmalar; yatırımlar, lisans anlaşmaları ve şirket birleşmeleriyle çok uluslu hale gelerek bu süreçte rekabet avantajı sağlanabilmektedir (Porter, 1990: 548). Bu aşamada teknolojik süreç modern olmasına karşın yenilik hızı, arkasında küresel liderlerin olduğu yabancı tedarikçilere bağlı olarak gerçekleşir. Yatırım güdümlü gelişme aşaması, daha çok sermaye yatırımları ve ölçek ekonomileriyle açıklanabilen bir süreçtir (Porter, 1990: 551).

3.2.2.2.3.Yenilik Güdümlü Gelişme Aşaması

Yatırım güdümlü gelişme aşamasının tamamlanmasıyla yeniliklerin egemen olduğu yenilik güdümlü gelişme aşamasına geçilmektedir. Bu aşamada ülkeler, diğer ülkelerdeki mevcut teknolojiyi kullanmak ve geliştirmenin yanında kendileri de yeni teknolojiler üretip geliştirmektedir. Böylece ülkeler üretim, teknoloji, pazarlama ve

birçok alanda rekabet gücünü arttırarak pazar paylarını genişletmektedir. Firmalar, sürekli yenilik arayışı içinde hareket etmeye başlamaktadır (Porter, 1990: 554).

3.2.2.2.4.Refaf GÜdümlü Gelişme Aşaması

Refah güdümlü gelişme aşaması, rekabet gücünün diğer gelişme aşamalarının aksine artan bir ivmeye değil azalan bir ivmeye sahiptir. Bu aşamanın sürükleyici gücü, zaten ulaşılmış olan refah seviyesidir. Dolayısıyla refah güdümlü gelişme aşamasında firmalar, uluslararası endüstrilerde rekabetçi üstünlüklerini kaybetmeye başlamaktadır. Çünkü son aşama, refah güdümlü gelişme aşamasıdır (Porter, 1990: 556).

3.2.3.Bölgesel Yoğunlaşma ve Kümelenme Çerçevesinde Yeni Endüstriyel Bölgeler Yaklaşımı

Verimliliği esas alan endüstriyel bölgeler yaklaşımının temelleri, A.Marshall'a dayandırılmaktadır. Marshall'ın endüstriyel bölgedeki dışsal ekonomilere ilişkin görüşleri, bu yaklaşıma ışık tutmuştur (Schmitz, 1999: 1630). Marshall tüketicilere ve girdi sahiplerine yakın yerleşme nedeniyle, firmaların ulaşım maliyetlerinin düştüğünü ileri sürmüştür (Bottazzi, 2001: 732). Dolayısıyla yerleşim yeri seçimi, verimlilik sağlayarak rekabet gücünü etkileyebilmektedir.

Kalkınma sürecindeki önemi ilk kez Marshall tarafından vurgulanan endüstriyel bölgeler yaklaşımı, Porter'ın ülke, bölge ve firma düzeyinde rekabet gücünün arttırılması üzerine hassasiyetle eğilmesi üzerine ilgi odağı haline gelmiştir (Kumral, 2004: 66). Endüstriyel bölge ve aynı coğrafyada bulunan sanayi kümelerine yönelik ilginin kaynağında ekonomik büyümeyi tetikleyen dışsallıklar yer almaktadır (Kumral, 2004: 67). Günümüzde endüstriyel bölgeler, kümelenmeler olarak kendini göstermektedir (Tutar vd, 2011: 96). Bu çerçevede endüstriyel bölgeler yaklaşımı, küçük ölçekli ve belli alanlarda uzmanlaşmış esnek firmaların kümelenmesiyle açıklanmaktadır. Endüstriyel bölgelerdeki rekabet gücü, üretim yapısındaki değişimin verimliliğe etkisi ve firmaların kuruluş yerleri bağlamında incelenmektedir (Berliant ve Konishi, 2000: 290).

Rekabet gücü kazanmada ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşması sonucu bölgenin ekonomik yapısıyla şekillenen dışsallıklar ve firmalar arasındaki etkileşim, önem taşımaktadır (Martin ve Ottaviano, 1999: 282). Bölgesel yoğunlaşmalar, yerel rekabetin gücünü oldukça arttırmaktadır (Kumral, 2004: 66). Ekonomik yapı kıstas alındığında, küçük ölçekli firmaların yoğunluğu ve birbirleriyle etkileşim halinde olan bağlantıları yüksek endüstriyel bölgelerde, dışsallıklar ön planda yer almaktadır (Gürkan ve Ayaş, 2004: 19).

Eski yaklaşımlar, kuruluşların aynı mekanda kümelenmesini coğrafi uzaklıklardan doğan işlem maliyetlerini azaltma ihtiyacına bağlarken yeni yaklaşımlar, kümelenmelerin kalıcılığını teknolojik dışsallıklar, emek pazarları, yerel gelenekler, normlar ve değerler ile açıklamaktadır. Dolayısıyla bölgelerin başarısını ve gelişmesini organizasyonel ve teknolojik öğrenmenin yığılma içerisinde birlikte gerçekleşmesine bağlayan yaklaşımlar, büyük dikkat çekmiştir (Sungur ve Keskin, 2009: 110-111). Bu çerçevede bölge içi ağların yanı sıra yerele ve mekana bağlı olmayan bölge dışı ve bölgelerarası ağlar da kritik rol oynamaktadır (Sungur ve Keskin, 2009: 107). Bir bölgesel kalkınma yaklaşımı olarak bölgeselleşme, bölgesel ekonomilerin güç kazanmasıyla ve özellikle bölgesel kümelenmelerin büyümesiyle yakından bağlantılıdır. Küçük coğrafi alanlar, aynı endüstride bulunan çeşitli firmaları kapsamakta ve bu firmalar, resmi ve resmi olmayan yerel ağlarla iletişime geçmektedir (Isaksen, 1998: 5).

Kümelenme yaklaşımının temelinde sektörel rekabet gücünün artırılması yatmaktadır. Ayrıca rekabetçiliğin verimlilik ve yenilik olmak üzere iki temel unsuru öne çıkmaktadır. Özetle, kümelenme yöntemi uluslararası rekabet gücünü elde etmek için kullanılmaktadır. Rekabetçiliğin sürükleyicisi ise verimlilik ve yenilik kavramlarıdır. Makro düzeyde değerlendirildiğinde rekabetçi olan sektörler, kümelenme çalışmalarıyla geliştirilmektedir. Böylece hem bölgesel hem de ulusal rekabetçilik hedeflenmektedir (Tutar vd, 2011: 97). A.Saxenian, Kaliforniya'daki Silikon Vadisi¹² ile Boston'daki Route-128 ileri teknoloji bölgelerini karşılaştırmıştır.

¹² Silikon Vadisi, San Francisco'nun 35 mil güneyinden başlayan San Jose'ye doğru uzanan, yaklaşık 1.500 millik bir alanı kapsar. Ancak vadi, hızlı bir şekilde büyüyerek bu sınırları günümüzde zorlamaktadır. 1992'de 200.000, 1997'de ise 53.000 iş/istihdam alanı eklenmiştir. 1997 yılında buraya yönelen risk sermayesi, %21'i ulusal kaynaklı olmak üzere yaklaşık 2.7 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı yıl vadede yaklaşık 3.575 yeni firma oluşumu gözlenmiştir. Silikon Vadisi ekonomisine sürekli olarak

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi yönünde en bariz örnek, ABD'deki Silikon Vadisi'dir. Silikon Vadisi'nde, benzer geçmişe sahip bireyler küçük bir alanda bir araya gelmekte ve teknoloji firmaları kurmaktadır. Silikon Vadisi'ndeki bireyler, aralarında bir ortaklık olmaksızın herkesin birbirine yardım ettiği bir girişimcilik ve öncülük kültürü oluşturmuşlardır. Firmalar arası ağlar yoluyla tetiklenen bu coğrafyadaki ortak hareket, başarının da kaynağıdır. Bunun aksine Route-128, fikirlerin firma sınırları içerisinde kaldığı, paylaşımın olmadığı bir yenilik geçmişine sahiptir ve coğrafi olarak da Silikon Vadisi'nden daha geniştir. Bu durum, bireyler arasındaki etkileşim ihtimalini azaltmaktadır. Özetle; insanların, kültürün ve coğrafyanın kombinasyonu, Silikon Vadisi'nin, teknoloji yarışında Route-128'i geride bırakmasını mümkün kılmıştır (Sungur ve Keskin, 2009: 113). Ayrıca Silikon Vadisi'nde üniversiteler, araştırma merkezleri, endüstri firmaları, risk sermayesi firmaları, hukuk büroları ve yatırım bankaları gibi ekonomik aktörlerin hem kendi içinde hem de aralarındaki sosyal ilişkiler, bölgenin ekonomik kalkınmasının temelini oluşturmaktadır. Silikon Vadisi'nde endüstri ile üniversite arasındaki bağlar güçlendiği gibi aralarındaki yoğun ilişkiler yenilikçi bir atmosfere neden olduğu zaman, sosyal ağların¹³ oluşumu ve gelişimi de desteklenmektedir (Çetin, 2006: 20).

Yeni endüstriyel bölgeler, bilgi ağının yayılması yoluyla tedarikçi, firma ve tüketiciler arasındaki güçlü ilişkileri mümkün kılmaktadır. Böylece yeni endüstriyel bölgeler, ölçek ekonomilerini ve ekonomik büyümeyi etkiler hale gelmektedir (C.Tuan ve Linda F.Y. Ng, 2001: 69). Yeni endüstriyel bölgelerde yenilik, sadece yakın etkileşimin ve coğrafi yakınlığa dayalı işbirliklerinin bir sonucu değildir. Artık bilgi, her yerdedir ve her mesafeden kolaylıkla transfer edilebilmektedir. Bu nedenle, coğrafi sınırlara bağlı kalmak gerekmemektedir. Bilgi, yakın mesafelerden olduğu kadar uzak mesafelerden de transfer edilebilmektedir. Küresel rekabet gücü açısından, hem yakın işbirliği hem de uzak mesafeli işbirliğine yol açan ağsal iletişim, bir arada olması gereken unsurlardır. Günümüzde sadece yerele ve mekana bağlı kalmamak, yerel bilgi ile dışsal bilgiyi birleştirmek gerekmektedir. En başarılı

---

yayılan yeni teknolojiler, hızlı gerçekleşen yenilikler ve ticari aktiviteler damgasını vurmaktadır. Mikro elektronik ve bilgisayar endüstrilerinin geliştiği bu vadi, dünya haritasında yerini almıştır (Çetin, 2006: 11).

¹³Sosyal ağlar; ülkeler, bölgeler, toplumlar, organizasyonlar, gruplar ve çeşitli aktörler arasındaki ilişkileri ve bağlantıları ifade eder. Pozitif getirisi olan bilgi akışı olarak görülmektedir (Çetin, 2006: 2-3).

bölgeler, hem yakın hem de uzak mesafeli etkileşimler kurabilen ve her tür bilgiyi elde edebilen bölgeler olmaktadır (Sungur ve Keskin, 2009: 126).

3.3.Rekabet Gücüne İlişkin Göstergeler

Firma düzeyinde, endüstri düzeyinde ve ulusal düzeyde rekabet gücünü ölçmek amacıyla çeşitli formüller ve modeller geliştirilmiştir. Bu modellerde kullanılan değişkenler, rekabet gücü üzerinde etkili olduğu düşünülen göstergelerdir (Düzgün, 2007: 425). Düzgün, istatistiksel analizlerde kullanılan rekabet gücüne ilişkin göstergeleri beş gruba ayırmıştır. Bu göstergeler arasında eğitim göstergeleri, ekonomik ve teknolojik altyapı göstergeleri, iş ve çalışma ortamı göstergeleri, makroekonomik performans göstergeleri ve rekabet gücü çıktıları göstergeleri yer almaktadır (Düzgün, 2007: 427).

Tablo 9: Rekabet Gücü Göstergeleri

Göstergeler	Değişken
Eğitim Göstergeleri	Kamu ve Özel Kesimin Eğitime Yaptığı Harcamalar, İlköğretim Öğrencisi Başına Yapılan Yıllık Harcamalar, Ortaöğretim Öğrencisi Başına Yapılan Yıllık Harcamalar, Yükseköğretim Başına Yapılan Yıllık Harcamalar
Ekonomik ve Teknolojik Altyapı Göstergeleri	Karayolu Kalitesi, Altyapının Kalitesi, Kişi Başına Kamu Kesimi İletişim Yatırımları, Ağa Hazırlık Endeksi, Genişbant Erişimi, Kişi Başına Enerji Arzı, Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi, Kişi Başına Kentsel Atık, Kirliliğin Azaltılmasına Yönelik Giderler, Eğitim Kurumlarına Yönelik Toplam Giderler, 25-34 Yaş Grubunda Yüksek Öğrenim Görenlerin Yüzdesi, 9 Yaş Grubu Okuma Anlama Yeteneği, Kişi Başına Toplam Sağlık Harcamaları, Sağlıklı Sağlıksız Yaşam Beklentisi, Kişi Başına Özel Kesim Toplam Ar-Ge Giderleri, Kişi Başına Kamu Kesimi Toplam Ar-Ge Giderleri, Bir Milyon Kişi Başına Toplam Patent Sayısı,
İş ve Çalışma Ortamı Göstergeleri	Rekabet Ortamının Etkinliği, Kamusal Politikaların Rekabet Gücünü Teşvik Derecesi, Makroekonomik Ortam, Kurumlar Vergisi Oranları, Kamu Gelir ve Giderleri, Brüt İşgücü Maliyetinin Yüzdesi Olarak İşverenlerin Sosyal Güvenlik Katkısı, GSYİH'nin

	Yüzdesi Olarak Özel ve Kamu Yatırımları, Dış Ticarete Açıklık, Efektif Döviz Kuru
Makroekonomik Performans Göstergeleri	Kişi Başına GSYİH, Reel GSYİH-Yıllık Ortalama Yüzde Değişim, İşsizlik Oranı, Reel Mal ve Hizmet İhracatı-Önceki Yıla Göre Yüzde Değişim, Gini Katsayısı, Sanayi İhracatının Yüzdesi Olarak Yüksek Teknolojiye Sahip İhracat, Kıyaslama Sonucu: Endeks Değeri
Rekabet Gücü Çıktıları Göstergeleri	Toplam Verimlilik, OECD Ticari Telefon Görüşme Sepeti Maliyeti, Motorin Fiyatı-Ticari, Kişi Başına Toplam Ticari Sigorta Primleri, Sanayide Kullanılan Elektriğin Fiyatı, Tüketici Fiyatları

Kaynak: Düzgün, 2007: 427-430

Hiç kuşkusuz belirtilmelidir ki, günümüzde geliştirilen yaklaşımlarda rekabet gücü ülkenin sahip olduğu bilgi birikimini, beşeri ve fiziki sermayeyi ve yenilik alt yapısını da kapsayacak şekilde ele alınmaktadır (Düzgün, 2007: 427).

Farklı ölçüm metodolojileri kullanarak bir ülkenin rekabet gücü düzeyini belirleyen farklı parametreler üzerine yoğunlaşmış olmasına rağmen ortak amaç, ülkelerin vatandaşlarına sunduğu sosyo-ekonomik ortamın kalitesini belirlemek ve bu ortamın iyileştirilerek insanların refahlarını arttırmaya yönelik önlemler alınması için bir rehber sunmaktır (Gökmenoğlu vd, 2012: 26). Bu çerçevede bir ülkenin rekabet gücünü ele alan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Nitekim Tablo 10'da rekabet gücüne ilişkin göstergeler, ekonomiyle birlikte diğer çevresel faktörlerle de ilişkilendirilerek ortaya koyulmuştur.

Tablo 10: Bir Ülkenin Rekabet Gücünü Çevre Bağlamında Açıklayan Göstergeler

Politik Çevre	Politik İstikrara Yönelik Stratejik Hedefler, Uygulanan Politikalar (Enerji, Doğal Kaynak, Sanayi, Bölge, Teknoloji, Yenilik, İhracat, İşgücü, Eğitim, Rekabet gücü...), Bürokrasinin Yozlaşma Seviyesi
Ekonomik Çevre	Küçük ve Orta Ölçekli Firmaların Ulaşım Altyapısı, Açık Ekonomik Koşullarda Makroekonomik İstikrara Yönelik Firma Altyapısı
Teknolojik Çevre	Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Yenilik Sistemleri
Coğrafik-Doğal Çevre	Coğrafi Koşullar, İklimsel Özellikler, Doğal Kaynaklar

	ve Çevrenin Kalitesi
Sosyal-Nüfussal Çevre	İnsanın Niteliği ve Nüfusun Durumu, Sağlık Hizmetlerinin ve Eğitimin Altyapısı, Sosyal Altyapı, Kamu Düzeni ve Güvenliği
Kültürel Çevre	Tarih ve gelenekler, Ahlaki Değerler ve Din, Kültürel Özgünlük ve Yaşam Tarzı

Kaynak: Snieska ve Bruneckiene, 2010: 48

Bir ülkenin dünyadaki rekabetçilik düzeyinin belirlenmesi üzerine araştırmalar yapan birçok kuruluş bulunmaktadır. Uluslararası rekabet gücünü 1979'dan bu yana düzenli olarak ölçen kurumlardan biri olan Dünya Ekonomi Forumu (WEF), günümüzde 142 ülke için ölçüm yapmaktadır. 2011-2012 Dünya Rekabet Gücü Raporunda WEF'in rekabet gücünü ölçmekte kullandığı Küresel Rekabet Gücü Endeksi, Tablo 11'de gösterilen üç temel gruba bölünmüş on iki unsurdan oluşmaktadır. Her bir unsur ya büyük uluslararası kaynaklardan ya da WEF'in düzenlediği Yönetici Fikir Anketi'nden (Executive Opinion Survey) derlenen göstergelerden oluşmaktadır (World Economic Forum, 2011: 4, 10).

Tablo 11: Rekabetçilik Endeksi Göstergeleri

Göstergeler	Temel Göstergeler	Etkinlik Göstergeleri	Yenilik Göstergeleri
Değişkenler	Kurumlar, Altyapı, Makroekonomik İstikrar, Sağlık ve Temel Eğitim	Yüksek Öğrenim ve Eğitim, Mal Piyasası Etkinliği, İşgücü Piyasası Etkinliği, Finansal Piyasa Etkinliği, Teknoloji, Piyasa Büyüklüğü	İleri Düzey İş Dünyasının Varlığı, Teknolojik Yenilik

Kaynak: Güneş, 2012: 46

Forum, 2004 yılına kadar Büyüme Rekabet Gücü Endeksi ve İş Rekabet Gücü Endeksi olmak üzere iki farklı endeks yayınlamıştır. (World Economic Forum, 2006: 5). Jeffrey Sach tarafından geliştirilen ve makro ekonomik değişkenlere dayalı olan Büyüme Rekabet Gücü Endeksi ile Porter'in Elmas Modeli temel alınarak geliştirilen ve mikro ekonomik değişkenlere dayalı olan İş Rekabet Gücü Endeksi, daha sonra Küresel Rekabet Gücü Endeksi adı altında birleştirilmiştir (Gökmenoğlu vd, 2012: 26).

Uluslararası düzeyde rekabet gücünü ölçen endeks çalışmalarından bir diğeri, Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (International Institute for Management Development - IMD) tarafından yürütülmektedir. IMD, bir ülkenin uluslararası rekabet gücünün sadece GSYİH ve verimliliğe indirilerek ölçülemeyeceğini; çünkü işletmelerin aynı zamanda politik, sosyal ve kültürel boyutları göz önüne alması gerektiğini belirtmektedir. 1989 yılından bu yana Dünya Rekabet Gücü Yıllığı adı altında yayınlayan IMD, 2011 yılına 331 ölçüt ile 59 ülkenin rekabet gücünü değerlendirmiştir. Enstitünün kullandığı kriterlerin üçte ikisini oluşturan yayınlanmış veriler; uluslararası, ulusal ve bölgesel organizasyonlar, özel enstitüler ile dünya çapında 54 partner enstitüden oluşan ağdan elde edilen istatistiksel göstergelerden oluşmaktadır. Diğer veriler ise yöneticiler tarafından doldurulan görüş anketlerinden elde edilmektedir. IMD, bir ülkenin rekabetçi ortamını belirleyen faktörleri Tablo 12'de gösterildiği üzere her biri 5 alt gruptan oluşan dört ana gruba ayırmıştır. Her biri aynı sayıda ölçüt içermeyen bu alt grupların ağırlıkları ise %5 olup eşitlik arz etmektedir (IMD, 2011: 485-487).

Tablo 12: IMD'ye Göre Uluslararası Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler

Ana Grup	Kriter Sayısı	Alt Gruplar	Açıklama
Ekonomik Performans	78	Yerel Ekonomi, Uluslararası Ticaret, Uluslararası Yatırım, İstihdam, Fiyatlar	Yerel Ekonominin Makro Ekonomik Değerlendirmesi
Hükümet Etkinliği	71	Kamu Finansmanı, Maliye Politikası, Kurumsal Çerçeve, İş Ortamına İlişkin Mevzuat, Sosyal Çerçeve	Hükümet Politikalarının Uluslararası Rekabet Gücüne Ne Derece Katkı Sağladığı
İş Alemi Etkinliği	68	Verimlilik, İşgücü Piyasası, Finans, Yönetim Uygulamaları, Tutum ve Değerler	Ulusal Ortamın ve İşletmelerin Yenilikçi, Kârlı ve Sorumlu Bir Yapıda Faaliyet Göstermesine Ne Derece Katkı Sağladığı
Altyapı	114	Temel Altyapı,	Temel, Teknolojik,

		Teknolojik Altyapı, Bilimsel Altyapı, Sağlık ve Çevre, Eğitim	Bilimsel ve Beşeri Kaynakların İş Alemi İhtiyaçlarını Ne Derece Karşılıdığı
--	--	---	--

Kaynak: Gökmenoğlu vd, 2012: 28

Son yıllarda rekabet gücü konusuna verilen önemin artmasıyla birlikte rekabet ve rekabet gücü konuları üzerinde yapılan araştırmaların sayısında büyük artışlar gözlenmiştir. Rekabetin boyutunun özellikle yenilikçilik bağlamında değişim göstermesi, konunun farklı göstergelerle ele alınmasına yol açmıştır (Çivi ve Erol, 2008: 99).

3.4.Küreselleşme Sürecinde Değişen Rekabet Anlayışı

Üretim ve ticaretin yanı sıra finansal piyasalardan başlayarak ortaya çıkan ve 1970'lerden itibaren ekonomik yapı kadar mekansal gelişimi de etkileyen küreselleşme süreci ile birlikte küresel ölçekte bir rekabet olgusu gelişmiştir. Gelişen teknolojik altyapı sayesinde küresel sermaye ve üretim birimlerinin hareketliliği ve mekanın yeniden organizasyonu ile ülke sınırlarının önemini kaybettiği, kentsel ve bölgesel ölçekte rekabetin gündeme geldiği görülmektedir (Albayrak ve Erkut, 2010: 138). Bu çerçevede, çevresel ve içsel yapıların da dikkate alınmasıyla rekabet gücünde süreklilik sağlanabileceği öngörülmüştür. Peters, yeniliklerin sürekli ön plana çıktığı küresel dünyada kurallara bağlı, sabit yapılı, kitle üretimi yapan işletmelerin değil; esnek, çevreye çabuk uyum sağlayabilenlerin başarılı olabileceğini vurgulamaktadır (Peters, 1988: 107). Bölgesel rekabet gücü, bu paralelde küreselleşmenin ivme kazandığı 1970'ler ve sonrasında değişen rekabet anlayışında öne çıkan bir konu olmuştur.

Küreselleşen dünyada giderek önemi artan rekabet anlayışı, politikalara yön vermeye başlamıştır. Küresel rekabet sürecinde yenilikçilik bağlamında farklı olmak, yatırımcıları çekmek adına uygun zemini hazırlamak ve üstünlük sağlamak, başarının anahtarı olarak görülmektedir. Sadece ulusal değil aynı zamanda bölgelerdeki ekonomiyi canlandırmak, öncelikli hedefler arasına girmiştir. Küresel rekabet sürecinde rekabet gücünü geliştirmek, bölgeler açısından bir gereksinim haline gelmiştir.

3.5.Bölgesel Rekabet Gücü Anlayışı

1970'li yıllarda ekonomik gelişmeyi sürükleyen sektörlerin öneminin azalması, gelişme hızı yüksek bölgelerde ortaya çıkan ekonomik gerileme ve küresel gelişmeler ışığında bölgelerin güç kazanması, 1980'li yıllarda rekabet gücüne bakış açısını değiştirmiştir. Fordizmden Post-fordist sürece geçiş başta olmak üzere uluslararası ticaretteki gelişmelere bağlı olarak çokça üretim faktörüne sahip bölgelerin ucuz üretime dayanan rekabet güçleri, azalmıştır. Dolayısıyla ekonomik açıdan durgun sayılabilecek bölgelerin rekabet gücünün gözden geçirilerek yeniden tanımlanması ve rekabet gücünü geliştiren unsurların belirlenmesine duyulan gereksinim artmıştır (Ayaş, 2002: 2). Bu çerçevede kentsel ve bölgesel rekabet önem kazanmakla birlikte bölgesel rekabet gücünün tanımı üzerine mutlak bir uzlaşmaya varılmış değildir (Albayrak ve Erkut, 2010: 138).

Bölgelerarasındaki fonksiyonel işbölümü ve bu işbölümünde yeniliklere dayalı rekabet gücünün sağladığı avantaj nedeniyle hem akademik çevre hem de karar birimleri açısından, özellikle 1980 sonrasında kent ve bölge düzeyinde rekabet gücü kavramı büyük önem kazanmıştır. Yeni eğilimin temel vurgusu, bilgi ekonomilerinin şekil verdiği yeni rekabet ortamıdır. Ayrıca yeni küresel piyasalarda var olabilmenin en önemli koşulu olarak rekabet gücü gösterilmekte olup rekabet gücü tarafından belirlenen ekonomik büyüme ve refahın yönetiminde bölge ön plana çıkmıştır (Kumral, 2006: 277).

Bölgesel rekabet gücünün önem kazanmasına yol açan en önemli nedenlerden birisi de bölgesel dengesizliklerdir. Dünyada ve ülkelerde üretim faktörlerinin eşit olarak dağılmadığı görülmektedir. Bölgesel farklılıkların rekabet gücü bağlamında önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Nitekim bölgesel rekabet gücünün çıkış noktasında bölgesel farklılıklar bulunmaktadır (Gürkan ve Ayaş, 2004: 23).

Bölgesel rekabet gücü kavramının amaca ve çalışmanın konusuna göre ülke, firma ya da endüstri ile ilgili olarak belirlenmesinin gerekliliği önemlidir. Çünkü firma, endüstri ve ekonomik sınırlar için farklı rekabet gücü kavramları ve farklı göstergeler ortaya çıkmaktadır (Beceren, 2004: 280). OECD'ye göre bölgesel rekabet gücü "Firma ve milli ekonomi düzeyindeki iki kavramdan yola çıkarak firmaların,

endüstrilerin, bölgelerin, ülkelerin veya ülke birliklerinin uluslararası rekabete açık iken sürdürülebilir ve göreceli olarak yüksek faktör geliri ve faktör istihdam seviyesi oluşturabilme yeteneğidir." Rekabet gücü yüksek olan bölgeler, ulusal ve küresel pazarlarda diğer bölgelere kıyasla daha başarılı olacaktır (Becerren, 2004: 280). Ayrıca bölgesel rekabet gücüne sahip bölgenin, daha çok iş olanağı ve daha yüksek bir yaşam kalitesi sunması söz konusu olacaktır (Budd ve Hirmis, 2004: 1022). Günümüzde sermayeyi çekme çabası içinde işgücü ücretleri düşük, yasal ve yönetsel bürokratik engelleri asgari düzeyde ve ulus ötesiyle ekonomik iletişimi ve bağlantısı yüksek olan bölgeler, avantaj elde eder duruma gelmiştir (Albayrak ve Erkut, 2010: 138).

3.5.1.Bölgesel Rekabet Gücünü Etkileyen Temel Faktörler

Rekabet gücü sadece bir çıktı şeklinde algılanmamalı, daha doğrusu kişi başına düşen milli gelir ya da istihdam düzeyi gibi ölçütler yerine gelişmiş ekonomik başarının bir dinamiği ve ekonomiyi tetikleyici sürükleyici bir güç olarak görülmelidir (Turok, 2004: 1070). Her bölgenin kendine özgü özellikler barındırmasından dolayı, rekabet gücünü etkileyen standart değişken ve faktörler bulunmamaktadır. Değişik çalışmalarda rekabet gücüne etki eden farklı faktörler, ön plana çıkabilmektedir (Kara, 2008: 19).

Bölgesel rekabet gücünü etkileyen temel faktörler, ekonomik ve stratejik faktörler olmak üzere iki ana grupta sınıflandırılır. Ekonomik ve stratejik faktörler arasında görülen net ayrım, ekonomik faktörlerin istatistikî veriler yardımıyla kantitatif olarak ortaya konulabilmesi; stratejik faktörlerin ise genel itibarıyla kalitatif olması ve rakamsal bir gözlem yapılamamasıdır (Becerren, 2004: 291).

3.5.1.1.Ekonomik Faktörler

Bölgesel rekabet gücünü etkileyen temel ekonomik faktörler; beşeri ve sosyal sermaye, altyapı ve erişilebilirlik, bölgenin konumu ve doğal kaynakları, ekonomik ve kurumsal yapı, bölgenin yaşam koşulları ve yaşam kalitesi, yenilikçilik ve öğrenen bölge olarak ifade edilebilir (Becerren, 2004: 291; Kara, 2008: 23).

3.5.1.1.1.Beşeri ve Sosyal Sermaye

Beşeri sermaye, bölgelerin rekabet gücünü etkileyen en önemli faktörler arasındadır. Bölgenin nitelikli beşeri sermayesi, girişimciliği ve üretkenliğiyle ekonomiye katkıda bulunur ve rekabet gücünü artırır. Bölgedeki beşeri sermayenin niteliği, yeni ekonomik fırsatlar doğurarak rekabet gücünü etkilemektedir.

Zaman içerisinde değişebilen beşeri sermayenin niteliği, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Beşeri sermaye ve ortaya çıkan bölgesel ekonomik yapı arasındaki ilişkinin boyutu, artan bir şekilde önemli hale gelmektedir (Webster ve Muller, 2000: 31). Nitekim, iyi yetişmiş ve nitelikli bir beşeri sermaye havuzunun bulunması, bölge ve o bölgede yer alan firmalar için önemli bir rekabet üstünlüğü sağlayacaktır. Özellikle bilgi yoğun endüstrilerin ve bilgiye dayalı hizmet sektörlerinin öneminin gittikçe artacağı bir ortamda, beşeri sermayenin ekonominin itici gücü olma fonksiyonu kuvvetlenecektir (Kara, 2008: 30-31). Beşeri sermaye yanında sosyal sermaye de rekabet gücüne etki eden temel bir faktördür.

En basit tanımıyla sosyal sermaye, en az iki kişi arasında güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkanıdır. Daha geniş bir tanımlamayla sosyal sermaye; toplumu oluşturan bireyler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleridir. Ekonomik açıdan ise sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansımaları şeklinde kabul edilmektedir (Karagül ve Masca, 2005: 38-39). Sosyal sermaye; insanlar arasındaki etkileşimi ve ilişkileri sağlayan ve sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik eden ortak değerler, normlar, davranışlar, kurumlar, ilişkiler ve sosyal ağları kapsamaktadır. Sosyal sermaye; son yıllarda sosyoloji, ekonomi ve politika bilimi perspektifinden yaygın bir şekilde tartışılmaktadır. Sosyal sermayenin önemli bir bileşeni olarak kabul edilen sosyal ağlar, sosyal sermayenin yaratılması ve geliştirilmesi için bir ön koşul niteliği taşımaktadır (Çetin, 2006: 1-2).

Sosyal sermaye, iş kültürü ve paylaşılan sosyal davranış normları ile işbirliği ve girişimciliği kolaylaştırmaktadır. Özellikle geri kalmış bölgelerde düşük düzeyde

olan sosyal sermaye, bu bölgelerin rekabet edebilirlikleri açısından önemli bir engel olarak görülmektedir (Kara, 2008: 33).

3.5.1.1.2. Altyapı ve Erişilebilirlik

Bölgesel altyapı, rekabet gücü kazanmada kilit bir rol oynamaktadır. Tüm üretim aktivitelerinin kamusal altyapı imkanlarına ihtiyaç duyduğu bir ortamda altyapısı yetersiz ve eksik olan bölgeler, rekabet gücü yönünden geri kalacaklardır. Söz konusu altyapı hizmetlerinin çoğu, kamusal sermaye tarafından gerçekleştirilmektedir. Böylece endüstri, altyapı yatırımlarının yapılması sırasında kaynak harcamamakta ya da az bir miktar ödemektedir. Dolayısıyla altyapısı tamamlanmış bölgeler, yatırım çekme konusunda daha fazla şansa sahip olacaklardır (Becerren, 2004: 293).

OECD tarafından yapılan bir çok çalışmada, fiziksel altyapıda sağlanacak gelişmelerin bölgedeki işletmelerde verimlilik artışını sağladığı ve bölgenin yatırım açısından çekiciliğini arttırdığı vurgulanmaktadır. Bir bölgenin erişilebilirliğinin artırılması, geniş bir işgücü pazarına, tedarikçilere ve müşterilere daha kolay ulaşmayı sağlamak ve pazar alanını genişletmektedir. Bu durum, işletmelerin ve hane halkının yer seçme kararlarını etkileyerek istihdam ve yatırım açısından olumlu gelişmelere neden olmaktadır (Kara, 2008: 28).

3.5.1.1.3. Bölgenin Konumu ve Doğal Kaynakları

Küresel rekabetin hız kazandığı ve mesafelerin önemini yitirdiği günümüzde, bölgenin hammadde ve pazara uzaklığına bağlı olarak ortaya çıkan taşıma ve iletişim maliyetleri, bir avantaj ya da dezavantaj olmaktan uzaklaşmıştır (Becerren, 2004: 293). Tüm bu gelişmelere rağmen bölgenin coğrafi konumu, kalkınma ve rekabet gücü açısından önemli bir rol oynamaktadır (Budd ve Hirmis, 2004: 1022). Ormanlar, kumsallar, göller, nehirler, güneş, kar ve maden yatakları gibi her bölgeye özgü olan özellikler, bölgeler için bir üstünlük sebebi olabilmektedir (Becerren, 2004: 293).

3.5.1.1.4.Ekonomik ve Kurumsal Yapı

Bölgedeki ekonomik faaliyetlerdeki yoğunluk, yığılma, sektörel dağılımın yanı sıra piyasanın rekabetçi bir yapıda olup olmaması ve piyasada faaliyet gösteren firmaların pozitif dışsallıklardan yararlanabilmesi gibi unsurlar, bir bölgenin rekabet gücünü doğrudan etkilemektedir (Kara, 2008: 24). Ekonomik yapının büyüklüğü, dışsallıklara ve uzmanlaşmaya zemin hazırlamaktadır. Ayrıca işbirliğini ilke edinen bir kurumsal yapının tesis edilmesi, bölgenin yenilikçilik kapasitesini arttırmaktadır. Dolayısıyla sorun teşkil edebilecek meselelere ortak bir çözüm getirilmesi, mal ve hizmetlerin bölge dışına pazarlanmasını da kolaylaştırmaktadır (Becerren, 2004: 295).

Bölgesel kalkınma sonucunda var olan ekonomik ve kurumsal yapısını geliştirerek rekabet gücünü arttıran bölgeler; kurumsal yeteneğini, altyapı inşasını, doğal kaynaklarını, bilgi ve becerilerini de bir üst seviyeye taşımaktadır (Malecki, 2000: 71).

3.5.1.1.5.Bölgenin Yaşam Koşulları ve Yaşam Kalitesi

Bölgelerin rekabet gücünü etkileyen temel faktörlerden birisi de, yaşam koşulları ve yaşam kalitesidir. İnsanların huzur içinde yaşayabilmeleri için gerekli olan hizmetlerin sağlanması esasına dayanmaktadır. Özellikle nitelikli işgücünü çekebilmek adına en kilit rolü, uygun yaşam koşulları oynamaktadır (Becerren, 2004: 296). Yaşam kalitesi ve hoşnutluk yatırımları çekmek, bölgedeki firma sayısını korumak ve genişletmek, özellikle orta ve yüksek gelirli kentsel bölgeler için çok önemlidir. Bu anlamda bölgeleri çekici hale getiren yaşam kalitesini çevre unsuru, iklim özellikleri, bölgenin kirlilik seviyesi, halk güvenliği, sağlık ve eğitim koşulları, kültürel ve sosyal doku gibi unsurlar oluşturmaktadır (Webster ve Muller, 2000: 27). Metropoliten bölgelerin rekabet gücünün ve gelişmişlik seviyesinin yüksek olması bu çerçevede değerlendirilebilir.

Rekabet gücü ve yaşam kalitesi, bir madalyonun iki yüzü gibidir. Yaşam kalitesi yüksekliğine kavuşabilmek için gerekli koşullar sağlanmış ve bölgesel rekabet gücü artırılmış olmalıdır. Nitekim bölgenin yaşam kalitesi de rekabet gücünü önemli ölçüde etkilemektedir (Kumral, 2007: 485).

3.5.1.1.6.Yenilikçilik

Yenilikçilik, rekabet edebilirliğin sağlanması ve sürdürülmesinde temel faktörlerden birisi olarak görülür. Yenilik kavramının iktisat yazınına ilk kez Joseph Schumpeter tarafından kazandırıldığı kabul edilmektedir. Schumpeter, 1930'lu yıllardaki krize ilişkin görüşlerini teknolojik gelişme ve yeniliğe (özellikle teknolojik yeniliğe) dayandırmaktaydı. Schumpeter, başlangıçta yenilikçiliği girişimcilerin atılcı ruhuna bağlarken zaman içinde büyük şirketlerin işlevlerine bağlamaya başlamıştır (Tekeli, 2008: 295-296). Günümüzde toplumların ulaştığı kalkınmışlık düzeyi göz önüne alındığında, girişimci ruha sahip bireylerin faaliyetlerinin gerekli fakat yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır. Bilgi üretiminin ve iletişimin yanında bu işlevi üstlenen kurumlara ihtiyaç doğmuştur. Dolayısıyla girişimcinin yenilikleri yapabilmesinde bireysel özellikleri kadar bu kurumlarla işbirliği içinde olması da gerekmektedir (Kumral, 1994: 61-62).

Schumpeter "yeni ürünlere dayanan rekabetin, var olan ürünlerin fiyatları üzerindeki marjinal değişikliklerden daha önemli" olduğunu vurgulamıştır. Schumpeter'in kavramsal çerçevesinde, "*zayıflayan sektörlerin yaratıcı yıkımı ile ortaya çıkabilen, ekonomideki yeni teknolojilerin ve yeni endüstrilerin oluşumunu içeren evrimsel bir süreç*" söz konusudur (Ansal, 2004: 40). Schumpeter'e göre yeniliği gerçekleştiren firma, geçici bir süre için pazar gücü sağlamakta ve gerçekleştirdiği yeniliğin öncesindeki mevcut firmaların kârlılığını aşındırmaktadır. Ancak yenilik öncesi var olan mevcut firmalar, yeni bir yenilik ortaya koyarak bu geçici gücü yine geçici olarak ortadan kaldıracaktır. Nitekim bu süreç yaratıcı yıkım olarak adlandırılmaktadır (Tekeli, 2008: 296). Literatüre katkısından dolayı yenilik veya inovasyon kavramı, Schumpeter ile özdeşleşmiştir.

Schumpeter'e göre yenilik; yeni bir ürün icat etmek, yeni bir üretim yöntemi geliştirmek, yeni bir pazar kurmak, hammadde ya da yarı mamul madde temini için yeni kaynaklar geliştirmek ve monopol bir güç kazanılması gibi herhangi bir endüstride yeni bir örgüt oluşturabilecek faaliyetleri kapsamaktadır (Işık ve Kılınç, 2011: 14).

Teknolojinin ve üretim tesislerinin bir yerden başka yere kolayca taşınabildiği günümüzde, yüksek ücret ödeyerek standart üretim yapan bölgelerin egemenliği, düşük ücret ödeyen bölgeler lehine ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş ülkeler artık giderek bilgi birikimi gerektiren ve araştırma geliştirme yoğunluğu içeren ürünlerin üretimine doğru kaymaktadır. Bu durum, günümüzde yenilik ve yenilikçi fikir üretiminin öneminin yoğun bir şekilde gündeme getirilmesine ve araştırılmasına neden olmuştur (Kara, 2008: 27). Rekabet gücünün yenilikler üzerine inşa edilmiş olduğu ekonomide, girişimci ve nitelikli insanların yeni fikirler sunarak düşüncelerini hayata geçirmeleri, yüksek standarda erişimde kritik bir öneme sahiptir. Bölgesel koşullar, ileri düzeye ulaştığı ölçüde yenilik süreçlerine katkı sağlamaktadır (Beceran, 2004: 288). Girişimcilerin olağanüstü gayretleri ile ortaya çıkan teknolojik yenilik, ekonominin içsel bir unsuru olarak ekonomik gelişmenin dinamiğini sağlayan en önemli faktör konumuna gelmiştir (Ansal, 2004: 41). Neoklasik görüşte teknolojik gelişme, dışsal bir faktör olarak görülmüş ve tarihsel süreç içerisinde gelişimi ve önem derecesi ihmal edilmiştir (Ansal, 2004: 39-40). Christopher Freeman *Yenilik İktisadı* adlı kitabında şu ifadelerle yer vermektedir: "Teknolojiyi, ister sosyolog Marcuse ya da romancı Simone de Beauvoir gibi insanoğlunun esaretinin ve yıkılışının aracı, istersek Adam Smith ya da Marx gibi öncelikle özgürlüğü sağlayacak bir güç olarak görelim, hepimiz onun gelişimi ile yakından ilgiliyiz. Ne kadar istersek isteyelim, onun günlük hayatımız üzerindeki etkisinden, önümüze çıkardığı ahlaki, toplumsal ve ekonomik ikilemlerden kaçamayız. Onu lanetleyebilir, ya da yüceltebiliriz ama yok sayamayız." (Aktaran Ansal, 2004: 37).

Yeni bölgesel kalkınma anlayışına paralel olarak günümüzdeki bölgesel kalkınma çalışmaları; bölgelerarasındaki farklılıkları azaltmanın yanı sıra kamu ve özel sektör arasındaki koordinasyonu ve dayanışmayı arttıracak, bilginin sektörler arasındaki yayılımını kolaylaştıracak, Ar-Ge çalışmalarının artmasını ve rekabetin sürükleyicilerinden biri olan yenilik süreçlerinin hızlanmasını sağlayacak faaliyetler üzerine yoğunlaşmıştır. Akademisyenler başta olmak üzere bölgesel kalkınma ile uğraşan birçok kesim, bölgesel kalkınmada yenilikçi çevre, endüstriyel bölgeler, kümelenme, teknoparklar, öğrenen bölgeler, bölgesel yenilik sistemleri ve bilgiyi ortaya çıkaran Ar-Ge faaliyetlerinin etkinliğine dikkati çekmişlerdir (Işık ve Kılınç,

2011: 11). Günümüzde her ülke ve küresel rekabet sürecine bağlı olarak her bölgenin hedefi, geri kalmamak adına tüm potansiyelini kullanarak küresel sistemde teknolojik açıdan ilerlemek ve bilgi toplumu olmaktır (Erkan ve Erkan, 2010: 279). Yenilik hiç kuşkusuz yeni bölgeselcilik çerçevesinde önemi artan bölgesel rekabet gücü kazanmada, öncelikli hedefler arasındadır. Geline nokta itibariyle bilgi üreten yerler, ekonomi yaratmaktadır.

Yenilikçi çevre, bölgesel yenilik sistemi ve öğrenen bölgeler; yenilikçi temelli bir bölgesel kalkınma için kavramsal çerçeve sunmaktadır. Söz konusu kavramlar birbirini ikame etmeyip, tamamlayıcı niteliktedir. (Bakır ve Tuncel, 2010a: 25). Yenilikçilik çerçevesinde yenilikçi çevre, bölgesel yenilik sistemi ve öğrenen bölgeler, kalkınmanın gereği haline gelen bölgesel rekabetçiliği arttırmada büyük rol oynamaktadır.

3.5.1.1.6.1.Yenilikçi Çevre

Bölgesel rekabetçiliğin sosyal ve kurumsal şartlarını açıklamaya yönelik olarak ortaya atılan kavramlar arasında en ilgi çekicilerinden biri, yenilikçi çevre olmuştur. Yenilikçi çevre; yenilikçi kurumların diğer yenilikçi kurumlar ile koordinasyon içerisinde olduğu ortamı ifade etmektedir. Daha geniş bir tanıma göre yenilikçi çevre; "sinerji ve ortaklaşa öğrenme yöntemleri aracılığıyla bölgesel yenilikçilik kapasitesini arttıran sınırlı bir coğrafya içerisindeki biçimsel olmayan karmaşık sosyal ilişkiler ağı" olarak tanımlanmaktadır (Sungur ve Keskin, 2009: 113-114). Yenilikçi çevre kavramı, GREMI araştırma grubu tarafından geliştirilmiştir. Bu grup özellikle yenilikler, yerel-bölgesel üretim sistemleri ve bölgesel nitelikteki teori ve politikalar üzerine yoğunlaşmıştır. GREMI, Yenilikçi Çevre Odaklı Avrupa Araştırma Grubu anlamında kullanılmaktadır (Tekin, 2011: 40).

Yenilikçi çevre; teknoloji, sermaye, pazar ve üretim ilişkilerini ve baş aktörleri bir araya toplayarak bölgesel rekabet gücünü arttırmada yenilikçi aktörlerin işini kolaylaştırmaktadır (Bakır ve Tuncel, 2010a: 23). Yenilikçi çevrede firma, izole edilmiş tek başına hareket eden bir yenilikçi aktör olarak değil, çevresindeki

yenilikçi kapasitenin bir parçası olarak görülmektedir (Sungur ve Keskin, 2009: 114).

Yenilikçi çevre, öğrenme süreci üzerinde durmaktadır. Buna göre; çevrenin farklı üyelerinin yenilikçilik kapasitesi, öğrenme kapasitesine bağlıdır. Öğrenme; onların çevrelerinde olan değişimleri kavramalarına imkan verir ve onlara davranışlarını gereğince uyarlamaları konusunda yardım eder (Sungur ve Keskin, 2009: 114).

3.5.1.1.6.2.Bölgesel Yenilik Sistemi

Yenilik sistemi kavramı, öncelikle ulusal düzeyde ele alınmış ve yeniliğin yapısı, *Ulusal Yenilik Sistemi* kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Kavramın gerek akademisyenler gerekse politika yapıcılar tarafından bilim, teknoloji ve yenilik politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında kullanılmaya başlamasının ardından ekonomik coğrafyacılar, yenilik sistemlerinin aslında güçlü bir bölgesel karaktere sahip olduğunun farkına varmışlardır (Sungur ve Keskin, 2009: 108). Daha sonra yeniliği bölgesel kalkınma çerçevesinde inceleyen bölgesel düzeyde aktörlerin rolüne odaklanan *Bölgesel Yenilik Sistemi* yaklaşımı ortaya çıkmış ve bölgesel iktisat alan yazınına önemli katkılar sağlamıştır (Bakır ve Tuncel, 2010a: 22). Nitekim bölgesel düzeyde yenilik politikalarının yürütülmesi gereğinden hareketle yenilik politikaları ile bölgesel kalkınma politikaları kesişmiştir (Sungur ve Keskin, 2009: 108). Bölgesel yenilik sistemi; "*ortaklaşa öğrenmeyi ve sürekli yeniliği teşvik eden ve firmalar arası yakın iletişim, sosyo-kültürel yapı ve kurumsal çevrenin oluşturduğu bir bütündür.*" (Sungur ve Keskin, 2009: 117).

Bölgesel yenilik sistemi yaklaşımı, bölge kavramına özellikle iki açıdan odaklanmaktadır. İlki, bölgeler ulusal ekonomik yapı olarak homojen değildir. Bölgesel düzlemde aktörlerin davranış kalıpları ve rutinleri arasında farklılıklar meydana gelir. İkincisi ise bölgeler, örtük bilgi paylaşımının gerçekleştiği yerleşmiş karşılıklı öğrenme dinamiklerine sahip alanlardır. Bu nedenlerden dolayı literatürde ulusal yenilik sisteminden farklı olarak bölgesel düzeyde de yenilik sisteminin doğası, araştırma konusu haline gelmiştir. Sistemin temel argümanına göre bölgeler, aktörler arasında yenilikçiliği ortaya çıkaran çevresel koşullar ve

fırsatlar meydana getirirler. Bu koşul ve fırsatların temelinde, ortak bir mekana bağlı olarak faaliyet gösteren bölgesel aktörlerin aralarında oluşturdukları ağsal ilişkiler yer almaktadır. Bölgesel aktörlerin örtük bilgi birikimlerini paylaşmaları, kurdukları işbirliği ağları sonucu etkileşim ve öğrenme sürecine bağlı olarak yenilikçi düzeylerini yükseltmeleri de büyük önem taşımaktadır (Bakır ve Tuncel, 2010a: 24). Bölgesel yenilik sistemi, ortaklaşa öğrenmenin üzerinde özenle durmaktadır ve sistemin üyeleri arasındaki derin ilişkiler üzerine odaklanmaktadır (Sungur ve Keskin, 2009: 117).

Bölgesel yenilik sisteminin başarısı çok çeşitli faktörlere bağlı olmakla birlikte tüm başarılı örneklerin (Baden-Württemberg, Emilia-Romanga, Silikon Vadisi gibi) bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunlar, şu şekilde sıralanabilir (Sungur ve Keskin, 2009: 117):

- Firmalar arasında yoğun işbirliği,
- Yüksek nitelikte işgücü,
- Destekleyici kurumların yoğun altyapısı,
- Yenilikçi bölgesel kültür,
- Yönetişim anlayışı.

Storper'a göre ticari olmayan karşılıklı bağımlılık ve ekonomik koordinasyonu yerelde tesis etme, yerel ekonomi uygulamalarında görülmektedir. Böylece bölgelerin değişen ortama uyum sağlaması, daha kolay bir hale gelmektedir (Storper, 1995: 3).

3.5.1.1.6.3.Öğrenen Bölgeler

1980'lerin başında Fordizm olarak tanımlanan kitle üretim çağıının sona ermesiyle birlikte yeni bir üretim çağına (Post-Fordizm) geçilmiş ve modern ekonominin en önemli faktörünün öğrenme olduğunun farkına varılmıştır. Bu süreçte bölgelerin önemi, yeniden keşfedilmiştir (Sungur ve Keskin, 2009: 108).

Öğrenen bölge kavramı, yeni bir kavram olup son dönem çalışmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır. Öğrenen bölge yaklaşımında temel konu; bölgesel aktörlerin birlikte çalışma anlayışlarının olması, bölgesel birliktelik sağlanarak

üniversite, yerel yönetimler ve endüstri arasında eğitim ve bilgi akışı sağlanmasıdır (Kara, 2008: 27). Öğrenen bölge kavramı; iş geliştirme ajansları, eğitim kurumları ve yerel yönetimlerin aralarındaki bağlantıyla ilişkili bir yapı olarak tanımlanabilir. Öğrenen bölge, kümelenmenin de ötesinde bir yapılanmayla farklı aktörleri tetikleyerek bölgesel kalkınmayı sağlamaya çalışan bir kavram olarak ifade edilmektedir (Özen ve Özmen, 2010: 260). Öğrenen bölge başka bir ifadeyle firmalar arası mevcut bilgi tabanlarının ve bölgedeki Ar-Ge altyapısının; öğrenme, farklılaştırma ve rekabet gücünü yükseltme amaçlarını sağlayabildiği bölgelerdir. Bununla birlikte öğrenen bölgelerde, rekabet gücünü arttırabilmek ve yenilik yapabilme yeteneğini desteklemek amacıyla bölgesel yoğunlaşmalar yoluyla ağsal ilişkiler ve işbirliğinin oynadığı rol ele alınmaktadır (Sungur ve Keskin, 2009: 117). Öğrenen bölge kavramı, yenilik iktisadı ve ekonomik coğrafya disiplinleri bağlamında öğrenmenin ve yenilikçiliğin ortaya çıktığı coğrafi bir alana atıf yapılarak tanımlanmaktadır. Öğrenen bölgeler bilgiyi toplayan, yeniden dağıtan, öğrenmenin ortaya çıkması için uygun çevreyi sunan, küresel üretim sisteminde meydana gelen değişimler karşısında öğrenme yetkinliğine bağlı olarak uyum yeteneği üreten bölge temelinde tanımlıdır (Bakır ve Tuncel, 2010a: 24-25).

Öğrenen bölgelerde, bölgede yaşayan aktörlerin gelişim potansiyellerine odaklanma, aktörlerin yenilikçi davranışlarının desteklenmesi ve aktörlerin bilgilerinin entegrasyonu için strateji geliştirme çabaları büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan öğrenen bölgelerdeki kurumsal aktörler, özellikle bölgesel yenilikçi davranışlarda destekleyici ve kolaylaştırıcı yönde merkezi bir rol oynamaktadır (Sungur ve Keskin, 2009: 118).

Bir bölge, geliştireceği yetenekleriyle birlikte hareket ederek dünyadaki küresel gelişmeleri, sermaye ve işgücü akımlarını, teknolojideki trendleri takip ederek kalkınmasına yönelik her şeyi, öğrenen bölge kavramı çerçevesinde dikkate almak durumundadır. Değişen çevre koşulları içerisinde sürdürülebilir bir kalkınmanın ve rekabet gücü anlayışının temel ögesi, değişimi iyi okuyabilmek ve kendini geliştirmektir (Özen ve Özmen, 2010: 260). Lundvall ve Johnson, yeni ekonomide en önemli kaynağın bilgi ve en önemli sürecin de öğrenme olduğunu belirtmektedir (Bakır ve Tuncel, 2010a: 24). Günümüzde rekabet gücünü arttırmak

için öğrenen bölge yapısına kavuşmak ve bilgi toplumuna dönüşmek bir gerekliliktir (Özen ve Özmen, 2010: 224).

3.5.1.2.Stratejik Faktörler

Bölgesel rekabet gücünü etkileyen temel stratejik faktörler; etkin bir idare ve bölgesel kalkınma stratejisi, yönetim ve işbirliği, kamuda kurumsal esneklik ve şeffaflık olarak ifade edilebilir (Becerren, 2004: 291; Kara, 2008: 23).

3.5.1.2.1.Etkin Bir İdare ve Bölgesel Kalkınma Stratejisi

Bölgesel kalkınma stratejisinin amacı; bölgesel kaynakları harekete geçirip bölgelerin etkin bir şekilde irtibat kurmasını sağlamak ve bölgedeki her bir aktöre, yapısına uygun bir rol belirlemektir. Bölgesel kalkınma stratejisi geliştirilirken bölgede bulunan aktörler; rekabet koşullarını, bölgenin olumlu ya da olumsuz yapısal durumunu ve kaynaklarını tespit edip bir değerlendirmeye tabi tutmalıdır. Bu doğrultuda bölgeye özel bir strateji ortaya konulması bir gerekir (Becerren, 2004: 296-297).

Bölgesel kalkınma stratejisi çerçevesinde gündeme gelen politikalar konusunda etkin bir idare anlayışının varlığı da büyük önem taşımaktadır. Bu politikalar; bölgeye gerçekleştirilen her türlü altyapı hizmetinin yanı sıra bazı bölgelere pozitif ayrımcılık gözetilerek verilen teşvikleri, vergi indirimleri ve muafiyetleri, yeni yatırım alanlarının oluşturulmasını ve modern teknik imkanların üretim sürecine dahil edilmesini kapsamaktadır (Webster ve Muller, 2000: 11-12).

3.5.1.2.2.Kamuda Kurumsal Esneklik ve Yönetişim

Küresel rekabet sürecinde yeni bölgesel bazlı bakış açıları çerçevesinde devletin merkezi yönetim yoluyla edindiği ağırlığı, sorgulanır hale getirmiştir. Özellikle refah politikalarının etkinsizliği, birçok iktisatçıyı yeni bir politika arayışına sürüklemiştir. Yaşanan bu değişimin özünde, hantal bürokratik yapı ve günü geçmiş kanunların bölgesel kalkınmayı frenlemesi yatmaktadır. Yeni bölgeselcilik çerçevesinde şekillenen bölgesel kalkınma anlayışında, yönetim anlayışının yerelden yönlendirilmesi ilkesine tanık olunmuştur.

1980'lere kadar gelişmiş ekonomilerde yerel ve bölgesel nitelikli kalkınmaya yönelik politikalar, büyük ölçüde bölgelerarası eşitsizliği azaltmaya ve bölgesel dengesizlikleri giderme yönündeydi. Bu doğrultuda teşvik temelli politika örneklerine rastlanmaktaydı. Küreselleşmenin ivme kazandığı ve bölgesel rekabetin ön planda yer aldığı 1980'ler sonrası dönemde ise bölgesel ekonomilerin kendi dinamikleriyle etkinleşmesini sağlayan uygulamalara geçildiği görülmüştür (Müftüoğlu, 2006: 118). Bu çerçevede devletin bazı işlevlerini gözden geçirerek yeniden örgütlenmesi, merkezi karar verme sisteminin zayıflaması, yerel düzeyde ekonomik politikaların hayata geçirilmesi kapsamında hiyerarşik yapıdan tavizler verilmesi ve politikaların küresel nitelik kazanarak rekabetçiliğin öne çıkması, yönetim sisteminde gerçekleşen temel değişimlere açıklık getirmektedir. Böylece bölgesel kalkınma sorunsalı, devletin görevleri ve sorumluluk alanı içinde tartışılmaktan daha geniş katmanlı bir tabakaya yayılmıştır (Eraydın, 2007: 9). Nitekim Kalkınma İktisadının ilkelerinden olan devletin iradesini kullanarak kaynak tahsisini sağladığı yönetim anlayışı, adem-i merkeziyetçi bir yapıda betimlenen ve yerindenliğe kısmi olanak sağlayan yönetişim ağırlıklı bir çerçeveye taşınmıştır.

Devlet ve toplum arasında yeniden şekillenen ilişkilere yönelik politika ağlarının giderek önem kazanması, yönetişimin çekiciliğini daha da arttırmıştır. Buradan hareketle rekabet gücünü arttırabilmek ve küresel pazardan pay alabilmek için bölgelerarası artan işbirliği ve ortaklık ağlarının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ağlar üzerinden kurgulanan yönetişim anlayışının, yenilikçi politika süreçlerini arttırdığı ileri sürülmektedir. Buna göre ağlar, bölgeleri ölçek ekonomilerinden faydalanabilir kılmaktadır. Ayrıca geniş bir nüfusa ve ekonomik etkinliklere ulaşılabilirliğin artmasıyla birlikte ortak rekabet gücünün arttırılması sağlanmaktadır (Eraydın vd, 2007: 417-418).

Bölgesel kalkınma analizleri, ürünün dağıtım ve ulaşım maliyetlerine vurgu yapan bir anlayıştan küresel rekabet gücü ve yeni kentsel ekonomilerin ön plana çıkardığı yenilik ve esneklik gibi kavramların gözetildiği bir anlayışa doğru eğilim göstermiştir (Webster ve Muller, 2000: 6).

Kamuda kurumsal esnekliğe sıcak bakılmasının nedeni, çok değişkenli olan kalkınma sürecinde yerel potansiyelleri bir bütün olarak her boyutuyla harekete

geçirmektir. Ayrıca yerel boyuttaki tüm aktörlerin katılımcılık ilkesi gereğince ortak hedefe doğru yol almasını sağlamak ve yerel potansiyelleri yerelde yaşayanların hizmetine sunacak bir bölgesel kalkınma stratejisi belirlemek; bölgesel rekabet gücünü arttırmaya yönelik olarak öncelik verilen konular arasında yer almaktadır.

Bu kapsamda birçok ülke politikalarında, yatay koordinasyona önem veren ve aynı düzlemde yer alan mekanizmalar (yerel yönetimler ve bölgelerarası) oluşturulmaktadır (Kara, 2008: 94). Bölgesel rekabet gücünün ve yenilikçiliğin geliştirilmesine dayalı politika anlayışı çerçevesinde merkezi yönetimin yukarıdan aşağıya belirleyici olduğu merkez odaklı yaklaşımlar gözden düşmüştür. Nihayetinde karar alma sürecinde aktör sayısı fazla ve işbirliğiyle katılımcılığı esas alan süreçler, hayata geçirilmeye başlanmıştır (Kara, 2008: 91).

Buradan yola çıkarak bir ülkenin kalkınma sürecindeki işleyiş yapısını bir ağaca benzetebiliriz. Ağacın toprağa tutunup, beslenmesini sağlayan köklerini yerelliğe; köklerden ince dallara kadar uzanan ana dal ve gövdeyi, bölgesel ve ulusal ekonomiye benzetirken; yaprak ve meyvelerin hizmete sunulmasını ülkenin küresel arenadaki meyveleri olarak görebiliriz. Ağaç tüm bu unsurlarıyla bir bütün olup köklerden aldığı su ve besinin, güneşten aldığı ışıkla sağladığı fotosentez, gövdedeki kanallar üzerinden gerçekleşir. Sağlıklı bir ağaç gibi ulusal ekonomi de; bölgesel, ulusal ve küresel ilişkiler içinde canlı, dinamik, verimli ve etkin olabilmek için bütünsellik çerçevesinde karşılıklı etkileşimle doğan pozitif sinerjiye odaklanmak durumundadır. Bu bağlamda bir ulusal ekonomi için küresellik ve yerellik birbirini besleyen süreçlerdir (Erkan ve Erkan, 2010: 298). Yerel ve bölgesel dinamiklerin öne çıkarılması, kamu-özel sektör işbirliğini önemli hale getirmiş ve merkezi yapılanma gözden geçirilerek yeniden şekillenmiştir. Buna gerekçe olarak küresel rekabet sürecinden kârlı çıkma arzusu gösterilebilir (Müftüoğlu, 2006: 143).

3.5.2. Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları

Rekabet gücünü sorgulamaktaki amaç, tek başına ekonomik büyüme sağlamak değil aynı zamanda arzu edilen kalkınma seviyesini yakalamaya dönük politikaların belirlenmesine yardımcı olmaktır (Beceren, 2004: 290). Rekabet gücünün artırılması yoluyla geri kalmış bölgelerin ekonomik gelişmelerinin

hızlandırılması, ülke içinde toplumsal barışın sürekliliği ve adaletli bir gelir dağılımı arzulanmaktadır. Ancak rekabet ve eşitlik arasındaki paradoks zaman zaman göze çarpmakta ve bölgesel dengesizlikleri giderme noktasında yetersiz kalabilmektedir. Buradan hareketle özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler, bölgesel politikaların yeniden sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte dinamik bir olgu olarak karşımıza çıkan bölgesel rekabet gücü, mekan açısından farklılıklar göstermekle birlikte kalkınma ekseninde ele alınarak dönemler itibariyle farklı paradigmaları içermek suretiyle ön plana çıkmıştır.

Bölgesel rekabet gücü politikaları, özellikle devletin bu süreçteki işlevinin değişmesine paralel olarak şekillenmiştir. Bu kapsamda bölgesel rekabet gücü politikaları; müdahaleci yaklaşım, serbest piyasa yaklaşımı ve modern devlet anlayışı olmak üzere üç başlık altında değerlendirilecektir.

3.5.2.1.Müdahaleci Yaklaşım Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları

Müdahaleci yaklaşıma dayalı bölgesel rekabet gücü politikaları, bir ülkenin ekonomik gelişme ve gelir artışından tüm bölgelerin dengeli bir şekilde yararlanmasından yanadır. Bu politikalar, belirli merkezlerde toplanan yığılma etkilerini çevreye götürecek şekilde oluşturulmuş ve bu doğrultuda stratejiler belirlenmiştir. Müdahaleci yaklaşımda, refah devleti politikalarına uygun olarak kaynak aktarma anlayışı esas alınmaktadır. Gelir artışının, bölgelerden bir kısmı aleyhine gelişmesinin önlenmesi ve gelirin bölgelerarasında dengeli dağılması amaçlanmaktadır (Ayaş, 2003: 53).

Bu yaklaşıma göre şekillenen bölgesel rekabet gücü politikalarında çözüm önerileri, üretimden ziyade kaynak tahsisine yöneliktir. Belirli alanlarda seçilmiş faaliyetler değil, faaliyetlerin bütünsel olarak desteklenmesi söz konusudur. Altyapı yatırımlarının arttırılması, teşvik ve sübvansiyonlar, vergi kolaylıkları, transfer ödemeleri gibi politikalara bu çerçevede rastlanılmaktadır. Müdahaleci yaklaşımda, bölgeye aktarılan kaynak miktarı ile kalkınma arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır (Ayaş, 2003: 53-54).

Müdahaleci yaklaşımı esas alan bölgesel rekabet gücü politikalarının, geri kalmış bölgelerin rekabet gücünü geliştirmesi ve ilerlemesi anlamında yetersiz kaldığı görülmüştür. Özellikle Keynes sonrası devletin artan müdahaleci tutumu, 1950'ler sonrası Kalkınma İktisadı disipliniyle sürmüş olsa da az gelişmiş bölgelerin kıt kaynaklara sahip olmasını dikkate almamasından dolayı sarsıntıya uğramıştır.

3.5.2.2.Serbest Piyasa Yaklaşımı Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları

Serbest piyasa yaklaşımına göre şekillenen bölgesel rekabet gücü politikalarında, görünmez elin rehberliğinde kişisel çıkarın toplumsal çıkarı oluşturduğu düşüncesinden yola çıkılmıştır (Turanlı, 1995: 75). Bu çerçevede devlet; savunma, kanunların uygulanması, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi ve rekabetin güçlendirilmesi işlevleriyle donatılmıştır. Ekonomik faaliyetler ise piyasa güçlerine teslim edilmiştir.

Serbest piyasanın beklenen etkinlikten uzak kalması, bölgesel rekabet gücünü geliştirme açısından devletin müdahale düzeyini gündeme taşımıştır. Buradan hareketle karma olarak nitelendirilebilecek, dengeli ve dengesiz kalkınma anlayışlarının birbirine ikame değil tamamlayıcı olduğunu ileri süren modern devlet eliyle yürütülen bölgesel rekabet gücü politikaları, özellikle 1980'ler sonrası ilgi odağı haline gelmiştir.

3.5.2.3.Modern Devlet Anlayışı Çerçevesinde Bölgesel Rekabet Gücü Politikaları

Günümüzde devletlerin rekabet gücü açısından temel yaklaşımları, yönetim yerine yönetişim mantığıyla ekonomik faaliyetleri piyasa güçlerine bırakma yönündedir. Ancak az gelişmiş ülkeler ve bünyesindeki bölgelerde, yapısal sıkıntılardan dolayı piyasa güçlerince etkin politikaların devreye sokulamadığı gözlenmiştir. Bu noktada devlet, bölgesel rekabet gücü politikalarına yön verme noktasında devreye girmektedir. En azından piyasa başarısızlığının söz konusu olduğu geçiş sürecinde devlet, mevcut durumu koruma ve koşulları iyileştirme yönünde inisiyatif kullanabilmektedir. Özellikle 1980 sonrasında yeni bölgeselcilik

çerçevesinde şekillenen bu politikalarda devlet, modern sıfatıyla anılmaya başlanmıştır.

Modern devlet anlayışının benimsendiği ekonomilerde, devletin bölgesel rekabet gücü yönünden işlevleri; altyapının geliştirilmesi, ekonomik istikrarın sağlanması, girişimciliğin teşvik edilmesi, kurumsal yapının işlerliğinin artırılması, kümelenmenin teşvik edilmesi, yeni işbirliğinin güçlendirilmesi (Ayaş, 2003: 56) ve yenilikçiliğin geliştirilmesi yönündedir.

3.5.3.Bölgesel Rekabet Gücüne İlişkin Göstergeler

Bölgesel rekabet gücünü etkileyen faktörler, fazla olduğundan kolayca ölçülememekte ve hesaplanamamaktadır. Buna karşın, bölgesel ekonomik kalkınma seviyesinin bazı kilit yönlerini analiz edebilmek için bölgesel rekabet gücünün karakterize edilmesi gereklidir (Negru Strauti vd, 2011: 649). Bölgesel rekabet gücüne ilişkin göstergeleri belirlemedeki temel sorun, bölgesel rekabet gücünün çok boyutlu bir kavram olmasıdır. Dolayısıyla rekabet gücü ölçümündeki karmaşık yapı, ekonomi başta olmak üzere birçok alana ait çok sayıda değişkene ihtiyaç duyulmasından kaynaklanmaktadır. Buradan hareketle bölgesel rekabet gücü, çok yönlü olarak ele alınıp değerlendirilmektedir (Snieska ve Bruneckiene, 2009: 46-47).

Bölgesel rekabet gücüne ilişkin göstergeler, bölgelere göre farklılık içermekte ve tek tip olmayan çeşitli kıstaslar göz önüne alınmaktadır. Bölgesel rekabet gücüne ilişkin göstergeler farklı bakış açılarına göre şekillenmektedir. Bu noktada modern yaklaşımlarla ön plana çıkan kavramlara yer verilmesi önem taşımaktadır.

Beceren'e göre modern bölgesel teorilerde öne çıkan üretim, verimlilik, istihdam, yoğunlaşma ve yenilik gibi kavramları anlamaya ve değerlendirmeye öncelik verilmelidir. Bu çerçevede Beceren'e göre bölgesel rekabet gücü göstergeleri, Tablo 13'de gösterilmektedir.

Tablo 13: Bölgesel Rekabet Gücüne İlişkin Göstergeler

Genel Rekabet Göstergeleri	İşgücü Piyasası Göstergeleri	Eğitim Göstergeleri	Sermaye, Yenilik ve Yoğunlaşma Göstergeleri	Arazi ve Altyapı Göstergeleri
Kişi Başına GSYİH ve Hanehalkı Tüketilebilir Geliri	Sektörel ve Bölgesel Ortalama Ücretler	Bölgede Yaşayanların Eğitim Seviyesi	Şirket Kurma ve Kapanma Oranları	Ulaşım
İmalat Sanayiindeki İşgücü Verimliliği	İstihdam	Eğitim Harcamaları	Ar-Ge Yoğunluğu ve Harcamaları	Endüstriyel Taşınmazların Maliyetleri
İmalat Sanayiine Yapılan Yatırımlar ve Çıktı Miktarı	İşsizlik		Endüstrideki İleri Teknoloji İstihdamı	
Bölge İhracatı				

Kaynak: Beceren, 2004: 298-299

Farklı bölgelere ve farklı bakış açılarına göre bölgesel rekabet gücüne ilişkin göstergelerin, daha çok makro bir çerçevede ele alındığı da görülmüştür. Bu çerçevede bölgesel rekabet gücünü ekonomik ve sosyal göstergeler ışığında açıklayan görüşe, Tablo 14'de yer verilmiştir.

Tablo 14: Ekonomik ve Sosyal Göstergelere Göre Bölgesel Rekabet Gücünün Açıklanması

Ekonomik Göstergeler	Kalkınmanın Bölgelere Yansıması	Bölgesel İhracat	Yerel Birlik Faaliyetleri	GSYİH	Teknolojik Gelişim	Yatırım Çekme Gücü
Sosyal Göstergeler	Ortalama Gayri Safi Kazanç	Yaşam Beklentisi	Ekonomide İşgücü Miktarı	Aylık Toplam Gelir		

Kaynak: Negru Strauti, Maistor, Mocan ve Pugna, 2011: 649-650

Bir bölgenin potansiyeline bağlı olarak rekabet gücünün ölçülerek tespit edilmesi, strateji planlamalarında en önemli evrelerden birisidir (Snieska ve Bruneckiene, 2009: 45). Bu kapsamda bölgesel rekabet gücüne ilişkin gösterge belirlemeye yönelik süreçte Bölgesel Elmas modeli geliştirilmiştir. Bu modele göre bölgesel rekabet gücünü ölçmede; bölgesel firmaların rekabet gücünü arttıran faktörler, bölgesel rekabet gücünü arttıran talep koşulları, üretim koşulları faktörleri

ve bölgesel yoğunlaşmaların kalkınma sürecindeki faktörleri kullanılmaktadır (Snieska ve Bruneckiene, 2009: 49).

Bölgesel rekabet gücü, sadece akademik bir ilgi alanı ve tartışma konusu olmayıp aynı zamanda artan politik eğilim ve faaliyetlerle ilişkilidir (Kitson vd, 2004: 991). Bu çerçevede Kitson, Martin ve Tyler'a göre bölgelerin verimlik, istihdam ve yaşam standardına yönelik olarak birbirine üstünlük sağlayacağı göstergeler, Şekil 5'de gösterilmiştir.

Şekil 5: Bölgesel Rekabetçi Üstünlüğün Temel Göstergeleri

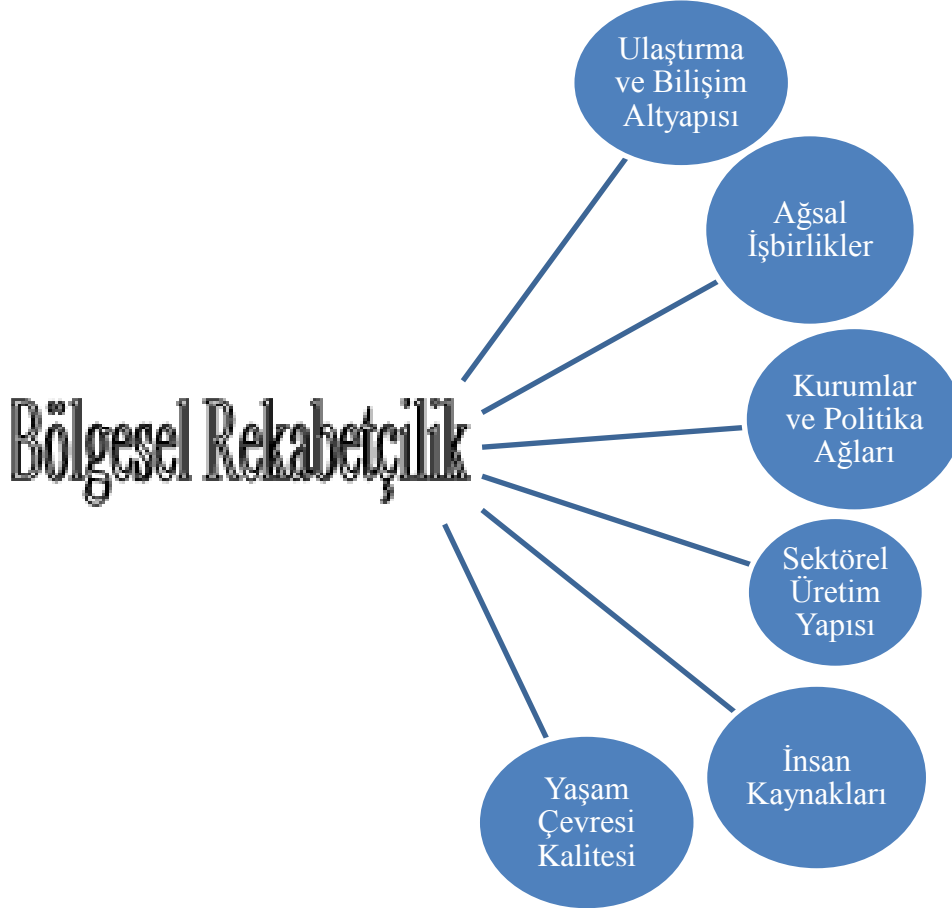

Kaynak: Kitson, Martin ve Tyler, 2004: 995

Ampirik kanıt sunulmasında güçlük yaşanan kültürel sermaye, ortaya konulmasındaki zorluktan dolayı göz ardı edilebilmektedir (Benzaquen vd, 2010: 76). Rekabet gücündeki yeni yaklaşımları dikkate alarak kaynak ve kapasitenin etkin kullanımı ve verimlilik esasına dayalı sürdürülebilir bir artışın sağlanmasına yönelik göstergeler, bölgenin arzu edilen refah seviyesine ulaşmada önemli araçlardır (Benzaquen vd, 2010: 68). Bu çerçevede bölgesel rekabet gücünün dayanak noktaları; devlet ve kurumlar, ekonomik kalkınma, verimli altyapı, beşeri sermaye ve firmaların etkinliğidir (Benzaquen vd, 2010: 67).

R.Linnamaa tarafından ortaya konulan modelde, bölgesel rekabet gücünün altı unsuru üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede bölgesel rekabet edebilirliğin temel unsurları, Şekil 6'da gösterilmektedir.

Şekil 6: Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Temel Unsurları

Kaynak: Akpınar ve Taşcı, 2011: 5

Bölgesel politikalarda yeni firmaların çekiciliği ve büyümesine bağlı olarak güçlü yerel becerilerin önemi kavranamadığı takdirde, bölgelerin ekonomik performansı düşük olabilmektedir. Bölgesel üretkenlik ve ilerlemeyi sürdürmek için tasarlanan politikaların uygulanmasında işbirliği içinde hareket etmek kritik bir öneme sahiptir. Böylece işbirliğine dayalı sinerji, bölgesel rekabet gücüne olumlu yansırken buna ayak uyduramayan bölgeler, rekabet gücünü arttırmada güçlükler yaşayacaktır (H.M.Treasury, 2004: 14). Bu çerçevede bölgesel rekabet gücüne ilişkin göstergelerde teknolojik yenilik, yenilikçi kapasiteyi arttıran yatırımlar, yatırım çeken ve rekabeti arttıran teşvikler, girişimcilik, yeni teknolojiyi kullanmak ve

geliştirmeye dönük beceriler yeni yaklaşımlar bağlamında değerlendirilmektedir (Kitson vd, 2004: 996).

WEF ve IMD'nin her yıl hazırlamakta oldukları rekabet endeksleri, ülkeler bazında olduğu için bu endekslerde kullanılan yaklaşımların şablon şeklinde farklı şehirlere uyarlanması mümkün olmamaktadır (Alkin vd, 2007: 224). Buradan hareketle, Türkiye'de İllerarası Rekabetçilik Endeksi geliştirilmiştir. Dünya Ekonomik Forumu ve Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından her yıl hazırlanmakta olan rekabetçilik endekslerinde kullanılan; pazar yapısı, devletin etkinliği, faiz oranları veya finansal pazarların durumu gibi birçok verinin il düzeyinde kullanılamamasına rağmen, söz edilen uluslararası düzeydeki çalışmalar, endeksin şekillenmesinde önemli birer başvuru kaynağı görevi görmüştür. J.Huavari, A.Kangasharju ve A.Alanen tarafından 2001 senesinde Finlandiya'nın şehirlerine yönelik gerçekleştirilen "rekabetçilik endeksi" çalışmaları, İllerarası Rekabetçilik Endeksi'nin gelişim sürecinde temel olarak göz önünde bulundurulmuştur. Bölge bazında yıllık yayınlanan veriler dikkate alındığında Finlandiya için yapılan endeks çalışmasının Türkiye'ye uyarlanmasında bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Ancak bu eksiklikler giderilerek İllerarası Rekabetçilik Endeksinin iskeleti, Türkiye için oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen detaylı analizler ve alınan geribildirimler sonucunda çalışmanın son halini aldığı konusunda fikir birliğine ulaşılmış ve endekse ait ilk sonuçlar, "Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008" başlığı altında Aralık 2008'de ilk defa kamuoyu ile paylaşılmıştır (URAK, 2011: 3). İl düzeyinde yayımlanan veriler de göz önünde bulundurularak yapılan çalışmalarda endeksin dört ana değişkenden oluşması benimsenmiştir. Söz konusu değişkenler: Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli, erişilebilirlik olarak sıralanmaktadır (Alkin vd, 2007: 224-225).

3.6.Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yeri ve Önemi

Bölgesel rekabet gücü, giderek artan önem derecesiyle bölgesel kalkınma stratejilerinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur (Snieska ve Bruneckiene, 2009: 45). Bölgelerarasında sosyo-ekonomik refah dengesizliklerinin giderilmesi, milli

kaynakların maksimum ekonomik ve sosyal faydayı verecek biçimde geliştirilmesi, bölgelerin doğal, iktisadi, sosyal kaynak ve imkanlarının değerlendirilmesi amacıyla oluşturulan bölgesel planlama sürecinde bölgesel kalkınma ajansları ve faaliyetleri, küresel rekabetin gerekli bir unsuru haline gelmiştir (Erol, 2012: 88). Bölgesel kalkınma ajansları, içte ve dışta rekabet üzerine kurulmuş, yerel ve bölgesel yönetim modeliyle finansal yerelleşmeye katkı sağlamıştır. Böylece söz konusu ajanslar, bölgenin küresel rekabet sürecinde ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır (Şahin, 2005: 138).

Bilgi toplumlarının ön planda yer aldığı günümüzde bölgesel kalkınma, bölge kaynaklarını rekabetçi üstünlükler sağlayacak teknoloji geliştirme faaliyetlerine yönlendirmektedir. Yeni fikirlerin doğuşu ve ekonomik faaliyetlere uygulanması olarak tanımlanabilecek yenilik, iktisadi büyümenin uzun dönemli performansının temel belirleyicisi olmaktadır. Bilginin ortaya çıkması ve öğrenilmesinde bölgelerin bilgi toplumunun ana unsuru olarak öne çıkması, bölgesel politikalarda çeşitli değişim ve dönüşümleri gündeme getirmiştir (Bakır ve Tuncel, 2010a: 19). Bu dönüşümün temelinde yer alan bölgesel kalkınma politikaları, merkezi yönetimlerin yukarıdan aşağıya uyguladıkları bir politika olmaktan uzaklaşıp, aşağıdan yukarıya yerel güç odaklarını da karar verme sürecine dahil eden bir yapıya bürünmüştür. Bu durum, yönetim anlayışından yönetişime doğru bir eksen kaymasını da beraberinde getirmiştir.

Eski kuramların aksine yeni bölgeselcilik çerçevesinde şekillenen politikaların, hem bölgelerin az gelişmişlik sorunlarını çözmesi hem de ulusal kalkınmaya katkı sağlaması beklenmektedir. Buradan hareketle bölgesel rekabet gücünün artırılmasında yerel bir güç odağı olarak karşımıza çıkan ve yerel kaynakları harekete geçirecek olan kurum, bölgesel kalkınma ajanslarıdır.

Küreselleşme, bir yandan rekabeti körüklerken diğer yandan birçok fırsatlar da sunmaktadır. Çeşitli birimler, hem yerel hem de küresel eylemleri yerel ve küresel şebekeler aracılığıyla gerçekleştirmekte; küresel şebekelere katılan çeşitli birimler, yerel değerleri yeniden düzenleyerek bunların küresel dolaşımını sağlamaktadır. Küresel üretimde etkin bir rol oynayan yerel sistemler, yerel düzlemde oluşan dışsallıkların yarattığı görece avantajları kullanarak veya dayanışmaya giderek

küresel ilişkilere daha kolay uyum sağlayabilmektedir. Bölgesel kalkınma ajanslarının çıkış noktası, tam da burada saklıdır. Bölgesel kalkınma ajansları, yerelde oluşan potansiyeli kullanarak küresel ağa dahil olabilmeyi kendilerine misyon edinmiş ara kurumlardır (Akpınar, 2010: 10-11).

3.7. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü

Türkiye, küreselleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte değişen rekabet ortamına adapte olabilmek ve potansiyelini ortaya koyabilmek için yeniden şekillenen bölgesel kalkınma politikalarına karşı önemli bir duyarlılık göstermiştir (Polat ve Akkaya, 2005: 333). Nitekim AB'ye uyum çerçevesinde söz konusu duyarlılığın farkındalığa dönüşerek bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması, bu yolda atılan önemli bir adımdır. Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasıyla birlikte, teşvik sistemine dayalı devlet güdümlü politikaların dışına çıkılarak yönetim temelli yenilikçiliği hedefleyen uygulamalar görülmüştür. Bu kapsamda, bölgesel dengesizlikleri gidermenin ötesinde bölgenin içsel dinamiklerini harekete geçirmek suretiyle bölgesel rekabet gücü ön plana çıkarılmıştır. Türkiye'de ağırlıklı olarak bölgesel dengesizlik üzerine kurulan bölgesel politikaların, günümüz küresel eğilimlerine uyarak bilgiye dayalı ekonomide rekabetçilik ve üstünlükler temelinde şekillenmesi beklenmektedir.

Bölgesel kalkınma konusu, bu yeni eğilimler ışığında yeni bir anlam kazanmaktadır. Daha önceleri bölgelerarası farklılıkların giderilmesi ön plandayken günümüzde, rekabet gücü için bölgesel politikaların tasarlanması ve uygulanması zorunlu hale gelmiştir. Ekonomi politikalarında merkezi ve makro yaklaşımların çok ötesinde mikro konuları hesaba katabilen, sektörel ve bölgesel önceliklere göre politika araçlarını harekete geçirebilen bir kapasiteye duyulan ihtiyaç, her zamankinden fazladır. Türkiye için de durum farklı değildir. Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik perspektifi doğrultusunda bölgesel politika araçlarını kullanabilme kapasitesini geliştirme sürecine girmiştir. Aynı zamanda, başta Avrupa Birliği üyeleriyle olan ekonomik entegrasyon sürecinin ve Doğu Asya ekonomilerinden kaynaklanan rekabet baskısının etkisi, Türkiye ekonomisinin büyümesi için yeni açılımları gerektirmektedir. Türkiye ekonomisi için büyümenin sürdürülebilirliği,

kurumsal altyapının güçlendirilmesine bağlıdır. Bölgesel kalkınma, yerelleşme, küresel düşünüp yerel hareket edebilme ancak yerel ölçekte kurumların inşasıyla mümkün olabilir. Yerel kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi, yenilerinin kurulması, yeni ortama uyum göstermede zorlanan yerel kurumların reforme edilmesi; Türkiye ekonomisinin büyüme performansının devam etmesine büyük bir katkı sunacaktır (Çağlar, 2006: 306). Özetle Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları, rekabet gücünü arttırmanın kritik bir öneme sahip olduğu günümüzde yerel ölçekli en önemli yapılanmalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rekabetçi küresel ekonomide bölge içi ve bölgelerarası büyük farklılıklar karşısında farklılaşan bölgesel sorunlara çözümler üretmekte giderek zorlanan Türkiye, AB politikalarıyla bölgelerin teşvik edilip politikaların yerelleşmesine razı gelmektedir. Bu anlamda bölgelere kendi geleceklerini ve refahlarını belirlemede daha fazla sorumluluk veren en önemli yapılanmalardan biri, bölgesel kalkınma ajanslarıdır (Dulupçu, 2006: 245). Türkiye'nin bölgesel kalkınma ajansları ile merkezde planlanan ve merkezi kurumlarca uygulanan bir kalkınma anlayışından merkez, yerel yönetim ve özel sektörün birlikte çalışacağı, bölgesel rekabet gücünün arttırılacağı yeni bir anlayışa doğru yöneldiği söylenebilir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 178).

3.8.Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajansı Olarak GEKA Örneğinin Değerlendirilmesi

Kalkınma ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılması, bölge ekonomisinin önündeki engellerin kaldırılması, yenilikçilik ve rekabetçiliğin arttırılması, kalkınmaya ivme kazandıracak stratejik eylemlerin başlatılması, bölgenin potansiyellerinin tespit edilmesine katkı sağlamak gibi faaliyetlerde GEKA, Güney Ege Bölgesi'nde önemli bir misyon yüklenmiştir (GEKA, 2012: 57). Bu kapsamda GEKA'nın kuruluşu, amaçları ve öncelikleri, teşkilat yapısından söz edildikten sonra GEKA kapsamındaki illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına yer verilecek ve GEKA kapsamındaki illerin rekabet güçleri üzerinde durulacaktır. Son olarak bölgesel rekabet gücünün arttırılmasında bölgesel kalkınma ajansı olarak GEKA, PEST ve SWOT analizlerinden yola çıkılarak değerlendirilecektir.

3.8.1.GEKA'nın Kuruluşu

Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları T.C. Kalkınma Bakanlığı koordinesinde görevlerini sürdüren özel hukuka tabi kamu kuruluşları olarak yapılanmışlardır. Türkiye'de ajansların kuruluşu aşamasında bölgelerin belirlenmesinde tamamen istatistiki bir sınıflandırmaya dayanan, DPT ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) işbirliğince 2002 yılında oluşturulan “Düzy 2 İstatistiki Bölge Birimleri” temel alınmıştır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri 2006 yılında yürürlüğe giren “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile düzenlenmiştir. Türkiye'de pilot olarak kurulan ilk ajanslar İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları'dır. 2008'de 8 kalkınma ajansı daha kurulmuş olup, 2009 yılının Temmuz ayında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile aralarında Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın da olduğu 16 ajans daha kurularak Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajansı sayısı 26'ya ulaşmıştır (<http://www.geka.org.tr/icerik/2/138/anasayfa.htm>, 12.08.2013).

"Bazı Düzy 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar"ın yürürlüğe konulması; Devlet Bakanlığının 16/6/2009 tarihli ve 2067 sayılı yazısı üzerine, 25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanununun 3, 8 ve geçici 2'nci maddelerine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/7/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır. 25 Temmuz 2009'da resmi gazetede yer almıştır. Bu çerçevede 2009 yılında Denizli ili merkez olmak üzere Denizli, Muğla ve Aydın illerini kapsayan TR32 kodlu Düzy 2 Bölgesi'nde Güney Ege Kalkınma Ajansı kurulmuştur (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013).

3.8.2.GEKA'nın Amaçları ve Öncelikleri

GEKA'nın amacı TR32 Düzy 2 Bölgesi'ndeki kaynakların etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek, istihdam olanaklarını arttırmak ve potansiyel sektörleri desteklemek, kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerini güçlendirmek ve işbirliği ağıları

oluşturmak, bölge içi gelişmişlik farklılıklarını azaltarak gerek ulusal gerekse uluslararası alanda bölgenin rekabet düzeyini arttırmaktır.

Katma değeri yüksek, bilim ve teknoloji dayanağı kuvvetli sanayi ve hizmet altyapısı oluşturan ve istihdamı artırıcı girişimlere destek sağlanarak bölgenin rekabet düzeyinin artırılması GEKA'nın temel politika ve öncelikleri arasındadır. Bu politika ve önceliklerin dayandığı temel ilkeler ise şeffaflık, katılımcılık, eşitlik, sürdürülebilirlik, çevreye duyarlılık ve bilimsellik olarak belirlenmiştir (GEKA, 2012: 18).

3.8.3.GEKA'nın Teşkilat Yapısı

5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun"un kabulünü müteakip olarak 25.07.2009 gün ve 27299 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar" ile Denizli merkez olmak üzere Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan TR32 Bölgesi'nde Güney Ege Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Ajanslar tüzel kişiliği haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Ajans teşkilat yapısı Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlik'ten oluşmaktadır (GEKA, 2013: 7). Ayrıca GEKA kapsamındaki her ilde bulunan yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur.

3.8.3.1.Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu'nun teşekkülü 25.07.2009 gün ve 27299 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kalkınma Kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak şekilde kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşturulmuş olup Ajansın danışma organıdır. Aydın'dan 34, Denizli'den 34, Muğla'dan 32 olmak üzere toplam 100 üyeden oluşan Kalkınma Kurulu % 40 oranında kamu kesimi, % 60 özel kesim ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinden müteşekkildir.

Kalkınma Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır (GEKA, 2012: 7):

- Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak,
- Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak,
- Toplantı sonuçlarını Kalkınma Bakanlığı'na raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.

3.8.3.2.Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu, GEKA'nın karar organıdır. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. GEKA Yönetim Kurulu Başkanlığı ilgili mevzuat kapsamında Denizli'den başlayarak sırasıyla Muğla, Aydın valileri tarafından dönüşümlü olarak yürütülmektedir. GEKA'nın mevcut Yönetim Kurulu Başkanı Muğla Valisi Mustafa Hakan GÜVENÇER'dir (<http://www.geka.org.tr/>, Erişim Tarihi: 15.11.2013).

Yönetim Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır (GEKA, 2013: 8):

- Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayına sunmak,
- Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek,
- Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak,
- Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek,
- Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Kalkınma Bakanlığı'na göndermek,
- Ajans bütçesini onaylamak ve Kalkınma Bakanlığı'na göndermek,
- Genel Sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak,
- Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek,
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek,

- Genel Sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki iş bölümünü onaylamak,
- Genel Sekreter'i belirlemek ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayına sunmak,
- Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında Genel Sekreter'in yetkili olacağı sınırları tespit etmek.

Yönetim kurulu gerekli gördüğü hallerde yukarıda sayılan yetkilerinden bir kısmını, sınırlarını açıkça belirlemek şartıyla Genel Sekreter'e devredebilir.

3.8.3.3.Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik; genel sekreter, uzman ve destek personelden oluşur ve Ajansın icra organıdır. Genel Sekreterlik'in ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Yatırım Destek Ofisleri, Tanıtım ve Dış İlişkiler Birimi, Program Yönetimi Birimi, Kurumsal Hizmetler Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Ekonomik Araştırmalar ve Planlama Birimi Genel Sekreterliğe bağlı olan birimlerdir.

Genel Sekreter'in görev ve yetkileri şunlardır (GEKA, 2013: 9-10):

- Yönetim Kurulu kararlarını uygulamak,
- Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve Yönetim Kurulu'na sunmak,
- Ajans gelirlerini toplamak, dördüncü maddeye göre belirlenecek usul ve esaslar ile bütçe ve Yönetim Kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak,
- Yönetim Kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek,
- Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak,
- Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek mali destek sağlamak üzere Yönetim Kurulu'na öneri götürmek,

- Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak,
- Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla iş birliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek,
- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek,
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesini Yönetim Kurulu'na teklif etmek,
- Ajans Genel Sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak,
- Ajansın sekreteryaya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek,
- Yönetim Kurulu'nun devrettiği yetkileri kullanmak.

3.8.3.4.Yatırım Destek Ofisi

Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur. GEKA kapsamındaki illeri kapsayacak şekilde Aydın Yatırım Destek Ofisi, Denizli Yatırım Destek Ofisi ve Muğla Yatırım Destek Ofisi olmak üzere üç yatırım destek ofisi bulunmaktadır (<http://www.geka.org.tr/>, Erişim Tarihi: 15.11.2013).

Yatırım destek ofisleri, yeni yatırımlar için gerekli idari işlemlerin mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilmesine katkı sağlayan, yatırımcılara danışmanlık hizmeti veren, bölgenin yatırım olanaklarını tanıtmak ve bilinirliğini artırmak için yurtiçi ve yurtdışında çeşitli faaliyetlerde bulunarak bölgeye yatırımcı çekmeye çalışan ofislerdir. Yatırım destek ofisleri, aynı zamanda Genel Teşvik uygulamaları kapsamında Yatırım Teşvik Belgesi düzenlemekle görevli yerel kurumlardan biridir. Yatırım destek ofislerine başvurmak, tamamen yatırımcıların kendi isteğine bağlıdır. Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler ücretsizdir. Yatırımcı, yatırım destek ofislerine yatırım için gerekli olan işlemlerin tamamı için başvurulabileceği gibi, sadece bir veya birden fazla işlem için de başvurabilir. Yatırımcı tarafından önceden ilgili yerlere başvurusu yapılan ancak henüz sonuçlanmamış işlemlerin takibi için de dilekçe ile yatırım destek ofislerine başvuru

yapılabilir (<http://www.geka.org.tr/icerik/6/136/anasayfa.htm>, Erişim Tarihi: 18.08.2013).

3.8.4.GEKA Kapsamındaki İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Kalkınma Bakanlığı, en son 2003 yılında yayımlanan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'nı (SEGE) güncelledi. Yeni teşvik sistemine dayanak teşkil eden SEGE 2011'de, daha önce İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Eskişehir, Tekirdağ ve Antalya ile birlikte ilk 10'da yer alan Yalova ve Adana'nın yerini Denizli ile Muğla aldı. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması'nda (2011); TR323 Muğla 8, TR322 Denizli 10 ve TR 321 Aydın 19. sırada yer almıştır.

Belediyelere ve il özel idarelerine kaynak tahsis edilmesi, kamu kurum ve kuruluşlarının personel atamaları ve özlük haklarının düzenlenmesi ile kalkınma ajansları merkezi bütçe paylarının belirlenmesi gibi bölgesel niteliği olan kamu politikalarının uygulanmasında önemli bir kıstas olarak kullanılan SEGE çalışmasına 10'un üzerinde kanun ile ikincil mevzuatta atıf yapılmaktadır. SEGE-2003 çalışmasında 10 alt kategoride 58 adet değişken kullanılmıştı. Yeni teşvik sistemine de dayanak teşkil eden SEGE-2011 çalışması ise demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2009- 2010 yıllarına ait 61 değişken kullanılarak hazırlandı. Çalışmada kullanılan değişkenlerin seçiminde ilin ülke içindeki ekonomik ağırlığı ve potansiyeli, sosyal gelişmişlik seviyesi, ortalama bireysel refah düzeyi, il ölçeğinde ekonomik ve sosyal gelişmişlik ile bireysel refah arasındaki kümülatif denge ve veri teminine ilişkin süreklilik hususları gözetildi (http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A%C3%87IKLAMASI-sege_2011-v6.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2013).

3.8.5.GEKA'nın Rekabet Gücü

Bir bölgedeki kişi başı gelir, kuşkusuz o bölgenin ne kadar başarılı bir ekonomiye sahip olduğuna dair önemli bir göstergedir. Bununla birlikte son zamanlarda bir bölgenin başarısı sadece gelir ile değil, aynı zamanda o bölgenin

yaratıcı sermayesi, sosyal olanakları ve altyapısı ile de ölçülmektedir. Artık ekonomik gelişmeler sürdürülebilir olmadığı zaman başarı olarak algılanmamaktadır ve ekonominin geleceğine ilişkin bilgi taşıyan ek göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan bir bölgenin diğer bölgelerden daha çekici olabilmesi ancak sosyal ve fiziki çevrenin de yaşanabilir olması ile mümkün olabilmektedir (EDAM, 2009: 8). Buradan hareketle Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM), Türkiye için bir rekabet endeksi geliştirmiştir. Bu çerçevede 6 farklı alt endeks oluşturulmuş ve bu endekslerden yola çıkılarak toplam rekabet endeksine ulaşılmıştır. Her bir alt endeks, eldeki veriler ışığında, bölgesel kalkınmanın bir boyutunu ölçmektedir. Oluşturulan endeksler ve bu endekslerde kullanılan değişkenler Tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15: EDAM'ın Rekabet Endeksi Çalışmasındaki Göstergeler ve Değişkenler, 2009

Göstergeler	Değişkenler
Ekonomik Canlılık ve Etkinlik	Kişi başına GSYİH, İşsizlik Oranı, Sermaye Artış Oranı, Tarım Sektöründe Verimlilik, Sanayi Sektöründe Verimlilik, Hizmet Sektöründe Verimlilik, Banka Kredi GSYİH Oranı, İş Yeri Başına Çalışan Sayısı, Bitkisel Üretim Değeri, Kişi Başına Açılan Şirket Sayısı, KOBİ Teşvikleri-Yatırım Oranı,
Emek Piyasası	15-24 yaş nüfus oranı, İşsizlik oranı, İşgücüne katılım oranı, İşgücünün nüfus içindeki payı, Kadın işgücüne katılım oranı, Kentsel işsizlik oranı, Kentsel kadın işgücüne katılım oranı, İstihdamda tarımın payı, Net göç oranı
Yaratıcılık	1000 kişi başına teknik eleman, ARGE harç.-çıkıtı oranı (Kamu), Ar-Ge Harç. -Çıkıtı Oranı (Özel), Kişi başı akademik yayın sayısı, Kişi başı tescilli patent sayısı, Kişi başı patent başvuru sayısı
Beşeri Sermaye	Öğretmen/öğrenci (Anaokulu), Öğretmen/öğrenci, (ilköğretim), Öğretmen/öğrenci (Ortaöğretim), Öğretmen/öğrenci (üniversite), Ortalama bitirilen okul yılı, Okuma yazma oranı, Üniversite sınavlarında başarı

Fiziki Altyapı	Km 2 başına asfalt yol uzunluğu, Km 2 başına demiryolu uzunluğu, Kişi başı havayolu yükü, Kişi başı havayolu yolcu sayısı, Kişi başına otomobil sayısı, Kişi başına ticari araç sayısı, Kişi başına ADSL, Sanayide Elektrik Tüketimi-Toplam Tüketim Oranı, Kirlı su Arıtma Yeterliliği, Katı atık Arıtma Yeterliliği
Sosyal Sermaye	Hanehalkı büyüklüğü, Kişi başına doktor, Kişi başına sinema sayısı, Kişi başına gazete tirajı, Kız okullaşma oranı, Kişi başına STK sayısı, Kişi başına konut elektrik tüketimi, Net göç oranı, Okuma yazma oranı

Kaynak: EDAM, 2009: 8-9

EDAM'ın 2009 yılında yayımladığı "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" çalışmasına göre Türkiye illeri arasında Muğla 74,1 endeks değeri ile 8. sırada, Denizli 64,4 endeks değeri ile 17. sırada, Aydın 60,3 endeks değeri ile 23. sırada yer almıştır.

Tablo 16: GEKA Kapsamındaki İllerin Rekabet Endeksi Sıralamaları, 2009

	Aydın	Denizli	Muğla
Genel Rekabet Sırası	23	17	8
Ekonomik Canlılık ve Etkinlik	18	29	13
Emek Piyasası	22	16	12
Yaratıcılık	44	22	18
Beşeri Sermaye	28	19	4
Fiziki Altyapı	24	15	17
Sosyal Sermaye	20	17	3

Kaynak: EDAM, 2009: 11, 14, 17, 19, 23, 25

Sıralamalardan yola çıkarak Aydın'ın yaratıcılık konusunda zayıf kaldığı, Denizli'nin Aydın'dan daha rekabetçi olmasına rağmen ekonomik canlılık konusunda geride kaldığı, Muğla'nın ise sosyal sermaye ve beşeri sermaye konusunda güçlü olduğu fakat yaratıcılık ve fiziki altyapı konusunda aynı başarıyı gösteremediği gözlenmektedir. Muğla'nın kişi başına konut elektrik tüketimi, sinema sayısı ve

gazete tirajı açısından ülke ortalamasının oldukça üzerinde değerlere sahip olması, sosyal sermaye endeksinde üst sıralarda olmasına neden olmuştur.

Uluslararası Rekabet Kurumu'nun (URAK) yaptığı bir başka çalışma olan "İller Arası Rekabetçilik Endeksi" araştırmasına göre GEKA kapsamındaki illerin sıralaması Tablo 17'de görülmektedir.

Tablo 17: GEKA Kapsamındaki İllerin Rekabetçilik Endeksi ve Alt Endekslere Göre Sıralaması

	Aydın	Denizli	Muğla
Genel Endeks Sırası			
2007-2008	18	19	17
2008-2009	18	19	17
2009-2010	20	21	19
Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi			
2007-2008	22	19	12
2008-2009	17	22	15
2009-2010	20	21	14
Erişebilirlik			
2007-2008	14	35	13
2008-2009	14	34	13
2009-2010	15	36	14
Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik			
2007-2008	23	8	33
2008-2009	24	7	33
2009-2010	27	8	31
Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli			
2007-2008	28	15	47
2008-2009	38	17	32
2009-2010	42	28	43

Kaynak: URAK, 2011: 13, 23, 31, 39, 47

İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008 ve 2008-2009 Genel Endeks değerlerine göre en rekabetçi 18. il olan Aydın, 2009-2010 sonuçlarına göre 2 sıra

gerileyerek Türkiye'nin 81 ili içinde en rekabetçi 20. il olarak tespit edilmiştir (URAK, 2011: 72).

İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008 sonuçlarına göre 19. sırada yer alan Denizli'nin, 2008-2009 döneminde bu sırasını koruduğu, 2009-2010 Genel Endeks değerine göre ise 2 sıra gerileyerek Türkiye'deki 81 il arasında en rekabetçi 21. il olduğu tespit edilmiştir (URAK, 2011: 94).

İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2007-2008 ve 2008-2009 sonuçlarına göre 17. sırada yer alan Muğla, 2009-2010 verilerine göre Türkiye'nin 81 ili arasında en rekabetçi 19. il olmuştur (URAK, 2011: 150).

3.8.5.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşüm sonucu Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın bölgesel rekabet gücünün artırılmasındaki rolünü incelemektir. Bu bağlamda Türkiye'de faaliyet gösteren Bölgesel Kalkınma Ajansları'ndan biri olan GEKA, araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Literatürde yer alan araştırma ve çalışmalarda vurgulanan en önemli nokta, ulusların rekabet edebilirliğinde bölgelerin rekabet gücünün önemidir. Bu bağlamda bölgesel rekabet edebilirliğin yükseltilmesi, sonuçta ulusal düzeyde rekabet gücünü ve refahı arttıracaktır. Geçmişte bölgelerarası farklılıkların giderilmesi ön plandayken günümüzde rekabet gücü için bölgesel politikaların tasarlanması ve uygulanması bir gereklilik halini almıştır. Ekonomi politikalarında merkezi anlayışın ve makro yaklaşımların dışında mikro konuları göz önünde bulunduran ve bölgesel önceliklere göre politika araçlarını harekete geçirebilen bir kapasiteye duyulan ihtiyaç, her zamankinden daha fazladır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, kurulmuş oldukları bölgelerin rekabetçi yönlerini tespit ettiği alanlarda sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda küresel düzeyde de bölgelerinin rekabet etmesini sağlayacaklardır. Bu çalışmada, GEKA'ya yönelik olarak bölgesel rekabet gücüne ilişkin analizlere yer verilmiş ve bu tezin, benzeri çalışmalara örnek teşkil etmesi öngörülmektedir.

3.8.5.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırları

Bu çalışmada niteliksel bir yöntem olan PEST ve SWOT analizleri tercih edilmiştir. Söz konusu analiz yöntemleriyle mevcut durumu doğru teşhis edebilmek, GEKA'nın bölgesel rekabet gücü açısından konumuna ilişkin değerlendirmeler yapmak ve bu doğrultuda politikaların belirlenme sürecine katkı sağlamak planlanmıştır.

Yöntemsel olarak PEST ve SWOT analizlerinin tercih edilmesindeki neden, GEKA'nın Faaliyet Raporları'nda da ifade edildiği üzere planlama faaliyetlerinde oldukça gerekli olan il ve ilçe bazında verilere erişimde zorluklar yaşanmasıdır. Bu bağlamda ihtiyaç duyulan güncel verilerin üretilmesi ve söz konusu verilere kolaylıkla ulaşılabilmesi için gerekli adımların atılması, niceliksel araştırmaların önünü açmak açısından büyük önem taşımaktadır. Ajansın Mali Destek Programları'nın etki analizlerinin henüz yapılamamış olması ve ajansın 2009 yılında kurulmuş olmasından dolayı kısa bir geçmişe sahip olması; niceliksel araştırma yapmada çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır.

3.8.5.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, bölgesel rekabet gücünün arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın rolünü belirlemek amacıyla GEKA'ya yönelik olarak PEST ve SWOT analizi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmada, PEST analizinin yapılması için GEKA'nın yetkili uzman personeliyle görüşmeler yapılmış, faaliyet raporları ve Bölge Planları'ndan yararlanılmıştır. Çalışmanın SWOT Analizi'nde ise PEST analizi sonrası çıkarımlardan ve ajansın faaliyet raporlarından yararlanılmıştır.

3.8.5.4. GEKA'ya Yönelik PEST Analizi

PEST analizi; Politik, Ekonomik, Sosyal ve Teknolojik analiz ifadesinin kısaltmasıdır (Taşcı vd, 2011: 37). Bu kapsamda güçlü bir öngörü yeteneği kazanmak ve gelecekteki faaliyetlere bir ufuk çizgisi belirleyerek mevcut durumu ortaya koymak adına GEKA politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik açıdan analiz edilecektir. GEKA'nın bölgesel rekabet gücünü arttırmadaki rolüne açıklık getirmek için analiz çerçevesinde belirlenen etkenlerin etkisi, mevcut durumu ve

değerlendirmesi üzerinde durulacaktır. Tablo 18'de GEKA, PEST analizi çerçevesinde politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik etkenler belirlenerek bölgesel rekabet gücünün artırılması çerçevesinde analiz edilecektir. PEST analizi sürecinde GEKA kapsamındaki Denizli, Muğla ve Aydın illerindeki yetkili uzmanların görüşüne başvurulmuş ve analiz çerçevesindeki sorulara yanıtlar aranmıştır.

Tablo 18: GEKA'nın PEST Analizi

	Politik Etkenler	Ekonomik Etkenler	Sosyal Etkenler	Teknolojik Etkenler
A.	Rekabet gücünü arttırmak için küresel işbirliğine yönelik girişimler	Teşvik politikaları	Kamu ve özel sektör arasında diyalog mekanizmaları, yerel birimlerle kurulan ilişkiler	Yeni araştırma merkezlerinin açılması ve Araştırma Üniversitelerinin Kurulması
B.	Çok düzlemli yönetim	Üniversite-Sanayi işbirliğini geliştirmeye yönelik çabaların artması	Bölgesel işbirliğine dayalı bilgi paylaşımının artması, ortak hareket etme kültürü	Devlet, sanayi ve üniversitelerin Ar-Ge için ayrılan ödeneklerini arttırması
C.	Bölgesel kalkınmanın yönünü belirlemede GEKA'nın üstünde yer alan yönetimlerin yönetişime yaklaşımı ve değişen ortama adaptasyonu	Küresel rekabet sürecinde küresel ekonomik gelişmelerin GEKA'ya yansımaları	Bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik çabaların, GEKA kapsamındaki illerin rekabet gücüne etkisi	GEKA'nın KOBİ'lerle kurduğu diyalogun bölgesel rekabet gücüne katkısı
D.	Devlet algısında bölgesel planlamaya öncelik verilmesi	Bölgenin üretiminde yerli girdinin, ithal girdiye tercih edilmesi	Bölgenin GEKA'ya bakışı	Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerinde başarılı bir tanıtım gerçekleştirilmesi
E.	Yerel siyasetin yerel kalkınmaya odaklanması	GEKA'nın yabancı sermaye yatırımlarının küresel/ sektörel stratejilerini yerelde izleyip gerekli önlemleri alacak öngörü yeteneği	Bölgesel duyarlılık ve çevresel bilinç	Yüksek teknoloji alanlarında çalışan yan sanayinin oluşması
		Kümelenmeye dayalı		Teknoloji Geliştirme

F.	Merkezle politik lobi faaliyetleri	sanayi politikaları ve kümelenmenin çeşitliliğinin bölgesel rekabet gücüne katkısı	Girişimcilik ve yenilikçilik kapasitesi	Bölgeleri'nin yaygınlaştırılması ve teknoloji alanında birçok firmanın faaliyet göstermesi
G.	AB müktesebatına uyum çerçevesinde GEKA'nın kurulmasının bölgeye etkisi	Birbirleriyle güçlü bağlantıları olan endüstrilerin, birbirini izole eden endüstrilere tercih edilmesi ve güçlü önsel ve gerisel bağlantıların kurulabilmesi	Göç olgusu	
H.	AB kökenli bölgesel politikalara karşı olan ve kalkınma ajanslarıyla üniter yapının tehlikeye gireceği kaygısı taşıyan yaklaşımın, GEKA'nın performansına ve rekabet gücünü arttırmaya yönelik uğraşlara etkisi	GEKA kapsamındaki illerin öğrenen ekonomiler kapsamında değerlendirilmesi	Üniversitelerde teknoloji yoğunluğunun artması ve yenilikçi uygulamaların devreye girmesi	
İ.	GEKA bünyesinde girişimcilere yönelik bilgilendirmeler yapılarak danışmanlık hizmeti verilmesi	Güdümlü destek projelerinin yaygınlaştırılması		
J.		Sürdürülebilir kalkınma bağlamında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı		

Tablo 18'den yola çıkılarak belirtilen politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik etkenlerin mevcut durumu ve değerlendirilmesi, ayrı başlıklar altında incelenecektir. Söz konusu etkenler 4 adet sütun olarak Tablo 18'de yer almış ve A'dan J'ye kadar olan satırlara karşılık gelen konular çerçevesinde mevcut durumu ve değerlendirmesi ortaya konularak bölgesel rekabet gücünün arttırılmasında GEKA'ya yönelik PEST analizi gerçekleştirilmiştir..

3.8.5.4.1.Politik Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi

- A.** Yurt dışında işbirliği ağlarının geliştirilerek bölgeye yeni fırsatlar aktarılması, kurumsal öncelikler arasındadır. Güney Doğu Avrupa Kalkınma Ajansları Ağı (SEENORDA)'nın kurucu üyeleri arasında GEKA'nın da bulunması, bu kapsamda değerlendirilebilir.
- B.** Ajansın asli görevi, paydaşların ve muhatapların koordinasyonunu sağlamak ve iletişim eksikliğini gidermektir. Böylece yatırımların ivme kazanması öngörülmektedir. Dolayısıyla ekonomiye katkı sağlayacak yerel aktörlerin varlığı, bölgesel kalkınma ve rekabet gücü açısından önem taşımaktadır.
- C.** Bölgesel kalkınma ve rekabet gücü konusunda hem makro hem de mikro ölçekte bir ortak bakış açısından söz edilebilir. Kalkınma Bakanlığı ile temaslar sıkça kurulmakta olup herhangi bir yönetim zaafı bulunmamaktadır.
- D.** Hazırlanan bölge planları, ulusal kalkınma planına uyumlu olarak ulusal hedefler çerçevesinde şekillenmektedir. Bölgesel politikaların ulusal hedefler çerçevesinde şekillenmesinden ziyade merkezi siyasetin yerel kalkınmaya odaklanması, topyekûn bir kalkınma için daha rasyonel sonuçlar doğurabilecektir.
- E.** Yerel ekonomik aktörlerin siyaseti, ilgi odağı haline getirmesi ve yerel kalkınmayı, bir siyaset lobisi gibisi görmesine rastlanılabilmektedir. Bölgesel kalkınma adına gerçekleşen yapılanmalar, bir vitrin ve siyasete açılan kapı olarak görülmemelidir.
- F.** Destek görmeyen ve sıcak bakılmayan bir proje için lobi, boş bir uğraştan öte geçmeyecektir. Katma değeri yüksek ve destek görmesi olası bir projenin tanıtımı ve sunumu ise merkezin tutumunu etkileyebilmektedir. Ancak

ajansın, Kalkınma Bakanlığı'na karşı olan sorumluluğu ve yetki hiyerarşisi lobiyi değil, projenin etkinliğini öne çıkarmaktadır.

- G.** Ajansın 2009'da kurulması ve yeni bir yapılanma olması nedeniyle başlangıçta güçlükler gözlenmesine rağmen bölge, bu süreçten kârlı çıkmıştır. GEKA, Güney Ege Bölgesine ekonomik anlamda bir ivme kazandırmıştır. Ayrıca yasal zorlukların yaşanmaması adına eşgüdümlü mevzuat değişiklikleri, politikaların uyum taşınması açısından önemlidir. AB kökenli yasaların altyapısının, Türkiye ve bünyesindeki bölgelerde karşılık bulması bu açıdan gereklidir.
- H.** Türkiye'de ajansların kurulmasına tereddütlerle yaklaşan kuşkucu anlayış, ajansların siyasi ve idari yetkinliği olmayıp sınırlarının yasalarca çizilmiş olmasından dolayı ağırlığını kaybetmeye başlamıştır. Çünkü ajanslar, ekonomik yönüyle ön planda yer almaktadır. Bu bağlamda GEKA, ekonomik destek peşinde koşan yatırımcıların sıkça başvurduğu yerel bir aktör niteliğindedir.
- İ.** Yatırımcıya yol göstermede bölge için bilirkişi hüviyeti kazanan GEKA, yerel ve yabancı girişimcilere danışmanlık hizmeti vererek yönlendirme işleviyle iş fırsatı oluşturmaktadır. Özellikle Yatırım Destek Ofisleri, bu anlamda önemli bir misyonu yerine getirmektedir. GEKA, yatırım sırasında zaman kaybını azaltarak yatırımcıyı heveslendiren ve yatırımcının motivasyonunu arttıran bir etkiye sahiptir.

3.8.5.4.2. Ekonomik Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi

- A.** Teşvikler konusunda sektörler arasında model olabilecek projelere destek verilmekte ve söz konusu projeler, tercih sebebi olabilmektedir. Bu çerçevede ajansın önemli işlevlerinden biri, mali destek programlarıdır. Ancak her proje, mali destekten yararlanamamaktadır. Çünkü, proje sahibinin teknik ve mali kapasitesi göz önüne alınmaktadır. Buna gerekçe olarak verilen destekten sonra teşviki etkin kullanacak bir mali yeterliliğinin gerekliliği gösterilebilir.
- B.** Üniversite-Sanayi işbirliğinin olması için öncelikle sanayinin belirli bir düzeyin üstünde gelişim göstermesi gereklidir. Bu bağlamda bölgede sanayi

potansiyeli olarak öne çıkan il Denizli'dir. Muğla'da turizm ve Aydın'da gıdanın ön planda olması, üniversite-sanayi işbirliğinin sanayi ayağını zayıflatmaktadır. Yine de üniversite-sanayi işbirliği, bölgesel bağlamda önem taşımaktadır.

- C.** Küresel gelişmelerin ulusal düzeyde etkisi, yereldeki etkisinden fazla olmasına karşın yeni pazarlar doğması açısından bir fırsata dönüşebilmektedir. Bu çerçevede, küresel gelişmelerin izlenerek yerelde etkin strateji belirlenmesi önemlidir.
- D.** Bazı faktörlerin yurt dışından tedariki, teknik yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Bazı faktörlerin dışarıdan temini ise ithal girdinin daha kârlı olmasından dolayı ölçek ekonomisinden kaynaklanmaktadır. Ulusal planlarda da üzerinde durulan bu konuda söz konusu yapısal sıkıntıların üzerine gidilerek çözülmesi öngörülmektedir. Bölgede, ithal girdiye çözüm sunacak projeler geliştirilmeli ve ajans tarafından desteklenmelidir.
- E.** Ajans temel işlevi gereği, yatırımcıya gitmekten ziyade gelen yatırımcıyı yönlendirmektedir. Söz konusu öngörünün kazanılabilmesi için beşeri sermaye yatırımı yapılarak ajans bünyesine nitelikli işgücü kazandırılmalıdır. Ajanstaki mevcut güçlü teknik personelin rutin işlerden sıyrılması adına nitelikli personel desteği bir gerekliliktir. Ayrıca küresel gelişme ve stratejilerin izlenerek uygun yatırım ortamını tesis etmek adına Ülke Masaları Takip Bülteni izlenerek çeşitli ülkelerdeki sektörel ve bölgesel gelişmeler, ajans tarafından analiz edilmektedir. Bu ve benzeri uluslararası eğilimlerin takibi, yatırım çekmek açısından kritik öneme sahiptir.
- F.** Başarılı bir kümelenme için öncelikle bölgenin kümelenmeye uygun bir doğaya sahip olması gerekir. Dolayısıyla başarılı bir kümelenme, sektörel bir zorlamaya değil sektörel bir ihtiyaca dayanmalıdır. Ancak söz konusu ihtiyacın bir değere dönüşmesi için hem altyapı hem de ekonomik ve diğer yönleriyle bölgenin hazırlıklı olması gereklidir. Nitekim kümelenmenin ötesine geçerek bölgeye ivme kazandıracak güçlü sanayi hamleleri yapılması, bu noktada önem arz etmektedir. Yaptığı iş ve çevresiyle ön plana çıkan ve yeri geldiğinde bürokratik engellere göğüs gerebilecek yetkinlikte sanayicilerin varlığı, kümelenmeye dayalı sanayi politikalarında belirleyici

olmaktadır. Ancak bölge bağlamında Denizli dışında güçlü bir kümelenme potansiyeli olan başka şehir bulunmamaktadır.

- G.** GEKA kapsamındaki illerde sektörel öncelikler bağlamında farklılıklar gözlenmektedir. Denizli, Muğla ve Aydın illerindeki heterojen yapı, endüstriyel anlamda önsel ve gerisel bağlantılar kurulmasını zorlaştırmaktadır. Muğla'da turizm, Aydın'da gıda ve Denizli'de tekstil ve sanayi öne çıkmaktadır. Her sektörün birbirine entegrasyonu ve bağımlılığı zor olduğundan söz konusu illerin, ileri oldukları sektörlerle ağırlık vererek gelişim göstermeleri rasyonel görülmektedir.
- H.** Henüz istenilen seviyede olunmamasına rağmen, yüksek bir öğrenme kapasitesi bulunmaktadır. Bağlantıları güçlü öğrenen ekonomi olma yolunda, özellikle yerel koordinasyon ve küresel işbirlikleri kurularak gün geçtikçe gelişme kat edilmektedir. Ancak mevcut durum itibariyle yine de öğrenen ekonomi anlamında sınırlı bir çevrenin olduğundan söz edilebilir.
- İ.** GEKA, eş güdümlü (tek seferde çok kaynak) destekleri arzularak ekonominin yanında sosyal, kültürel ve çok boyutlu bir kalkınma hedeflemektedir. Örneğin Fuar Alanı oluşturma çabası, bu doğrultudadır. Söz konusu hamleler, firmalar bazında doğrudan etkili olmasa da sosyal getiriler sağlayıp uzun vadede ekonomik yansımaları da olacaktır. Topyekûn bir kalkınma öngörülmektedir. Dolayısıyla rekabet gücünü şekillendirirken eş güdümlü projelerin desteklenmesi hedeflenmektedir.
- J.** Yerelden gelen talep önemli olmakla birlikte güneş enerjisi konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu süreçte arazi belirleme noktasında mevzuat sıkıntıları ve ruhsat iptalleri gibi sorunlar yaşanabilmektedir. Projelerde tercih sebebi haline gelebilen yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır.

3.8.5.4.3. Sosyal Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi

- A.** Hem KOBİ'ler hem de yerel aktörlerle kurulan temaslar, bölgeye rekabet gücü kazandırma açısından önemlidir. GEKA kapsamındaki 3 ilin Sanayi ve Ticaret Odası başkanlarının, yönetim kurulunda yer alması ve yönetim

kuruluna valinin başkanlık etmesi, kamu ve özel sektör arasındaki ilişkilerde belirleyici olmaktadır.

- B.** Öncelikle paylaşımcı bir karaktere sahip olmak bu hususta önemlidir. KOSGEB'in¹⁴ (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) Yeni Destek Programları'ndan biri olan ve KOBİ'ler ile girişimcilerin hizmetine sunulan İşbirliği-Güçbirliği Destek Programı, örtük bilgiyi aşmak adına içselleştirilmelidir. Paylaşımcılık konusunda devlet ve birey, farklı düşünebilmektedir. Devletin planlarıyla bireyin planlarının zaman zaman örtüşmemesinin nedeni, bireyin ve devletin yaşam süreleriyle ilgilidir. Dolayısıyla birey kısa vadeli düşündüğü için "küçük olsun benim olsun" felsefesiyle hareket edebilmektedir. Ajans, hem kendi içinde hem de bölge bazında bu dar zihniyeti kırarak ortak hareket etme kültürünü benimsemeli ve benimsetmelidir.
- C.** GEKA'nın misyonunda bölgesel rekabet gücünü arttırmak yer almaktadır. Burada hedeflenen, rekabette dışallık sağlayarak bölgesel dengesizliğin giderilmesidir. Dengeli ve topyekûn bir kalkınma öngörülmektedir.
- D.** GEKA'ya bir kurtarıcı gözüyle değil, projelere destek versin algısıyla yaklaşılmaktadır. Nitekim GEKA'nın sınırları da yasalarla bu çerçevede çizilmiştir. GEKA, projelere destek sağlayan yerel bir koordinatördür. GEKA'ya bir kalkınma projesi ya da batılılaşma projesinden ziyade projeleri destekleyen ve fon sağlayan yerel bir aktör olarak bakılmaktadır.
- E.** Belirlenen politikalarda ve kabul gören projelerde, sürdürülebilir kalkınma bağlamında bölgesel duyarlılık ve çevresel bilinç gözetilmektedir. Bu çerçevede tarım küstürülmeyerek, tarıma zarar verecek politikaların önüne geçilmelidir. Örneğin Aydın'daki sıkıntı, zeytinin özünde bulunan karasudur. Toprağa salınması, bir tehdit oluşturmaktadır. Bu kapsamda karasunun lagünde toplanması gündeme gelmiştir. GEKA, konuya ilişkin çalışmalar yürütmektedir. Yapılan çalışmalar sonucu mevzuatın el verdiği ölçüde

¹⁴Ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini arttırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Kuruluşun kısa adı KOSGEB'dir. KOSGEB, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilgili bir Kamu Kuruluşu olup, tüzel kişiliği haiz ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir (<http://www.kosgeb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 15.09.2013).

destekleme çalışması söz konusudur. İki alternatif üzerinde durulmaktadır. Bunlar, Arıtma tesisi (yüksek maliyet) ve lagünlerin düzenlenmesidir. Söz konusu sorunu çözmeyi başardığı takdirde GEKA, önemli bir görev üstlenmiş ve yerine getirmiş olacaktır.

- F.** GEKA yenilikçilik çerçevesinde destekler vermektedir. GEKA'nın girişimcilik anlamında ise önemli bir katkısı, proje kültürünün içselleştirilmesini sağlamasıdır. Proje yazma kursları ve eğitimler verilmiştir.
- G.** Gelişmiş bölgelerin cazibe merkezi olarak nüfusu kendine çektikleri ve göç aldıkları görülmektedir. Ancak GEKA kapsamındaki illerde sürekli göç alan bir kent olma ideali bulunmamaktadır. Beşeri sermaye kapsamında nitelikli işgücünün gelişi önemsenmektedir. Katma değer sağlayacak ve yatırım yapacak firmaların bölgeye çekilmesi önemsenmektedir.
- H.** Yapılan akademik çalışmaların geri dönüşleri, daha çok ülkesel ve küresel düzeyde olmaktadır. Bölgenin üniversitelerinde görev alan öğretim üyelerinin bölgesel düzeydeki firmalarla çalışması, arzu edilen bir durumdur. Bölgenin ihtiyaçlarına yönelik projeler üretilmesi konusunda bölgedeki üniversitelerde toplantılar ve ön çalışmalara devam edilmektedir.

3.8.5.4.4. Teknolojik Etkenlerin Mevcut Durumu ve Değerlendirilmesi

- A.** Yeni araştırma merkezlerinin açılmasından önce mevcut potansiyeli harekete geçirmek ve var olan kuruluşlardan etkin geri dönüş sağlamak, önemli bir noktadır. Ancak bölgede canlılık doğurabilmek ve bir kıvılcım oluşturabilmek adına yeni araştırma merkezlerinin ve Araştırma Üniversitelerinin kurulması önem arz etmektedir. GEKA kapsamındaki iller arasında sadece Denizli'de mevcut olan Teknoloji Geliştirme Bölgesi, bölgesel bir taleple doğrultusunda GEKA kapsamındaki diğer illere de kurulmalı ve bölgenin artan rekabet gücüyle bölgesel kalkınmayı tetiklemelidir.
- B.** Ar-Ge'ye ayrılan ödenekler konusunda mutlak ve olması gereken bir pay belirlenmemektedir. Bu konuda bir kritik eşik olduğunu kabul edersek söz konusu kritik eşğin seviyesi belirsizdir. Ancak mevcut koşullarda Ar-Ge ve yenilikçiliğe ayrılan ödeneklerin arttırılması, fayda sağlayacaktır. Özellikle

ileri teknoloji geliştirme ihtiyacı olan büyük ölçekli kuruluşların Ar-Ge bütçelerini arttırmaları önem arz etmektedir.

- C.** Ajansların bir amacı da KOBİ'lerin sağlıklı büyümelerine destek olmaktır. Sağlanan desteklerle makine parkurunu yenileme ve yeni ürün geliştirme gibi imkanlar sunulmaktadır. Önümüzdeki dönemlerde mali yeterliliğe sahip ve teknik kapasitesi yüksek olan firmaların desteklenmesi öngörülmektedir. Böylece sektördeki diğer firmaların da örnek alabileceği ve kendilerini geliştireceği, bir başka deyişle lokomotif firmaların veya projelerin desteklenmesi öngörülmektedir.
- D.** Ar-Ge'nin kavramsal çerçevesi tam olarak yerleşmemiştir. Ayrıca yenileme ve yenilikçilik arasındaki ayrımın da yapılamadığı gözlenmektedir. Bu kapsamda Ar-Ge'nin tanıtılması ve özendirilmesi gereklidir. Sanayici kültürü olan büyük yatırımcı, bu genellemenin dışında tutulabilir. Nitekim Ar-Ge destekleri, kendi kurumsal ve mali kapasitesi yüksek olan firmalara sağlanmaktadır. Bu kapsamda özellikle KOBİ'lerin bilgilendirilmesi, önem taşımaktadır.
- E.** Kümelenme olmakla beraber yüksek teknoloji alanları sınırlıdır. Burada yapılacak ileri teknoloji yatırımlarını besleyecek yan sanayi gücü, Denizli ve Aydın illerinde mevcuttur. Ancak maliyetlerin düşürülememesinden dolayı yan sanayi ara malları, genel olarak İzmir ve İstanbul'dan temin edilmektedir. İleri teknoloji firmalarının risk alarak bu bölgede öncü olması gerekmektedir, fakat bunu sağlamak için gerekli altyapılar henüz istenilen düzeyde değildir. İyileştirme çalışmaları devam etmektedir.
- F.** Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve benzeri uygulamalara, bir talep sonucu ihtiyaç duyulması halinde devlet kayıtsız kalmamaktadır. Ancak buradaki kritik nokta, bir talebin olması ve söz konusu talebin iyi bir sunumla birleşerek yetkililerin karşısına çıkılmasıdır. Dolayısıyla talebin tetiklediği söz konusu uygulamalar yaygınlaşacak ve teknoloji alanında firmalar kendini gösterecektir.

3.8.5.5.GEKA'ya Yönelik SWOT Analizi

SWOT Analizi, bir bölgenin Güçlü (Strengths) ve Zayıf (Weakness) yönleriyle Fırsatlar (Opportunities) ve Tehditlerin (Threats) sistematik bir analizi ile söz konusu bölgenin arzulanan çıktılarını etkileyebilecek unsurları belirlemeyi amaçlar. Bölgenin kalkınmasında etkili olabilecek tüm unsurları en iyi şekilde kullanabilmek için bölgenin güçlü ve gelişmeye açık alanları ile karşı karşıya bulunduğu fırsatların ve tehditlerin detaylı olarak irdelenmesinde SWOT analizinden yararlanılabilir (Taşcı vd, 2011: 34-35). Bu çerçevede GEKA'nın güçlü ve zayıf yönleriyle karşı karşıya bulunduğu fırsat ve tehditler ortaya konarak, TR32 Bölgesi'nin bölgesel rekabet gücünü arttırmadaki rolü değerlendirilecektir. Tablo 19'da GEKA'nın SWOT analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 19: GEKA'nın SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> - Genç, dinamik ve eğitim seviyesi yüksek personelin varlığı - Personelin üstün nitelikleri ve farklı disiplinlerden gelmekte oluşu - Karar alma süreçlerinde esnek, dinamik ve katılımcı bir yapının bulunması - Bölgeye yatırım çekme konusunda ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğine ve koordinasyona açık olması - Teknolojiyi kullanma kabiliyeti ve bilişim alanında güçlü bir altyapı - Değişimlere açık, yenilikçi ve rekabetçi bir çalışma anlayışına sahip olunması 	<ul style="list-style-type: none"> - Ajansın fiziksel koşullarının ihtiyacı karşılayacak nitelikte olmayışı - Çalışan personelin üstün niteliklerine karşın tecrübe eksiklikleri - Yeni kurulmuş olmasından kaynaklı kurumsallaşma sürecinin devam etmesi - İlgili mevzuatın yeniliği ve uygulamada çıkan sorunlara tam anlamıyla cevap verebilecek nitelikte olmayışı - Bölgede ajansın bilinirliğinin daha yüksek düzeyde olması gereği
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> - KOBİ'lerde ICT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) kullanımı ve e-ticarete ilginin artması - AB katılım süreci - Alternatif turizm faaliyetleri potansiyeli - İstihdam edilebilir nitelikli genç nüfus 	<ul style="list-style-type: none"> - Bütçe gelirlerinden biri olan yerel yönetimlerden aktarılan payların tahsilinde yaşanan zorluklar - Planlama faaliyetlerinde gerekli olan, il ve ilçe bazındaki verilere erişimde yaşanan sıkıntılar

<ul style="list-style-type: none"> - Küresel rekabet sürecinde yeni pazar arayışları - Sektörel kümelenme potansiyeli 	<ul style="list-style-type: none"> - Ajans binasının fiziksel açıdan yetersizliği - Bölge Planı'nın yaptırımını konusundaki yasal çerçevenin yetersizliği
---	---

Kaynak: GEKA 2013 Yılı Ara Faaliyet Raporu; GEKA 2012 Yılı Faaliyet Raporu

SWOT analizinden yola çıkılarak GEKA'nın güçlü ve zayıf yönleriyle karşı karşıya bulunduğu fırsat ve tehditlere açıklık getirilmiştir. Bu çerçevede ajansın fiziksel koşullarının iyileştirilmesi ve ajansının bilinirliği üzerine çalışmaların hız kazanması gerekmektedir. Tanıtımların daha da etkin bir hale getirilmesiyle GEKA'nın bölgesel, ulusal ve hatta küresel ölçekte bilinir olması adına çalışmalar ivedilikle yürütülmelidir. GEKA'nın dinamik ve rekabete açık yenilikçi bir yapı göstermesi ise küresel rekabet sürecinde kendisine bir avantaj sağlamaktadır. Özellikle yeni pazar arayışlarında ve küresel işbirliği hamlelerinde söz konusu yapı kendini göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlk bölgesel kalkınma ajansı uygulaması, 1933 yılında ABD'de su rejiminin düzenlenmesi ve kalkınması için oluşturulan Tennessee Valley Authority'dir. İlk örneği ABD'de görülen bölgesel kalkınma ajansları, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini yok etmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla 1950'lerden sonra AB ülkelerinde görülmeye başlanmıştır. Türkiye'de ise 1990'larda kalkınma ajansı kurmaya yönelik girişimler gözlemlense de 2006 yılında kalkınma ajanslarının kurulması resmîyet kazanmış ve organik olarak DPT'ye bağlı bir şekilde sınırları belirlenmiştir. Türkiye 2011 seçimleri sonrasındaki yeni kabine düzeninde, bakanlar kurulunda köklü bir değişikliğe gitmiştir. Bu çerçevede, DPT yerine Kalkınma Bakanlığı kurulmuştur. Dolayısıyla kalkınma ajanslarının organik bağımlılığı ve sorumlu olduğu üst kuruluş, Kalkınma Bakanlığı olmuştur.

Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları Kalkınma Bakanlığı koordinesinde görevlerini sürdüren özel hukuka tabi kamu kuruluşları olarak yapılanmıştır. Türkiye'de ajansların kuruluşu aşamasında bölgelerin belirlenmesinde tamamen istatistiki bir sınıflandırmaya dayanan, DPT ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) işbirliğince 2002 yılında oluşturulan "Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri" temel alınmıştır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri 2006 yılında yürürlüğe giren "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile düzenlenmiştir. Türkiye'de pilot olarak kurulan ilk ajanslar İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları'dır. 2008'de 8 kalkınma ajansı daha kurulmuş olup, 2009 yılının Temmuz ayında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile aralarında Aydın, Denizli ve Muğla illerini kapsayan GEKA'nın da olduğu 16 ajans daha kurularak Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajansı sayısı 26'ya ulaşmıştır.

Türkiye'de kalkınma ajansları ortaya çıkış sürecinde, Türkiye'de yeni ve örneği olmayan bir yapılanma olduğundan kaygı uyandırmıştır. AB'nin bölgelerin ön plana çıkarılması önerisi, Türkiye'nin merkeziyetçi yapısıyla çelişince ortaya bir denge unsuru olarak kalkınma ajansları çıkmıştır ve inisiyatif derecesinin sınırları yasalar çerçevesinde belirlenmiştir. Bölgesel kalkınma için dünyada önemli görülen federatif anlayışın, Türkiye'nin merkeziyetçi yapısıyla ortada buluşması kalkınma ajanslarıyla sağlanmıştır. Söz konusu durumdan dolayı, ajansların faaliyet alanları

sınırlı olup ekonomi temelinde şekillenmiştir. Türkiye'de bölgesel politikaların tasarımında bölgelerin sosyo-ekonomik yapısına yönelik çalışmaların ihmal edilerek standart bir politika benimsendiği gibi eleştiriler de gündeme gelmiştir. Ancak gelinen nokta itibarıyla kuruluş aşamasındaki sancuların azaldığı ve kalkınma ajanslarının bölgesel ekonomiye bir dinamizm getirdiği gözlenmektedir.

Bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş felsefesinde bölgesel dengesizlikleri gidermek yer almaktadır. Ancak günümüzdeki küresel rekabet sürecinde bölgesel dengesizliği azaltmak için rekabet gücüne odaklanıldığı görülmektedir. Bölgesel hedeflerin bölgesel rekabet gücünü arttırmak olarak belirlendiği günümüzde, bölgesel kalkınma ajansları kritik bir öneme sahiptir. Rekabetin pozitif dışsallık sağlayarak kalkınmaya ivme kazandırması hedeflenmektedir. Bölgesel kalkınma ajansları bu süreçte önemli bir yerel yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güney Ege bölgesini içine alan GEKA; Denizli, Muğla ve Aydın illerini kapsamaktadır. GEKA'nın vizyonu; Güney Ege Bölgesi'nde sürekli ve dengeli kalkınmayı sağlayan, bölgenin gelişmesinde öncü rol üstlenen, ulusal ve uluslararası saygınlığa sahip bir ajans olmaktır. GEKA'nın misyonu ise Güney Ege Bölgesi'nin kaynaklarının yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, tüm paydaşlarla birlikte yerel potansiyeli harekete geçirmek ve sürdürülebilir kalkınma için girişimcilik, kümeleme ve yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesini sağlamaktır. Böylece bölgenin küresel ölçekte rekabet gücünü arttırmak ve bölge halkının yaşam kalitesini yükseltmek mümkün hale gelecektir.

Çalışmada bölgesel rekabet gücünün artırılmasında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü üzerinde durularak GEKA'ya yönelik PEST ve SWOT analizi gerçekleştirilmiştir. GEKA'nın bölgesel rekabet gücünü arttırması adına değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- Proje kültürünün geliştirilmesine öncelik verilmesi gerekir. Bu bağlamda GEKA ile İŞKUR koordineli çalışarak İŞKUR'un proje yazma kültürünü geliştirecek kurslar açması, lise ve üniversite müfredatlarına proje yazma kültürüne yönelik derslerin konulması uygun olacaktır. Kalkınma ajansları

projelerinden de örnekler verilerek bu tip eğitimlerin verilmesi önem arz etmektedir.

- GEKA'nın öğrenen ekonomiler (bölgeler) kapsamında bilgiye dayalı bir öğrenme sürecini içselleştirmesi gerekir. GEKA'nın değişimi iyi okuyabilen ve kendini geliştiren, öğrenmenin ortaya çıkması için uygun çevreyi sunan bir yapıda kümelenmeyi de aşarak bölgesel aktörleri hareketi geçiren bir ortak hareket etme kültürünü benimsemiş olması, etkinliğini arttırması açısından kritik öneme sahiptir.
- Geliştirilecek stratejik planlarda bölgenin sahip olduğu kaynakların uzun dönemde bölgeye hangi düzeyde rekabet gücü kazandırabilecek kapasitede olduğu değerlendirilmeli ve bu doğrultuda önceliğe sahip yatırım alanları tespit edilerek harekete geçilmelidir.
- Bölgesel yenilik sistemleri üzerinde özenle durulmalıdır. Bu çerçevede, bölgesel aktörlerin örtük bilgi birikimlerini paylaşmaları, kurdukları işbirliği ağları sonucu etkileşim ve öğrenme sürecine bağlı olarak yenilikçi düzeylerini yükseltmeleri büyük önem taşımaktadır. Bölgesel yenilik sistemleri benimsenerek, endüstriler arası güçlü bağların kurulması ve yeni teknolojilerin üretim sürecine dahil edilmesi bir gerekliliktir.
- GEKA'nın paylaşımcılığa dayalı, işbirliği-güçbirliği ilkesiyle hareket eden, ortaklaşa öğrenmeyi ve hem bölgesel hem de küresel işbirliğini özümsemiş bir rekabetçilik anlayışıyla hareket etmesi önemlidir. Özellikle firmalar arası yakın iletişim kurularak sosyo-kültürel ve kurumsal çevreden azami ölçüde yararlanılması gerekir.
- GEKA, bölgesel koordinasyonu sağlamanın ötesinde hem bölgesel hem de küresel ölçekte kuvvetli bilgi akışına sahip, güçlü ilişkiler kurabilen ve rekabet gücünü bu çerçevede arttıran bir yapıya kavuşmak için adımlarını hızlandırmalıdır. Yurt dışında işbirliği ağlarının geliştirilmesi önemli olup GEKA'nın kurucu üyeleri arasında olduğu SEENORDA (Güney Doğu Avrupa Kalkınma Ajansı Ağı) ile geliştirilen ilişkiler ve Bosna Hersek'te yer alan Vogosca kentine bağlı belediye ile kardeş kent çalışmaları yürütülmesi gibi çalışmalar olsa da söz konusu çalışmalar yetersiz olup küresel işbirliği çalışmalarının daha da hızlandırılması gerekir.

- GEKA ortaklaşa öğrenme yöntemleri aracılığıyla sinerji yakalayarak bölgesel yenilikçilik kapasitesini arttırmalı ve böylece rekabet gücüne katkı sağlamalıdır. GEKA'nın rekabet gücünü arttırmak için öğrenen bölge olarak hareket etmesi ve bu çerçevede yenilikçi bir çevrenin parçası olarak sorumlu olduğu TR32 Bölgesi'ne katma değer yaratması gerekir.
- GEKA kapsamındaki illerde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Teknokent, Teknopark) girişimleri hız kazanmalıdır. GEKA kapsamındaki iller arasında sadece Denizli'de Pamukkale Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi yer almaktadır. Denizli'de olduğu gibi Muğla ve Aydın'da da Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin tesis edilmesi, bölgesel rekabet gücü açısından önem taşımaktadır.
- Araştırma merkezlerinin inşa edilmesinin yanı sıra öncelikle bölgede Ar-Ge, yenilikçilik ve teknolojinin önemi kabullenilmeli ve bu gibi merkezlere yönelik bir talebin doğmasına yönelik altyapı hizmetleri tamamlanmalıdır.
- GEKA tarafından bölgesel ortamı bilim insanları açısından cazip hale getirebilecek düşünceler üretilmeli ve tersine beyin göçü odaklı bir hedefe izlenen politikalarda yer verilmelidir. Bu çerçevede GEKA kapsamındaki illerin beşeri sermaye çekebilmek için bireylerin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik sosyo-ekonomik hizmetlerden kaçınmaması gerekir. Yaşanabilir kentler olarak ön plana çıkmak bu çerçevede önem arz etmektedir.

Güney Ege Bölgesi'nin rekabetçilik düzeyini arttıracak, bölgesel kalkınmaya ivme kazandıracak, sürdürülebilir çevre ve altyapının geliştirilmesini sağlayacak kritik öneme haiz araştırma, planlama, fizibilite ve benzeri diğer faaliyetler GEKA tarafından desteklenmektedir. Bu çalışmalar söz konusu çözüm önerileri ışığında geliştirilerek bölgesel kalkınmanın sağlanmasında ve bölgesel rekabet gücünün arttırılmasında rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, M., A. Güven ve R. Yenigün (2010), "Güneydoğu Anadolu Projesi", Editörler: Birol Akgül ve Nisfet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.83-147.

Akgül, B. ve M. Efe (2010), "Kalkınma Ajanslarının Bölge Planlamasındaki Yeri" Editörler: Birol Akgül ve Nisfet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.415-445.

Akiş, E. (2011), "Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı: 44, ss.237-256.

Akiş, E. (2008), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Türk Beyaz Eşya Sanayii İçin Bir Uygulama*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Akpınar, R. (2012) "Türkiye'de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 6, ss.29-46.

Akpınar R. ve K. Taşcı (2011), "Metropolitan Bölgelerin Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörlere Teorik Bir Bakış", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 26, ss.1-17.

Akpınar, R. (2010), "Türkiye'de Kalkınma Ajanslarınca Hazırlanan Bölge Planlarına Dair Bir Kritik: İZKA'nın İzmir Bölge Planı (2010-2013) Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (4), ss.7-18.

Albayrak, A.N. ve G. Erkut (2010), "Türkiye'de Bölgesel Rekabet Gücü Analizi", *MEGARON*, 5(3), s.137-148

Alkin, K., M. Bulu ve H. Kaya (2007), "İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 11, ss.221-235.

Alsaç, F. (2010), *Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara

Amin A. (1999), "An Institutional Perspective on Regional Economic Development", *International Journal of Urban and Regional Research*, 23 (2), ss.365-378.

Ansal, H. (2004), "Geçmiş ve Gelecekte Ekonomik Gelişmede Teknolojinin Rolü", *Teknoloji*, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayını

Ansell, C. (2000), "The Networked Polity: Regional Development in Western Europe" *Governance*, 13(3), ss.303-333.

Arıciöğlü, E. (2011), "İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram: Mekân", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 22, Sayı: 81, ss.17-44.

Arıç, K.Halil (2013), "Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisinin Yapısı", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(5), ss.81-97.

Arrow, K J. (1962), "The Economic Implications of Learning by Doing", *Review of Economic Studies*, 29, ss.155-173.

Asheim, B. (1995), "Industrial Districts as Learning Regions: A Condition for Prosperity?", Paper presented at the Conference of the IGU Commission on Interdependent and Uneven Development: Global-Local Perspectives, Seoul, 7-11 August 1995, ss.1-24.

Atak, A. (2011), *Bölgesel Kalkınma ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları*, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Ayaş, N. (2003), *Bölgesel Rekabet Gücünü Geliştirmeye Yönelik Alternatif Bir Yaklaşım: Yeni Endüstriyel Bölgeler Yaklaşımı (Denizli Örneği)*, Doktora Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla

Ayaş, N. (2002), "Bölgesel Rekabet Gücünün Geliştirilmesinde Verimliliğin Rolü", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, ss.1-24.

Bakır, H. ve K.Burcu Öngen, (2013), "Yönetimden Yönetişime Geçiş Sürecinde Bölgesel Politikalarda Yaşanan Değişim: Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları Örneği", *İktisat İşletme ve Finans*, 28 (325), ss.85-112.

Bakır, H. ve C.O. Tuncel (2010a), "Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Yeri", *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 4, ss.19-41.

Bakır, H. ve C.O. Tuncel (2010b), "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Bölgesel Politikalarında Yaşanan Değişim: Kalkınma Ajansları", Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.149-177.

Başkaya, F. (2005), *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, 5.Baskı, Ankara: Maki Basın Yayın

Becerem, E. (2004), "Bölgesel Rekabet Gücü", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 9(2), ss.279-302.

Benzaquen, J., L.A. Carpio, L.A. Zagarra ve C.A. Valdivia (2010), "A Competitiveness Index for the Regions of a Country", *Cepal Review*, 102, ss.67-84.

Berber, M. (2011), *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, 4.Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi

Berber, M. ve E. Çelepçi (2005), "Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu

Berliant, K. ve H. Konishi (2000), "The Endogenous Formation of a City: Population Agglomeration and Marketplaces in a Location-Specific Production Economy", *Regional Science and Urban Economics*, 30, ss.289–324.

Beyhan, B. (2007), "Yeni Büyüme Kuramı'nın Politika Çıkarımları Üzerine: Yeniliğin Birikimli Özelliği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 62, Sayı: 2, ss.1-35.

Bilen, G. (2006), "Türkiye'de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.257-271.

Bingöl, A.F. ve A. Varol (2002), "Bölgesel Kalkınmada Doğu Anadolu Projesi (DAP) Yaklaşımı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss.313-324.

Bottazzi, L. (2001), "Globalization and Local Proximity in Innovation: A Dynamic Process", *European Economic Review*, 45, ss.731-741.

Budd, L. ve Amer K. Hirmis (2004), "Conceptual Framework for Regional Competitiveness", *Regional Studies*, 38(9), ss.1015-1028.

Bulut, Y. (2004), "Kent Planlanması ve GAP'ta Kent Planlamasına İlişkin Yaklaşımlar", *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt: 1, ss.70-90.

Ceran, Y. (2010), "Kalkınma Ajanslarında İç Denetim", *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss.19-34.

Çağlar, E. (2006), "Türkiye'de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.305-316.

Çakmak, Hatice K. ve L. Erden (2004) "Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 3, ss.77-96.

Çetin, M. (2006), "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, ss.1-25.

Çivi, E. (2001), "Rekabet Gücü: Literatür Araştırması", *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 8, Sayı: 2, ss.21-38.

Çivi, E. ve E.Demiray Erol (2008), "Ulusal Rekabet Gücünü Arttırma Yolları: Literatür Araştırması", *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 15, Sayı: 1, ss.99-114.

Çolak, O. (2009), *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumunun Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir

Dedeoğlu, E. ve S. Serteser (2011), "Yeni Nesil Bölgesel Planlama Deneyimi Üzerine Bir Yönetişim Çerçevesi Önerisi", Ankara: TEPAV Yayını, http://www.tepav.org.tr/upload/files/13022938557.Yeni_Nesil_Bolgesel_Planlama_Deneyimi_Uzerine_Bir_Yonetisim_Cercevesi_Onerisi.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2013

Devrim, F. ve G. Dökmen (2012), "Avrupa Birliği'nde Bölgesel Yenilik Sistemlerine Yönelik Kamu Politikaları: Seçilmiş Ülke Örnekleri", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 1, ss.1-30.

Dinler, Z. (2010), "Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları", Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzun, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.53-66.

Dinler, Z. (2012), *Bölgesel İktisat*, 9.Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi

Dolun, L. ve A.H. Atik (2006), *Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaası

DPT (1963), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (1968), *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (1973), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (1979), *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (1984), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (1995), *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (2000), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

DPT (2006), *Dokuzuncu Kalkınma Planı*, Ankara

Kalkınma Bakanlığı (2013), *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

Dulupçu, M.A. (2006), "Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir Mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim)" *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.232-256.

Düzgün, R. (2007), "Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Çok Değişkenli İstatistiksel Bir Analiz", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 23, ss.421-440.

Eceral, Tanyel Ö. (2005), "Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 16, Sayı: 55, ss.89-106.

EDAM (2009), *Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi*

Elmas, G. (2004) "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Bölgesel Politikalar", *Gazi Üniversitesi İİBF Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 15 (50), ss.115-136.

Elmas, G. (2006), "AB ve Türkiye'de Bölgesel Politikalar", Derleyen: Aylan Arı, *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*, İstanbul: Derin Yayınları, ss.149-174.

Eraydın, A. (2002), *"Yeni Sanayi Odakları - Yeni Kalkınmanın Yeniden Kavramsallaştırılması"*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları

Eraydın, A. (2007), "Politikalardan Süreç Tasarımına: Yeni Bölgesel Politikalar ve Yönetişim Modelleri" *2.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ege Üniversitesi, İzmir, ss.5-24.

Eraydın, A. (2010), "Bölgesel Kalkınmanın Yönetişim Çerçevesinde Kurumsallaşması: Kalkınma Ajansları", Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.33-52.

Eraydın, A., B.A. Köroğlu, H.E. Öztürk ve Suna S. Yaşar (2007), "Politika Ağlarının Rekabet Gücüne Katkısı: İzmir Bölgesindeki Yerleşmelerin Gelişmesinde Politika Ağlarının Rolü", *2.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ege Üniversitesi, İzmir, ss.415-450.

Ercan, F. (2006) "Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime" Derleyen: Aylan Arı, *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*, İstanbul: Derin Yayınları, ss.45-116.

Erenler, G., N. Alüftekin, Ö. Yüksel, A. Taş ve F. Bayraktar (2012), "Denizli Tekstil Hazırgiyim Sektörü Bölgesel Yoğunlaşma (Kümelenme) Göstergeleri", *Endüstri Mühendisliği Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, ss.2-27.

Erkan, H. ve C. Erkan (2010), "Yenilikçi Gelişme Stratejisi Bağlamında Yerel-Kentsel Kalkınmanın Ana Aktörü Olarak Kalkınma Ajanslarına Düşen Roller", Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.273-308.

Erkut, G. ve D. Gönül (2010), "Türkiye'de ve Dünya'da Bölge Planlama Politikalarının Evrimi ve İzmir Kalkınma Ajansı Deneyiminden Yansıyanlar", Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.375-414.

Erol, E.Demiray (2012), "Küresel Rekabet Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, No: 1, ss.87-95.

Ertugal, E. (2007), "AB Bölgesel Politikalarının Üye ve Aday Ülkelere Etkileri", *2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ege Üniversitesi, İzmir, ss.227-237.

Eryılmaz, B. ve A. Tuncer (2013), "Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss.165-189.

EURADA (1999), "Creation, Development and Management Of RDAs: Does It Have To Be So Difficult?", <http://www.eurada.org/>, Erişim Tarihi: 19.02.2013

GEKA (2012), *2012 Yılı Faaliyet Raporu*

GEKA (2013), *2013 Yılı Ara Faaliyet Raporu*

Genç, N. ve M. Yılmaz (2013), "Yerel Yönetimlerin Ekonomik Kalkınmaya Yönelik Mali Yardım Kullanımı: Aydın İli Örneği", Editörler: Buğra Özer ve Güven Şeker, *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açılıarı*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Matbaa Birimi, ss.119-152.

Gökgöz, Ç., H. Mahzeminli, C.U. Özden, ve M. Sarıtaş (2009) "Bölgesel Kalkınma ve Bölge Planlamada Yeni Dönem", http://www.ipuder.org/dosya-arivi/doc_download/64-boelgesel-kalknma-ve-boelge-planlamada-yeni-doenem.html, Erişim Tarihi: 03.03.2013

Gökmenoğlu, S.M., M. Akal ve R. Altunışık (2012), "Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler", *Rekabet Dergisi*, 13 (4), ss.3-43.

Göktürk, A. (2006), "Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış" Derleyen: Aylan Arı, *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*, İstanbul: Derin Yayınları, ss.23-44.

Grant, Robert M. (1991), "Porter's Competitive Advantage of Nations: An Assessment", *Strategic Management Journal*, 12 (7), ss.535-548.

Günaydın, D. (2013), "Türkiye'de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarının Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Yeri: İZKA Mali Destek Programları Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, ss.73-101.

Gündüz, A.Y. (2006), *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Ekin Yayınevi: Bursa.

Gündüz, Ali Y. (2010), "Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi", Editörler: Birol Akgül ve Nisfet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.67-82.

Güneş, S. (2012), "Rekabet Düzeyi ile Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Analizi", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, Temmuz 2012, ss.39-50.

Günsoy, G. ve Z. Erdinç (2013), *İktisadi Büyüme*, Anadolu Üniversitesi Yayını: Eskişehir

Gürkan, Ö. ve N. Ayaş (2004), *Denizli Tekstil Kümesinde Bölgesel Rekabet Gücünün Belirleyenleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları

Halkier, H. (2006), "Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.3-17.

Harding, R. (2006), "İngiltere ve Romanya'da Bölgesel Kalkınma Ajansı Deneyimleri", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.137-160.

Hasanoğlu, M. ve Z. Aliyev (2006), "Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, ss.81-103.

Hiç, M. (2001) "Ellili Yıllardan Günümüze Kalkınma Ekonomisi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 51, Sayı: 2, ss.1-38.

Hirschman, A.O. (1996), "Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi", Çev: Sedef Öztürk, Derleyen: Fikret Şenses, *Kalkınma İktisadi: Yükselişi ve Gerilemesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.23-52.

Hoover, E.M. ve F. Giarratani (1984), *An Introduction to Regional Economics*, 3.Baskı, New York: Knopf

Ildırar, M. (2004), *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Ankara: Nobel Yayınevi

IMD (International Institute for Management Development) (2011), "Frequently Asked Questions", <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/FAQs.pdf>, Erişim Tarihi: 17.04.2013

- Ingham, B. (1995), *Economics and Development*, Cambridge: McGraw.Hill
- Isaksen, A. (1998), "Regionalisation and Regional Clusters as Development Strategies in a Global Economy", *STEP Group*, Oslo, No: R-01
- Işık, N. ve Efe C. Kılınç (2011), "Bölgesel Kalkınmada Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), ss.9-54.
- İncekara, A. ve B.K. Savrul (2011), "Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *SESSION 6B: Büyüme ve Gelişme II, International Conference on Eurasian Economies*, Bishkek, Kyrgyzstan, ss.405-411
- İzmir Kalkınma Ajansı (2008), *Avrupa'da Kalkınma Ajansları*, Hazırlık ve Baskı: Tükemat A.Ş. , İzmir
- Kapı, H., H. Tutar ve D. Özyakışır (2012), *Sivil Toplum, Girişimcilik ve Ekonomik Kalkınma*, 1.Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi
- Kara, M. (2008), *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara
- Karaalp, Hacer S. ve F. Erdal (2012), "Sanayileşmenin Bölgesel Yığılması ve Komşu İllerin Büyümesi Gelir Farklılıklarını Arttırır mı? Türkiye için Bir Beta Yakınsama Analizi", *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 12, Sayı: 4, ss.475-486.
- Karagül, M. ve M. Masca (2005), "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar 2005, 1, ss.37-52
- Karakılçık, Y. ve C.E. Sarıgül (2010), "Bir Ekonomik Yönetişim Modeli Olarak Bölge Kalkınma Ajansları (BKA) Uygulaması: Üniter Yapının ve Sosyal Devletin Tasfiyesi mi Tesviyesi mi?", ?". İnönü Üniversitesi İİBF-I. Uluslararası Turgut Özal Ekonomi ve Siyaset "Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim", Kongresi Bildiriler Kitabı, ss.384-407.

Kaya, Ayten A. (2006) "İçsel Büyüme Kuramları" İktisadi Kalkınma ve Büyüme (Editör: E.Kutlu) , Anadolu Üniversitesi Yayın No.1575, 291-307

Kayasü, S. ve S. Yaşar (2006), "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Kalkınma Politikaları: Yasal ve Kurumsal Dönüşümler", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.199-215.

Kayasü, S., M. Pınarcıoğlu, S. Yaşar, ve S. Dere (2003), *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İstanbul: İTO Yayınları, Akser Matbaacılık

Kaynak, M. (2009), *Kalkınma İktisadı*, 3.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi

Kaypak, Ş. (2013), "Yerel Kalkınmada Yeni Bir Anlayış: Kentlerin Markalaşması (Hatay Marka Kent Örneği)", Editörler: Buğra Özer ve Güven Şeker, *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açılırları*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Matbaa Birimi, ss.201-222.

Keleş, R. (2010), "Kalkınma Ajansları Üzerine Gözlemler" Editörler: Birol Akgül ve Nisfett Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.25-32.

Keleş, R. ve Y. Erbay (1999), "Avrupa Konseyi'nin Bölge Olgusuna Bakışı", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8 (4), ss.3-29

Kırankabeş, M.C. (2013), "Yeni Bölgesel Kalkınma Politikasının Yerel Aktörleri Olarak Kalkınma Ajanslarının Etkiliğinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 35, ss.253-268.

Kibritçioğlu, A. (1998), "Porter'ın Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı ve İktisat Kuramı", *Futures Technologies Dergisi*, 48 (Mart)

Kitson, M., R. Martin and P. Tyler (2004) "Regional Competitiveness: An Elusive Yet Key Concept?" *Regional Studies*, 38(9), ss.991-999.

Köse, S. ve F. Konur (2011), "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke

Deneyimlerinin Karşılaştırılması", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Yıl: 7, Sayı: 1, ss.95-137

Krugman, P. (1991) "Increasing Returns and Economic Geography", *Journal of Political Economy*, Cilt: 99, Sayı: 31, ss.483-499.

Kum, M. (2011), "İktisadın Yeni Coğrafik Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30, ss.235-255.

Kumral, N. (1994), "Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Ajansları", *İktisat İşletme ve Finans*, Sayı: 105, ss.60-64.

Kumral, N. (2004), "Endüstriyel Yerelleşme: Türkiye NUTS 1 Bölgeleri Örneği" *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt: 19, Sayı: 215, ss.66-75.

Kumral, N. (2006) "Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.275-287.

Kumral, N. (2007), "Genel Değerlendirme Paneli-Metropol Bölge ve Yönetişim", *2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ege Üniversitesi, İzmir, ss.483-495.

Kumral, N. ve Ç. Değer (2012), "Sanayi Rekabet Performansı Endeksi: Türkiye NUTS 1 Bölgeleri Örneği", *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, ss.277-296.

Küçükali, A. (2013), "Sosyal Politika Uygulamalarında Kalkınma Ajansları: KUDAKA Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 3, ss.205-220.

Lucas, R.E. (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22, ss.3-42. North-Holland

Maillat, D. (1997), "Interactions Between Urban System and Localized Productive Systems: An Approach to Endogenous Regional Development in Terms of

Innovative Milieu", European Regional Science Association 37th European Congress Rome, Italy

Malecki, Edward J. (2000), "Knowledge, Competence and Regional Development", *Economics of Innovation and New Technology*, 9, ss.71-79.

Mann, T., L. Theresa ve K.F. Chan (1999) "The Competitiveness of Small and Medium Size Enterprises: A conceptualization with focus on Entrepreneurial Competencies", *Journal of Business Venturing*, Sayı: 17

Martin, P. ve Gianmarco I.P. Ottaviano (1999), "Growing Locations: Industry Location in a Model of Endogenous Growth", *European Economic Review*, 43, ss.281-302

Meardon, Stephen J. (2001), "Modeling Agglomeration and Dispersion in City and Country: Gunnar Myrdal, François Perroux, and the New Economic Geography", *American Journal of Economics and Sociology*, Cilt: 60, Sayı: 1, ss.25-57.

Mengi, A. (1998), *Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*, Ankara: İmaj Yayınevi

Müftüoğlu, B.G. (2006), "Küresel Rekabetin Cazibe Merkezi: Yerel/Bölgesel Dinamikler" Derleyen: Aylan Arı, *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*, İstanbul: Derin Yayınları, ss.117-148.

Myrdal, G. (1957), *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, London: University Paperbacks, Methuen

Myrdal, G. (1970), *The Challenge of World Poverty, A World Anti-Poverty Program in Outline*, New York: Pantheon Books

Myrdal, G. (1971), "Are the Developing Countries Really Developing?", *Bulletin of the Atomic Scientists*, ss.5-8.

Negru Strauti, G., S. Maistor, M.L. Mocan ve A.P. Pugno (2011), "Regional Competitiveness Evaluation in Romania", *Annals of DAAAM for 2011 &*

Proceedings of the 22nd International DAAAM Symposium, 22 (1), ISSN 1726-9679, ss.649-651.

of Economics , 12 (4), ss.373-397.

Okutucu, R. (2006) "Türkiye’de Bir İlk: Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.399-405.

Öncel, A. (2012), "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinin Türkiye Bölgesel Gelişme Politikalarına Etkileri", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, No: 1, ss.11-21.

Özen, P.A. ve Y. Özmen (2010), "Öğrenen Bölgeler Perspektifinde AB Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Gelişimi, Mevcut Durumu ve Türkiye'nin Alacağı Dersler" Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.223-270.

Özer, Y. Emre (2010), *Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örneği*, Bursa: Ekin Yayınevi

Özgül, Y. ve F. Şelli (2005), "GAP Bölgesi'nde Ortaklıklar Deneyimi", *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, Sabancı Üniversitesi: İstanbul Politikalar Merkezi, ss.82-93.

Öztürk, İ. (2005), *AB Müzakere Sürecine Doğru Türkiye Ekonomisi: Bölgesel-Sektörel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: MÜSİAD Yayınları

Öztürk, L. (2006), "Geçiş Ekonomilerinde Bölgeler Arası Dengesizlikler: Bir Neden Olarak Piyasa Ekonomisi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 16, ss.21-35.

Paköz, M.Z. ve M.A. Yüzer (2010), "Kalkınma Ajansları İçin İşlevsel Bir Mekânsal Altılık Önerisi: Sürükleyici İller ve Etki Alanları", Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.723-756.

Peters, T. (1988), "Restoring American Competitiveness: Looking for New Models of Organizations", *The Academy of Management EXECUTIVE*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.103-109.

Polat, E. (2012), "Bölgesel Kalkınma Ajansları: Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Örneği", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss.21-38.

Polat, G. ve O. Akkaya (2005), "Bölgesel Kalkınmada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Türkiye Örnekleri", *1. Yerel Ekonomiler Kongresi Bildiriler Kitabı*, Karaman, ss.323-334.

Porter, M. E. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, New York: Macmillan

Porter, M.E. (2000) "Location, Competition and Local Clusters in A Global Economy", *Economic Development Quarterly*, Cilt: 14, Sayı: 1, ss.15-34.

Reeves, T. (2006), "AB ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma", *1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Amfisi, Ankara, ss.39-48.

Reynolds, Lloyd G. (1996), "Üçüncü Dünya Ekonomilerinde Uzun Vadeli Büyüme-Tarihsel Perspektiften Ekonomik Kalkınma", Çev: Sedef Öztürk, Derleyen: Fikret Şenses, *Kalkınma İktisadi: Yükselişi ve Gerilemesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.53-63.

Roberts Peter W ve M.Greyd LLOYD (2000), "Regional Development Agencies in England: New Strategic Regional Planning Issues?" *Regional Studies*, Cilt: 34, Sayı: 1

Romer, P.M. (1990), "Endogenous Technological Change," *Journal of Political Economy*, Cilt: 98, Sayı: 5, ss.71-102.

Schmitz, H. (1999), "Global Competition and Local Cooperation: Success and Failure in the Sinos Valley, Brazil", *World Development*, Cilt: 27, No: 9, ss.1627-1650.

Schmutzler, A. (1999), "The New Economic Geography", *Journal of Economic Surveys*, Cilt: 13, Sayı: 4, ss.355-379.

Seyfeddinoğlu (Kıymalıoğlu), Ü., D. Ayoğlu (2007), "Türk İmalat Sanayiinde İllere Göre Yerelleşme ve Kentleşme Ekonomilerinin Belirlenmesi", *BİLİG*, Sayı: 43, ss.169-192.

Snieska, V. ve J. Bruneckiene (2009), "Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index" *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 61(1), ss.45-57.

Soyak, A. (2003), "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı?", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), ss.167-182.

Storper, M. (1995), "Territorial Development in The Global Learning Economy: The Challenge to Developing Countries" *Région & Developpement*, ss.1-37.

Sulaiman, A. (2010), *Regional Economic Development, Policy and Regional Disparity in Large Territories: The Case of Canada and China*, A Thesis Presented to Department of Geography, the Faculty of Art and Sciences of University of Montreal, Kanada

Sungur, O ve H. Keskin (2009), "Coğrafi Yakınlık Hala Önemli mi? Yerel İnovasyon Modellerinden Çok-Yerelli Bilgi Dinamiklerine Dönüşüm", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 1 (2), ss.107-131.

Sungur, O ve H. Keskin (2010), "Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:21, ss.271-293.

Şahin, Y.E. (2005), "Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Değişim", *1. Yerel Ekonomiler Kongresi Bildiriler Kitabı*, Karaman, ss.135-145.

Şener, H.İ. (2004), "Lizbon Stratejisi ve Türkiye'nin Rekabet Gücü" *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı: 31, ss.60-78.

Şenses, F. (1996), "Gelişme İktisadı ve İktisadî Gelişme: Nereden Nereye?", Derleyen: Fikret Şenses, *Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.93-128.

Şiriner, İ ve Y. Doğru (2008), *Türkiye'de Büyümenin Ekonomi Politikası: 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Dipnot Yayınları

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2011), "Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü

T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü (2013), *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023 "Daha Dengeli, Topyekûn Kalkınma"* (Taslak), s.41

Taban, S. (2010), *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*, Bursa: Ekin Yayınevi

Taşcı, K., R. Akpınar, ve M.E. Özsan (2011), *Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları*, 1.Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi

Tekeli, İ. (2008), *Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekin, A. (2011), "Küreselleşen Dünya'da Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, ss.37-48.

Tiftikçigil, B.Y. (2008) "Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", Bölgesel Sorunlar ve Türkiye: Sorunlar, Tehditler ve Fırsatlar Sempozyumu, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ss.321-331.

Treasury H.M. (2004), *Devolving Decision Making: Meeting the Regional Economic Challenge: Increasing Regional and Local Flexibility*, London

Tuan, C. ve Linda F.Y. Ng (2001), "Regional Division of Labor From Agglomeration Economies Perspective: Some Evidence", *Journal of Asian Economies*, 12, ss.65-85.

Turanlı, R. (1995), *Türkiye'de Serbest Rekabetin Gelişmesini Engelleyen Faktörler*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1995-9

Turgut, A. ve N. Aydemir (2011), "Türkiye ve AB'de Bölgesel Kalkınma Programları", *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 5-6, ss.1-15.

Turok, I. (2004) "Cities, Regions and Competitiveness", *Regional Studies*, 38(9), ss.1069-1083.

Tutar, F., E. Tutar ve M.V. Eren (2011), "Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme", *Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(2), ss.94-116.

TÜSİAD (2008), *Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar*, İstanbul: Graphis Matbaa

Tüylüoğlu, Ş. ve D.N. Karakaş (2006), "Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci: Zonguldak Örneği", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 4, ss.195-224.

Tüylüoğlu, Ş. ve H. Çeştepe (2008), "Kalkınma Teorilerinin Temelleri ve Gelişimi", Editörler: Muhsin Kar ve Sami Taban, *Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular*, 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.35-87.

URAK (2011), *İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010*

Uysal, D. (2000), "Teknolojik Gelişim ve Global Rekabet Üzerine Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, ss.5-15.

Uzay, N. (2010), "Kalkınma Ajanslarına Genel Bir Bakış", Editörler: Birol Akgül ve Nispet Uzay, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi, ss.3-24.

Veblen, T. (1898) "Why is Economics not an Evolutionary Science?", *Quarterly Journal of Economics*, 12, ss.373-397.

Webb, D. and C. Collis (2000), "Regional Development Agencies and the New Regionalism in England", *Regional Studies*, 34 (9), ss.857-864.

Webster, D. ve L. Muller (2000), "Urban Competitiveness Assessment in Developing Country Urban Regions: The Road Forward", Paper Prepared for Urban Group, INFUD, The World Bank, Washington D.C. July 17, 2000

WEF (World Economic Forum) (2006), "The Global Competitiveness Report 2006-2007", http://www.augustolopez-claros.net/docs/GCR2007_CompIndexes2006.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2013

WEF (World Economic Forum) (2011), "The Global Competitiveness Report 2011-2012", http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf , Erişim Tarihi: 15.05.2013

Wysocka, A. S. (2009), "Theories of Regional and Local Development-Abridged Review", *Bulletin of Geography Socio-Economic Series*, ss. 75-90

Yılmaz, B. (2011) "Bölgesel Politikaların Tarihsel Gelişimi ve Yeni Bir Model Olarak Kalkınma Ajansları", *Akademik Fener*, Sayı: 15, ss.29-41.

İnternet Kaynakları

<http://www.kosgeb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 15.09.2013

<http://www.geka.org.tr/icerik/6/136/anasayfa.htm>, Erişim Tarihi: 18.08.2013

http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A%C3%87IKLAMASI-sege_2011-v6.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2013

<http://www.geka.org.tr/icerik/2/138/anasayfa.htm>, Erişim Tarihi: 12.08.2013

<http://www.geka.org.tr/>, Erişim Tarihi: 15.11.2013

www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 10.06.2013

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49207&l=1>, Erişim Tarihi: 13.06.2013

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/anaplan.pdf>, Erişim Tarihi: 11.07.2013

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/ozet.pdf>, Erişim Tarihi: 19.05.2013

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/8139/ZBK.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2013

<http://www.yesilirmak.org.tr/hakkinda.aspx>, Erişim Tarihi: 23.05.2013

<http://www.yesilirmak.org.tr/yhgp.aspx>, Erişim Tarihi: 25.05.2013

[http://www.konya.gov.tr/goster.asp?baslik=Konya%20Ovalar%FD%20Projesi%20\(KOP\)](http://www.konya.gov.tr/goster.asp?baslik=Konya%20Ovalar%FD%20Projesi%20(KOP)), Erişim Tarihi: 05.07.2013

<http://www.kop.gov.tr/tarihisurec.asp>, Erişim Tarihi: 04.07.2013

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060706-1.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2013

<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/durum3.pdf>, Erişim Tarihi: 10.07.2013

http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi, Erişim Tarihi: 05.03.2013

<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2007/KPSS/Lisans/01TEMmuz2007PS/2007kpsspsiktisat.pdf>, Erişim Tarihi: 02.03.2013

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Pakistan>, Erişim Tarihi: 10.02.2013

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : ONUR YILDIZ

Doğum Yeri: KEÇİÖREN

Doğum Yılı : 1989

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise   **2003-2005 :** Antalya Hacı Malike Mehmet Bileydi Anadolu Lisesi

2005-2007 : Alanya Ayşe Melahat Erkin Anadolu Lisesi

Lisans   **2007-2011 :** Hacettepe Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi -
İktisat Bölümü

Yabancı Dil   : İngilizce